

LIETUVOS TSR LAUDIES SVIETIMO MINISTERIJA
PEDAGOGIKOS MOKSLINIO TYRIMO INSTITUTAS

TAUTINĖ MOKYKLA I

MOKYKLŲ TIPŲ KONCEPCIJŲ PROJEKTAI

Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerija
Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas

Tautinė mokykla

I

Mokyklų tipų koncepcijų projektai.

Kaunas

"Šviesa"

1989

P R A T A R M Ė

Šio leidinio tikslas - išsamiau supažindinti Lietuvos visuomenę, visus Respublikos mokytojus, neabejingus švietimo sistemos pertvarkai, su tautinės mokyklos koncepcijų projektais ir pakviesti įsijungti į jų svarstymą. Tai padės subrandinti šiuos projektus, žengti tolesnį žingsnį klojant teorinius mokyklos reformos pamatus. Taigi, skaitytojui pateikiami ne išbaigti, patvirtinti Respublikos švietimo sistemos pertvarkos dokumentai, o jų projektai - sverstylini, taisylini, tobulintini bendromis visų - ir mokslininkų, ir pedagogų-praktikų - jėgomis.

Bėmaž visi leidinyje publikuojami koncepcijų projektai yra skelbti periodinėje spaudoje. Tačiau, būdami išskleidyti po laikraščių puslapius, jie ne visada patenka į kiekvieno besidominčio skaitytojo akiratį, neleidžia visuomenei susidaryti bendro švietimo pertvarkos matmenų vaizdo. Kaip tik todėl ir ryžtasi sutelkti juos vienoje vietoje ir pateikti skaitytojui atskira knyga.

Koncepcijų projektus parengė Pedagogikos mokslinio tyrimo instituto (PMTI) arba Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijos iniciatyva suburtos darbinės grupės. Kai kurie iš šių projektų, pavyzdžiui, vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos, aukštojo mokslo, ikimokyklinio vaikų ugdymo yra plačiasi svarstyti darbinėse grupėse, konferencijose, spaudoje, susilaukę gero visuomenės įvertinimo. Kiti yra mažiau subrandinti ir todėl vertinami nevienareikšmiškai. Neabejotina, kad atidus skaitytojas išvelgs juose ne vieną ginčytiną teiginį. Dar kiti pro-

Redakcinė kolegija:

filos. m. k. Ž. Jackūnas (redaktorius)

prof. B. Karvelis

V. Narkevičius (sudarytojas)

doc. A. Paurienė

E. Vaketienė

jektai, sakykime, tautinių mažumų mokyklų, dailės, muzikos mokyklos, vaikų su vystymosi sutrikimais ugdymo, nėra plačiau aptarinėti, ir todėl jų visuomeninis vertinimas yra kol kas neišryškėjęs. Šią spragą galėtų užpildyti aktyvus minėtų koncepcijų svarstymas pasirodžius šiam leidiniui.

Rinkinyje pateikiami atskirų švietimo sistemos grandžių, pakopų, mokyklų tipų (ikimokyklinio ugdymo, vidurinio bendrojo lavinimo, profesinio rengimo, aukštosios mokyklos ir t.t.) pertvarkos koncepcijų projektai. Šiuo metu rengiami spaudai ir ugdymo turinio (dalykinių blokų, atskirų dėstomų disciplinų) koncepcijų projektai, kurie bus išleisti taip pat atskira knyga. Be to, pažymėtina, kad kai kurios koncepcijos turi alternatyvinius variantus (profesinio rengimo ir aukštesniųjų mokyklų publikuojami), kuriuos, matyt, tikslinga paskelbti visuomenei.

Koncepcijos pateikiamos leidinyje tokia seka, kokia siūlyje atskiras ugdymo pakopas - pradedant žemiausiaja (ikimokyklinio ugdymo) ir baigiant aukščiausiaja (aukštojo mokslo). Nuo jos nutolta tik pačioje knygos pradžioje pateikiant vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepciją. Taip padaryta todėl, kad šis platesnis visuomenės pripažinimo sulaukusis, metodologiškai svariausia koncepcija remiasi beveik visų kitų koncepcijų kūrėjais.

Gautus siūlymus ir pastabas apie spausdinamus projektus išnagrinės atitinkamos darbinės grupės ir atsižvelgs į juos, rengdamos galutinius koncepcijų variantus. Šie bus pateikti aprobuoti Lietuvos TSR švietimo sistemos pertvarkos tarybai, kurią š.m. liepos 20 d. patvirtino LTSR Ministrų Taryba. Remiantis patvirtintomis koncepcijomis, bus pradėtos tikslinti ar-

ba naujai rengti mokymo programos bei vadovėliai. Kad visi šie darbai per daug neužsitęstų, pageidautume skaitytojų pastabas, siūlymus gauti kuo anksčiau - rugsėjo-spalio mėnesiais.

Redakcinė komisija dėkoja projektų rengėjams, darbinų grupių nariams, nuoširdžiai prisidėjusiems ruošiant šį leidinį spaudai.

Pastabas ir siūlymus dėl koncepcijų projektų prašome siųsti PMTI Mokyklų pertvarkymo laboratorijai (232600, Vilnius, M. Katkaus 44) arba švietimo ministerijai (232691, Vilnius, švietimo 2/7).

Ž. Jackūnas

Dabartiniam žmogui globaliniu mastu kelia nerimą gamtos ir kultūros ekologijos problema. Didėja grėsmė žmogui, žmoniškumui ir žemei. Žmogus vis labiau pasimeta sudėtingame pasaulyje. Technikos ir informacijos arautas darosi jam nebepavaldus. Žmogus praranda savo dvasinį savarankiškumą bei tikrumą. Švietimo reformos klausimas ypač aktualus. Čia ryškėja dvi pagrindinės tendencijos: stiprinti humaniškumą ir mažinti paties žmogaus ir pasaulio susiskaldymą.

Atgimstančiasi tautai reikia atitinkamos kultūrinės savimoneės bei lygio žmogaus, kuris galėtų pats atsinaujinti ir atnaujinti visuomenę. Tokio žmogaus ugdymas – naujosios švietimo sistemos uždavinys.

Lietuvių tauta vieningai siekia suverenumo. Priimtas Lietuvos TSR ekonominio savarankiškumo pagrindų įstatymas. Neatsiejamas yra švietimo pertvarkymas, juridiskai įteisintas, optimalus, atitinkantis Respublikos interesus, pavaldus tik jos įstatymams ir nutarimams.

Dabartinės mokyklos spragos. Laimėjimų turime nemažai, beveik patenkinamas formalus mokytojų išsilavinimo cenzas, nemažas beįsienčiųjų sukūtasias mokyklas skaičius, gausėja mokslinių darbuotojų ir t.t. Tačiau giluminiai švietimo sistemos procesai ir rezultatai kelia didelį susirūpinimą.

Patį sistema perdėm centralizuota, dehumanizuota, nedemokratiška. Ji nekuria tvirtų dorovės pagrindų, vyrauja žodiniai ir autoritariniai ugdymo metodai, besiformuojančios individualybės nivelinuojamos ir standartizuojamos. Auklėjimo pagrindu tapo konformizmas – individo prisitaikymas prie iš anksto nustatyto [tobulos visuomenės modelio]. Alternatyvinės minties stoka mokymo

procese ir siurisas dalykinis susiskaldymas neskatina mąstymo, todėl išsigalėjęs intelektualinis vangumas ir minties blankumas, nepaisymas realybės įvairovės, pasaulėžiūrų pliurizmo, schematinis išankstinis realybės įvertinimas lėmė kultūrinį bei pilietinį abejingumą, stabdantį natūralų mokyklos, visuomenės ir žmogaus atsinaujinimo poreikį, slopinó kūrybiškumą.

Švietimo sistemai trūksta aiškūs suvokimo, kokis yra jos pedėtis bei vaidmuo, ir koks jis turi būti konkrečioje, t.y. tautinėje kultūroje. Tas lemia jos darbo kryptis ir pobūdį. Pati mokykla nėra vientisa kultūros požiūriu, santykis su (gimtąja) kultūra daugiau atsitiktinis, mažai sąmoningas; tautinės kultūros sritimi klaidingai laikomi tik lituanistiniai dalykai, o visi kiti jai neprikiriami. Nekuriamas savosios kultūros visumos vaizdas, o jaunoji karta nesusipažįsta su jos vyksmu ir vertybių įvairove; mažai tepadedama formuotiis jaunimo tautinei sąmonei ir savimonei. Kultūros kaip sudėtingo, sudarančio tam tikrą struktūrą veiksnio menkas paisyimas pedagoginiame procese neigia mai atsiliepė jaunosios kartos ugdymui ir jo rezultatams.

* Šiandien išryškėjo kei kurie mūsų kultūros reidos sutrikimai; išblėšęs istoriškumas, fesadiškumas, standartiškumas, empirizmas, stiprėjantis vartotojiškumas, kultūros izoliuotumas, besireiškiantis visapusiška jos émyba, o ne partnerišku bendravimu ir kt. Dalis staakoūybės tenka ir mokyklai – švietimo sistemoje turi iš esmės keistis požiūris į kultūros ir žmogaus sąveiką pedagoginiu, kultūrinu ir pilietiniu atžvilgiu. Istorijoje tą reikšmingą klausimą sprendė kultūrinės pedagogikos kryptis, kurios atstovų turi ir Lietuvos pedagogikos istorija (St. Šalkauskis, A. Maceina), o pokario metais nemaža teorinių minčių šia linkme teikis pedagogikai, kad ir netiesiogiai, lietuvių filosofų bei kultūrologų veikalai (B. Genzelis, B. Kuzmickas,

J. Minkevičius, R. Ozolas, K. Stoškus, A. Šliogeris, V. Žemaitis ir kt.).

Švietimo sistemos pagrindai. Švietimas - neatsiejama kurios nors konkrečios kultūros dalis. Ji sąlygoja kultūrą, kurioje jis veikia, tačiau ir pati švietimo sistema yra vienas iš kultūrą kuriančių veikiančių. Tai sąveikaujantys sandai. Švietimo sistemos pamatas yra konkreti, t.y. kuri nors tautinė kultūra. Šis būtinas griežtas realizmas. Mokyklą dirba dabartyje, bet jos rezultatai nukreipti ir į ateitį. Mokyklos darbas turi būti grindžiamas išsamią kultūros (dvasinės ir materialinės) būklės analize, jos procesų ir raidos prognozėmis. Tik tada bus galima tikėti, jog dirbama tikslingai tos kultūros, kaip savaiminės vertybės, naudai.

Antrosios švietimo sistemos komponentų - ir subjekto, ir objekto - yra žmogus. Kiekvienas žmogus yra savaiminė, autonominė vertybė, turinti savo pareigas valstybei, tautai, sau pačiam. Žmogus negali būti sraigtelis kiemo nors rankose. Jis yra subjektas, laisvanoriškai, be prievartos pasirenkantis savo vietą visuomenėje - tai jo teisė.

Žmogus bręsta per kultūrą. Ji yra jo gyvenimo būdas. Žmogus yra jos tęsėjas ir kūrėjas, tačiau gali būti ir jos griovėjas. Tik gilus vertybinis, iš esmės pagrįstas dorove santykis su kultūra gali apsaugoti nuo antrojo atvejo.

Kultūra tarsi antroji žmogus prigimtis. Ji veikia žmogų nuo pat gimimo dienos trim pagrindiniais atžvilgiais: a) tai postūris, dvasinis skatulys vystymuisi, b) tai turinys ir forma (pavidalas) gaunamai dvasinei ir empirinei patirčiai priimti ir įsivairinti, c) tai eugenčio ir suaugusio žmogaus rėškis, jo veiklos laukas. Kaip prigimties nepai-

šymas skeudžiai atsiliepia psichofizinei žmogaus brandei, taip kultūros kaip struktūros nepaisymas ilginiui neigiamai atsiliepia atskiro individo ir pačios tautos dvasinei brandei. Šis individo ir jo gimtosios kultūros sąveika ir sudaro tautinės mokyklos pagrindą.

Kiekviena gimtoji kultūra yra žmogui jo dvasinio tęstinumo laidas. Tai žmogaus pastovumo, pusiausvyros ir drauge saugumo pojūčio garantas, būtinas normaliai biopsichinei žmogaus raidai.

Tuo būdu ugdomas ir asmens tapatumo su gimtąja kultūra pojūtis, nes jos palikimas įauginamas į vienalytį naujo laiko kultūros kontekstą. Kiekviename tautos naryje turi būti ugdomas veiklus ir atsparus gaunamos informacijos integravimo (jungimo į visumą) bei įsisavinimo mechanizmas, kuris padeda tą tapatumą su tauta pajusti ir kartu teikia galimybę susidaryti asmens pasaulvaizdžio vientisumui.

Žmogus yra kultūros produktas, tačiau kartu ir kultūrą kuriantysis, per ją save išreiškiantis subjektas. Juo tautinės kultūros individualumas ir dvasinis turtingumas aukštesnis, tuo palankesnės gali būti sudarytos sąlygos tautos nariui-individui pilnutinai prasiskleisti. Žmogus ir kultūra matomi kaip dvi integruotos visybės, turinčios savaiminę vertę, viena nuo kitos priklausomos. Abiejų savimonės gilumas ir visapusiškumas rodo jų išsivystymo lygmenį. Kiekvienose tautos švietimo sistemai istoriškai skirta padėti žmogui ir tautai integ-

tuoties, jų savimonei gilėti ir
taip pat kurti prielaidas pažan-
gai ir tobulėjimui. Tai kertu ir
pagrinda išsaugoti jų egzisten-
ciją.

Švietimo sistemos nacionalumas ir internacionalumas.

Mokykla, kuri nori atlikti savo paskirtį, tegali būti
tautinė (nacionalinė): visi dalykai dėstomi gimtąja kalba ir
pagrįsti tautine kultūra, susieti su jos problematika, ugdatys
šiltą jausminį santykį su tos kultūros vertybėmis ir tikrą siel-
vartą dėl jos trūkumų. Tai anaiptol neturi vesti į tautinį už-
darumą ir izoliuotumą, juo labiau į neigiamą santykį su kito-
mis kultūromis ir jų statovais. Priešingai, orientavimasis į
visuotines vertybes, į partnerišką bendravimą su įvairiomis
kultūromis ir jų statovais, pagrįstai gilinant nacionalinį oru-
mą bei savigerbą, teikia tam nacionalumui vertybės statusą.

Kultūros procesas - uždaras savo formose bei turinyje išai-
ginama. Izoliuotai kultūrai gręsiama
sustabarėjimas, sustingimas. Tai nei-
gimai stebėtas pačios kultūrai ir jos dalyviams. Tautinė
mokykla yra atvira kitoms kultū-
roms. Ugdymo proceso pirmajame etape keliami uždaviniai:
a) padėti tvirtus gimtosios kultūros pamatus, b) sudaryti at-
sperų ir kartu lankstų tautinių vertybių vidinį įsisavinimo
lanką, c) suformuoti bendriausią savosios kultūros visumos nuo-
voką. Antrajame ugdymo etape tiriamu brandos momentu vis dau-
giau įjungiamas informacijos apie kitas kultūras, jų pasaulio
suvokimo būdus, kitoniškumą ir panašumą. Šitoje Inter-
nacionalinis ugdymas veda ne į pasyvų

informacijos priėmimą, o į aktyvų lyginimą, savosios kultūros ap-
mąstymą - kultūrinę savimone, - kad būtų pažadintas ryžtas savo
namus gerinti, gražinti, toliau kurti, pratęsiant tą, ką esi ra-
dęs.

Tautinės švietimo sistemos uždavinys yra priblandinti bent
didelę savo ugdytinių dalį ligi tokio asmens savimonės laipano,
kad ji sugebėtų reikšti tautos kultūros savimone, apmąstyti savo
kultūros būklę ir jos vystymosi kelius, derinti su kitų tautų
interesai, įnešti savo nepakartojamų vertybių indėlį į bendrą
žmonijos aruodą.

Kiekviena tautinė bendrija Respublikoje naudojasi teise tu-
rėti savo tautinę mokyklą, pagrįstą savo etnosu, jo kultūrinėmis
tradicijomis. Siekiant ugdyti giliai humaniškus, pagarbius san-
tykius tarp Respublikoje gyvenančių tautų žmonių, mūsų tautinių
mokyklų pedagoginė kryptis pagrįsta bendražmogiškos dorovės ir
demokratijos principais. Atsisakoma diktato tendencijų ir vie-
nos kurios tautos išskirtinumo akcentavimo.

Darna tarp žmonių ir tautų gali būti ugdoma tik gerai pažįs-
tant vieni kitus. Todėl sudarant kurios nors tautinės bendrijos
mokyklos modelį, numstomi būdai mokinius supažindinti ne forma-
liai su Respublikos pagrindinės tautos kalbą, istorija, kul-
tūra.

Vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos uždaviniai. Pagrin-
dinis bendrojo lavinimo mokyklos
uždavinys - atsigręžus į žmogų
kaip į absoliučią vertybę:

1. Puoselėti jo fizinę ir psi-
chinę prigimtį, sudaryti sąlygas

atskleisti jo individualybei, padidinti siekimą per savišauklą ir savišauklą tapti asmenybe;

2. Padėti tvirtus žmogaus dorovės

pagrindus: puoselėti sąžiningumą, savigarbą ir orumą, kūrybiškumą, nukreiptą į tiesą, gerį, grožį, skatinti gailėstingumą, geros valios veiklą, siekiančią laisvės, taikos, darnos, pagarbos ir šviesos;

3. Ugdyti žmogaus intelektą, emocijas, valią, brandinti jo nuostatą, kad jis yra gimtosios kultūros kūrėjas, atsakingas už jos raidą;

4. Ugdyti žmogaus pilietiškumą, t.y. savo kaip asmens pareigų ir teisių visuomenėje bei valstybėje sampratą ir nuostatą įsijungti į konstruktyvią savo krašto kultūrinę, visuomeninę bei politinę veiklą, vadovaujantis aukščiausiais žmogiškumo kriterijais.

Siekiant šių uždavinių reikia: nuosekliai jungti intelekto, emocijų ir valios arities; telkti dėmesį į teikiamų žinių struktūringumą, integralumą (visybiniškumą) ir kartu gyvenimiškumą (t.y. visada turimas prieš akis realus vaikas ir reali gimtoji jo kultūra); suteikti augančiam žmogui pagrindus, kad jis susivoktų asmenybės formavimosi procesuose, turėtų bendriausių gimtosios kultūros, vertybių visumos ir jos pagrindinių reiškes krypčių vaizdą, kad joms būtų susiformavusios nuostatos pagal realias

savo išgales įsijungti į konstruktyvų darbą, ugdyti kiekviename individe veikti kurioje nors kultūros ir gamybos srityje, savo gebėjimo nuovoką; žadinti pasiryžimą šalinti reikiamos kompetencijos trūkumus.

Pertvarkomos bendrojo lavinimo mokyklos uždaviniai diktuoja šiuos pagrindinius persitvarkymo krypties principus: 1) mokyklos mokymo auklėjimo turinio bei metodų paslankumas, 2) diferencijavimo-integravimo dialektiškas teikymas, 3) humanizavimas ir demokratizavimas.

Pedagoginės sistemos pastovumas ir paslankumas. Švietimo visuotinumą ir vieningumą kelia švietimo dirbtinumo ir sustabarėjimo pavojų. Visuotinis ir vieningas švietimas neturėtų apsiriboti mechaninėmis, bedvasėmis formomis, jis turi būti gyvas, dinamiškas ir paslankus.

Švietimo organizacija paslankumas pirmiausia reiškiasi nuolatinio formų atsinaujinimu pagal laiko dvasią, naujus pedagogikos bei psichologijos laimėjimus ir socialinius bei kultūrinius poreikius. Tai liečia ir naudotinių metodų įvairovę.

Mokymo ir auklėjimo turinys sudaromas taip, kad be didelių reformų jie galėtų kisti. Programų struktūra parenkama tokia, kad iš karto jose numatomas ne tik reikalavimų minimumas bei maksimumas, bet ir tam tikra laisva erdvė mokytojo ir mokinio iniciatyvai.

Atskiros mokyklos ar kurio nors rajono švietimo vadovybė gali spręsti, kas tikalanga papildyti ar pakeisti programose, ne liečiant branduolio. Tai gali būti susiję su specifiniais tos vietovės ekonominiais bei kultūriniais poreikiais.

Itin svarbu ugdyti paties moksleivio nuostatą lankščiai ir kū-

rybiškai mąstyti ir veikti. Jis turi būti viduje pasiruošęs, kad gyvenimas sparčiai keičiasi. Tačiau žmogui ir tautai, jei jie eis konformizmo keliu, skubės paskui kiekvieną naujovę, grėsia savęs praradimas. Iš bendrojo lavinimo mokyklos jaunuolis turi išsinešti giliai suformuotą nuovoką, kas žmoguje ir tautoje esančia, pestovu, kas ir kiek gali keistis. Paslankumą nuo konformizmo skiria doroviniai lygiai.

Labai svarbu yra ugdyti gebėjimą stebėti ir analizuoti vykstančius kitimus, t.y. procesų esmę ir kryptį, savarankiškai pasiūlyti reikiamą žinių, įgūdžių, sutelkti valią. Mokykla ligi šio tokio gebėjimo išugdyti nepajėgi, nes moksleiviai dar nepakankamai subrendę. Jos pareiga padėti tvirtus tos nuostatos pagrindus, o tolimesnę darbą turi pasiimti aukštesnioji vidurinė mokyklos pakopa ir profesinės mokyklos bei technikumai. Vadinasi, išdiegti poreikį permanentiškai mokytis, gebėti stebėti kultūros procesus bei kryptis ir turėti suformuotą nuostatą eitine konformizmo, o tiesos ir pažangos keliu.

Diferencijavimo-integravimo principas. Naujoji sistema prabrežtinai orientuoja į asmenybės ir kultūros struktūros visumą sampratą. Ir tų dviejų komponentų sąveika grindžia visą švietimo veiklą. Todėl pedagoginiame procese žymiai plačiau ir giliau nei ligi šiol taikytinas lankstus diferencijavimo-integravimo principas.

Ugdant svarbu gebėti integruoti savaimingą vaiko brendimą su socialiniais bei kultūriniais poveikiais. Asmenybės formavimosi lygmenyje sudaryti sąlygas bei situacijas, kad galėtų vykti vidinė žmogaus sklaida, ryškėti individualybė ir kurti bū-

tų žadinama jau aukštesnio lygio integravimosi poreikis tarpant asmenybe.

Kultūros aspektu šiuo principu grindžiamas didaktinis procesas: mokymo turinio struktūra (dalykų nomenklatūra, dalykų blokai, integruojamosios ašys, apibendrinamieji kursai); metodų įvairovė, vedanti vaiką pirmame ugdymo etape per sinkretiškumą, globališkumą, toliau per analitinį požiūrį, pagaliau vėl per sintezę prie žmogaus ir kultūros savimonės.

Kiti du principai, keliami persitvarkančiai mokyklai - tai viso švietimo humanizavimas ir demokratizavimas.

Humanizavimas. Humanizavimas suprantamas visų pirma kaip žmoniškumo principas, tai - etinė nuostata kiekvienoje teorinėje ar praktinėje situacijoje. Tai kiekvieno veikamo ar reiškinio žmogiškasis matas. Persitvarkymas šį principą keli kaip vieną iš švietimo sistemos pagrindų. Mūsų koncepcijoje jis laikomas pačiu svarbiausiuoju. Žmogus visų pirma turi išaugti žmogumi, o paskui eina viąs kitos jo savybės ir privalumai.

Visą švietimo sistemą nuo pat apačios ligi pat viršaus - vertikaliai, kaip lygiai per visus švietimo bei ugdymo tipus bei inatitucijas - horizontaliai turi būti persunkta humanizmo dvasia.

Vaikas, augantis žmogus, nėra tik auklėjimo ir mokymo objektas, jis visą laiką yra ir subjektas, kuris gyvena ir elgiasi pagal savo prigimtį. Jam turi būti sudaryta natūrali, sveika, be baimės, šviesi aplinka, kurioje nebūtų psžeidžiama jo biologinė bei psichologinė prigimtis.

Šeima yra lemiamas žmogaus asmenybės formavimo veiksnys. Tai viena svarbiausių žmogaus ugdymo sąlygų. Turi būti atstatytas šeimos statusas ir pagarba jai. Niekas neturi teisės griauti vaiko pagarbos tėvams, kokie jie bebūtų, įsitikinimų. Šeimoje

turi būti padėti vaiko sveikatos, doroviniai bei kultūriniai pamatai. Tai jos tiesioginės pareigos. Atitinkamai tautos švietimo sistemoje turi būti numatytas būsimų motinų ir tėvų rengimas toms pareigoms atlikti. Pagrindinę dalį sudarytų humanizuotas visas bendrasis lavinimas. Šalia to turėtų būti liaudies universitetų, apsaugos, "Motinos ir vaiko" instituto sistemingas, pergalvotas jaunų tėvų švietimas, kuris teiktų higienos, medicinos, psichologijos, etikos, pedagogikos, gimtosios kultūros, ypač estetiškos srities, žinių. Per visą mokymosi laiką turėtų būti palaikomi šilti, partneriški, pagarbūs santykiai tarp šeimos ir visų laisvųjų švietimo institucijų. Iš pagrindinės bendrojo lavinimo mokyklos mokinys turėtų išsinešti apytikriai susiformavusią šeimą, kaip tautos fizinio ir dvasinio gyvenimo tęsėją, sampratą ir atitinkamai išugdytą atsakomybę šeimai jausmą.

Humanizavimo prašosi švietimo instancijose, ypač mokykloje, ligi šiol vyksiantis formalus požiūris į vaiko psichofizinį vystymąsi. Nuolatinis vaiko fizinis ir psichinis perkrovimas neigiamai veikia visą vaiko vystymąsi, atsiliepiamo sveikatai. Realus vaiko individualybės pažinimas, jo fizinų bei psichinių jėgų vertinimas, santykių, metodų diferencijavimas naujoje mokykloje turi būti nepažeidžiama taisyklė. Kad ji būtų reali, reikia kurti ir realias sąlygas: akcentuoti vaiko sveikatos tausojimo svarbą, mažinti klasėje vaikų skaičių, atitinkamai pertvarkyti programą, jas sudaryti diferencijuotas, rasti mokykloje būdą individualiam darbui su mokiniu.

Humanizavimas - tai ir mokyklos klimato pakeitimas. Mokykla turi būti antrieji namai, kuriuose jis jaustųsi saugus, globojamas, turis savo pastovią buvimo vietą, o ne varinėjamas iš patalpos į patalpą. Reikia gražinti vaikams klases, kurias jie kaip šeiminiškai puoselėtų, prižiūrėtų, galėtų jose būti, o ne svečiuotis. Kabinetai reikalingi, jei jie labai gerai įrengti ir tik kai kurioms mokymo disciplinoms.

Humanizavimui priklauso ir siekimas mažinti mokyklinių skaičių mokyklose. Kad nebūtų neišvengiamo susvetimėjimo ir tarp mokinių, ir tarp mokytojų bei mokinių.

Reikia atsisaikyti "pakeleivių" ugdymo. Šiandieniniai vaikų namai bei internatai išleidžia daugiausia "pakeleivius", vadinasi, nepilnaverčius žmones, kuriems sunku pritaipyti prie visuomenės, pasijusti šeiminiškai.

Mokyklos posūkis nuo skento žinioms ir emocijų bei valios lygiagretų ugdymą - dar vienas jos bendravimo aspektas. Viešminis asmenybės suvokimas šalia integruoto kultūros vaizdo, kurį siektų duoti mokykla, atveria daug auklėjimo galimybių ir nemažai iki šiol neliestatų žmogaus gyvenimo sričių. Reikia visą savo procesą veikinti, kad intelektas, emocijos, valia lavėtų ir tvirtėtų per paties augančio žmogaus veikimą, patyrimą. Humanizavimas verčia tą veiklą kuo labiausiai įdvasinti, įprasminti. Intelektinė veikla dėl savo prigimties jau pati yra dvasinė veikla, tačiau jos dehumanizavimas vyksta slopinant jos kūry-

binį pobūdį, neteikiant mąstymui erdvės, kitoniškumo, lenkiant viską į stereotipų-klišių štampavimą. Naujoji mokyklos linkmė turėtų eiti priešingu keliu.

Humanizavimo principas turi permeikti visą darbinį ugdymą. Todėl bendrojo lavinimo pagrindinė mokykla ir atsisako profesinio parengimo, kad vaiko darbinė veikla, ligi jis subręsta, turi būti maksimaliai kūrybiška, įdvasinta, ugdomi asmenybę. Šituo mažiaus laikotarpiu profesinis orientavimas, sudarydamas mokymo bei darbinio suklėjimo dalį, nukreiptas į savęs pažinimą, savęs vertinimą konkrečios kultūros kontekste. Bet koks prievartos šėšelis yra neleistinas.

Antroji darbinio ugdymo pakopa - tai diferencijuotos paauktinės dvi vidurinės mokyklos klasės ir visos profesinių mokyklų tinklas. Pastarųjų humanizavimas visais lygiais turi būti rengiamas kartu su bendrojo lavinimo mokyklos reformos projektu.

Svarbi humanizavimo priemonė - humanitarinės arities dalykų stiprinimas. Tai gali būti daroma didinant valandų skaičių (sumažinus tikslųjų mokslų valandų skaičių). Šis kelias gali būti pevojingas reikiamaam gamybos ir ekonomikos lygiui pasiekti ir išleikyti.

Antusias kelias - sudaryti sąlygas formuotiis vertybinėms orientacijoms bei nuostatoms visų dalykų kurse. Apgalvojus humanitarinių ir tikslųjų bei gentos mokslų pusiausvyrą kiekvienam mokyklos tipui, būtins sudaryti etinių pagrindų sistemą, kuri turi būti integ-

ruota visame ugdymo turinyje.

Iš papildomų humanitarinių dalykų, kurie būtini, kad humanistinė ugdymo kryptis būtų gyva, reikėtų etikos kurso dvyliktas mokslu metais per visus mokyklų tipus, psichologijos ir kultūros istorijos su kultūros teorijos pradmenimis.

Demokratizavimas. Demokratizavimas yra būtina persitvarkymo ir socializmo kūrimo sąlyga ir norma. Tai humanizavimo principo sudedamoji dalis. Humanškumas ir demokratiškumas - pagrindiniai tautos demokratinės švietimo sistemos bruožai.

Mokyklų sistema yra vieninga, stvira visiems piliečiams be jokių socialinių, tautinių, pasaulėžiūrinių ar religinių skirtumų. Debartinė prievartinė atranka į vidurinės mokyklos vyresniąsias klases turi būti pensikinta, paliekant moksleiviui laisvai apsispręsti, kur mokytis.

Konkursiniai egzaminai atrenkant į aukštąsias mokyklas steityje taip pat turi būti pekeisti, ieškent būdų, kaip atrinkti gabiuosius, nes egzaminai tos funkcijos gersi nestlieka. Atranka galėtų būti geresnė, pakelus egzaminų ir kursinių darbų reikalavimus aukštojoje mokykloje, po pirmo ar antro kurso.

Mokyklos laipaniai turėtų būti prieinami visiems, o diplomai gaunami tik pasiekus atitinkamą išsimokalinimo ir kultūringumo lygį.

Demokratizuojant švietimo sistemą, būtins sudaryti kiekvienam įmanomai vienodą mokymosi startą. Šeimos kultūros lygis neturėtų lemti visko išsimokalinimo galimybių. Turi būti sudaromos išlyginamosios klasės, papildomi kursai dgl blogesnių

kultūrinių sąlygų atsiliekantiems vaikams. Šis darbas pradedamas darželyje ir ypač pradinėje mokykloje. Jis neturi nutrukti per visą bazinę mokyklą, kad nebūtų prarastas ne vienas gabus žmogus, nepažeista nė viena besiformuojanti asmenybė.

Ypatingas dėmesys kreipiamas į gabiųjų veikų ugdymą. Tam ieškoma įvairių būdų: mokymo procese su vaiku dirbama diferencijuotai, individualiai, išnaudojamos visos situacijos, kurios padėtų žadinti ir stimuliuoti gabaus vaiko interesus, iniciatyvą, kryptingą veiklą. Kartu rūpestingai puoselėjami ir tvirtinami doroviniai pagrindai, šalinami besausidarę pavojai būsimos talento brandai (egocentrizmas, nesveikas ambicingumas ir t.t.).

Laisva asmenybė laisvoje visuomenėje - tai idealas, o realybėje apribojimus lemia daugybė veiksnių. Tačiau atsisakoma nuo visiško asmens pajungimo valstybės interesams, nuo valstybinių institucijų prievartos ir diktato.

Mokyklos psdėtis visuomenėje turi iš esmės keistis: ji neturi būti laikoma ir pati jaustis valstybės draigteliu, kuris vykdo "nuleidžiamas" instrukcijas bei įsakymus. Mokykla turi turėti tam tikrą valdymo, mokymo ir santykių su visuomene autonomiškumą. Tai turi būti aptarta mokyklų nuostatuose. Turi plėstis mokyklos, kaip savarankiško kultūros židinio, vaidmuo, jos socialinės funkcijos. Mokyklos veikimo formos turi klostytis natūraliai, pagal galimybes, realią situaciją, mokytojų bei mokinių iniciatyvą bei visuomeninius poreikius. Tokie mokykla turėtų būti atdara artimiausiai aplinkai: vaikams, jaunimui, jų tėvams, mokytojams, laisvalaikiiui praleisti, bendrauti, žinioms pasisemti. Ateityje mokykloms reiktų naujai suprojektuoti tam

tiksliui pritaikytą pastatą. Mokykla - kultūros židinys galėtų sudaryti natūralias sąlygas mokinių visuomeniškumui, organizavimo gebėjimams, pilietiškumui ugdyti. Santykiuose su aplinkos gyvenimu turi kuo plačiausiai atsiskleisti mokinių ir mokytojų asmenybės.

Norint atverti mokyklos duris demokratijai, reikia keisti jos vidaus atmosferą - mokytojo ir mokinio, mokytojo ir administracijos, mokinio su mokiniu santykius, vengti antagonistinių tarpasmeninių santykių (lenktyniavimas, konkurencija ir kt.). Keltinos globos, pagarbos, tolerancijos kito asmeniui ir minčias nuostatos, skatinamas pluralizmas, vengimas unifikuotumo ir šablono. Kartu ugdytinas gebėjimas sutelkti individualią iniciatyvą bendrai visuomeninei užduočiai bei veiklai.

Pagrindiniai demokratijos bruožai - optimali sąveika tarp asmenybės ir visuomenės.

MOKYKLOS STRUKTŪRA

Benarasis lavinimas yra pagrindinė permanentinio mokymosi grandis, žmogus išsimokalinimo ir vėlesnės specializacijos pamatas.

Lietuvos TSR numatoma dvylikos metų trijų pakopų vidurinė bendrojo lavinimo mokykla. Trys pakopos atitinka pagrindinius mokyklinio amžiaus tarpečius: vaikystę, paauglystę ir jaunystę. Atsižvelgiant į juos, ugdymas skirstomas trim koncentrais. Mokyklos struktūros formulė: 4 + 6 + 2. Pirmoji pakopa - ketverių

metų pradinė mokykla. Antroji pakopa - šešerių metų, pagrindinė mokykla - dešimties metų (4 + 6). Trečioji pakopa - dvejų metų (vidurinė mokykla).

Trys mokyklos pakopos gali egzistuoti kaip savarankiški administraciniai vienetai, turėti atskirus pastatus, ypač pradinės klasės.

Kaip rodo kitų šalių ir mūsų pačių patirtis, mokykloje turi būti ne daugiau kaip 500-700 mokinių, kur kiekviena vaikas dar gali jautis pastebimas ir reikalingas. Būtina kurti tokius architektūrinius statybinius projektus, pagal kuriuos atskiros mokyklos pakopos turėtų ex vias autonomiją.

Pirmoji ir antroji pakopa sudaro pagrindinę mokyklą. Ji yra bendrojo lavinimo pamatas, būtinas tam, kad žmogus, nepriklausomai nuo jo darbo pobūdžio įsijungtų į visuomenės gyvenimą, pasirinktų profesiją, nuspręstų, kaip ją įsigyti. Ši mokykla padeda asmenybės integravimo pagrindą, kuris vėliau yra papildomas bei stiprinamas.

Pagrindinė mokykla yra privaloma visiems Respublikos piliečiams iki 16 metų (atkreipiame dėmesį į siūlomą naujovę: privalomas ne klasių, o amžiaus cenzas). Sulaukę 16 metų, mokiniai turi teisę, jei nori, mokytis toje pačioje mokykloje toliau arba pasirinkti kitą mokyklos tipą ar mokymosi būdą.

Argumentai už dešimtmetę pagrindinę mokyklą:

- pagrindinę mokyklą mokiniai baigtų 16 metų. Tai sverbi psichofizinės brandos riba ir juridiskai įteisinama pilnametystė, leidžianti rinktis bet kurią profesiją, nes kai kurioms galioja amžiaus cenzas. Tokio amžiaus jaunimas sąmoningai rinktųsi gyvenimo kelią - tolesnį mokymąsi ar gamybą;

- turėdami didesnę gyvenimo, bendravimo patirtį, labiau pažindami save, mokiniai kritiškiau vertintų savo tinkamumą vieni ar kitai profesijai;

- mokiniai turėtų daugiau informacijos apie Respublikos, šalies ūkio ir kultūros raidos perspektyvas, objektyviau saugaus duomenis, reikalingus profesijai, jos perspektyvas, materialinį atlyginimą (orientavimas, konsultavimas, švietimas ir specialus integruotas kursas "Žmogus ir darbas").

Sąmoningo pasirinkimo galimybė sustiprintų apsisprendimo motyvaciją ir atsakomybę jaunam. Tai leidžia prognozuoti ryškų dešimtmetės pagrindinės mokyklos mokalinį-ekonominį efektą.

Į dešimties metų visų Lietuvos piliečių privalomą visapusišką bendrąją lavinimą verčia orientuotis visa kultūros raidos prognozė. Ateities Europos (ir pasaulio) bendrijoje išlikti savarankiškos galės tautos: a) pasiekusios aukštą materialinės ir dvasinės kultūros laipsnį; b) gebančios paslankiai ir tikslingai atsiliepti į spartėjančią civilizacijos reiškinį kaitą. Tam būtini visų piliečių tvirti bendrojo lavinimo pagrindai.

Pedagoginio proceso demokratizavimas, diferenciacijos galimybės, pagaliau amžiaus cenzas padės išvengti šiandieninės mokyklos bėdų.

Bendrojo lavinimo pamatas - ikimokyklinis auklėjimas šeimoje ir darželyje.

Pirmieji kūdikio sielos žadintojai yra tėvai, ypač motina, pirmasis susidūrimas su pasauliu yra šeimos aplinka. Šeimoje susidariusiais pagrindais grindžiamas tolesnis vaiko ugdymas. Kūdikis iš tėvų paveldi biopsichinę struktūrą. Tėvų meilė, troškimas suteikti vaikui visa, kas geriausia, yra neatskirama jo egzistencijos sąlyga. Naujasis vaiko dvasinis patyrimas, kurį

jam teikia mokykla, irgi turi turėti subjektyvų "namų atspalvį".

Pradžios mokykla turi remtis šeimos ugdymu ir jį plėtoti. Ideologinė, dorovinė ar kitokia vaikų priešprieša tėvams mokykloje negali būti toleruojama, nes žeidžia vaiko dorovę. Bendradarbiavimas su šeima dideliu dalimi lemia mokyklinio ugdymo sėkmę. Ši pedagoginė nuostata problematiška, kadangi dabar šeima išgyvena dramatišką destrukcijos laikotarpį (Respublikoje skiriasi maždaug kas trečia šeima), daug asocialių šeimų, nemaža našlaičių, kurių tėvai gyvi. Tai kitas argumentas, patvirtinantis, kad auklėjimas šeimoje ir mokykloje negali būti atskirti vienas nuo kito. Neišvengiama konfrontacija su šeima (dėl jos asocijalumo) traktuojama kaip skaudi išimtis, reikalaujanti subtilaus pedagoginio sprendimo.

Dabartinis darželis neuteikia tinkamų materialinių ir pedagoginių sąlygų pilnavertei fizinei (ankštos patalpos, prastos maistas, dažnos ligos) ir dvasinei (gausios vienaamžių grupės, individualios globos stoka, autoritarinė pedagogika) vaiko brandai, todėl negalima vienareikšmiškai teigti, kad darželį lankę vaikai yra geriau parengti mokyklai, negu jo nelenkę.

Atėityje kiekviena šeima turi turėti galimybę pasirinkti, kaip rengti vaiką mokyklai: šeimoje, darželyje ar mišriu būdu (t.y. leidžiant į specialių grupių muzikos, dailės, choreografijos, fizinio lavinimo, kalbų užsiėmimus).

Firmoji pakopa - p r a d ž i o s m o k y k l a (I - I V klasės) yra sistemingo mokymo pradžia.

Darželis nelaikomas parengimo mokyklai etapu ir jame sistemingai nemokama. Neesminiai vaikų pasirengimo mokyklai skirtumai (lankę ar nelenkę darželį vaikai) išlyginami individualizuojant ir diferencijuojant mokymą. Gali būti sudaromos parengiamosios

sios grupės.

Pradžios mokyklos pagrindiniai uždaviniai yra šie: sudaryti sąlygas įvairiapusiškam vaiko ugdymuisi; saugoti jo sveikatą, lavinti fiziškai; padėti atsiskleisti jo gebėjimams ir polinkiams; pažadinti norą ir išmokyti mokytis, suteikti elementarių žinių apie žmogų, savo kraštą, gamtą, visuomenę; suformuoti tvirtus gimtosios kalbos, rašymo, skaitymo, skaičiavimo įgūdžius, gebėjimą reikšti savo mintis nesudėtinga sakytine ir rašytine kalba; sukaupti bendravimo ir bendradarbiavimo patirtį.

Firmoji pakopa turėtų parengti vaiką mokytis atskirų dalykų antroje pakopoje. Išugdyti protinio darbo mokėjimai yra analitinio pažinimo prielaida brandesniame amžiuje.

Mokyklą lankyti pradeda šešerių arba septynerių metų vaikai. Kada vaikui pradėti lankyti mokyklą, sprendžia tėvai. Konsultuojant medikams, darželio (jei vaikas jį lanko) pedagogams ir psichologams, tėvams prašant ir stitinkamai psichologinei-medicinei tarnybai rekomendavus, vaikas gali pradėti lankyti mokyklą ir vėliau, atsižvelgiant į jo biopsichinį subrendimą.

Mokymosi laikas pradžios mokykloje nelimituojamas. Gabūs vaikai gali "persėkti" klasę, o mokiniai, kurie dėl vieno ar kelių priežasčių nepakankamai pasirėngę tolesniam mokymuisi, gali likti kartoti kursą. Jei po kompensacinio mokymo nepavyksta įveikti atsilikimo, tėvams sutikus, medikų, psichologų, pedagogų komisijai nutarus vaikas mokomas specialioje mokykloje.

Firmoje bendrojo lavinimo pakopoje turi vyrauti individualios vaiko globos ir auginimo principas. Šeimoje susidarę biopsichiniai pagrindai reikalauja individualios ugdymo diferenciacijos pradinėje mokykloje. Tą gali atlikti aukštos pedagoginės kultūros mokytojas. Mokinių skaičius pradinėse klasėse turėtų būti mažesnis - ne daugiau kaip po 20-24 mokinius; mokiniai tu-

rėtų būti mokomi pirmoje pamašinoje, optimaliausiai jų sveikatai ir darbingumui laiku.

Pradžios mokykloje, ypač pirmoje klasėje, vaikas pergyvena adaptacinį laikotarpį, todėl jis mokykloje turi jausti patikimą globėją - pirmąjį mokytoją. Mokytojo pakeitimas pradinėse klasėse - psichinė trauma vaikams. Todėl nuo pirmos iki ketvirtos klasės moko vienas mokytojas. Rekomendacijos ir praktiniai bandymai, kad atskirus dalykus (fizinį lavinimą, dailę, muziką ir kt.) dėstytų skirtingi specialistai, yra psichologiškai nepagrįsti, taršauja vienpusiškiems dalyko interesams ir yra sąlygoti prasto pradinų klasių mokytojų rengimo.

Pradinų klasių mokinys negali būti atskiriamas nuo šeimos (tai galima tik išimtiniais atvejais - liga, nedarni šeima ir pan.), todėl respublikoje turi būti pakankamai tankus pradinų mokyklų tinklas. Siektina, kad kiekvienoje gyvenvietėje, didesniame kaime būtų pradžios mokykla. Jeigu vietovė yra atitolusi nuo didesnių gyvenviečių, tarp miškų, joje privalo būti pradžios mokykla nepriklausomai nuo vaikų skaičiaus.

Mokytojas, dirbantis mažakomplektėje mokykloje su dviem, trim ar keturiomis klasėmis, dirba 1,5 pamašinos, vaikų skaičiaus minimumas nenustatomas. Siektina, kad gausesnėse mokinių skaičiumi mažakomplektėse mokyklose dirbtų 2-3-4 mokytojai.

Pradinų klasių mokiniai po pamokų dar reikalingi susugusiujų globos. Todėl būtina motinoms, turinčioms šio amžiaus mokinį, sudaryti sąlygas dirbti pusę darbo dienos. Jeigu šeima tokių galimybių neturi arba tėvai to nenori, mokykloje organizuojamos popietinės grupės. Jų veikla turi būti pilnavertė, nesekinant vaiko sveikatos.

Metodinė pradinės mokyklos sistema grindžiama sąveikos pedagogika. Subtilus ir mylintis mokytojas padeda vaikui žengti žingsnį iš šeimos į mokyklą, globodamas ir ugdydamas parengia tolesniam mokymuisi.

Mokymas organizuojamas taip, kad mokymo medžiagos apimtis, jos įsisavinimo tempai, metodai, nekenktų vaikų sveikatai, atitiktų amžiaus tarpsnio ypatumus ir individualios vaiko brandos ritmą. Žeidimo elementai mokyme, integruotas jo pobūdis, sąveikos pedagogika, optimaliai sureguliuotas krūvis turi daryti mokymąsi patrauklų ir neužgesinti vaiko įgimto noro pažinti, judėti, džiaugtis.

Pradžios mokykloje, šalia įprastinės klasių sistemos, gali būti ir grupinis mokymas. Grupė gali būti organizuojama iš skirtingo amžiaus vaikų keleriems metams. Tas pats vaikas, atsižvelgiant į jo sugebėjimus, mokymosi rezultatus, dalyko, kuris jam gerai sekasi, gali mokytis su vyresniais už save vaikais, o alyko, kuris sekasi prasčiau, - su jaunesniais. Toks grupinis darbas ypač praktikuotinas mažakomplektėse mokyklose. Galimos skirtingo lygmens programos, kompensuojamojo mokymo grupės. Diferencijuoti vaikus pagal interesus, išryškinti jų sugebėjimus turi padėti įvairi užklasinė veikla (meninio ir techninio-kūrybinio profilio būreliai).

Pradinėje mokykloje, bent pirmoje ir antroje klasėje, mokinių žinios balsis nevertinamos. Mokytojams privalu nelyginti vieno vaiko su kitu, neakcentuoti vieną pranašumo prieš kitus. Apie vaikų pažangumą mokytojas kalbasi tik su tėvais individualiai. Pradinę mokyklą baigęs mokinys turi būti parengtas mokytis antroje joje pagrindinės mokyklos pakopoje.

Perėjimas iš pirmosios į antrąją, dalykinę, neretam vaikui

... sunkus. Todėl pradinį klasių mokytojas turėtų rasti būdų palaikyti ryšius su savo buvusiais auklėtiniais.

Antroji pakopa - V-X klasės.

Pagrindinis antrosios pakopos uždavinys - suteikti bendrojo lavinimo pagrindus, parengti mokinį taip, kad jis galėtų rinktis tolesnį savo gyvenimo kelią, sugebėtų pasirinkti būsimos veiklos kryptį. Baigusieji pagrindinę mokyklą gali tęsti mokslą vidurinėje bendrojo lavinimo ar profesinėje mokykloje (į technikumus būtų priimami tik vidurinę mokyklą baigę moksleiviai) arba po neilgo profesinio parengimo pradėti dirbti. Ši mokymo pakopa duoda kryptį ir pagrindą visam žmogaus gyvenimui, deda pasaulėžiūros ir pasaulėjautos pamatus. Čis mokinys turėtų suformuoti savo, kaip asmens ir tautos nario dorovines nuostatas, pamilti gimtąją kalbą, išmokti ją taisyklingai rašyti, reikšti savo mintis žodžiu ir raštu įvairiose darbo ir bendravimo srityse, domėtis tautos praeitimi, suprasti jos dabartį ir nusiteikti atsakingai rinktis gyvenimo kelią, profesiją, kad galėtų aktyviai puoselėti ir gausinti tautos, kartu ir visos šalies kultūros vertybes, našiai dirbti. Turi būti formuojamas nusiteikimas mokytis mažne visą gyvenimą, kad galėtų suvokti besikeičiantį pasaulį ir jame gyventi. Šioje pakopoje ryžtingai atsisakoma ankstyvos specializacijos, utilitaraus profesinio rengimo, griežtai laikantis politechnizacijos principo.

Trečioji pakopa - v i d u r i n ė m o k y k l a (XI-XII klasės).

Pagrindinis jos tikslas: išugdyti žmogų, turintį tvirtus pagrindus pozityviam asmenybės ugdymuisi, gebantį sąmoningai rinktis tolesnį gyvenimo kelią, pasirengusį studijoms aukštojoje mo-

kykloje. Ši pakopa - dvejų metų, kadangi mokiniai ateina po dešimties metų pagrindinės mokyklos, turėdami gerą bendrąjį išsilavinimą, turėję galimybę susiorientuoti ir profesiskai apsispręsti.

Trečioje pakopoje mokymas plačiai ir įvairiapusiškai diferencijuojamas, kad atitiktų mokinių interesus, jų profesinius ketinimus ir padėtų atsiskleisti bendriesiems ir specialiesiems mokinių gabumams.

Mokymas pagal interesus, polinkius diferencijuojamas į šakas. Šaka - tai mokymo kryptis, sudaranti galimybę giliau įsisavinti mokinių dominančių giminingų mokslų pagrindus, mokėjimus ir įgūdžius, reikalingus pasirinkto dalyko studijoms aukštojoje mokykloje.

XI-XII klasėse numatomos šios orientacinės diferencijuoto mokymo šakos:

- humanitarinė,
- matematikos ir fizikos,
- chemijos ir gamtos mokslų,
- techninė ir ekonominė (prekybos, žemės ūkio).

Per dvejus metus diferencijuoto mokymo šakos pasirinkimas padės tikslingai pasirengti tolesnėms studijoms.

Šakų skaičius respublikoje mobilus, priklausomas tiek nuo mokinių interesų, tiek nuo respublikos ūkio ir kultūros poreikių. Šakos mokymo turinys savo ruožtu turi du elementus:

1. Šakai privaloma dalis, kurią nustato LTSR liaudies švietimo organai.
2. Šakos profilis, kurį renkasi pati mokykla pagal galimybes (pavyzdžiui, humanitarinės šakos viena mokykla gali turėti su-stiprintą literatūros, kita - kalbų, trečia - istorijos, dar ki-

tos - dailės ir muzikos mokymą).

Mokinys savo nuožiūra renkasi atitinkamos šakos mokyklą arba klasę (grupę). Pasirinkti būtina.

Mokymo turinį šioje pakopoje sudaro privalomieji dalykai + branduolys (A), sustiprinto mokymo dalykai (B), pasirenkamieji (profiliniai ir neprofiliniai) dalykai (C) ir fakultatyvai (D). Neprivalomas tik fakultatyvų pasirinkimas. Mokymo branduoliui šioje pakopoje skiriama žymiai mažiau laiko. Privalomosios disciplinos šioje pakopoje yra apibendrinančio pobūdžio, dažniausiai integruotos disciplinos, padedančios susidaryti vientisą, o ne mozaikini pasaulio vaizdą. Visoms šakoms privalomų dalykų būtų tik keli.

Šioje pakopoje vyrauja mokymo formų ir būdų įvairovė. Mokiniam suteikiama teisė mokytis pagal individualią programą, tinkantį dalykų mokymo formas (neakivaizdinė, vakarinė, mišri), medžiagos išsivadinimo tempus, kai kurių dalykų mokytis eksternu. Mokykla sudaro kompensuojančio mokymo galimybes tiems, kurie dėl objektyvių priežasčių atsilieka iš kurių nors dalykų.

Mokinys turi teisę keisti mokyklą ir pereiti iš vienos šakos į kitą.

Tokia bendrojo lavinimo mokyklos struktūra pakenkama lanksti ir savarankiška, kad sudarytų palankias sąlygas moksleivių interesams, polinkiams, sugebėjimams ryškėti, jiems ugdytis ir realizuoti tolesnio gyvenimo planus.

Demokratinėje švietimo sistemoje sudaromos sąlygos visiems tęsti mokslą ar įgyti papildomų žinių. Vakarinėms, neakivaizdinėms ir kitoms bendrojo lavinimo mokykloms privalomas tas pats mokymo turinys ir tokie pat, be jokių nuolaidų, reikalavimai atestatui gauti, kaip ir paprastose bendrojo lavinimo mokyklose.

XI-XII klasėse pagal mokinių poreikius galėtų būti ir kitokių profilinių dalykų. Siekiant padėti individualiam mokymuisi, visos mokymo įstaigos privalo sudaryti sąlygas įgyti atestacijas eksternu. Minėtų mokyklų organizavimas turės būti patikslintas nuolatinio (permanentinio) mokymo koncepcijoje.

Bendrojo lavinimo mokykla yra ne pasirengimas gyvenimui, o gana ilgas ir labai svarbus žmogaus gyvenimo tarpnis, turintis įtakos jo laimei, asmeninei ir pilietinei brandai. Ir mokyklos struktūra, ir pedagoginis procesas turi užtikrinti demokratišką, orų, įdomų ir saugų mokinio gyvenimą mokykloje.

PEDAGOGINIO PROCESO PERTVARKYMAS

Ugdymo turinys - tai tie svarbiausieji kultūros lobiai, kuriuos sistemingai ir nuosekliai perteikia mokykla jaunajai kartai, kad ji gyventų tautos kultūroje. Ugdymo turinio centras yra dvi pagrindinės kategorijos - žmogus ir kultūra. Žmogaus ir kultūros integravimasis vyksta pažįstant kultūrą, išgyvenant jos vertybes, jas puoselėjant bei kuriant.

Dabartinė mokykla yra ne ugdymo, o mokymo įstaiga. Ugdymo turinys tapatinamas su mokymo turiniu, kuris vienpusiškai orientuotas į žinias, mokėjimus ir įgūdžius. Iki šiol, keičiant mokymo turinį, buvo plečiama žinių apimtis, dėstomi nauji dalykai, t.y. eita mokymo ekstensyvinimo keliu. Turinys buvo suskaldytas į atskirus mokymo dalykus, tarp kurių neliko ryšio, jis unifikotas visos šalies mastu, privalomas visiems mokiniams, niveliuojantis ir kultūrų, ir mokinių skirtumas.

Ugdymo turiniui trūksta tikslingos struktūrinės vienovės: a) jis eklektiškas kultūrinio požiūriu; b) neorganizuotas pagal psichofizinį žmogaus vystymąsi. Toks turinys nebeužtikrina ug-

domojo poveikio ir pertvarkytinas iš esmės. Ugdymo turinio pertvarkymas remiasi žmogaus ir kultūros integravimo idėja.

Ugdymo turinio pagrindą sudaro nacionalinė kultūra. Ja remiantis einama į kitų šalių, pasaulio kultūrą. Ugdymo turinyje turi atsispindėti kultūros vientisumas, ryškios sąsajos tarp praeities, dabarties ir ateities. Jie turi supažindinti su pagrindinėmis nacionalinės kultūros sritimis: mokslu, menu, dorove, ūkininkavimo būdais, technika.

Besimokydamas žmogus turi ne tik pažinti kultūrą - ji turi tapti žmogaus savastimi. Todėl ugdymo turinį, be žinių, mokėjimų ir įgūdžių, sudaro vertybinės nuostatos ir veiklos būdai.

Ugdymo turinio vertybinis aspektas - viena iš svarbiausių mokyklos humanizavimo priedaidų. Informaciją perteikti galima ir mechanškai (tą gali padaryti magnetofonas), o vertybes mokinyš gali perimti tik būdamas viduje aktyvus, vertybinis santykiuose su objektu, t.y. išgyvenimo būdu.

Tai subtilios pedagogikos, humaniškos ugdymo ir ugdytojo sąveikos reikalaujantis procesas, kuriame nuo gimtosios kultūros žmogus žengia į visos šalies ir pasaulio kultūrą. Kultūros vertybė gali tapti ugdymo vertybe tik tada, jei ji atitinka mokinio amžiaus, individualių savybių sąlygotą suvokimo pajėgumą. Individą galima ugdyti tik tomis kultūros vertybėmis, kurios atitinka jo paties subrendimo lygį.

Viena svarbiausių vertybių perdavimo sąlygų yra ugdymo turinio humanizavimas. Nepaprastai didelį vaidmenį asmenybės brandai turi humanitarinės disciplinos, ypač gimtoji kalba. Deramą vietą mokykloje turi turėti menas, istorija, tradicinė liaudies kultūra. Šiems dalykams turi būti skiriama pakankamai mokymo laiko. Humanitarinių disciplinų turinys atnaujinamas iš esmės, atsisa-

koma racionalistinių jų mokymo tendencijų. Šie mokymo dalykai turi teigti dvasingumą, aukštą dorovę, gerą estetinį skonį.

Pirminė ir būtina žmogaus dvasinio vystymo į sąlyga yra gimtoji kalba. Ji yra svarbiausias tautos ir jos kultūros savitumo požymis, tiesioginė nacionalinės kultūros reiškinys. Mokykloje gimtoji kalba yra visų dalykų mokymo pagrindas ir kartu svarbiausias mokomasis dalykas. Todėl gimtoji kalba turi būti ugdoma ne tik per jai skirtas, bet ir per visų dalykų pamokas. Visose mokyklose būtina įgyvendinti bendrųjų kalbos reikalavimų sistemą.

Vienas iš svarbiausių veiksnių, integruojančių individą į gimtąją kultūrą, yra menas. Mokykloje meninis suklėjimas užima svarbią vietą visose jos pakopose. Taikantis prie amžiaus ypatumų, numstomas ir meno suvokimo ugdymas, ir mokinių meninės kūrybos stimuliavimas. Menas padeda formotis asmenybei, tiesia tiltą tarp žmonių, atveria vartus į universalias pasaulio kultūros vertybes, per nacionalumą veda į universalumą. Menas - neatskiriama mokyklos gyvenimo dalis.

Tinkamai bendrauti su kitomis kultūromis ir jų atstovais galima tik mokant svetimų kalbų. Todėl būtina sustiprinti jų dėstymą, be to, kai kuriose mokyklose reikėtų mokyti antikinių kalbų. Mokyklos galėtų organizuoti fakultatyvus ir plačiau supažindinti su tų kraštų, kurių kalbos mokomasi, istorija, geografija, kultūra (dėstoma atitinkama kalba).

Vertybinė mokinių orientacija formuojasi racionaliai ir laipsniškai suvokiant kultūros praeities, dabarties ir ateities ryšį. Todėl būtina pažinti savo krašto ir kitų pasaulio tautų istoriją, gamtą, geografiją. Būtinios disciplinos, padedančios mokiniui pažinti ir suvokti save kaip bendruomenės narį (etika,

psichologija, kultūros teorija ir istorija ir pan.).

Iš humanizmo pozicijų vertinamas ne tik humanitarinių, bet visų mokymo dalykų turinys.

Gamtos bei tikslieji mokslai – tai ne tik faktų, reiškinių, procesų analizė. Jie atspindi žmonijos ieškojimų ir atradimų procesą, istorinę žmonių ir idėjų dramą, mokslo ir technikos, ekonomikos ir ūkininkavimo poveikį kultūros raidai. Tai priartina mokinių prie globalinių dabarties žmogaus ir gamtos ekologijos problemų.

Pertvarkyta mokykla turi būti veiklos mokykla. Veiklos diapazonas turi būti platus, teikti pažintines, vertybinės, kūrybinės, praktinės patirties.

Veiklos principas realizuojamas visame ugdymo procese. Vaiko veikla – pagrindinis jo ugdymo ir vystymosi veiksnys.

Siekiant įveikti ugdymo turinio kultūrinį eklektiškumą, būtinas lankstus integravimo ir diferencijavimo ryšys. Tai mokymo medžiagos atrinkimo ir struktūrinimo pamatas.

Integravimo būdus ir formas lemia mokinių amžiaus ypatumai, todėl jie skiriasi kiekvienoje pakopoje, sudarančioje atskirą koncentrą.

Pradžios mokyklai būdingi specifiniai integravimo būdai ir formos. I-II klasėje, remiantis vaiko visuminiu jį supančio pasaulio suvokimu, perteikiamas nesksidomas, epibendrintas vaiką supančios tikrovės, žmonių santykių, savojo "aš" vaizdas, remiantis vaiko patirtimi, ji plečiama. Egzistuojanti dalykinė sistema pasaulio vaizdą mokiniui pateikia suskaidytą atskiramis dalimis, kurių 6–10 metų vaikas nepajėgia susieti. Vienas iš integravimo būdų – kompleksinis mokymas. Šioje sistemoje mokymas vyksta ne atskiramis valandomis, skirtomis kuriam nors dalykui, o temomis,

potemiems. Temos nagrinėjimas gali užstrukti mokytojo nuožiūra ir turi apimti visas vaiko veiklos sritis: žaidimą, stebėjimą, kalbėjimą, skaitymą, rašymą, skaičiavimą, piešimą, dainavimą ir t.t.

Pagrindinis medžiagos atrankos principas – etnokultūrinis. Integracijos ašys – tėviškė ir gimtoji kalba.

Ugdymas pradedamas nuo artimiausių vaiko aplinkos daiktų, reiškinių, santykių pažinimo, kartu plečiant ir gilinant vaiko emocinę patirtį, jo dorovines nuostatas bei vertybių suvokimą (temos "Mama ir tėvelis", "Seneliai", "Mano kiemas", "Mano klasė", "Mūsų laiptinė", "Mano kelias į mokyklą", "Duona" ir kt.).

Šešerių–aštuonerių metų vaikas jau yra įėjęs į tėviškės akiratį, į jos konkrečią erdvę su gimtine ir istorine aplinka, žmonėmis, daiktais, gyvais, su jų vardais ir buvimu. Jo krūtinė pripildyta gimtos vietos vaizdų ir garsų. Tą prisirišimą prie tėviškės žmonių, gamtos aplinkos jausmą mokykla turi branginti ir puoselėti. Tik jį išgyvenęs žmogus gali tapti piliečiu, tik tuo jausmu besiremdamas mokykla gali ugdyti ne klajoklį, o mylintį savo kraštą, žmogų, jo šeimaininką.

Tėviškės pasaulis vaikui yra stipri diferencijuojanti ir integruojanti jėga. Čia išryškėja veikiančios jėgos abipusiškumas. Vaikas jaučias jos veikimą (įspūdžiai, vaizduotės impulsai) ir su ta jėga jis ima veikti jį supantį pasaulį (pažįsta, tyrinėja, keičia, atspindi, pasekoja apie jį, piešia, imituoja ir t.t.), t.y. skleidžiasi jo jėgos: vaizduotė, kūrybiškumas, valia, įpročiai.

Prestas daugelio vaikų gimtosios kalbos mokėjimas ir skurdai, o dažnai ydinga kalbinė aplinka šiandien iškelia dar vieną reikalavimą – remti mokymą antrąja integravimo ašimi – gimtąja kalba. Todėl galima kalbėti ne apie vieną integravimo principą, o apie

dviašį, kuriose pagrindinės ašys viena su kita persipina, sudarydamos audeklą viso mokymo pagrindui.

Tačiau mokymo turinio integravimas negali būti dirbtinis ir visuotinai privalomas. Iš bendro mokymo komplekso gali būti išskiriamos atskiros pamokos mokyti rašyti, skaityti, skaičiuoti ir t.t.

Kompleksinio mokymo sistema reikalauja labai aukštos kvalifikacijos, kūrybiško mokytojo. Mokytojas, jaučiantis, kad jis nepajėgs dirbti pagal šią sistemą, dirba pagal paprastą dalykinę sistemą, tačiau jis turėtų stengtis integruoti dalykus. Galimas ir kompromisinis variantas – dalinis kompleksškumas, kai į kompleksą įjungiami tik kai kurie dalykai.

Taikant kompleksinį mokymo būdą, svarbų vaidmenį atlieka meno dalykai, sudarydami kūrybišką klimata visam ugdymo procesui. Tačiau kartu kyla pavojus laikyti estetinį ugdymą antraeilium, tarsi pagalbinium pažinimo procese. Pavojui išvengti būtina visais atvejais naudotis tik estetiškai vertingais kūriniais: mokytojas kasdieninėje praktikoje šalia dorovinių, pažintinių uždavinių privalo lygia greta kelti meninio ugdymo uždavinius ir tikslus.

III-IV klasėse numatomi atskiri mokymo dalykai arba jų bloškai (lietuvių k., matematika, kraštotyra ir kt.), tačiau jie mokymo procese tarpusavyje persipina, vienas kitą papildo. Kai kurie dalykai gali būti įjungiami į kompleksą, pavyzdžiui, dailė ir darbai, skaitymas ir kraštotyra.

Antroje pakopoje pereinama prie tikrovės analitinio pažinimo, prie turinio skaidymo į atskirus mokymo dalykus, o trečioje pakopoje vyrauja problemškumas, pasaulėžiūros lygmens epibendrinimai, epimantys žmogų, gamtą, visuomenę, įvedami sintetinantys kursai.

Integruojant ugdymo turinį antroje ir trečioje pakopoje, visi mokymo dalykai grupuojami keliais būdais. Jie galėtų būti tokie: 1. Kalbos (gimtoji kalba ir literatūra, kitos kalbos); 2. Žmogus ir menas; 3. Žmogus ir visuomenė; 4. Žmogus ir gamta; 5. Sveikata ir fizinis ugdymas; 6. Matematika; 7. Žmogus ir darbas. Gimtoji kalba tų blokų tarpe užima ypatingą vietą – jos ugdymas turi būti integruotas į visų dalykų mokymąsi.

Kiekvieną bloką sudaro to paties mokslo atskirų šakų ar gretimų mokslų disciplinos. Pavyzdžiui, bloką "Žmogus ir visuomenė" sudarytų: istorija (pilietinė ir kultūros), visuomenės mokslas, psichologija, etika, bendravimo mokymas, teisės ir politologijos pagrindai.

Blokų mokymo turinys integruojamas, ryškinant tą bloką sudarančių mokslų šakų metodologinius principus, struktūras, jų panašumą ar skirtingumą. Tai padėtų geriau suvokti giminingų mokslų dalykų skirtumus bei esmę, ugdyti mokslinio galvojiimo pradmenis. Tai viena integravimo ašis.

Kitos dvi integravimo ašys eitų per visus dalykus, nepažeisdamos jų struktūros: 1) etinio santykio su pačiu savimi bei pasauliu ir 2) glaudios kultūros raidos ir jos poreikių visuminis suvokimas.

Bloškai derinami vienas su kitu, kad mokiniai susidarytų vientisą, o ne pabirą pasaulio vaizdą, gautų tvirtus materialistinės pasaulėžiūros pagrindus. Numatant atskirų dalykų mokymo laiką, derinamas koncentrinis ir linijinis mokymas.

Plačiasi taikomas integravimo principas leidžia įgyvendinti ilgai deklaruotus, bet taip ir neįgyvendintus tarpdalykinius ryšius. Mokinys iš mokyklos turi išsinešti ne pavienių faktų rinkinį, o vientisą pasaulio vaizdą ir supratimą, kur jis gali savo

rezultatų. Žinių integracija stimuliuojama keliant problemas, skiriant užduotis, kurias atliekant reikia panaudoti jau turimas žinias, mokėjimus ir įgūdžius.

Šiuo metu mokykloje vyrauja pateikiamojo-reprodukcinio mokymo kryptis. Mokinys turi išiminti tam tikrą informacijos kiekį. Mokantis labiausiai apkraunama mokinio atmintis, "badauja" mąstymas ir emocijos. Prie tokio mokymo stiliaus gerai prisitaiko tik turintys gerą atmintį mokiniai. Kito psichinio tipo vaikai gana dažnai nesugeba prisitaikyti ir ima atsilikti. Visiškai šios mokymo krypties negalima paneigti, tačiau, visapusiškai vyraudamas, toks mokymas slopina mokinių aktyvumą, nerengia savarakiškam lavinimuisi. Tai prieštarauja veiklos principui. Todėl lygiateisiais tampa kiti mokymo būdai - probleminis veiklinamasis ir išgyvenamasis. Sudaromos galimybės kelti ir spręsti problemas, ne tik pažinti, bet ir susiformuoti individualų emocinį santykį su vertybėmis.

Visas mokymas grindžiamas pedagogine mokytojo ir mokinio sąveika. Mokinys nėra pedagoginio poveikio objektas, o lygiateisis pedagoginės sąveikos narys. Kiekvienas mokytojas ir mokinys - nepakartojami. Diktatas, autoritariškumas keičiamas bendradarbiavimu. Tik bendromis pastangomis, pasitikėdami vienas kitu, jie gali artėti prie siekiamo tikslo. Prievarta destruktiviskai veikia ir mokinį, ir mokytoją.

Baimė slopina mokymosi motyvaciją, kūrybiškumą. Mokinys neturi bijoti suklypti - iš klaidų mokomasi.

Veiklos organizavimą būdus mokytojas pasirenka laisvai. Derinamas individualus ir grupinis, savarakiškas ir mokytojo vadovaujamas, klasės ir namų darbas. Praktikuojamos įvairios mo-

kymo formos: pamoka, seminaras, disputas, ekskursija, tarpmokyklinė paskaita, konsultacija ir kt. Plačiau siejama pamokinis ir nepamokinis darbas. Mokymo technologija priklauso ir nuo mokymo bazės (skaičiavimo technika, videoteknika, kompiuteriai, spaudos dauginimo aparatai ir t.t.).

Pamokos vyksta ne tik klasėje, pedagoginiu požiūriu tikslinguose kabinetuose, bet ir skaityklose, dirbtuvėse, gamtoje, muziejuose, parodų salėse - visur, kur galima sudaryti sąlygas savarakiškai ir kūrybiškai dirbti.

Pedagoginės sąveikos požiūriu reikia keisti mokinių darbo vertinimo ir kontrolės sistemą. Mokymo procese nėra galimybės kontroliuoti ir apibūdinti visus esminius mokymosi rezultatus. Kontroliuojant ir vertinant tik kai kuriuos rezultatus (pvz., faktų ir dėsningumą išiminių), galima nuslopinti (tai dažnai ir atsitinka) mokinio tikrą norą mokytis, o mokytojo - tikrą norą mokyti.

Mokinio asmenybę ugdo toks vertinimas, kuris leidžia mokiniui dabartise rezultatus lyginti su savo ankstesniais rezultatais. Vertinimas turi turėti informacinę reikšmę pašiam mokiniui, per dažnas vertinimas gali tapti kliūtimi. Reikia taikyti įvairią ir lanksčią laiko ir formų požiūriu vertinimo sistemą (balai, įskaitos, vertinimas už temos įsisavinimą ir kt.). Diferencijuojant mokymą galimybę turi galimybę sėkmingai mokytis skirtingų sugebėjimų vaikai.

Doroviniu požiūriu mokykla neturėtų toleruoti nereikalingo diferencijavimo į gabiuosius ir atsiliekančiuosius. Neryškus sulėtinto protinio vystymosi vaikas geriau mokysis kartu su visais. Mokymą diferencijuoti įvairių lygių programomis, mokiniams suteikiant defektologo ir psichologo pagalbą. Į specialiąsias

mokyklas ar klases nukreipiamai mokiniai su aiškiais psichiniais defektais.

Kilnius pamokos ugdymo tikslus mokykla galės pasiekti tik tada, jei dirbs aukštos kvalifikacijos, išmintingi, kūrybiški, dvasiškai turtingi ir dorai pedagogai.

Mokytojų darbo negalima reglamentuoti iš viršaus. Kokiais kriterijais besivadovautume, vis tiek šituo ribotume mokytojo misiją.

Mokytojų rengimas. Mokyklos reforma neįmanoma nereformavus mokytojų rengimo. Ligi šiol dirbantys ir būsimieji mokytojai gaudavo maža žinių apie savo krašto istoriją ir kultūrą (kartu ir apie Lietuvos pedagogikos istoriją). Tų žinių stoką reikia skubiai likviduoti papildomais kursais, paskaitomis ir leidiniais. Mokytojų rengimas turi būti modernizuotas, suorientuotas į pasaulinį standartą: geras teorinis parengimas, šiuolaikiška eksperimentinė ir praktikos bazė studentams, dėstytojais ir studentais aprūpinti pagrindinė pasaulinės pedagogikos bei psichologijos mokslų informacija. Būsimasis pedagogas turi mokėti bent dvi svetimų kalbas, kad galėtų naudotis aktualia literatūra. Būtina skatinti ir ugdyti kūrybinę, originalią teorinę ir praktinę pedagoginę mintį.

Iš esmės reikia pergalvoti būsimųjų mokytojų atrankos būdus ir kvalifikacijos kėlimo sistemą, kad ji diegtų progresyves ir įvairias idėjas. Mokytojų rengimo, jų profesinio tobulėjimo ir perkvalifikavimo grandis yra ypač svarbi, siekiant įgyvendinti tautinės mokyklos idėją. Todėl ši problema turi būti iš esmės pergalvota ir aptarta artimiausioje ateityje.

Vidurinė bendrojo lavinimo mokykla - tik vienas švietimo sistemos etapas. Kad žmogus galėtų adaptuotis prie greitai be-

sikeičiančios tikrovės, pertvarkoma švietimo sistema grindžiama permanentinio mokymosi idėja.

Visas gyvenimas turi įtvirtinti išsilavinimo būtinybę ir vertę, tik tada žmogus nusiteikęs mokytis mažne visą gyvenimą, o švietimo sistema privalo suteikti tokią galimybę visuose žmogaus gyvenimo etapuose.

Kiekvienam norinčiajam turi būti sudarytos sąlygos tobulintis, įgyti papildomą išsimokslinimą, persikvalifikuoti.

Auklėjimo procesas. Auklėjimas ir mokymas - tai dvi to paties vieningo proceso - ugdymo pusės. Mokyklos darbo prasmė yra vaiko individualybės plėtra, o tikslas - padėti pamatus esmenybės ugdymuisi. Laisvas ir savarankiškas smūgis per savo individualybės plėtrą tampa esmenybe, ugdoma paties subjekto pastangomis, sąmoningai, visą gyvenimą.

Žmogaus pripažinimas aukščiausia vertybe yra viso mokyklos auklėjamojo darbo išeities taškas.

Apie esmenybės brendimą mokykloje galima kalbėti tik tuo atveju, kai ugdomas tvirtus dorovinius įsitikinimus ir pozityvią gyvenimo poziciją turintis žmogus. Todėl viso auklėjamojo proceso šerdimi tampa dorovinis auklėjimas, kurio tikslas - ugdyti dprovines nuostatas, jas suprantant kaip visumą žmogaus santykių su savimi, su kitu žmogumi, visuomene, darbu, gamta, kultūrinėmis vertybėmis. Dorovė yra nacionali savo esme kaip kultūros, kurioje atsispindi visuotinis bendražmogiškų vertybių turinys, dalis. Visomis dorovinio auklėjimo priemonėmis siekiama išugdyti žmogų žemėje. Dorovinio auklėjimo procese plėtojama žmogaus esmė; žadinamos dvasios galios, atsakoma į esminius būties klausimus, ugdomas visuomeniškumas.

Darbas mokykloje - tai ir intelektualinė, ir fizinė tikslinga, sąmoninga, įvairiapusė veikla, pasižyminti asmeniniu bei socialiniu reikšmingumu, išbaigtumu ir naudingumu rezultatu.

Darbinis ugdymas grindžiamas: darbinio auklėjimo ir mokymo sistemingumu ir perimamumu, nacionaline darbo kultūra ir tradicijomis.

Vadovaujantis politechninio lavinimo principu, teikiama bendriausių žinių apie gamybos organizavimą, technologiją, darbo jėgos poreikius, rengiama savarankiškai rinktis profesiją. Darbo mokymo turinys ir formos diferencijuojamos pagal mokinių amžių, lytį, interesus. Atsižvelgiama į vietovės socialinio ir ekonominio vystymosi poreikius ir ypatybes. Darbinis mokymas siejamas su profesiniu orientavimu.

Pradinėse klasėse mokoma elementariausių rankų darbų, konstravimo, modeliavimo, savitarnos, savitvarkos, darbo kultūros, racionaliai mokytis ir lavintis.

Pagrindinėje mokykloje darbų mokymas yra politechninis, orientuotas estetiškai, praktiškai ir profesiskai. Mokiniai įgyje techninių, buitinių, žemės ūkio darbų pagrindinius įgūdžius ir mokėjimus. Remiasi tautinėmis darbų tradicijomis, skatinami suprasti ir pajusti gerai ir gražiai atlikto darbo prasmę. Mokykla, atsižvelgdama į mokinių, jų tėvų pageidavimus, vietos sąlygas, savarankiškai pasirenka darbų mokymo programas, jas papildo ir keičia.

Trečioje pakopoje (XI-XII klasėse) gali būti šios darbinio ugdymo kryptys: 1) politechninė (tęsiamas techninių, buitinių, žemės ūkio darbų, liaudies meno verslų ir pan. mokymas); 2) integruota, su diferencijuoto mokymo šakų turiniu.

Pamokas papildo darbų fakultatyvai, darbinio profilio bū-

reliai, profesiniai kursai, kita užklasinė veikla. Moksleiviai atlieka darbų praktiką arba dirba individualiai su tėvais, išdarbine darželiuose, ligoninėse, kooperatyvuose ir pan.

Visuomenei naudingą darbą, atsižvelgiant į moksleivių interesus ir specialių mokyklų, būrelių, klubų ir kitų užmokyklinių įstaigų lankymą bei mokyklos galimybes ir socialinės-ekonominės aplinkos poreikius, organizuoja mokyklos pedagogų taryba kartu su mokinių organizacijomis.

Moksleivių profesinis orientavimas. Profesiniam orientavimui būtina gražinti jo tikrąją prasmę - tai jokių būdu ne mokinių nukreipimas mokytis vienos ar kitos profesijos. Reformuotoje mokykloje profesiskai orientuojant mokinius reikėtų:

1. Skatinti mokinių pažinti save per visų dalykų pamokas ir popamokinę veiklą, aiškintis savo polinkius, interesus, gebėjimus.

2. Sudaryti sąlygas atsiskleisti individualybei, ugdytis sąmenybei, žadinti norą tobulėti, šviestis, ieškoti tolesnės veiklos krypties (mokymasis, profesijos pasirinkimas).

3. Analizuojant konkrečią patirtį, stebint gyvenimą, siekiant teorinių žinių, ieškoti tos veiklos sferos (mokslinės, meninės, praktinės), kuri leistų visiškai atsiskleisti asmens gebėjimams.

4. Sudaryti sąlygas mokiniams išbandyti savo gebėjimus, praktinius įgūdžius įvairiose srityse (švietimo, ugdymo, aptarnavimo įstaigose, gamybos įmonėse ir t.t.).

5. Ugdyti mokinius, formuojant vertybines nuostatas, dorovines pozicijas, pareigos ir atsakomybės jausmus, tautai jausmus.

6. Supažindinti mokinius su Respublikos kultūra, liaudies ūkiu, jo perspektyvomis, poreikiais, problemomis; formuoti są-

moningą mokinio norą būti reikalingu ir naudingu.

Sveikata, fizinis ugdymas. Mokyklos humanizavimas turi ap-
repti ne vien dvasinę, bet ir fizinę žmogaus sferą, saugoti ir
stiprinti suga šios kartos sveikatą. Tai būtina sąlyga, kuriant
tautos gerovę. Tačiau iki šiol bendras socialinis abejingumas
formavo mokyklos ir šeimos šaltumą augančios kartos sveikatai.
Neretai vaiką luošina amoro'ūs tėvai. Dažnai ir patys tėvai iš
prigimties yra fiziškai ir psichiškai nesveiki. Sveikatą slina
daugelis ekologinių veiksnių (užterštas maistas, oras). Per ma-
žai rūpinamasi moksleivių sveikata ir dabartinėje mokykloje. Iš
klasės į klasę gausėja sergančių vaikų (ypač sergančių lėtinė-
mis neinfekcinėmis ligomis bei turinčių įvairių sveikatos sutri-
kimų), menkėja protinis darbingumas, fizinis pajėgumas. Prasta
sveikata, įvairios ligos trukdo pasirinkti norimą profesiją,
neleidžia iki galo realizuoti kūrybinės potencijos.

Moksleivių sveikatą slina daugelis mokyklinių veiksnių.
Rimta priežastis yra neatitinkantis jų funkcinių išgalių mokymo
turinys, lemiantis pernelyg didelį protinį krūvį, neracionalus
darbo dienos (iki 11 val.) ir savaitės mokymosi krūvis. Iki
šiol pedagogika per daug buvo orientuota į mokomuosius dalykus,
siekti kuo daugiau žinių (žinių kultas), neretai buvo užmiršta-
mas vaikas ir jo organizmo funkcinės galimybės.

Sveikata prastėja dėl moksleivių judėjimo stokos, nera-
cionalios mitybos, dažno higienos ir sanitarijos reikalavimų
bei sveiko gyvenimo būdo ignoravimo. Prasta materialinė mokymo
bazė, netinkamos patalpos, žalinga kabinetinė sistema sudaro
blogas darbo ir poilsio sąlygas, žemina sanitarinę kultūrą.

Per mažai mokykla gauna paramos iš medicinos darbuotojų.
Iki šiol taikytos moksleivių medicininės priežiūros formos ne-

patenkina mokyklos poreikių. Neapibrėžta mokyklos gydytojo kom-
petencija, darbo daugiakryptingumas, veiklos dubliavimas mažina
atsakomybę už savo sveikatą.

Šie reikalai tapo valstybinės reikšmės problema. Reformuo-
ta mokykla turi būti atidi, rūpestinga ir gailestinga. Kuriamas
tokia moksleivių veiklos sistema, kuri padėtų harmoningai vys-
tytis, užsigrūdinti, ne tik tausotų, bet ir stiprintų psichinę
ir somatinę sveikatą. Pirmiausia mažinamas iki higieninių normų
mokymo krūvis visose mokymo pakopose, tobulinamas darbo ir po-
ilsio režimas, siekiama laikytis psichohigienos ir psichopro-
filaktikos. Palaipsniui pereinama prie penkių dienų darbo savai-
tės. Reorganizuojamas mokymo ir auklėjimo procesas pradinėje
pakopoje, stsižvelgiant į to amžius vaikų adeptacijos sunkumus,
laipsnišką perėjimą nuo žaidimo į darbinę veiklą, sudaromas są-
lygos mokyklai nesubrėndusiems vaikams adaptuotis ir plėtoti at-
silikusias organizmo funkcijas. Mokykloje siekiama aukštos sani-
tarinės kultūros. Gerinamas mokytojų ir moksleivių higieninis
išprusimas, siekiama, kad higieniniai įgūdžiai ir medicinos ži-
nios taptų jų savastimi. Tai didele dalimi lems tautos kultūrinio
lygio kilimą. Respublikos sveikatos apsaugos tarnyba turi teikti
konkrečią praktinę paramą ir konkrečiam moksleiviui, iš mokyk-
lai.

Itin svarbi sveikatos stiprinimo funkcija tenka fizinio la-
vinimo pamokoms.

Dabartinėje mokykloje per mažai rūpinamasi fiziniu mokinių
lavinimu, ypač tokia gyvybiškai svarbia jo kryptimi, kaip svei-
katos stiprinimas, sveikos gyvensenos ugdymas. Fiziniam lavini-
mui turi būti gražinta jo tikroji reikšmė ir paskirtis. Jis
turėtų būti svarbiausias sveikatos, kūno grožio ir jėgos, grakš-

tumo šaltinis, formuoti valstybines kūno kultūros orientacijas, ugdyti dvasingumą, dorovingumą, estetinį skonį. Šios idėjos šiandien gerokai užmirštos. (Pavyzdžiui, įvestina ritminė gimnastika, choreografija, žaidimų metu ugdytini etiniai bendravimo pagrindai).

Įvairios, bet primygtinai siūlomos kūno kultūros formos pagimdė vienpusišką orientaciją į sportą, pagrindinius užklausinius ir užmokyklinius renginius, užimtumo procentomaniją, smarkiai pakenkė fizinių pratybų kokybei, pakirto gyvybiškai svarbų kasdieninio mankštinimosi poreikį, dėmesį silpniems ir negaluojantiems vaikams.

Medicinos, higienos žinių ir įgūdžių formavimas yra svarbi integruoto ugdymo dalis. Atskirų dalykų (fizinio lavinimo, aplinkos pažinimo, anatomijos, fiziologijos ir higienos, biologijos mokymo turinys papildomas žiniomis apie žmogų kaip gamtos dalį, sveikatos apsaugos ir pirmosios pagalbos žiniomis. Siekiama pažadinti norą būti sveikesniems ir žvaliesniems, skatinamas judėjimo džiaugsmas. Sudaromos sąlygos augančiam vaikui patenkinti biologinį judėjimo poreikį, išlaikomas UNESCO rekomenduotas protinės ir fizinės veiklos santykis (fizinė veikla turi sudaryti $1/6-1/3$ protinės veiklos).

Pamoka lieka viena pagrindinių fizinio lavinimo formų. Norint, kad stiprėtų mokinių sveikata, jų fizinės išgalės, didėtų darbingumas, mažėtų protinė apkrova, susiformuotų poreikis mankštintis, reikia išnaudoti kiekvieną palankią judėjimui situaciją (judrios pertraukėlės, pertraukos tarp pamokų lauke).

I-II klasėse, ypač mokant kompleksiskai, aktyviam judėjimui (liaudies ir sporto žaidimai, ritmika, gimnastika, šokiai ir

pan.) kasdien turi būti skiriamas bent po valandą: nuo III klasės - ne mažiau kaip trys savaitinės fizinio lavinimo pamokos. Per pamokas nesįvaikoma kiekybinių fizinio rengimo rodiklių, jos labiau kreipiamos sveikatos, suklėjamąja linkme, stsisakoma griežtų ir visiems mokiniams vienodų normų bei reikalavimų.

Fizinis moksleivių lavinimas organizuojamas pagal medikų rekomendacijas. Jis labiau humanizuojamas ir diferencijuojamas, atsižvelgiant į kiekvieno pajėgumą. Atsisakoma įgriusios fizinio lavinimo metodikos standartų, skatinamas mokinių kūrybiškumas. Patikslinama ir aiškiau apibrėžiama fizinio lavinimo vieta.

Realizuojama sąveika su kitomis mokymo disciplinomis, sportu, profesiniu bei kariniu rengimu. Iš esmės pertvarkomas turinys, numatomos diferencijavimo kryptys, skatinamas priemonių ir metodikų įvairovė.

Ne pamokų metu mokiniai sportuoja ir mankštinaisi pagal savo pomėgius. Skatinamas individualus ir grupinis savarankiškas mankštinimasis.

Svarbus socialinis ir pedagoginis uždavinys - parengti kompleksinę mokinių sveikatos stiprinimo, jų fizinės raidos, sveiko ir turiningo gyvenimo būdo ugdymo programą.

Mokyklos valdymas, finansavimas, materialinė bazė. Pagrindinės Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pertvarkymo kryptys yra demokratizavimas ir decentralizavimas. Joms įgyvendinti būtinas Respublikos švietimo suverenitetas. Lietuvos švietimo savarankiškumas įteisintinas Respublikos Konstitucijoje.

Švietimo, o kartu ir bendrojo lavinimo mokyklos pertvarkymui įteisinti būtina priimti savarankiškai parengtą naują švietimo įstatymą.

Demokratizuojant ir decentralizuojant švietimą, reorganizuojamas švietimo valstybinio valdymo aparatas, peržiūrimos jo funkcijos, pagal galimybes iš aukštesnių pakopų švietimo įstaigų perduodama teisė vykdytojams savarankiškai spręsti švietimo klausimus. Aukštesniame lygyje sprendžiama tik tai, ko negalima išspręsti žemesniame. Tik numačius visų pakopų švietimo įstaigų funkcijas, ieškoma optimalių struktūrų, suformuojami padaliniai, numatomos pareigybės.

Visų pakopų švietimo įstaigų vadovai renkami, valdymo procesas viešas. Svarbesni klausimai sprendžiami kolegialiai su pedagogais, tėvais, mokiniais. Administraciniai subordinacijos metodai keičiami koordinacija, lygiaverčių partnerių bendravimu. Atsižvelgiant į vietos sąlygas, steigiami visuomeninio valdymo organai, jiems suteikiamas atitinkamas statusas. Stiprinamas pedagogų tarybos, vienijančios visus pedagogus, turinčios gilias ir gražias tradicijas, vaidmuo.

Švietimo valdymo funkcijas Respublikoje vykdo Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerija. Didinamas žemesnių pakopų švietimo įstaigų savarankiškumas ir atsakomybė. Sudaromos sąlygos mokyklos kolektyvui realizuoti savivaldos principą, tapti demokratišku, nuolat besivystančiu socialiniu institutu. Mokyklos savivalda visų pirma turi tarnauti mokinio asmenybės, demokratijos tradicijų ugdymui.

Lėšos, sunaudotos švietimui, atsiperka keleriopai. Visuomenės narių išsilavinimo ir kvalifikacijos augimas yra mokslinės-techninės pažangos, aukštesnio darbo našumo prielaida. Tai savo ruožtu didina nacionalines pajamas, spartina valstybės socialinę ir ekonominę raidą.

Iki šiol švietimo indėlis į visų visuomenės gyvenimo sferų

plėtojimą nebuvo tinkamai vertinamas. Per pastaruosius 30 metų Tarybų Sąjungoje nacionalinių pajamų, skiriamų švietimui, dalis sumažėjo nuo 10 % iki 7,2 %¹. Pagal biudžetinių asignavimų bendrojo lavinimo mokyklai apimtį TSRS atsilieka nuo aukštą kultūros ir gamybos lygį pasiekusių šalių. Antai 1985 m. valstybinės lėšos vieno mokinio išsilikymui šalies bendrojo lavinimo mokyklose buvo 239 rubliai, o Didžiosios Britanijos mokyklose - 2225 doleriai².

Kaip nusakyta šioje tautinės mokyklos koncepcijoje, bendrojo lavinimo mokykloje būtina ugdyti mąstantį ir kuriantį žmogų, kuris siekia save išreikšti, tobulinti, suinteresuotą gimtojo krašto kultūrinės, socialinės, ekonominės raidos pažanga, demokratijos plėtojimu. Tokį žmogų turi išugdyti bendrojo lavinimo mokykla, visa švietimo sistema. Tačiau tai įmanoma sudarius tinkamas ekonomines sąlygas.

Pagrindinis bendrojo lavinimo mokyklos finansavimo šaltinis, kaip ir iki šiol, turi būti biudžeto lėšos, tik žymiai didesnės. Pagal lėšas, skirtas vienam mokiniui, reikėtų laipsniškai artėti prie kitų išsivysčiusių šalių lygio.

Papildomam bendrojo lavinimo mokyklos formavimuisi turi būti skiriami papildomi biudžetiniai asignavimai, sudaromas mokyklos fondas. Jis formuotinas iš tokių pagrindinių šaltinių: bazinių ir kitų įmonių, susivienijimų, ūkių, kooperatyvų skiriamų lėšų visuomeninių organizacijų indėlių tėvų ir kitų piliečių savanoriškų įnašų; lėšų, gautų iš mokyklos teikiamas apmokamas paslau-

¹Концепция общего среднего образования /Проект/ // Учительская газета, 23 августа 1988.

²Образование в СССР. Статистический сборник. - М., 1988, с. 60-61.

gas (nuomojamas mokyklos patalpas, įrengimus, inventorių ir kt.); lėšų, gautų už pačios mokyklos ūkinę veiklą (jei mokykla tokia veikla užsiima).

Respublika švietimo finansavimo ir materialinio aprūpinimo klausimus aprendžia savarankiškai; rengia finansinius ir kitus normatyvus, nustato finansavimo ir materialinio aprūpinimo tvarką. Didinamas visų pakopų švietimo įstaigų finansinis savarankiškumas.

Bendrojo lavinimo mokykla savo nuožūra sudaro biudžetinių asignavimų sąmatą ir ja disponuoja; formuoja mokyklos fondą ir jį savarankiškai naudoja; mokes fondo ribose nustato reikalingo administracinio-ūkinio personalo skaičių; įgyvendina veiksmingą diferencijuoto pedagogų ir kitų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarką. Pedagogų darbo apmokėjimas pirmiausia siejamas su kvalifikacijos lygiu.

Buhalterinė apskaita atliekama pačioje mokykloje, kartu su kitomis mokyklomis, įstaigomis, organizacijomis ir per centralizuotą rajono (miesto) buhalteriją.

Neįmanoma pertvarkyti mokyklos, nepagerinus mokymo materialinės bazės. Dabartinis mokymo ir auklėjimo proceso materialinis aprūpinimas menkas. Lėtai statomos naujos mokyklos. Daugėja, ypač miestuose, mokinių, besimokančių antroje pameinoje. Nors kabinetinė sistema ir padeda spręsti patalpų stygių, sudaro sąlygas racionaliau naudoti vaizdines bei technines mokymo priemones, tačiau sukelia kitas sunkias sprendžiamas problemas. Kabinetinės sistemos sąlygomis nelengva pritaikyti status prie mokinių ūgio, mokiniai per pertraukas negali pailsėti, pasūti gryname ore, nes reikia skubėti į kitą kabinetą. Tai kenkia ir fizinei, ir psichinei vaikų sveikatsi: atsirenda neurozės, stuburo

įskrypimai, trumparegystė ir kitos ligos. Kabinetinė sistema trukdo ugdyti kultūringo bendravimo įgūdžius, atsakomybės, šeiminingo jausmą. Todėl pertvarkant mokyklą, priklausomai nuo vietos sąlygų, kabinetinės sistemos atsisakoma, paliekami tik kai kurie kabinetai. Kokius gerasi įrengtus kabinetus turėti mokykloje, nusprendžia mokyklos kolektyvas.

Norint sugrįžti iš kabinetų į klases, sumažinti jose mokinių skaičių, reikės ir naujų mokyklų. Pastaraisiais dešimtmečiais respublikinio pavaldumo miestuose ir rajonų centruose buvo statomos didesnės nei 1000 vietų vidurinės mokyklos. Jose sunku atlikti valdymo funkcijas, sukurti ir palaikyti gerą darbo atmosferą, pažinti kiekvieną vaiką, sudaryti palankias sąlygas mokinių bendravimui. Todėl tikslinga statyti ne didesnes nei 500-700 vietų mokyklas. Pradinė mokykla ir kitų pakopų mokykla gali egzistuoti kaip du savarankiški administraciniai vienetai, turėti atskirus pastatus, kuriuose būtų visos mokymo ir auklėjimo procesui reikalingos patalpos. Jau dabar reikia nutraukti gigantiškų mokyklų projektavimą ir statybą. Vietoje tokios vienos mokyklos statyti dvi savarankiškas mokyklas. Reikalingi įvairūs mokyklų projektai, daugiau mokyklų statyti pagal individualius projektus. Mokyklas projektuoti atsižvelgiant į vietovės pedagoginius, kultūrinius, socialinius poreikius, į mokymo-auklėjimo proceso tautinėje mokykloje ypatumus, tarp jų ir į mokymo diferencijuojimą, mokinių skaičių klasėse.

Ritmingam einamajam bei kapitaliniam liaudies švietimo objektų remontui būtina sudaryti materialines ir kitas sąlygas, išlaisvinant nuo šių rūpesčių mokyklų vadovus, paliekant jiems (suderius tam sąlygas) tik mokyklų eksploatavimo priežiūrą.

Įgyvendinant tautinės mokyklos koncepciją, organizuotina

jos reikalavimus atitinkančių kokybiškų mokyklinių baldų, vaizdinių bei techninių mokymo priemonių gamyba. Būtina sukurti patikimą mokyklų aprūpinimo įrengimais, įrankiais, medžiagomis, mokymo priemonėmis, dauginimo aparatūra sistemą. Sudarius sąlygas aukštesios kvalifikacijos darbuotojams mokėti tinkamus atlyginimus, apsirūpinti detalėmis ir kt., rajonuose (miestuose) steigti mokymo įrengimų, įrankių, techninių mokymo priemonių remonto specializuotas tarnybas.

Visų ministerijų ir žinybų ūkinę ir finansinę veiklą, susijusią su švietimu, turi koordinuoti Respublikos vyriausybė.

Koncepcijos autoriai:

M. Lukšienė, L. Tupikienė, P. Beresnevičius, V. Bluzdys, R. Cibulskas, B. Česnaite, A.G. Davidavičienė, V. Jonynienė, E. Marcellionienė, R. Navickas, A. Paurienė, A. Valantinas.

LIETUVOS VAIKŲ IKIMOKYKLINIO UGDYMO KONCEPCIJA

Ikimokyklinis amžius nepaprastai svarbus žmogaus tapimui, socializacijai. Spartus fizinis augimas, intensyvus, šuoliškas psichinių funkcijų plėtojimas daro vaiką jautrų, lengvai pažeidžiamą. Kaip tik ikimokykliniame amžiuje susiklosto asmenybės pagrindai, kurie vėliau mažai kinta. Dėl to suaugusio žmogaus asmenybės problemų ištakos - jo vaikystėje.

Vaikui tinkamai ugdyti reikalingas darnios, doros šeimos rūpestis, meilė ir supratimas. Tokia atmosfera turi būti ir šeimai talkinančiose ikimokyklinėse įstaigose.

Dabartinės vaikų ikimokyklinio ugdymo problema. Respublikoje esame pasiekę gerų ikimokyklinio ugdymo rezultatų - palyginti daug darželių (juos lanko 64% vaikų, miestų darželiuose net 84 %), 28 % pedagogų turi aukštąjį išsilavinimą, 47 % - specialųjį ikimokyklinį išsilavinimą), sukurti originalūs kai kurių dalykų metodikų pagrindai.

Deja, dėl socialinių ir ekonominių priežasčių šeima buvo vis labiau nušalinama nuo vaikų auklėjimo. Iki šiol sunku buvo vaiką auginti namie ilgiau negu vienerius-pusantrų metų. Daugelis tėvų tam neturėjo nei materialinių, nei socialinių sąlygų. Todėl daugėjo lopšelių, darželių, jų poreikis vis augo. Tik pastarieisiais metais situacija kardinaliai keičiama¹.

¹LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1989 m. kovo 22 d. įsakas "Dėl valstybės ir visuomenės paramos šeimoms, auginančioms vaikus didinimo". - Tėvynės šviesta. - 1989.

Tokios nepalankios šeimos visaverčiam gyvavimui aplinkybės bandytos pateisinti neteisings, antihumaniška pedagogine pozicija, kuri neigė vaiko auklėjimo šeimoje būtinumą. Buvo diegiamas iluziškumas, kad lopšelis-darželis gali geriau ir įvairiapusiškiau išlavinti vaiką negu šeima, kad vaikas, augęs šeimoje esti prasišalęs pasirengęs mokyklai.

Kaip ir kitos švietimo sistemos sritys, institucinis ikimokyklinis ugdymas buvo perdėm centralizuotas. Tiek visoje sistemoje, tiek paskiroje įstaigoje neliko vietos savoms idėjoms, tradicijoms, norams. Įsivyravo centralizuoto valdymo viršūnėms priimtinas vykdytojų nuolankumas bei pasyvumas, atrofavosi noras ką nors keisti, stigo alternatyvių idėjų, arba nebuvo sudaromos sąlygos jų realizavimui, įvairiais raštais buvo griežtai reglamentuojami finansiniai dalykai, suvienodėjo visos TSRS ikimokyklinių įstaigų ugdymo procesas, turinys, metodai, netgi režimas ir vidaus tvarka. Pedagogų darbo rezultatai buvo dažnai vertinami pagal formalinius šventinius renginius, komisijų išvadas, bet ne pagal sąžiningą, nuoseklų, kasdieninį vaikų ugdymą.

Vis didėjo prieštaravimas tarp ugdymo turinio, išdėstyto minimaliai adaptuotoje tipinėje programoje, ir neracionalinės kultūros, liaudies pedagogikos idėjų bei praktikos.

Sumenko požiūris į vaikystę kaip į savaiminę vertybę, nepakankamai buvo vertinama didžiulė šio amžiaus tarpsnio įtaka tolesniems vaiko santykiams su žmonėmis, Tėvyne, gamta. Toks požiūris nulėmė ikimokyklinio ugdymo pakopos orientavimąsi išimtinai į vaikų rengimą mokyklai, į pradinio mokymo grandį. Siversai suprasti ikimokyklinio ugdymo uždaviniai nulėmė vaiko amžiaus specifikos neatitinkantį sisteminių-dalykinį mokymą, išstūmė natūralias ugdymo formas— žaidimą, nereglamentuotą kūrybinę veiklą ir

kt. Nepaisyta vaikų norų, reikmių, buvo labai apribota jo iniciatyva. Lopšeliai-darželiai ėmė panašėti į mokyklą: vaikai sėdėjo prie stalų, norėdami kalbėti, kėlė rankas; vyravo žodiniai, bet ne praktiniai mokymo metodai; stengtasi bendrauti su vaikų grupe, bet ne individualiai ir t.t. Vaiko aplinkos dehumanizavimą, nudivasinimą lėmė ir lopšelių-darželių didumas, gausios vaikų grupės, autoritariniai ugdymo metodai, žemas socialinis suklėtojos prestižas, nepakankama materialinė bazė.

Ikimokyklinio ugdymo uždaviniai

Visuomenės atsinaujinimo labai būtina užtikrinti laimingą vaikystę, laiduoti vaikui fizinę, psichinę ir socialinę gerovę, nepažeisti jo teisių, skelbiamų "Vaiko teisių deklaracijoje" (SNO, 1959). Žvelgiant į žmogų, kaip į absoliučią vertybę, svarbu pripažinti ir vaiko vidinio pasaulio nepriklausomybę bei savarankiškumą, kaip pagrindinę teisingo ugdymo garantiją. Vaikas yra konkreti tautos dalis ir tauta turi užtikrinti jam galimybę tapti pilnaverčiu žmogumi. Negalima pažeisti jo teisės kuo ilgiau augti dorovėje ir darnioje šeimoje, reikia užtikrinti geranorišką globą ir rūpestį, bei tinkamai organizuoti ugdymą, jeigu vaikas ugdomas darželyje.

Ikimokyklinio ugdymo uždaviniai:

- saugoti ir stiprinti fizinę ir psichinę vaiko sveikatą, tenkinti pagrindinius jo poreikius - fizinio ir psichinio saugumo, aktyvumo, saviraiškos;
- sudaryti vaikui kuo palankiausias sąlygas perimti tautos kultūros pagrindus (dorovinius, estetinius ir kt.);
- skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą, atskleisti ir ugdyti įvairius gebėjimus, puoselėti individualybę.

Norint veiksmingai įgyvendinti ugdymo uždavinius, būtina atsižvelgti į amžiaus tarpsnių ypatumus ir kiekvieno vaiko galimybes, ugdymą pertvarkyti pagal pedagoginės sistemos pastovumo ir paslankumo, diferenciaciją ir integravimo, humanizavimo, demokratizavimo principus. Jais turi būti grindžiami visi ugdymo lygmenys: ugdymo turinys bei procesas, materialinė bazė, ikimokyklinių įstaigų valdymas, šeimos ir darželio (lopšelio) sąveika ir kt.

Šeimos ir ikimokyklinių įstaigų sąveika

Šeima duoda vaikui tai, ko negali duoti jokia kita visuomeninė institucija – šiltus emocinius santykius, saugumo jausmą. Pirminė vis kintanti motinos ir vaiko vienybė svarbi per visą ikimokyklinę vaikystę, sudarydama vaikui psichologinį komfortą įvairiose gyvenimo situacijose, lemdama pasitikėjimo pasauliu formavimąsi, dėdama pagrindą vėlesniam požiūriui į kitus žmones, į aplinką, į veiklą, į save reikiai. Pirmasis mažiuko susidūrimas su pasauliu, visų pirma tautos kultūra, būna šeimos aplinkoje, pirmieji jo ugdytojai – tėvai. Šeima tarsi integruoja visus ugdomojus poveikius. Joje dedami doroviniai ir kultūriniai augančio individo pagrindai. Anksti suardytas ryšys tarp vaiko ir tėvų gali padaryti jam neatitaisomą žalą. Darni šeima yra lemiamas žmogaus individualybės formavimosi veiksnys, todėl ikimokyklinio ugdymo procese turi vyrauti jų prioritetas. Siektina, kad vaikai iki trijų metų būtų auginami namie. Asocialių bei žemos kultūros, atsakomybės, intelekto ir kitokių tėvų vaikai ugdytini lopšeliuose.

Ilgas (10-12 val. per dieną) trejų-septynerių metų vaikų buvimas darželyje trikdo intymius dvasinius ryšius su tėvais, savime mažina suklejamąjį poveikį vaikams. Trumpesnis (3-6 val.) buvimas tarp vienmečių darželyje iš esmės yra neudingęs: susidaro sąlygos vaiko socializacijai, įvairių gebėjimų plėtočiai, vaikas

ugdomas specialiai pasirengusių žmonių. Todėl tėvai turi įgyti realią alternatyvą: ar auginti vaiką namie, ar leisti į valstybinę, privačią arba kooperatinę ikimokyklinę įstaigą. Tėvai gali pasirinkti darželį, kuriame sudarytos specializuotos užtikos, dailės, teatro, kalbų, fizinio lavinimo ar kitos grupės. Tėvai turi turėti teisę nuvesti vaiką į darželį ir trumpam laikui, ir nebūtina jį vesti kiekvieną dieną (dėl to reikia paslankesnės mokesčio už darželį sistemos). Tėvų ir vaikų teisės ginamos LTSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo 1989 m. kovo 22 d. įsaku "Dėl valstybės ir visuomenės paramos šeimoms, auginančioms vaikus didinimo". Priklausomai nuo Respublikos ekonominės padėties ateityje būtų pageidautina suteikti motinai mokamas atostogas iki vaiko suais treji metai; tėvams, auginantiems namuose 3-7 metų vaikus, mokėti tokią piniginę kompensaciją, kiek valstybei kainuoja vaiko išlaikymas darželyje. Organizacijos, kuriose dirba tėvai, auginantys lopšelio amžiaus vaikus, jau dabar turi ieškoti būdų juos materialiai paremti. Asocialioms šeimoms tokios paramos nederėtų teikti. Tikslinga įsteigti vaikų teisių gynimo instituciją, koordinuojančią įvairių visuomeninių organizacijų, besirūpinančių asocialių šeimų mažytais, veiklą. Mažai pajamų turinčioms šeimoms išlaikymo išlaidų pagrindinę dalį reikėtų kompensuoti iš Respublikos biudžeto.

Svarbu numatyti ir vykdyti plačią būsimų bei jaunų tėvų švietimo programą. Reikia specialios spaudos, radijo ir televizijos laidų, paskaitų ciklų ir kt. Šeimos savivoką turi lemti tautos fiziniai ir dvasiniai poreikiai. Tikslinga įkurti šeimos švietimo, konsultavimo tarnybą (centrą su filialais rajonuose), kurioje dirbtų pedagogai, medikai, defektologai, sociologai, psichologai, galintys patarti įvairiais klausimais. Ikimokyklinė įstaiga turi tapti pažangių idėjų pedagogikoje propagavimo centru.

Siekiant šeimos ir vaikų darželio optimalios sąveikos, pastaroji įstaiga turi žentis šeimos ugdymo tradicijomis ir jas tęsti. Be to, reikia vengti vaikų ir tėvų priešpriešos (asocialioms šeimoms reikalingas subtilus pedagoginis, kompensuojamasis vaikų ugdymas). Tėvai gali lankytis grupėje, dalyvauti vaikų veikloje, kartu su auklėtoja spręsti iškilusias pedagogines problemas (tai labai aktualu adaptacijos lopšelyje ar darželyje laikotarpiu). Antra vertus, auklėtoja pastebėjusi tam tikrą vaiko bendrosios raidos atsilikimą, turi patarti tėvams kaip siekti jo kompensacijos, šviesti tėvus. Šeimos ir darželio sąveika turi būti grindžiama abipuse pagarba ir supratimu.

Ikimokyklinių įstaigų tipai ir struktūra

Įvairių tipų ikimokyklinių įstaigų funkcionavimas skatina ikimokyklinio ugdymo demokratizavimą. Todėl be šiuo metu labiausiai paplitusio bendrojo tipo valstybinio darželio (lopšelio), steigtinai specializuoti valstybiniai, kooperatiniai, privatūs (šeimų, religinių bendruomenių) darželiai.

Bendrojo tipo darželiai (lopšeliai), kuriuose vaikai praleidžia 6-12 val. per dieną, turi siekti kuo geriau įgyvendinti visus ikimokyklinio ugdymo uždavinius.

Specializuoti ar "mini" valstybiniai, šeimyninio tipo ar kooperatiniai darželiai (lopšeliai, vaikų klubai ir pan.) kuriuose vaikai būna 2-6 val. per dieną, laikydami tų pačių ugdymo principų, kaip ir bendrojo tipo ikimokyklinės įstaigos, plačiau įgyvendina kurį nors vieną ar kelis ugdymo uždavinius: sudaro sąlygas vaiko gebėjimų (muzikinių, dailės, vaidybinių, intelektualinių ir kt.) plėtotei, vaikų sveikatos stiprinimui (jei darželis ar lopšelis skirtas alergiškiems, dažnai sergantiems kvėpavimo takų

ligomis ir pan. vaikams), teikia psichologinę pagalbą ("psichanalitinis darželis" ir pan.), padeda tėvams globoti vaiką ("namo" darželiai ar lopšeliai, kooperatiniai "globos" darželiai, prižiūrintys vaikus po darbo, poilsio dienomis, naktimis ir kt.). Labdaros darželiai padeda globoti ir auklėti materialiai prastai aprūpintų ir asocialių šeimų vaikus, kartu darydami poveikį tokioms šeimoms.

Reikėtų steigti darželius, kuriuose būtų dirbama kompleksinio ugdymo, Montesori, O. Dekroli, S. Frene ir kitais įvairiais metodais.

Motinioms suteikus lengvatų, vaikų lopšelių Respublikoje turėtų mažėti. Todėl reikėtų laipsniškai atsiskirti savaitinių lopšelių-darželių. Darbo kolektyvai privalėtų sudaryti sąlygas išsiskyrusioms, našlėms, vienišoms motinoms ar moterims, kurių vyrai yra ilgalaikėse komandiruotėse, dirbti rytinėse pamainose, Savaitinius darželius iš dalies reikėtų pakeisti bendro tipo darželių "naktinės" grupės, kuriose vaikai prireikus būtų paliekami nekčiai.

Visų tipų ikimokyklinės įstaigos turi būti nedidelės - vidutiniškai 4-6 grupių. Lopšelio grupėse turi būti iki dešimties, darželio - iki penkiolikos vaikų. Gali būti ir mišrios (skirtingo amžiaus) grupės. Broliukai ar sesutės tokiu atveju būtų kartu. Galimos ir šeimos tipo grupės, kuriose dirbtų "mama" ir "tėtis".

Lopšelio ar darželio kolektyvas turi turėti teisę savarankiškai pasirinkti savo įstaigos struktūrą. Apsisprendimą lemia pedagogų požiūris į ugdymo tikslus, procesą, turimą materialinę bazę.

Grupėje gali dirbti ne auklėtoja ir jos padėjėja, bet dvi auklėtojos (vaikai maitinami darželio valgykloje), kitus auklėtojos

pedejojai priklausančius darbus atlieka auklėtoja su vaiksais. Galima kurti ir pusiau mobilias grupes. Tuo laikotarpiu, kai į grupę susirenka visi vaikai, ji dalijama į du ar kelis pogrupius (pagal vaikų intelektualines, išryškėjusias gebėjimus, susiklosčiusius draugiškus vaikų santykius, jų subrendimo lygį), su kuriais dirba atskiros auklėtojos. Rytą, kai vaikai renkasi, ar vakare, kai jie eina namo, taip pat, kai vaikai miega, grupėje dirba viena auklėtoja. Peržiūrėtinos vedėjos, vyr. auklėtojos ir kitų ikimokyklinės įstaigos darbuotojų funkcijos. Reikia, kad visi jie padėtų auklėtojai, kai vaikų grupėje daugiausia.

Priklausomai nuo tėvų poreikių ir išgalių, vienos to paties darželio grupės gali dirbti ilgiau (6-12 val.), kitos - trumpiau (2-6 val.).

Galimi ir kiti ikimokyklinės įstaigos struktūros variantai, tik svarbu nenusižengti pedagogikos reikalavimams ir užtikrinti tinkamą vaikų globą.

Ikimokyklinio ugdymo turinys ir procesas

Svarbu gerai žinoti, atpažinti ir puoselėti tautines ikimokyklinio ugdymo tradicijas, remtis tautine kultūra ir gimtąja kalba, įvaldyti kompleksinio ugdymo predmenis, siekti auklėjimo sintezės, taikyti naujas pedagogines idėjas.

Vaikų ugdymo turinio pagrindas - tautinė kultūra, kadangi ikimokykliniame amžiuje formuojasi prielaidos individo ir kultūros integravimuisi. Ikimokykliniškai turi susidaryti tautinės kultūros vientisumo vaizdą, todėl ugdymo turinys turi apimti visas jiems prielaimas kultūros sritis ir vertybes. Ugdymojo požiūriu ypač svarbi tautosaka, tautodailė, tautinisi žaidimai, tradicijos, pa-

pročiasi. Kad tautos kultūros vertybės taptų vaiko savastimi, jos turi atitikti amžius, individualių savybių, patirties sąlygojamas jo pažintines, jausmines ir veiklos galias. Tik tautinio ugdymo pagrindą galima pasiekti vaikų raidą, veikiančių poveikių integraciją, jų įgytų išpūdžių vienvė. Kadangi tautinė kultūra netaisriboja nuo kitų tautinių kultūrų, neegzistuoja be jų įtakos, tai ikimokykliniame amžiuje pradėjęs formotis jos perėmimo mechanizmas taps prielaida ir garantija ne tik tautinės, bet ir pasaulinės kultūros pažinimui bei perėmimui.

Gimtąji kalba yra viena svarbiausių ir būtinų vaiko dvasinės raidos sąlygų. Vaikas turi lenkyti tą ikimokyklinę įstaigą, kurioje ugdomas gimtąja kalba.

Ikimokykliniame amžiuje vaikas itin jautrus kalbai, tad jos plėtotė turi būti pirmoje vietoje. Vaikas turi girdėti tik gražią, vaizdingą, taisyklingą kalbą, todėl auklėtoja ir visas darželio personalas privalo gerai ją mokėti.

Nepateisinamas požiūris, kad kalbos turi būti mokoma tik per specialias pratybas. Su vaikais kalbama, jų kalba turtinama, tikalinama, gryninama, koreguojama visą dieną - ir bendraujant, ir žaidimų metu, meninės veiktos, tautosakos ir grožinės literatūros kūrinų skaitymo metu ir kitais atvejais. Atskleidžiamas kalbos grožis, ugdomas kalbos jausmas, nepakantumas prastai kalbai, skatinamas vaikų kalbinis aktyvumas, žodinė kūryba.

Tarmės yra didelė vertybė: reikia leisti vaikams kalbėti tarmiškai, palažiu pratinant prie bendrinės kalbos. Skirstant į darbo vietas pedagoginių mokyklų ir institutų absolventus, reikėtų atsižvelgti į jų tarmę.

Būtina atsisekyti dvikalbių darželių, kuriuose gimtajai kalbai susidaro nepalankios sąlygos. Nevartoti metodinės medžiagos su pa-

aiškinimais kita kalba. Antrosios kalbos patartina mokyti tik gebius kalboms vaikus, jau turinčius gerą gimtosios kalbos pagrindą. Kalbos ugdymui labai svarbus kalbinis vaiko ir suaugusiojo, vaikų tarpusavio bendravimas.

Vaiko santykiai su suaugusiuoju ir kitais vaikais sudaro doros pagrindų formavimosi šerdį. Reikia siekti, kad vaikas skirtų gerą ir blogą elgesį, jaustų paderinius, būtų nusiteikęs tinkamai elgtis (orientuodamasis į suaugusįjį ar savą gero ar blogo elgesio supratimą), pradėtų vertinti poelgius.

Dorovinis ugdymas darželyje turi būti kiek galima konkretesnis, realesnis. Reikia atsisakyti vaikams nepasiekiamų tikslų deklaravimo, o remtis jiems įmanomais elgesio taisyklėmis. Supažindinti vaikus su dorovės pagrindais dar nepakanka. Darželio darbuotojas turi būti mandagumo, nuoširdumo, jautrumo, sąžiningumo, teisingumo, orumo pavyzdys, nes vaikai intuityviai mėgdžioja jų elgesį. Vaikų tarpusavio santykiai, realizuojantys pradėjusį skleistis poreikį bendrauti su vienmečiais, organizuotini taip, kad remtųsi doros, humaniškumo principais, kad vaiko įgytos dorovinės žinios būtų įprasmintos jausminiu pagrindu, pradėtų formuoti santykį su kitu žmogumi, o ne liktų tik sausu taisyklių rinkiniu. Tam labai parankūs vaidmeniniai vaikų žaidimai. Auklėtoja turi koreguoti (dažnai netiesiogiai) besiklostančius vaikų tarpusavio santykius, o ne palikti juos savieigai, skatinti tinkamo elgesio įsitvirtinimą bei virtimą įpročiu: padėti išvengti blogo elgesio apraiškų.

Menas yra vienas iš efektyviausių doros ugdymo veiksnių, kadangi tautinės dorovinės vertybės, įvilktos į estetinę formą, turi unikalią savybę veikti vaiko pasaulėjautą, skatinti vaiko gėrio ir blogio suvokimą pirmiau (gražu tapatinama su gera, tei-

singa) nei jis gali sąmoningai vertinti.

Negalima pamiršti ir estetinių vertybių autonomiškumo. Susiliečiant su menu, specifiniu būdu žadinami vaikų estetiniai išgyvenimai, lavėja jų meninis suvokimas, atsiranda pirmieji estetiniai vertinimai (gražu - negražu), kyla noras patiems kurti grožį, atsiranda tautos kultūros vienovės pajauta. Tai stimuliuoja ir vaiko meninę veiklą: formuojasi muzikos, dailės, žodžio meno įgūdžiai, jis ima mėginti savo įspūdžius ir išgyvenimus reikšti menine forma, t.y. menine kūryba. Meninė veikla bus sėkminga, kai pats vaikas aktyviai veiks, kai bus paisoma jo norų, vengiama diktato. Kad vaikas nesusidarytų menko skonio, turi būti parenkami tik estetiškai vertingi meno kūriniai, n o mažens ugdomas estetiškas santykis su tautos menu.

Vaiko aplinka turi būti estetiška su tautiškuoju elementais (gražūs žaislai, baldai, aikštynai, neužteršta, nenuniokota gamta). Darželio darbuotojų bendravimas, kalba, veiksmai turi kelti jiems estetinį pasigerėjimą, žadinti norą panašaus tobulumo siekti vaidmeniniuose žaidimuose, bendraujant tarp savęs, santykiuose su gamta, aplinka.

Svarbus ir vaiko sąlytis su žmogaus proto ir rankų sukurtu daiktų pasauliu bei jo darbu. Santykis su daiktu turi įgyti ne tik estetinę, bet ir dorovinę prasmę - tai santykis su jį gaminusiu žmogumi. Vaikas turi būti skatinamas tausoti daiktus, vertinti žmogaus darbą, kartu puoselėtinas jo noras dirbti.

Darbinės veiklos elementų ugdymas turi remtis ankstyvojoje jaunystėje atsirandančiu intensyviu vaiko domėjimusi veiksmo procesu. Darbo veiksmai turi būti ne tik mėgdijami žaidžiant (susipažįstama su darbo pobūdžiu, tikslais, operacijomis), bet ir atliekami su buities daiktais bei įrankiais, atitinkančiais fizines vai-

ko išgales. Vaiko pomėgis daug kartų atlikti tą patį veiksmą sudaro sąlygas jį tobulinti, tikslinti, padeda virsti jam įpročiu. Veiksmas vaikui demonstruojamas tiksliai ir tiek kartų, kiek to reikia jam įvaldyti, pamažu jį orientuojant į darbo rezultata, atskleidžiant darbo reikšmę žmogui, palaikant norą dirbti. Ugdomi darbo kultūros įpročiai: tvarkingumas, veiksmų tikslumas, išbaigtumas ("dirbk ir baiki") bei darbui reikalingos charakterio savybės: ištvermė, savarankiškumas, sąžiningumas, pareigingumas, draugiškumas. Skatinama įvairi darbinė veikla: savitvarka, buities darbai, darbas gamtoje, rankų darbas.

Darbinio ugdymo sėkmę lemia tinkamai sukurta darbinė aplinka, darbinis klimatas darželyje, darbui skirtas laikas. Dirbama grupelėmis ar individualiai, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, atsižvelgiant į darbo pobūdį, vaikų norą, interesus. Reikia atsisakyti dirbtinių šios veiklos organizavimo formų, kolektyvinio visos grupės darbo.

Bendravimas, žaidimas, meninė, darbinė veikla skatina pažinimo procesų lavėjimą. Pažinimas neturi būti tapatinamas vien su žinių perteikimo, mokėjimų ir įgūdžių formavimo procesu. Sverbu skatinti vaikų smalsumą, ugdyti smuriką. Lavinti mąstymo operacijas (gebėjimą analizuoti, klasifikuoti, rūšiuoti ir pan.). Nerekomenduojama forsuoti sąvokinio mąstymo raidos, svarbiau puoselėti, turtinti vaizdines pasaulio pažinimo formas, kurių raidai ikimokykliniame amžiuje susiderė išskirtinės sąlygos. Spartus jų vaizdinio mąstymo, vaizduotės ir kt. lavėjimas suteikia vaikui galimybę gyventi sudėtingame fantazijų pasaulyje, jo svarstymai, meninė veikla, žaidimas įgauna unikalumo, savitumo, kūrybinės erdvės. Šie kūrybiškumo pradai turi būti subtiliai puoselėjami, padedant vaikui išleisti jų individualumą, vengiant primesti "realų"

"loginį" požiūrį į daiktus, reiškinius, "realistinių" jų vaizdavimo būdą, kas praktiškai reiškia tam tikrų stereotipų įtvirtinimą. Vaiko fantazijos negalima laikyti melu, jo piešinių, lipdinių ir kitų darbelių negražiais, jei jie ne realistiniai, o labai saviti. Dėmesingumo, pojūčių, suvokimo, atminties, mąstymo ir kt. lavinimui gali būti naudojamos didaktinių žaidimų sistemos, vaizdinis modeliavimas, probleminės situacijos ir kt.

Ugdymo turinio vienovės ir struktūros nustatymo pamatas yra diferencijavimo ir integravimo, kompleksavimo principai.

Ugdymo turinio diferencijavimui reikia sudaryti realias, o ne deklaruojamas sąlygas. Būtina atsižvelgti į skirtingas fizines ir dvasines kiekvieno vaiko bei vaikų grupės išgales. Vaikų ikimokyklinio ugdymo programa tėra tik orientyras, leidžiantis pedagogui kryptingai organizuoti savo veiklą, ją vertinti ir koreguoti. Kiekvienas darželis (lopšelis) gali turėti savą, pakoreguotą programos variantą. Jos turinys įgyvendinamas labai individualiai, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko išgales, patirtį, reikmes, pomėgius, gabumus, sveikatą, brandos ypatybes (pvz., defektus) ir kt. Pedagogas turi žinoti vaikų ugdymo konkrečioje šeimoje tradicijas, joje susiklosčiusius biopsichinius individo pagrindus ir remtis jais (ar juos koreguoti) savo ugdomajame darbe. Ugdymo metodai turi būti maksimaliai priartinti prie natūralaus protingos ir dėmesingos mamos, tėvo, kitų artimųjų kreipimosi į vaiko būdų, o aplinka - prie šeimos aplinkos. Būtina daugiau bendrauti, žaisti, dirbti ir t.t. su keliais vaikais ar individualiai, diferencijuoti poveikio metodus. Kolektyvinė veikla neturi trukdyti formotis kiekvieno vaiko ir auklėtojos sąveikos specifiškumui, individualumui.

Ugdymo turinio integravimas. Ikimokyklinuko suvokimas ir mąstymas yra sinkretiški - aplinkinį pasaulį jis suvokia kaip nedalomą

visumą. Todėl negalima, remiantis mokslo logika, ugdymo turinio skirstyti atskirais, izoliuotais mokymo dalykais. Ugdymo medžiaga atrenkama realios tikrovės modeliavimo būdu, jos integracijos ašys tėviškė ir gimtoji kalba. Vaikui pateikiamas neskaidomas, apibendrinęs jį supančios tikrovės – gamtos, aplinkos daiktų, mano, žmonių bei jų santykių ir veiklos, savojo "aš"-vaizdas. Vaikas vedamas nuo artimų (mamos, tėvo, šeimos, namų aplinkos, gimtosios vietovės gamtos ir pan.), prie tolimų reiškinių (žmonių socialinių grupių bei jų visuomeninių santykių, tėviškos gamtinės, daiktinės bei istorinės aplinkos, pasaulio, kosmoso). Ugdymo turinio struktūriniais vienetais gali būti gamtos reiškinių sezoniskumo, erdvės, laiko ir kt. temos; švenčių ciklai; liaudies tradicijos; integruojanti veikla (lėlių teatras, vaidmeninis žaidimas ir kt.). Jie turi organiškai sietis su gimtosios kalbos ugdymu.

Vaikas pažįsta pasaulį, stebėdamas jį, emociškai išgyvendamas ir vertindamas bei praktiškai veikdamas. Susiliečiant su įvairiomis tikrovės sritimis, formuojasi ne tik vaizdinių (ar buitinių sąvokų) sistema, bet ir kai kurie tikrovės pažinimo (vaizdinis mąstymas, vaizduotė, kalba) bei aktyvaus poveikio tikrovei būdai (žaidimo, darbinės, meninės veiklos, bendravimo įgūdžiai, savireguliacijos užuomazgos), emociniai-vertybiniai santykiai (socialinės emocijos, dorovinių ir estetinių vertinimų pradmenys). Todėl būtina integruota minėtųjų komponentų raida. Numatyta kryptimi plėtodamas jausminę ir praktinę vaiko patirtį, žadindamas jo potencines galias, pedagogas gilina jo sąlytį su svarbiausiomis tautinės kultūros vertybėmis. Formuojasi vaiko prisirišimo prie tėviškos žmonių, gamtos, jos daiktinės aplinkos jausmas, kultūrinių vertybių savasties, artimumo išgyvenimas, supančio pasaulio vienvės pajauta.

Sekant mokyklos tradicijomis, ikimokyklinio ugdymo turinys dažnai buvo tapatinamas su mokymo turiniu, auklėjimo turinį deklaruojant tik formaliai. Tuo tarpu ikimokyklinėje vaikystėje itin svarbus individualios vaiko globos bei auklėjimo aspektas, mokymui tenka sauresnis vaidmuo. Be to auklėjimas ir mokymas negali būti izoliuoti (mokymas kaip savarankiška veikla nerekomenduojamas), jie turi sudaryti neatsiejamą visumą.

Vaiką ikimokyklinėje įstaigoje reikia ugdyti kompleksiškai, siejant fizinį, protinį, dorovinį, estetinį ir darbinį ugdymą. Izoliuotas vienos kurios nors ar visų minėtųjų sričių ugdymo organizavimas nerekomenduojamas, kaip ir kurios nors vienos ugdymo srities išskirtinis dominavimas. Atsisakome ikimokyklinės įstaigos ideologizavimo: ateistinio, internacionalistinio auklėjimo. Ikimokykliniame amžiuje svarbu ugdyti pagarbos, tolerancijos jausmą vaiką supantiems kitų tautybių žmonėms.

Ugdymo procesas. Ikimokyklinėje įstaigoje turi būti sudaryta vaikui natūrali, džiugi buvimo aplinka, užtikrinama jo glėba. Be to, turi būti saugoma ir stiprinama fizinė ir psichinė vaiko sveikata, sudaromos sąlygos, tenkinančios augančio organizmo poreikį judėti arba ilsėtis. Tam pedagogo organizuojamų kūno kultūros pratybų nepakenka. Reikia, kad visas ikimokyklinuko gyvenimas sudarytų sąlygas ir skatintų judėti. Tam tikrą fizinį krūvį vaikas gali gauti įvairios veiklos metu: šokdamas, žaisdamas judriuosius žaidimus, intensyviau atlikdamas darbo veiksmus ir pan. Sportinė įranga, treniruokliai turi būti prieinami bet kuriuo metu (įrengti grupėje, koridoriuje, sporto salėje, lauke), kad panorėjęs vaikas galėtų savarankiškai lavinti savo kūną. Kūno kultūros pratybos turėtų būti kasdien ir patrauklios, kad žadintų norą bei pomėgį judėti, sportuoti. Jei reikia, kai kuriems vaikams taikytinos specialios

lios korekcinės pratybos (taip pat ir mažai aktyviems). Vaikai turi pakankamai būti lauke, kasdien mankštintis, sistemingai grūdinti (kūno kultūros pratybos organizuojant lauke, sudarant sąlygas bėgioti basiems, braižyti upeliuose, baseinuose ir kt.).

Skatinamas ir palaikomas vaiko noras būti sveikam, stipriam, vikriam, ištvermingam, drąsiam, diegiamas jam sveikos gyvensenos supratimas bei pirmieji įpročiai (tarp jų ir higienos).

Reikia vengti vaiko psichiką traumuojančių situacijų: ankstyvo atidavimo į lopšėlį (kaip rodo KMI mokslininkų duomenys, pradėjus lankyti vaikų kolektyvą, 92 % lopšelinukų buvo sutrikusi psichinė pusiausvyrą - afekto būklė), priverstinio miegojimo (suderinus su tėvais, vaikas gali tik pagulėti, o vėliau sporto salėje ar kitoje patalpoje žaisti ramius žaidimus). Šalintinos situacijos, keliančios vaikui baimę dėl galimo pažeminimo, fizinių bausmių, viešo gėdijimo. Būtina užkirsti kelią vienišumo jausmo atsiradimui. Pedagogas turi būti juridiskai atsekingas už "Vaiko teisių deklaracijos" vykdymą. Vaikas jausis komfortabiliai, jei bus pastebimas, ištikus bėdai ar nesėkmei, sulauks operatyvios pagalbos, todėl darželio grupės neturi būti perpildytos. Lopšelio vaikai turi būti nuolat kalbinami, žaizdinami, antraip lėtės jų psichinė raida, tad auklėtoja gali globoti tik nedidelį kiekį vaikų.

Darželyje (lopšelyje) turi būti sudarytas toks dienos režimas, kuris padėtų vaikui nepervargti, tausotų jo sveikatą. Būtina atsisakyti vaikų veiklos ribojimo minutėmis. Dienotvarkė, tapusi savitiksiu, trukdo vaikams baigti pradėtą darbą, neskatina jų ištvermės, netenkina poreikio žaisti. Ji turi būti lanksti (nustatytu laiku vaikai tik maitinasi ir ilsisi) ir gali kisti, atsižvelgiant į pedagogų sumanymus, vaikų norus, iniciatyvą. Dieno-

tvarkė neturi varžyti pedagogo ir ugdytinių laisvės. Turi būti atitinkamai įvairaus amžiaus vaikų, lankančių skirtingas grupes, bendravimas.

Ikimokyklinėje įstaigoje reikia atsisakyti tiesioginio sisteminio-dalykinio mokymo ir pagrindinės jo formos - pamokėlės vyraavimo. Auklėjimieji ir mokytojai poveikiai integruojami vaiko amžiaus specifiką atitinkančioje veikloje: susugusiojo ir vaiko pokalbiuose, žaidimuose, meninėje ir darbinėje veikloje ir kt. Sudaromos plačios galimybės rinktis veiklą kiekvienam pagal savo pomėgius, savarankiškumui, iniciatyvai bei kūrybiškumui reikštis (iki šiol darželyje auklėtojos nuožiūra parinkta veikla buvo priimtama visiems vaikams. Auklėtoja, sumaniai pasinaudodama susidariusiomis spontaniškos veiklos situacijomis ar specialiai jas modeliuodama, siekia ugdomųjų tikslų. O vaikas žaidžia, piešia, šoka, dainuoja, dirba įvairius darbelius ir kt., lengvai įgydamas ne tik naujų žinių apie artimiausią aplinką, bet ir pratindamas bendrauti, panaudoti paprasčiausius buitinius daiktus ir priemones, planuoti savo veiksmus, numatyti ir realizuoti sumanymus, prisilaikyti tam tikrų elgesio taisyklių. Jei jis itin dažnai renkasi kurią nors vieną veiklą, atsiranda galimybė vis labiau plėtoti tos veiklos gebėjimus, jos pagrindu ugdomos fizinės, emocijų, valios ir intelektualinės galios. Jei vaikas nesirenka kurios nors veiklos ar renkasi retai, reikia jį sudominti, kad formuotųsi bent minimalūs jos gebėjimai. Auklėtojai būtinas subtilus pedagoginis taktas, leidžiantis nuspręsti, kada ištraukti iš vaikų veiklą, pamokyti juos (jei vaikams sunku pasirinkti veiklą, kai išsenka jų sumanymai ir pan.), o kada vaiko veiklai netrukdyti, leisti jam pabūti vienam. Vaikai žaidžia, veikia grupelėmis ir individualiai, atsisakoma vyraujančios kolektyvinės (visos grupės) veiklos, nors

ji išlieka ir taikoma, kai to reikalauja dienos režimas (visi valgo, miega, eina pasivaikščioti), kai auklėtojai pavyksta kuo nors labai sudominti didesni skaičių vaikų, suteikiant jiems naujų įgūdžių, emocinių išgyvenimų (vaikai klausosi pasakos, grožinės literatūros kūrinėlio, šoka, dainuoja, žaidžia judriuosius ir daktinius žaidimus, kūno kultūros pratybas ir kt.

Vaikų ugdymas, kai jie svarankiškai renkasi emociškai patrauklią veiklą, reikalauja aukštos kvalifikacijos, kūrybiškumo. Auklėtojos, negebančios valdyti šio proceso, pereina prie jo palaipsniui, ne iš karto. Iš karto spgalvodama ir siūlydama visiems vaikams vienodą užsiėmimą, auklėtoja turi vengti prievartos, daugiau taikyti žaidime naujumo, netikėtumo elementų, siekti emocinio vaikų išgyvenimo, o, atsiradus patogiai situacijai, vis dažniau sudaryti vaikams galimybes rinktis patrauklią jiems veiklą, mokyti pačiai šiai veiklai teisingai vadovauti, tobulinti ją.

Itin gabius vaikus reikėtų įtraukti į dailės, muzikos, šokių, techninės kūrybos, sporto ir kitus būrelius, kuriems vadovautų tam labiausiai pasirengę darželio pedagogai, patys tėvai arba ateinantys specialistai (už papildomą mokestį iš tėvų).

Konkrečius vaikų gyvenimo organizavimo, jų ugdymo būdus bei metodus auklėtojos renkasi laisvai, atsižvelgdamos į individualios sąveikos su paskiru vaiku ar jų grupe pobūdį, savo esmines savybes, gebėjimus, kvalifikacija (gali įrengti grupėje ir darželio teritorijoje atskiras veiklos zonas, berniukų ir mergaičių kambarius ir t.t.

Auklėtoja vadovaujasi ikimokyklinio ugdymo programa, kurioje nurodomas jo turinys ir siektini rezultatai, bei metodinėmis rekomendacijomis. Ugdymo turinys ir rekomendacijos neturi remtis dalykų skirstymu. Programa detalizuoja kiekvienam amžiaus tarpsniui

reikšmingas vaiko santykių su tikrove sritis ("Aš ir kiti žmonės", "Aš ir gamta", "Aš ir menas", "Aš ir daiktai", "Aš" samprata") bei šių santykių formas (pažinimas, emocinis išgyvenimas ir vertinimas, išraiška veikloje). Metodinės rekomendacijos nurodo šių santykių formavimo ir plėtimo būdus bei priemones. Skatintinas alternatyvių programų ir metodinių rekomendacijų rengimas.

Kalendorinis vaiko amžius ne visada sutampa su jo biopsichine raida. Daug šešiamečių būna nepribrendę mokyklai, todėl ypač aktuelia tampa brandumo mokyklai problema. Tačiau Respublikoje (o ir visose kitose TSRS Respublikose) nėra tinkamos metodikos tam brandumui nustatyti, kartu diferencijuojančios ir defektyvius vaikus. Ją reikėtų parengti artimiausiu metu, sutelkus medikų, pedagogų, defektologų ir psichologų pastangas. Į pirmą klasę turi būti nukreipiami 6 ar 7 metų vaikai medicininei-psichologinei-pedagoginei komisijai įvertinus jų psichofizinės brandos lygį.

Kol neįmanoma objektyviai įvertinti vaiko pasirengimo mokyklai laipsnį, kada vaikui pradėti lankyti mokyklą - šešerių ar septynerių metų, tai sprendžia tėvai, pasitarę su darželyje vaiką ugdžiuo sia auklėtoja. Jei kyla abejonių dėl vaiko brandumo mokyklai, tėvai konsultuojasi su medikais ir psichologais (dirbančiais darželyje, mokykloje ar specialiojoje psichologinėje tarnyboje, aptarnaujančioje tam tikro rajono darželius). Tėvams prašant ir atitinkamai medicininei-psichologinei-pedagoginei tarnybai rekomendavus, lankyti mokyklą vaikas gali pradėti dar vėliau. Išaiškėjus žymiems brandos trūkumams, vaikas iš mokyklos pervedamas atgal į darželį. Jei 6 m. vaikas darželyje liko kaip nepribrendęs mokyklai, jo mokymas turi būti organizuojamas taip, kad įgautų korekcinę kryptį.

Vaiko brandumą mokyklai turi užtikrinti visas ikimokyklinio

ugdymo procesas, o ne specialiai mokomoji veikla. Pastebėjus tam tikrą vaiko vystymosi tempo sulėtėjimą ar vienpusiškumą, defektus, jo psichinėms galioms aktyvinti reikia panaudoti specialias didaktinių žaidimų sistemas, kompensuojamąjį ugdymą (bendro tipo ar specialiose ikimokyklinėse įstaigose).

Atsiradus mokymosi veiklos pradmenims, reikia sudaryti sąlygas jų plėtotei. Turi būti palaikomas vaikų noras ir suteikiama galimybė skaityti, rašyti, skaičiuoti, jei vaikas tuo domisi, tačiau šito forsuoti nerekomenduojama.

Ikimokyklinių įstaigų pedagogų rengimas ir kvalifikacijos kėlimas

Ikimokyklinės įstaigos humanizavimas, sudvasinimas reikalaujama gerai pasirengusių specialistų. Svarbu, kad į pedagogines mokyklas bei institutus būtų priimanos tik tos moksleivės (moksleiviai!), kurie linke į šį darbą: myli vaikus, yra jautrūs, švelnūs, nuoširdūs. Auklėtojos specialybei moksleiviai atrenkami pokalbio metodu ar specialiais psichologiniais testais, tik po to jiems derėtų leisti leikyti egzaminus. Pirmumą stoti reikia suteikti moksleiviams, patikrinusiems savo pašaukimą praktiniame darbe. Moksleivių ir studentų praktika darželiuose turi būti organizuojama taip, kad atsiskleistų jų požiūris į vaiką, į būsimą darbą, I-II kurse šiuo aspektu derėtų atlikti griežtą atranką.

Atrenkant būsimus studentus ir moksleivius, didelis dėmesys turi būti kreipiamas į jų kalbos kultūrą; pirmumas suteikiamas turintiems įvairių meninių (dailės, muzikos, vaidybinių ir kt.) gebėjimų. Mokymosi ir studijų metais šie gebėjimai turi būti intensyviai puoselėjami, lavinamas pedagogų estetinis skonis. Gali būti rengiami pedagogai su atitinkama menine specializacija.

Rengiant pedagogus, būtina atsikvėgti į tai, kad steityje

jie dirbs skirtingų modelių darželiuose, turės teisę rinktis veiklos organizavimo būdus ir net teorijas. Reikia pasiekti, kad jie šia teise gebėtų pasinaudoti. Būtina išplėsti bendrosios ir ikimokyklinės pedagogikos, psichologijos kursą, kad absolventai orientuotųsi įvairiose pedagoginėse teorijose bei metodikoje, būtų kompetetingi spręsti, ar tikslinga jomis remtis praktiniame darbe. Daugiau žinių reikėtų suteikti apie savo krašto istoriją ir kultūrą, išplėsti gimtosios kalbos kursą.

Kad pedagogai galėtų rinktis kompleksinio ugdymo būdą, jiems turi būti pateikiami bendrieji atskirų metodikų principai, nurodant, kaip juos integruoti praktiniame darbe, pasinaudoti spontaniškos vaikų veiklos situacijomis. Praktikos metu moksleiviai ir studentai turi dirbti šalia prityrusių pedagogų, pasirinkusių skirtingą darbo stilių, perimamos jų žinias ir mokėjimus. Jauni specialistai darbą turi pradėti ne 30-ties vaikų grupėje, o tokioje, kurią pajėgtų valdyti (10-15 vaikų). Įgijusiems reikiamao praktinės patirties galima leisti dirbti su didesniu skaičiumi vaikų (tam būtina lankstus darbo užmokestis). Ikimokyklinės įstaigos pedagogo statusą būtina sulygtinti su mokytojo statusu: atitinkamai padidinant atlyginimą, savaitinių darbo valandų krūvį sumažinant iki 24 val.

Būtina labiau koordinuoti kadro rengimą specialiosiose vidurinėse pedagoginėse mokyklose ir pedagogintuose institutuose. Respublikai reikalingi abiejų lygių specialistai, ypač didelis pedagogų, turinčių sukštąjį išsilavinimą, stygius (tik 28 % ikimokyklinėse įstaigose). Ikimokyklinio ugdymo pertvarka kelia didesnius reikalavimus teoriniam auklėtojų lygiui, ir šį uždavinį turi toliau spręsti pedagoginiai institutai. Pedagoginės mokyklos turi gražias būsimųjų auklėtojų meninių ir kitų gebėjimų ugdymo tradi-

cijas, tik reikia siekti, kad pedagogai gebėtų jomis kūrybiškai pasinaudoti.

Pedagogų rengimą būtina modernizuoti, siekti orientacijos į pasaulinį lygį: geras teorinis pasirėngimas, turtinga, moderni praktikos bazė studentams ir moksleiviams, dėstytojais, studentais, ir moksleiviai, sprūpinti pagrindine pasaulinės pedagogikos ir psichologijos mokslų informacija (tam reikalingas geras užsienio kalbų mokėjimas), organizuojant "pedagoginės patirties bankus" ir kt.

Ikimokyklinių įstaigų pedagogai nuolat gilina specialybės žinias. Vienas iš būdų periodinės kvalifikacijos kėlimas. Būtina jo formų įvairovė: kursai nespecialistams, kursai patyrusiems darbuotojams, pasikeitimo darbo patirtimi kursai, teminiai kursai ir kt. Paskaitas, seminarus, disputus ir kt. būtina derinti su pedagogo savišvieta, praktiniu darbu baziniuose darželiuose. Vienas esminių darbo užmokesčio diferencijavimo rodiklių turėtų būti pedagogų kvalifikacijos lygis. Tada jie būtų suinteresuoti jį kelti.

Ikimokyklinių įstaigų materialinė bazė ir valdymas

Ikimokyklinio ugdymo pertvarka galima tik keičiant LTSR liaudies švietimo valdymo pobūdį decentralizavimo ir demokratizavimo kryptimi. Būtinai Respublikos ikimokyklinio ugdymo sistemos savarankiškumas. LTSR liaudies švietimo ministerijos ikimokyklinio suklėjimo skyrius turi spręsti tik tai, ko nepajėgia padaryti ikimokyklinės įstaigos, metodiniai kabinetai, švietimo skyriai. Jis turi rūpintis vaikų darželių, įstaigų, rengiančių joms kadrus, ir mokslinio tyrimo įstaigų veiklos koordinacija, užtikrinti ikimokyklinių įstaigų finansavimą bei nustatyti pagrindines tau-

tinio vaikų darželio veiklos kryptis bei siekti jų įgyvendinimo, sudaryti sąlygas Respublikos specialiems stažuotis užsienyje.

Liaudies švietimo skyriai prāvėlo teikti ikimokyklinėms įstaigoms metodines rekomendacijas, skleisti teigiamą pedagoginę patirtį, rūpintis vaikų darželių steigimu, finansavimu (jį decentralizavus), užtikrinti savalaikį pastatų remontą, siekti ikimokyklinių įstaigų veiklos bei visuomenės ir valstybės keliamų reikalavimų atitikimo.

Reikia labiau išplėsti ikimokyklinių įstaigų savarankiškumą ir atsakomybę. Pagrindine savarankiška ikimokyklinės įstaigos grandimi turi tapti Taryba, pavaldi ir atsiskaitanti darželio darbuotojų, tėvų ir bazinės įmonės (jei tokia yra, pvz., žinybinių darželių atveju) atstovų susirinkimui. Tarybą sudaro pedagogai (jie turi sudaryti daugumą), kiti darželio darbuotojai, tėvai, bazinių įmonių atstovai. Tarybą ir įstaigos vadovą renka susirinkimas. Rinkimai rengiami kas keli metai. Atsižvelgiama į susirinkimo nuomonę, tėvų pageidavimus, kadru kvalifikacijos lygį, ugdymo bazę. Taryba pasirenka vaikų ugdymo kryptį bei metodus, kuriai savitą materialinę bazę, tvarko ūkinis-finansinius reikalus, nepažeisdama mokesčio fondo, numato reikalingo administracinio-ūkinio personalo skaičių, įgyvendina veiksmingą diferencijuoto pedagogų ir kitų darbuotojų apmokėjimo tvarką, (atsižvelgiant į jų kvalifikacijos lygį, darbo rezultatus ir kt.), rūpinasi darbuotojų buitimi.

Dabar materialinė ikimokyklinių įstaigų bazė neužtikrina įvairiapusiško vaiko ugdymo sąlygų: trūksta naujausios konstrukcijos baldų, įvairios įrangos, žaislų, kitų priemonių. Pastatai ir teritorija neatitinka jiems keliamų pedagoginių ir estetinių reikalavimų. Pagrindinis ikimokyklinio ugdymo sistemos pertvar-

kymo finansavimo šaltinis - biudžetinės lėšos. Jaa reikia laipsniškai, bet žymiai padidinti.

Iš papildomų finansavimo šaltinių turi būti formuojamas ikimokyklinės įstaigos fondas. Jį sudaro: įstaigų, šefuojančių įmonių, susivienijimų, ūkių, kooperatyvų skiriamos lėšos; visuomeninių organizacijų indėliai; tėvų ir kitų piliečių savanoriški įnašai, lėšos, gautos už nuomojamas darželio patalpas (pvz., vaikų globos kooperatyvams poilsio dienomis; kooperatinėms vaikų grupėms ir kt.). Ši mokes fondą ikimokyklinė įstaiga naudoja savarankiškai, samdo dailės, muzikos ir kitus specialistus, apmoka įstaigą konsultuojantiems mokslininkams, metodininkams, rekonstruoja pastatus, įsigyja metodinių priemonių, žaislų, įrangos, premijuoja geriausius darbuotojus ir kt.

Koncepcijos autoriai: O. Monkevičienė;
R. Augis
A. Grebauskienė
D. Gedvilaitė
V. Gražienė
A. Katilienė
R. Rinkienė
D. Selmistraitienė
L. Tamošiūnienė

Aktyviasi padėjo rengti koncepciją:

A. Gučienė;
M. Ragevičius
J. Rauckis
A. Žakaitienė
A. Poškienė

LENKŲ BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS LIETUVOJE

PERVARKYMO PAGRINDINĖS KRYPTYS

Lietuvos lenkų švietimo darbuotojai, gerbdami bendrus švietimo politikos principus, pritaria Respublikos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcijos projektui, pagrįstam solidžiais pedagogikos mokslo argumentais bei Lietuvos TSR pedagogų praktinio darbo patirtimi. Lenkų mokykla Lietuvoje, išsaugodama savo pobūdį bei specifiką, turi užimti atitinkamą vietą šios koncepcijos rėmuose.

Lenkų mokyklos Lietuvoje tikslai ir uždaviniai pertvarkos laikotarpiu

Mūsų šalies bendrojo lavinimo mokyklų reforma yra vykdoma remiantis visapusiško švietimo įstaigų veiklos demokratizavimo, nuolatinio mokyklos vystymosi, mokinių ir mokytojų saviaukla, tarpasmeninių santykių, mokymo ir auklėjimo turinio humanizavimo principais. Vienas svarbiausių pertvarkos laikotarpiu yra švietimo politikos realizmo principas. Šiuo metu plačiai propaguojamos mokytojo ir mokinio, mokyklos ir visuomenės, mokyklos ir pedagogikos mokslo, visuomenės ir valstybės sąveikos idėjos.

Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcijoje teigiama, jog pagrindinis mokyklos tikslas - atsigrąžti į žmogų kaip absoliučią vertybę. Taigi ir lenkų mokyklos Lietuvoje uždavinys - visapusiškai lavinti lenkų vaikus ir jaunimą, ugdyti gilaus intelekto ir aukštos moralės asmenybes, skiepyti atitinkančias socializmo vertybių

sistemą pilietiškumo, patriotizmo, internacionalizmo sampratas, ištikimybę progresyvioms lenkų tautos tradicijoms, gimtajai kalbai, pagarbą lenkų tautinei ir bendražmogiškajai kultūrai. Mokykla turi rengti jauną žmogų tolesnei saviavilui, savarankiškam intelektualiniam ir fiziniam tobulinimuisi, visokeriopai skatinti ir remti moksleivio saviraiškos bei savirealizacijos siekimus.

Lenkų mokyklos kultūros kūrimo, globos
ir kompensacijos funkcijos

Lenkų mokykla Lietuvoje, kaip ir visos kitos, turi auklėjimo, lavinimo, globos ir kompensacijos bei kultūros kūrimo funkcijas. Būtent pastarajai funkcijai nebuvo teikiama reikšmės stagnacijos metais. Pertvarkos metu ši funkcija yra ypatingai akcentuojama LTSR viduriniojo bendrojo lavinimo mokyklos koncepcijos projekte. Kultūros funkcijos vykdymas yra viena iš ilgaamžių Lenkijos bendrojo lavinimo mokyklos tradicijų. Lenkų mokyklos lavinimo bei auklėjimo procesų organizavimo programos reikalauja, kad mokykla propaguotų visuomenėje nacionalinės kultūros veikalus, mokslo ir technikos pasiekimus, visuomeninio gyvenimo ir elgesio normas. Mokykla turi perteikti žinias apie regiono istoriją, būti visuomenės kultūrinio gyvenimo centru, atsižvelgiant į regiono gyventojų poreikius organizuoti meninę saviveiklą, prisidėti prie parodų, konkursų organizavimo. Auklėjamajame darbe mokykla turi bendradarbiauti su vietos valdžios organais, kultūros ir sporto centrais, su tėvais,

reikalui esant, pasitelkti masinės informacijos priemonės.

Vilniaus krašto kultūros bei liaudies architektūros apsauga, regioninio folkloro rinkimas, tautos tradicijų puoselėjimas, senovės papročių bei liaudies apeigų atgaivinimas gali tapti reikšmingomis lenkų mokyklų bendravimo su regiono gyventojais formomis.

Vienas lietuvių tautinės mokyklos teiginių - mažosios Tėvynės - tai yra artimiausios vaiko aplinkos - idėja, todėl lenkų mokyklose Lietuvoje šalia etninių Lenkijos tradicijų, meno, folkloro būtina supažindinti vaikus - ypač pradinėse klasėse - su Lietuvos ganta, istorija, geografija, lietuvišku folkloru, lietuvių tautos papročiais ir tradicijomis. Mokykla turi sklepyti pagarbą lietuvių tautos kultūrai, literatūrai ir kalbai, stiprinti lenkų ir lietuvių kultūrinius ryšius. Mokymo ir auklėjimo procese būtina taip pat propaguoti tarybinės bei pasaulinės kultūros veikalus, vengti izoliavimosi, tautinio išskirtinumo tendencijų.

Lietuvos TSR Konstitucijoje lietuvių kalba paskelbta Respublikos valstybine kalba, todėl būtina sudaryti sąlygas lietuvių kalbos mokymuisi mokyklose lenkų dėstomąja kalba. Labai svarbu šiam darbui mobilizuoti visuomenės bei mokslininkų jėgas ir parengti naujas lietuvių kalbos mokymo programas, jas atitinkančius vadovėlius bei metodikas lenkų mokyklų auklėtiniams. Lenkų mokyklose lietuvių kalbos turi mokytį dėstytojai, mokantys lenkų kalbą ir susipažinę su lenkų kultūra.

Lenkų mokykla privalo žymiai geriau nei iki šiol vykdyti globos ir kompensacijos funkciją. Tas pasakytina tiek apie vaikus, pasižyminčius ypatingais gabumais, tiek apie vaikus su vystymosi anomalijomis.

Atsisakius tradicinio mokomųjų disciplinų paskirstymo tik į privalomai dėstomus dalykus, įvedus teminius interdisciplinarinio pobūdžio blokus, suteikūs mokiniams didesnes fakultatyvinių dalykų pasirinkimo galimybes (tie dalykai vyresnėse klasėse galės virsti specializacijos dalykais, sąlygojančiais mokyklos profilį), sudarius galimybes perkelti mokinių į aukštesnes programos atžvilgiu klases bei blokus prieš mokslo metų pabaigą, sustiprinsime pasižyminčių ypatingais gebėjimais mokinių globą.

Diferencijuotas programinis mokymas ir darbas su ypatingų gabumų mokiniais yra labai didelė problema kaimo mokyklose. Ateityje būtina parengti optimaliai funkcionuojančios lenkiškos kaimo mokyklos teorinį modelį, bet jau šiaudien verta dėmesio ir sekinimo kuriant tarpmokyklinius dalykinius ratelius ir sekcijas, lankomas miesto ir kaimo mokyklinio amžiaus jaunimo, pasižyminčio neeiliniais gebėjimais, yra kai kurių Vilniaus mokyklų patirtis.

Siekiant tinkamos moksleivių profesinės orientacijos, teikiant galimybių išbandyti savo gebėjimus mokymesi bei praktinėje veikloje ir geriau pasiruošti būsimam darbui arba studijoms aukštesnėje pakopoje, būtina steigti profiluotas mokyklas.

Fiziškai ir psichiškai nesveiki, moraliai suluošinti

bei atsiliekantys moksle mokiniai yra reikalingi ypatingos globos. Nukreipti į specialias mokyklas bei globos įstaigas jie dažnai neturi galimybės mokytis ten gimtąja kalba. Patirtis rodo, kad nesveiko vaiko nukreipimas į specialiąją mokyklą su lietuvių arba rusų dėstomąja kalba žymiai apsunkina jo psichofizinių defektų pašalinimą, o dažnai net pablogina vaiko savijautą.

Į specialias mokyklas ir atitinkamas gydymo įstaigas siųstini aklieji ir kurtieji, chroniškai sergantys ir suluošinti vaikai, nes jiems reikalinga specializuota pagalba, kurios negali suteikti bendrojo lavinimo mokyklos. Eksperimentams gali būti panaudota lietuvių bendrojo lavinimo mokyklos patirtis kuriant nedidelius mokinių su analogiškais vystymosi defektais revalidacijos kolektyvus. Tokiose kompensacinėse grupėse ir klasėse, kuriamose prie bendrojo lavinimo mokyklų, tikslinga grupuoti mokinius su lengvesniais protinio atsilikimo požymiais, kalbos defektais, atsiliekančius moksle ir apatistus pedagoginiu atžvilgiu. Užsiėmimus kompensacinėse klasėse galėtų vesti už atitinkamą atlyginimą specialistai-defektologai arba mokytojai, turintys specialų paruošimą darbui su tokiais vaikais.

Aktualios lenkų mokyklų Lietuvoje problemos

Lenkų tautinė mokykla Lietuvoje tik tada turės plačias vystymosi perspektyvas, kai Konstitucijoje bus užtikrinta lenkų teisė įsigyti specialųjį ar aukštąjį išsilavinimą gimtąja kalba (Lietuvos TSR Konstitucijos projektas to ne-

numato), o Respublikoje visi piliečiai, nepriklausomai nuo jų tautybės, turėtų lygias teises įgyti išsilavinimą.

Visiems žinoma, kad lenkų švietimo būklė Lietuvoje kritiška. Jo ateities perspektyvos priklauso ne tik nuo pedagogų-praktikų, bet ir nuo bendros valstybinės švietimo politikos tendencijų, palankių lenkams, o taip pat nuo institucijų, remiančių mokyklų darbą, šeimos, visuomenės ir mokyklos bendradarbiavimo. Užtikrinti mokyklos darbui tinkamas sąlygas bei optimalią veiksmingam auklėjimui aplinką yra ne tik mokyklos, bet ir visų jos rėmėjų, o taip pat aukščiau esančių valstybinių organų pareiga.

Racionalus investicijų panaudojimas, mokyklų aprūpinimo gerinimas, turimos patalpų bazės (labai apleistos Vilniaus krašte) modernizavimas, sporto salių, baseinų, kitų sporto, rekreacijos objektų statyba - būtini prasmingam ir visapusiškam mokyklos atnaujinimui.

Aprūpinti mokyklas kompiuteriais, uždaro tipo televizijos tinklu, moderniomis didaktinėmis priemonėmis (videomagnetofonais, mokymo mašinomis, grafoskopais, projektoriais ir t.t.) - uždavinys, kurį kelia mokslinė-techninė pažanga visoms Lietuvos mokykloms. Specialiai lenkų mokyklų poreikiams patenkinti šią techniką būtina pirkti Lenkijoje arba gaminti Lietuvoje pagal originalius projektus, atsižvelgiant į reikalingus lenkų mokykloms mokymo priemonių komplektus, plokšteles bei magnetofonines juostas su atitinkamais įrašais, projekcinę modžiagų eksponavimui diskokų ar grafoskopų pagalba ir kitus materialinio-tech-

ninio mokyklų aprūpinimo komponentus, reikšmingus mokymo programos realizavimui.

Kadangi lenkų mokyklų materialinės-techninės bazės dabartinis lygis yra nepatenkinamas, būtina pirmiausia padidinti valstybines finansines dotacijas švietimo vystymui Vilniaus krašte, atsižvelgiant į realius veikiančių čia švietimo įstaigų poreikius.

Įgyvendinant savivaldos idėją reikia siekti, kad mokykloms būtų suteiktas didesnis administracinis bei finansinis savarankiškumas, kad nuolat augtų mokyklų biudžeto fondas ir šefuojančių įmonių ar ūkių lėšos, skirtos mokyklai. Turėdamos savarankišką biudžetą mokyklos galėtų dažniau pasikeisti mokinių grupėmis su kitomis lenkų mokyklomis šalyje ir užsienyje. Pageidautinas yra sisteminis pasikeitimas iš-tisomis klėsėmis.

Jau ne kartą buvo konstruktyviai kritikuotos lenkų mokyklų mokymo programos bei vadovėliai. Akcentuojamas žemas poligrafinis atlikimo lygis, atkreipiamas dėmesys į mokymo turinį, dažnai nepritaikytą psichofizinėms mokinio galimybėms, informacijos perteklių, problemiško mokymo turinyje stoką. Mokykliniuose vadovėliuose pasitaiko nemažai kalbos klaidų.

Tokios padėties priežastis yra ir ta, kad lenkų mokykla Lietuvoje neturi tinkamos mokslinės bazės. Būtinai reikalingas betarpiškas žymių tam tikrų mokslo sričių lenkų specialistų bendradarbiavimas rengiant pagrįstas gilomis teorinėmis žiniomis lenkų kalbos ir literatūros, Lenkijos

istorijos, muzikos, dailės mokymo koncepcijas, šių dalykų vadovėlius mokiniam ir dėstyto metodikos vadovus mokytojams. Toki bendradarbiavimą numato sutartis, pasirašyta tarp Lietuvos TSR ir LLR Švietimo Ministerijų.

Lenkų bendrojo lavinimo mokyklos

Lietuvoje struktūra

Lenkų mokyklos Lietuvoje struktūra buvo ir yra identiška Lietuvos mokyklos struktūrai. Tai neturi pasikeisti ir mokyklos pertvarkymo laikotarpiu.

Pagal lietuvių mokslininkų parengtą švietimo koncepcijos projektą bendrojo lavinimo mokykla turi tris pakopas: ketverių metų pradinė mokykla, šešerių metų pagrindinė mokykla ir dvejų metų vidurinė mokykla (formulė 4+6+2).

Šios mokyklos gali egzistuoti kaip savarankiškai administraciniai vienetai, turėti atskirus pastatus.

Koncepcijos projekte, kitaip negu iki šiol, žiūrima į vaikų ir jaunimo mokymosi pareigos problemą. Išsilavinimo minimumas, kurį turi gauti kiekvienas jaunas Lietuvos gyventojas, apima pagrindinės dešimties klasių programos įsisavinimą iki 16 metų amžiaus. Mokslas yra privalomas. Sulaukęs šešiolikos metų mokinys gali tęsti mokslus bendrojo lavinimo mokykloje, įstoti į kito tipo mokyklą arba pradėti dirbti.

Akcentuojant koncepcijoje mokymosi, kaip pareigos, sampratą (sąmoningas jaunimo mokymosi ar gamybos pasirinkimas, teisė pasirinkti profesiją tik pilnamestystę pasiekus ir

t.t.) negalima užmiršti, kad dabartinis Lietuvos lenkų gyventojų išsilavinimo lygis yra labai žemas. Jo kompensavimui ateityje būtina jau dabar siekti visuotinio vidurinio išsilavinimo, užtikrinti nuolatinį lenkų mokyklų abiturientų, įstojančių į aukštesnių pakopų mokyklas skaičiaus augimą.

Lenkų mokyklos Lietuvoje sistemos sudėtine dalimi tampa vaikų darželiai lenkų kalba. Jų tinklo plėtimas užtikrins ikimokyklinio auklėjimo ir pradinio mokymo vientisumą bei tinkamą lenkų vaikų paruošimą mokyklai. Tatai nereiškia, kad pedagogai išlaisvinami nuo visų auklėjimo veiksmų integravimo, bendradarbiavimo ir sąveikos su tėvais-lenkais, kurie auklėja vaikus namuose arba siunčia juos į darželius ne gimtąja kalba.

Siekiant išplėtoti darželinį auklėjimą lenkų kalba reikėtų apsvarstyti ikimokyklinių skylių kaimo mokyklose atidarymo galimybę. Tai plačiai taikoma kitose respublikose. Būtina pažymėti, kad darželius lenkų kalba lanko vaikai vartojantys ne literatūrinę lenkų kalbą, bet Vilniaus krašto lenkų šnekamąją kalbą, o visiems žinoma, jog protinis bei emocinis vaiko vystymasis, jo asmenybės formavimasis daug priklauso nuo jo vartojamos kalbos lygio. Gebėjimų suprasti literatūrinę kalbą iš klausos tobulinimas, literatūrinės kalbos diegimas kasdieniniame vartojime, ikimokyklinio amžiaus vaikų žodyno turtinimas – tai itin lenkams svarbūs ikimokyklinio auklėjimo uždaviniai.

Auklėjimo darželiuose lenkų kalba koncepcija yra pa-

rengta remiantis ikimokyklinio auklėjimo lietuvių kalba teorine koncepcija bei praktine patirtimi. Kartu reikia siekti, kad darželiuose lenkų kalba auklėjimas vyktų gimtosios kalbos bei kultūros, liaudies tradicijų pagrindu, plačiai supažindinant vaikus su liaudies kūryba.

Programa numato, kad darželiuose vaikai bus lavinami per žaidimą ir betarpišką pažintį su aplinka. Aplinkos pažinimo procese išskiriami 5 probleminiai kompleksai: gamta ir asmenybė ("Aš ir gamta"), žmogaus veiklos padariniai ("Aš ir daiktai"), vaikų kūryba ("Aš ir kūryba"), vaikas ir artimiausia aplinka ("Aš ir kiti žmonės").

Kadangi Respublikoje iki šiol nėra anomalijų vaikų darželių lenkų kalba, rūpinimasis visapusišku kiekvieno vaiko vystymusi turi apimti ir betarpiškai darželyje organizuojamą specializuotą pagalbą vaikams, nuo savo bendraamžių atsiliekantiems protiniu ir fiziniu išsivystymu.

Lenkų pradinės pakopos mokyklos auklėjimo tikslas - padėti tvirtus moralės ir etikos pamatus, skatinti būti naudingą šeimos, kolektyvo, visuomenės nariu, ugdyti pareigos supratimą, tautinę savimone, nacionalinį orumą, pilietiškumą.

Mokymo ir auklėjimo pradinėse mokyklose pagrindas - lenkų tautos ir vietinės etninės grupės kultūra. Kiekvienos pamokos pradinėse klasėse tikslas - lenko, kurio tėvynė yra Lietuva, ugdymas. Šie tikslai tarnauja kalbos, muzikos, dailės mokymo programos ir visas užklasinis darbas. Mokiniai susipažįsta su lenkų tautos rašytojais,

poetais, mokslininkais, kultūros veikėjais, jos folkloru, tradicijomis, vietiniais liaudies kūrybos meistrais. Su lietuvių ir rusų tautų kultūromis mokiniai yra supažindinami lietuvių bei rusų kalbų pamokose, gamtos pažinimo užsiėmimuose.

Mokyklą lankyti pradeda šešiamečiai vaikai. Psichofizinį vaiko pasirengimą sisteminiam mokymuisi nustato medicininė-pedagoginė komisija. Tėvai turi teisę palikti vaiką namuose arba darželyje iki 7 metų amžiaus. Mokslas pradinėse klasėse trunka ketverius metus, bet gabus vaikas gali praeiti pradinio mokymosi etapą greičiau (tai yra "peršokti" klasę), apie tai sprendžia pedagogų komisija; vaikas, kuris nesugeba įsisavinti kurios nors klasės programos, gali likti kurso kartoti, ir tokiu atveju pradinio mokslo laikas pratęsiamas dar vieneriais metais. Vaikas, kuris neišsavo programinės medžiagos kartojant kursą, nukreipiamas į medicininę-pedagoginę komisiją. Remiantis šios komisijos padarytomis išvadomis, taip pat tėvams sutikus, vaikas mokomas specialiose klasėse (protiškai atsilikusiems vaikams), kurios reikalui esant gali būti įkurtos gimtąja (lenkų) kalba prie vidurinių mokyklų.

Pradėjus lankyti mokyklą, vaikas neretai yra veikiamas ir šeimos, ir sociumo. Dėl susiklostančių tarp jų skirtumų, vaikui reikia padėti įveikti taip vadinamą "mokyklinį barjerą".

Siekiami pagreitinti vaiko gebėjimų vystymąsi, o ne laukti, kol jie atsiskleis. Vaiko intelektualinės veiklos

aktyvinimui mokymo procese reikia kuo plačiau ir įvairiau nuolatos tarpusavyje sieti žinias ir gebėjimus, orientaciją ir veikimą, elementarias tērijas ir jas atitinkančią praktiką. Pradiniame mokslo etape siekiama visų gebėjimų, kurie bus reikalingi tęsiant sistemini mokslų mokykloje, lavinimo.

Harmoningas žinių, praktinių sugebėjimų ir vaiko elgesio siejimas tarpusavyje, pratinimas prie racionalios veiklos, tikslingo laisvalaikio, higieniško gyvenimo būdo - svarbiausi pradinio mokymo principai. I-II klasėse mokymo procesas grindžiamas integruotu (jungtiniu) mokymu, kuris labiau negu dalykinis-pamokinis metodas atitinka psichologinius vaiko vystymosi ypatumus. Ypač rekomenduojamas yra aplinkos auklėjamojo poveikio ir kalbos vystymo, muzikos ir ritmikos (fizinis lavinimas), plastikos ir kūrybinio darbo integravimas, o didaktikoje pageidautina aktyvizuojantys mokinių metodai (t.y. veiksminis mokymas). Pati vaiko veikla, prasmingai susieta su visuomeniniu gyvenimu, formuoja jo interesus, asmenybės bruožus, pilietinę ir patriotinę poziciją.

Pradinis mokymas turi atitikti amžiaus galimybes, būtina nustatyti mokinių darbo krūvio normas, o pedagogas turi tinkamai naudoti įvairius darbo metodus.

Mokymo diferencijavimo pradinėse klasėse pasiekama parenkant atitinkamą mokyklą ir mokymo plano variantą arba pritaikant laikiną, atliepiantį mokyklos sąlygoms, planą; parenkant labiau tinkančias kai kurių dalykų (darbų, fi-

zinio lavinimo, muzikos) mokymo programas; kuriant klases, kuriose orientuojamasi į platesnį dėstomo dalyko pažinimą (nuo IV klasės); organizuojant grupinį mokymąsi (mokymo planų valandų sąskaita); organizuojant įvairaus profilio ratelius pagal vaikų interesus (sportinių žaidimų, raškinio skaitymo, dainavimo, muzikos, dailės, estetikos ir etikos ir t.p.), organizuojant kolektyvinį mokymą jungtinėse klasėse, lankomose įvairaus amžiaus mokinių.

Mokymo ir auklėjimo pradinėje pakopoje metodika turi būti paremta mokinio ir mokytojo sąveikos idėja (bendradarbiavimo pedagogika, pagrįsta gilaus mokinio pažinimo bei pagarbos jo asmenybei principais).

V-X klasės sudaro antrąją mokyklos pakopą. Dešimties klasių bendrojo lavinimo lenkų mokyklos išplėtimui būtinumas grindžiamas tuo, kad joje jaunimui būtų suteikti žinių ir bendros kultūros pagrindai, turiais remdamasis mokleivis sąmoningai galėtų rinktis profesiją ar tolesnio mokymosi kelią. Ši mokykla bus profesinių techninių mokyklų bei dvi metus bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos pagrindas.

Trečioji bendrojo lavinimo mokyklos pakopa - XI-XII klasės. Ši dvi metus vidurinė mokykla specialaus viduriniojo bei aukštojo išsilavinimo pagrindas.

Būtinavisapusiškai aptarti ir pradėti eksperimentinius tyrimus mokymo turinio diferencijavimo srityje, eksperimento tvarka, priklausomai nuo realių mokyklos galimybių, konkrečių mokinių interesų ir sugebėjimų bei visuomenės poreikių, profiliuoti vyresnes klases. Mokyklos ir švietimo

skyriai turės čia didesnę veiklos laisvę. Bet reikia atsiminti, kad būtina išsaugoti bendrąjį lavinimo pagrindą, kad nebūtų pažeistas mokyklos sistemos paslankumo principas.

Siuolaikiniai šie mokymo profiliai: humanitarinis, biologijos-chemijos ir matematikos-fizikos. Reikalui esant, galima palikti ir nediferencijuoto mokymo klases.

Pedagoginio proceso pertvarkymas

Mokykla yra pertvarkoma tam, kad ji tarnautų mokinio poreikiams, jo gerovei. Kartu siekiama derinti asmenybės ir visuomenės interesus, turint omenyje, kad švietimas yra glaudžiai susijęs su visuomeniniu ir ekonominiu šalies gyvenimu.

Gerai yra žinomi idėjiniai, moksliniai ir psichologiniai ugdymo turinio atrankos kriterijai. Tobulinant programų ir vadovėlių turinį būtina taikyti daug naujų principų, o visų pirma, mokymo turinio kompleksiško pateikimo bei jo struktūriškumo principą; žinių sisteminimo bei turinio diferencijavimo principą; nuolatinio lavinimo bei auklėjamojo mokymo principą, kurie dabar ypatingai aktualūs. Ugdymo turinio centras yra žmogus ir supantis jį pasaulis, kultūros pažinimas, teisingas jos vertybių suvokimas, pasirengimas aktyviai dalyvauti kultūros kūrime. Į etnokultūrinį kriterijų bus atsižvelgiama projektuojant ir atskirų mokymo dalykų programas.

Lenkų mokyklos Lietuvoje, kad ir Respublikos bendrojo lavinimo mokyklos koncepcijos projekte, ugdymo turinio integracijos ašys - tėviškė ir gimtoji kalba. Vaiko aplinka

ir žmonių santykiai šiame projekte traktuojami kaip natūralus žinių šaltinis. Etninis požiūris į save ir pasaulį, gimtos kultūros visumos įsisąmoninimas sudaro antrąją mokymo integravimo ašį.

Vilniaus krašto lenkų Tėvynė yra Lietuva. Lietuvos istorijos ir kultūros pažinimas Tarybų Sąjungos ir viso pasaulio įvykių fone ypatingai akcentuojamas lenkų tautinėje mokykloje.

Lenkų kalbos ir literatūros mokymu siekiama perteikti kalbos, literatūros, kultūros žinias bei savarankiško lavinimosi pagrindus. Šio dalyko mokytojas privalo skiepyti mokiniams meilę gimtajai kalbai, pagarbą liaudies tradicijoms ir papročiams, tautos kultūros vertybėms.

Lenkų mokyklos Lietuvoje svarbiausias uždavinys - kalbos ugdymas, remiantis geriausiais lenkų literatūros pavyzdžiais. Skaitinių tematika jaunesnėse klasėse turi atitikti mokinių interesus, natūralius jų fantazijos, vaizduotės, humoro poreikius. Atsižvelgiant į tai, būtina iš minimumo sumažinti skaitinius, kurių problematika sveikam vaiko poreikiams ir interesams. O privalomų skaitinių programą vyresnėms klasėms reikia pakoreguoti taip, kad būtų kuo plačiau įtraukti naujausiųjų laikų literatūros kūrinių (epozijos, prozos, dramos) kūriniai. Į mokymo programą būtinai įtraukti lenkų poetų bei rašytojų, susijusių su Lietuva, kūriniai. Visos lenkiškos knygos, kurių skaitymas yra privalomas, turi būti mokyklų bibliotekose.

Teisingai suvokus specifinę lenkų situaciją Lietuvoje,

būtina supažinti mokinius su Vilniaus krašto lenkų šnekamąja kalba, interferencijos reiškiniais daugiakalbėje aplinkoje. Būtinai yra lenkų kalbos santykių su lietuvių, rusų ir užsienio kalbomis kalbotyros ir literatūros teorijos požiūriu aiškinimas. Kalbos ir rašymo pratimai turi būti parenkami atsižvelgiant į tikruosius poreikius bei realius lenkų mokyklų mokinių kalbos sunkumus.

Šio dalyko pamokose didžiausias dėmesys kreiptinas į mokinio kalbos vystymą, gebėjimą aiškiai, taisyklingai, estetiškai kalbėti ir rašyti. Teorinį gramatikos kursą reikia apriboti daugiau dėmesio skiriant pratyboms, sieti kalbos mokymąsi su skaitymu, literatūros kūrinių analize. Būtinai akcentuoti, kad mokinių gebėjimo taisyklingai kalbėti ir rašyti gimtąja kalba ugdymas yra vienas svarbiausių ne tik polonistų, bet ir visų kitų dalykų mokytojų uždavinių. Mokytojai turi aktyviai įsijungti ir į spektaklių pagal literatūros kūrinius pastatymą, filmų, radijo bei televizijos programų ruošimą. Visas pedagogų kolektyvas turi siekti, kad mokiniai kuo aktyviau dalyvautų kultūros kūrime. Reikia sukurti konkrečias individualios vaikų ir jaunimo literatūros kūrybos skatinimo formas. Gimtosios kalbos šventės, konkursai, olimpiados bei kiti renginiai turi tapti tradiciniais lenkų mokyklose Lietuvoje. Puoselėjant šias tradicijas, svarbus vaidmuo tenka masinės informacijos priemonėms, visų pirma lenkų spaudai, radijui ir televizijai. Istorijos mokymo sistema mokyklose lenkų dėstoma kalba funkcionavo iki šiol analogiškai lietuvių mokyklai, tačiau pakitus vi-

suomeninei laikmečio situacijai, subrendo poreikis įvesti šiose mokyklose Lenkijos istoriją kaip atskirą dalyką. Tai pasitarnautų ne tik Gilesniam Lenkijos istorijos, jos kultūros bei tautos tradicijų pažinimui, bet ir naujo istorinio mąstymo formavimui, internacionalinių ryšių svarbos kiekvienos tautos ekonominiame, politiniame bei kultūriniam vystymesi supratimui. Lenkijos istorija padės pagrindą tam tikrų literatūrinių epochų pažinimui, prasmingam lenkų meno kūrinių interpretavimui, sąmoningam jų socialinio turinio supratimui. V klasėje įvedamas propedeutinis Lenkijos istorijos kursas, VIII klasėje tai turėtų būti jau sisteminis Lenkijos istorijos - nuo seniausių laikų iki XIX amžiaus vidurio - studijavimas, o IX klasėje - Lenkijos istorijos nuo XIX amžiaus vidurio iki naujausių laikų pažinimas.

Šio dalyko programinės koncepcijos parengimas yra Lietuvos TSR Liaudies švietimo ministerijos žinioje, o pradinė mokymo programos metodiško pagrindimo priemonė galėtų būti įgyjamų Lenkijoje vadovėlių, atlasų, žemėlapių, istorinių asmenybių portretų, lentelių, diafilmų ir kitų mokymo priemonių panaudojimas.

Akcentuojant dabartinę meninio ugdymo bei auklėjimo koncepciją, realizuojamą lietuvių mokyklose, reikia pažymėti, kad šiandien nebeužtenka mokykloje pasyvaus meno vartotojo ar interpretatoriaus. Dailės mokymo programa turi būti sudaryta taip, kad pamokose neliktų laiko beprasmiškam, mechaniškam darbui, kopijavimui. Vaikų vaizduotės

ir novatoriškumo, estetinio jautrumo, meninių interesų ir sugebėjimų vystymas, kūrybiškumo juose skiepijimas - pagrindiniai meninio auklėjimo mokykloje tikslai. Supažindinant lenkų mokyklų auklėtinius su senąja ir šiuolaikine dailė, būtina supažindinti juos taip pat su žymiaisiais lenkų tapybos, skulptūros, grafikos kūriniiais, žadinti mokinių domėjimąsi regionine architektūra, vietiniais Vilniaus krašto amatais, liaudies kūryba.

Nėra priimtinas šiandien ir muzikos lenkų mokyklose dėstymas, kadangi jis yra vykdomas pagal lietuvių mokyklos programas.

Muzika - tai integralaus pobūdžio mokomasis dalykas. Jo turinį būtina sieti su kitais dalykais (literatūra, Lenkijos istorija, dailė) ir atsižvelgti į lenkišką specifiką ne tik dainavimo, bet ir kitų kontaktų su įvairiomis muzikinėmis formomis metu, o kartu ir intensyviai gilinti pažintį su Vilniaus krašto muzikine kultūra. Muzikos pamokose, ritmikos ir choreografijos užsiėmimų metu mokinius reikia supažindinti su lenkų šokiais (polonezu, krakoviauku, kujaviaku ir t.t.).

Labai trūksta muzikos mokytojų, mokančių lenkų kalbą, todėl ne visuomet užmokykliniai bei užklasiniai renginiai vyksta gimtąja kalba. Tokios padėties toleruoti negalima.

Lenkų mokyklų Lietuvoje pedagoginiai kolektyvai turi įsisąmoninti, kad pertvarkos laikotarpiu nebeužtenka tiksliai konstatuoti švietimo problemas. Kiekvieno mokytojo pareiga - ieškoti modernių mokymo priemonių mokykloje, opti-

maliai jas panaudoti, giliai pažinti kiekvieną mokinį, taikyti novatoriškas mokymo formas bei metodus, mokyklos praktikoje diegti pagrindinius sąveikos pedagogikos principus.

Kurdami šiuolaikinio didaktinio-auklėjamojo proceso modelį, akcentuojame orientaciją į mokinio asmenybės vystymą, mokymosi motyvų jame žadinimą, partnerystės santykių su mokiniu plėtotę, laisvą moksleivio mokomosios medžiagos pasirinkimą, mokymo organizavimo elastiškumą ir jo atitiktumą mokinių fizinio bei psichinio vystymosi ypatumams, mokinių aktyvumą bei savarankiško mąstymo ir veikimo žadinimą. Šio modelio įgyvendinimas daug priklauso nuo mokytojų kvalifikacijos lygio, jų sugebėjimo taikyti pedagogikos naujoves.

Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcijos projekte yra pabrėžti konkretūs auklėjimo tikslai įvairaus amžiaus mokinių grupėms. Pagrindiniu auklėjimo tikslu ir jo ašimi tampa moralės principų, suprantamų kaip asmenybės santykių su supančiais jį žmonėmis, visuomene, darbo vieta, gamta ugdymas.

Pilnavertės asmenybės ugdymesi didelė reikšmė teikiama moralinio idealo formavimui. Mokinys, turintis moralinį idealą, iš auklėjimo objekto virsta subjektu, kadangi pradeda pats save auklėti pagal savo sukurtą idealą, kuriame dominuotų žmogaus orumas, tolerancija, gailėstingumas, savarankiškumas, pareigingumas, atsakomybė, visuomeninis aktyvumas, darbštumas, kontaktų ir sąveikos su artimiausia aplinka kultūra, solidarumas su kitomis tautomis. Šios ver-

tybės yra skiepijamos pamokų, užklasinį užsiėmimų, visuomeniškai naudingos veiklos, darbo, poilsio metu, profesinės orientacijos procese.

Lenkų mokyklos veikimo centru turi būti artimiausia mokyklos aplinka. Spontanišką vaikų ir jaunimo aktyvumą reikia kreipti į pagalbą suaugusiems savo regiono problemoms spręsti. Mokiniai turi pažinti savo kraštą išvykų metu, renkant folklorą, dalyvaujant kraštotyros veikloje.

Pageidautina, kad mokyklos lenkų kalba turėtų kokios nors asmenybės, kurios gyvenimas ir veikla glaudžiai susiję su Lietuva, varda.

Tobulinant gimtosios kalbos ir tautos kultūros pažinimą, gilinant ir plečiant moksleivių žinias apie Lenkiją būtina aktyvizuoti pasikeitimą stovyklomis, turistinėmis išvykomis, o taip pat skatinti mokinius susirašinėti su bendraamžiais Lenkijoje.

Lenkų mokyklose žymiai daugiau dėmesio reikia skirti mokinių darbo kultūrai, supažindinant su intelektualinio darbo metodika bei technologija, darbo higienos pagrindais, ugdant būtiniausius fizinio darbo įgūdžius.

Naujas požiūris į asmenybės auklėjimą per kolektyvą, darbą, meną, sportą ir poilsį, kuri teigia Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo koncepcijos projektas, reikalauja, kad pats mokinys taptų auklėjamojo darbo sistemos kūrimo dalyviu, kad šis darbas turėtų kūrybinį bei moralinį pobūdį, kad mokyklos abiturientas gebėtų pilnai ir visapusiškai toliau lavinti savo asmenybę, harmoningai gy-

venti ir našiai dirbti socialistinėje visuomenėje.

Vidurinė bendrojo lavinimo mokykla - tik viena švietimo sistemos grandis. Būtina formuoti mokyklos įtaką vaikų ir jaunimo, visuomeninių ir politinių organizacijų veiklai, užmokyklinio auklėjimo įstaigų (kultūros rūmų ir namų, jaunimo klubų, sporto objektų) darbui. Ji (mokykla) turi maksimaliai panaudoti auklėjimo galimybes, kurias teikia meno, kultūros ir žinių (teatrai, muziejai, filharmonija ir t.t.) židiniai.

Taurinant ir stiprinant auklėjimo aplinkos įtaką vaikui, mokykla neturi siekti pakeisti šeimos ir jos funkcijų. Tėvų pedagoginis lavinimas - svarbi mokyklos darbo sudėtinė dalis ir ją būtina tobulinti remiantis humanistinės pedagogikos idėjomis.

Lenkų mokyklų Lietuvoje pedagoginiai kadrai

Pagrindinis asmuo mokykloje - mokytojas. Mokytojų atestavimo projektas numato, kad mokytojo darbo atlyginimas priklausys nuo jo darbo kokybės.

Visiems žinoma, kad mokytojas be tauresių gyvenimo siekių, kūrybinių potencialų, neįaučias poreikio nuolatiniam savęs tobulinimui, mažai naudingas kaip pedagogikos srities specialistas. Mokytojo humanizmas - pagrindinė pedagoginio meistriškumo, veiksmingo ugdymo prielaida. Mokytojo pastangos turi būti nukreiptos ne tik į sąmoningą ir tikslingą intelektualinį lavinimąsi ar pedagoginės kvalifikacijos kėlimą, bet ir savo idėjinio-moralinio lygio kė-

limą, pilietinės pozicijos formavimą, rūpinimąsi savo dvasinių ir fizinių jėgų grūdinimu. Privalūs jam blaivus sąvykritiškumas, imlumas bei sugebėjimas įsisavinti kultūrinės bei moralinės vertybes, savarankiškumas, aktyvumas, atsakomybės ne tik už mokinius, bet ir už patį save jausmas.

Šiandien labai svarbu stiprinti ryšius tarp specializuotų kvalifikacijų specialistų ir pedagoginių kadro tobulinimo įstaigų, mokyklų, ruošiančių būsimus mokytojus, mokslo įstaigų ir mokyklų. Labai reikėtų ruošti pedagogus specialiai darželiams-lopšeliams lenkų kalba Vilniaus pedagoginėje mokykloje.

Kompleksinė kadro analizė parodė, jog labai trūksta aukštesniųjų klasių mokytojų, mokančių lenkų kalbą. Ypač sudėtinga padėtis kaimo mokyklose: studijuodamas būsimasis mokytojas dažniausiai gauna teisę dėstyti tik vieną dalyką, o kaimo mokykloje turi dėstyti 2-3 dalykus. Būtinai dalykinių specialybių ir pedagogikos integravimas, kadangi aukštųjų mokyklų absolventai palyginti silpnai paręngti darbei prailgintos dienos grupėse, mokyklose-internatuose ir t.t.

Naujas švietimo politikos kursas ir kitos mūsų tikrovės realijos reikalauja peržiūrėti mokytojų kvalifikacijos kėlimo sistemą. Pereiti nuo formalizavusios šį darbą kiekybės prie kokybės. Prasmingu mokytojų kvalifikacijos kėlimo sistemos pagrindu turi tapti saviuoklos ir savarankiško lavinimosi principas. Nuolatinis lavinimasis turi būti privalus visiems mokytojams.

Kiekvieno mokytojo, ne tik polonisto, kalbos kultūra turi būti kalbos pavyzdžiu. Todėl reikėtų organizuoti specialius praktinius užsiėmimus, kalbos kultūros kursus ir seminarus visiems lenkų mokyklų mokytojams.

Pradinėse klasėse vaikus moko vienas mokytojas. Atskirų dalykų dėstyti gali būti pakviesti tik tie specialistai, kurie tobulai moka lenkų kalbą.

Globos-auklėjimo bei ugdymo tikslų realizavimas reikalauja, kad pradinių klasių mokytojas būtų visapusiškai pasiruošęs spręsti įvairius pradinio mokymo uždavinius. Tai turėtų būti aukštos pedagoginės kultūros žmogus, tobulai žinantis jaunesniojo mokyklinio amžiaus psichofizinę specifiką, darbo pradinėse klasėse metodiką, savo tautos kalbą, istoriją, kultūrą, todėl būtina pertvarkyti pradinių klasių mokytojų atranką ir rengimą Vilniaus pedagoginiame institute.

Lenkų mokyklų Lietuvoje veiklos koordinavimui, planų, programų, vadovėlių ir kitų mokymo priemonių parengimui reikalingi kompetentingi asmenys. Pageidautina, kad prie Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijos būtų įkurtas lenkų metodinis centras, į kurį įeitų žymiausi lenkų švietimo srities specialistai.

Visuomeninė lenkų bendrojo lavinimo mokyklos Lietuvoje pertvarkymo metodinė Taryba

PAGRINDINIAI MOKYKLOS HUSŲ DĖSTOMAJA KALBA
LIETUVOJE PERTVARKOS PRINCIPAI

Mokykla yra vienas iš visuomenės posistemių, kita vertus, mokykla ir visuomenė – tai tarpusavyje sąveikaujantys sandai. Visuomenė gyvena ir vystosi pagal tai, kiek ir kaip ji mokosi, o mokosi ji taip, kaip nori gyventi.

Mūsų mokykla tarsi veidrodis atspindi visos šalies istorinę raidą. Per kelis praeitus dešimtmečius ji vis labiau tolo nuo lenininių mokyklos principų, tapdama beveik uždaro režimo įstaiiga. Mokykla buvo griežtai unifikuota, centralizuota, ji nebekėlė tikslų ugdyti žmogų kaip individualybę, žadinti jo siekimus tapti asmenybe, padėti tvirtus dorovės pagrindus, formuoti aktyvią gyvenimiškąją poziciją.

Mokykla atskyrė vaiką nuo realaus gyvenimo, ji nebemokė savarankiškai mąstyti, analizuoti, lyginti, apibendrinti, jai tebuvo reikalingas visuotinis paklusnumas ir pritarimas. Mokykla izoliavo moksleivį ir nuo jo tautinės kultūros, visiškai nerengdama tapti tos kultūros tradicijų puoselėtoju ir kūrėju.

Pasirinkusi vidutinybės ugdymo kelią, mokykla tapo nacijos intelektualinio vystymosi stabdžiu.

Natūralioji liaudies švietimo sistemos raida buvo sutrikdyta ekstensyvaus švietimo vystymo siekusių direktyvinių reformų, kuriose mokykloms buvo iškelti nepagrįsti ir materialiai neparemti, iš esmės utopiški uždaviniai, kaip antai: visuotinis vidurinis mokslas, privalomas šešiamėčių mokymas ar visai bendrojo lavinimo mokyklos funkcijoms nebūdingas masinis profesinis rengimas. Kiekviena reforma vis labiau aštrino mokyklines problemas, smuko mokyklos ir mokymosi prestižas.

Pozityvių permainų mokykloje galima bus pasiekti tik tuomet, kai kardinaliai, iš esmės bus pakeista visa liaudies švietimo politika, o mokykloje įvykdyta tikrai revoliucinė viso mokymo proceso pertvarka. Mokykla turi atkovoti intelektualų ir dvasinį visuomenės potencialą, pažadinti ir suaktyvinti žmogaus kūrybiškumą, be kurių neįmanoma visų kitų visuomeninių struktūrų pertvarka.

Šiandien mes pagaliau supratome, kad dvasinės vertybės smžinos, kad tik laikas gali jas perkainoti, todėl žmogaus ugdymas turi remtis klasikine etika, estetika, filosofija, ekonomika, psichologija, taip pat ir naujausiais šių mokslų pasiekimais.

Pagrindinė šiuolaikinės mokyklos kadru problema – mokytojo išsilavinimo lygis. Mokytojas dažnai neturi susiformavęs tvirtų, parentų eksperimentine baze teorinių pedagogikos-psichologijos pagrindų, studentų atliekama pedagoginė praktika formali. Tiek studentui, tiek mokytojui turi būti prieinama informacija apie psichologijos, pedagogikos vystymąsi pasaulyje, naujausius tyrimus bei metodikas, todėl jie privalo gerai įvaldyti bent vieną užsienio kalbą, kad galėtų naudotis pirminiais tos informacijos šaltiniais. Pedagoginio instituto studentas būtinai turi dalyvauti naujų pedagoginių teorijų bei eksperimentų kūrime. Taip siekiant pedagoginų kadru rengimo pertvarkos, reikia:

1) iš esmės pakeisti stojančiųjų į pedagoginius institutus atrankos būdus ir kriterijus;

2) modernizuoti mokytojų kvalifikacijos kėlimo sistemą; ji turi remtis progresyviomis, novatoriškomis pedagogikos idėjomis, galinčiomis turėti įtakos pedagoginių procesų, švietimo sistemos pozityviam vystymuisi.

Pagrindinės rusų mokyklos Lietuvoje
problemos

Rusų mokykla Lietuvoje turi išugdyti tokias ateities kartas, kurios būtų pajėgios aktyviai dalyvauti valstybiniame, visuomeniniame ir kultūriniame Respublikos gyvenime. Tuo tikslu iš esmės reikia pertvarkyti lietuvių kalbos ir literatūros, Lietuvos istorijos, geografijos mokymą, įvesti Lietuvo kultūros kursą. Artimiausiu metu būtina išspręsti lietuvių kalbos ir literatūros, istorijos, geografijos, kultūrologijos vadovėlių ir kitų būtiniausių šiems dalykams dėstyti mokymo priemonių problemas.

Tobulinti ir pati lietuvių kalbos mokymo rusiškose mokyklose metodika. Tikslinga specialiai rengti lituanistų darbui mokyklose ne lietuvių dėstomąja kalba.

Reikėtų laikytis nuostatos, kad rusiška mokykla bet kurioje respublikoje yra tos respublikos vieningas tautinės švietimo sistemos padalinys, turintis savo specifiką. Taip lėmė istorinės aplinkybės, jog rusiška mokykla Lietuvoje - tai įvairiatautė mokykla. Realizuojant tautinės mokyklos koncepciją būtina atsižvelgti į šį specifinį mokyklos rusų dėstomąja kalba bruožą.

Rusų kalbos vaikai mokėsi veikiami įvairiakaupės aplinkos, todėl būtina jos dėstyti skirti didesnę dėmesį, dalinti klases į grupes; į mokymo programas įvesti kalbos kultūros pagrindų kursą. Ypatinga svarba teiktina mokytojui, kurio kalba turėtų būti gimtosios kalbos kultūros pavyzdžiu.

Būtina išplėsti pedagoginių kadro specialiai rusiškoms mokykloms rengimą. Ypatingai trūksta mokytojų estetikos ciklo dalykams dėstyti. Reikia sukurti specialiai rusiškoms mokykloms istorijos, geografijos, kraštotyros, kultūrologijos ir kitas programas. Jas sudaryti remiantis bendrasąjunginio ir Lietuvos mo-

kyklos šių dalykų mokymo turinio integravimu, Kiekybinis mokomosios medžiagos apimtį plėtimas, mechaniškai sujungiant bendrasąjungines ir respublikines programas, sąlygotą neprašmingą mokinių apkrovimą.

Būtina sukurti mokslinio tyrimo bazę nelietuviškų mokyklų Lietuvoje vystymui bei plėtotei.

Tautiniai ir internacionaliniai švietimo
pagrindai

Nacionalumo švietimo sistemoje ignoravimas slopino tautinės savimonės formavimąsi, brandino konfliktus tarpnacionalinių santykių sferoje, o juk tai, ką vadiname liaudies švietimu, negali egzistuoti be tautiškumo, be nacionalinės specifikos. Švietimo nacionalumas yra būtina jo sėkmingo vystymosi sąlyga.

Švietimas - neatsiejama bet kurios visuomenės kultūros dalis. Ji sąlygoja kultūra, kurioje jis gyvuoja, tačiau ir pati švietimo sistema yra visuomenės kultūrą kuriantis veiksnys, todėl švietimo sistemos pamatas yra konkreti tautinė kultūra, jos tradicijos. Mokykla turi saugoti ir puoselėti savo tautos kultūrą, ugdyti žmogų, atsekimą ne tik už save, bet ir už savo tautą ir Tėvynę.

Nacionalinis orumas, tautinė savimonė padės teisingai suvokti kitų tautų interesus, skatinti gerbti jų kultūrines tradicijas.

Žmogus negali subręsti be kultūros. Ji lemia žmogaus gyvenimo būdą, jo vertybines nuostatas. Lietuvoje žmogų supa pirmiausiai lietuvių tautos kultūra, o taip pat kitų Respublikoje gyvenančių tautų - lenkų, baltarusių, žydų ir kt. tautinių mažumų, kultūros.

Gimtoji kultūra - žmogiškojo dvasingumo pagrindas.

Mokykloje rusų dėstomąja kalba mokymo procesas grindžiamas rusų tautine kultūra. Kitų tautybių vaikams, lankantiems šią mokyklą, būtina sukurti reikiamas sąlygas jų gimtosios kalbos moky-

mūsi, kultūrinių tradicijų puoselėjimui (gimtosios kalbos pamokos, fakultatyvai, klubų pagal interesus užsiėmimai). Tvirti gimtosios kultūros pagrindai sukuria prielaidas sėkmingam kitų kultūrų pažinimui, jų kironiškumo ir panašumo suvokimui, be kurių neįmanoma išugdyti tikrojo internacionalizmo, tarpnacionalinių santykių kultūros.

Tautinė sąmonė, kultūrinė savimonė, siekiamos asmens tapatumo su gimtąja kultūra, atveria dideles partneriško tautų bendravimo, internacionalinio auklėjimo perspektyvas.

Supažindindama moksleivius su kitų tautų kultūromis, atskleidždama jų vertybių turinį, mokykla turi padėti susivokti bendražmogiškųjų vertybių pasaulyje, jų šiuolaikinio gyvenimo filosofijoje, kuri grindžiama visų planetoje gyvenančių tautų bei žmonių tarpusavio santykių darne, buvimo bendrumu.

Bendrojo lavinimo rusų mokyklos tikslai ir uždaviniai

Pagrindinis mokyklos rusų dėstomąja kalba uždavinys - atsižvelgti į žmogų, kaip į absoliučią vertybę:

a) puoselėti fizinę ir psichinę vaiko prigimtį, ugdyti jo individualybę;

b) žadinti vaiko siekimus tapti unikalia, kritiškai ir laisvai mąstančia, visuomenei naudinga asmenybe;

c) padėti tvirtus dorovės pagrindus, puoselėti sąžiningumą, gailėstingumą visam, kas gyva, pagarbą žmonėms, kūrybiškumą, nukreiptą į tiesą, gerį, grožį; gerų valią, siekiančią taikos ir darnos;

d) ugdyti intelektą, valią, jausmus, brandinti tautines nuostatas, atsakomybę už tautos, tėvynės ir žmonijos likimus;

e) suteikti augančiam žmogui žinių pagrindus, kurie sukurtų

prielaidas tolesnei jo savikūrai ir savišvietai, teisingai šiuolaikinio pasaulio vertybių visumos sampratai, aktyviai kuriamajai veiklai.

Rusų bendrojo lavinimo mokyklos struktūra

Nuo kūdikystės iki gilios senatvės žmogus pažįsta jį supantį pasaulį ir save. Firmasis žmogiškojo gyvenimo trečdalis - tai intensyvaus brendimo, asmenybės tapimo, bendrojo lavinimosi ir profesinio pasirengimo etapas. Jis skirstomas į tris amžiaus tarpinių laikotarpius, tradiciškai vadinamus vaikyste, paauglyste ir jaunyste. Pastarieji lemia ir trijų pakopų mokyklos struktūrą: 1-oji - pradinė mokykla, 2-oji - pagrindinė mokykla ir 3-oji - vidurinė mokykla.

Tinkamai organizuotas ikimokyklinis vaiko ugdymas, pagrįstas jo psichofizinės prigimties duomenų puoselėjimu, yra tolesnio vaiko vystymosi sėkmės prielaida. Firmasis pamokas vaikas gauna šeimoje, o valstybė ir visuomenė siekia užtikrinti tinkamas sąlygas ikimokykliniam vaiko auklėjimui šeimoje.

Kiekvienai šeimai turi būti suteikta galimybė laisvai pasirinkti ikimokyklinio auklėjimo formas: šeimoje, ikimokyklinio auklėjimo įstaigoje, lankantis vaikų klubuose, kultūros namuose, mokyklose ar vaikų darželiuose organizuojamuose fizinio lavinimo, kalbų mokymo, muzikinio lavinimo, choreografijos ar dailės grupėse.

Tėvams pageidaujant lankantiems darželius vaikams gali būti organizuojamos grupės (3-10 vaikų) lietuvių, lenkų, baltarusių, idiš (ivrit) ir kitų Respublikoje gyvenančių tautų kalbų, o taip pat užsienio kalbų mokymuisi. Materialiai šių grupių vadovus atlygina kuriojančios šį darbą visuomeninės organizacijos, iš dalies ir patys tėvai (būtinai atsižvelgiant į šeimos

materialinę padėtį).

Siekiant palengvinti vaikų adaptaciją darželiuose, grupes juose būtina sumažinti iki 7 vaikų, o jų komplektavimas turi būti vykdomas remiantis atitinkamu vaikų psichiniu bei fiziologiniu išsivystymu.

Pradinė mokykla - pirmoji bendrojo lavinimo pakopa. Pagrindinis jos tikslas - parengti vaiką mokytis antrojoje pakopoje. Pradinės mokyklos uždaviniai: sudaryti sąlygas visapusiškam vaiko asmenybės tapimui, atkleisti ir puoselėti jo gabumus, pažadinti norą mokytis, suformuoti tvirtus rašymo, skaitymo, skaičiavimo įgūdžius, gebėjimą reikšti savo mintis žodžiu ir raštu, sukaupti bendravimo su suaugusiais ir bendrasamžiais patirtį, suteikti elementarių žinių apie žmogų, visuomenę, savo kraštą, tautą, apie respublikos, kurioje jie gyvena, gentą, tautą, jos tradicijas.

Mokymas ir auklėjimas pirmoje pakopoje organizuojamas remiantis betarpiškuoju vaiko išpūdžiais apie pasaulį ir save. Mokomieji dalykai šioje pakopoje yra integruotų kursų pobūdžio. Jais siekiama pateikti elementariausią, pirmąsį supančio pasaulio, aplinkos, žmogaus suvokimą.

Pradinėje mokykloje turi vyrauti individualus vaiko darbo įvertinimas. Mokymo procesas organizuojamas taip, kad mokymo medžiagos apimtis, jos įsisavinimo tempai, metodai nekenktų vaiko sveikatai, atitiktų amžiaus tarpsnio ypatumus ir individualią vaiko brandą. Žinios šioje pakopoje balais nevertinamos (išimtinai galėtų tapti nebent paskutiniai mokymo metai - 4 klasė, kurioje tik palaipsniui įvedamas vertinimas balais). Mokytojas neturėtų lyginti vieno vaiko su kitu, apie pažangumą mokytojas kalbasi tik individualiai tiek su vaiku, tiek ir su jo tėvais.

Šalia tradicinio vaikų skirstymo į klases, galima organizuoti mokymą grupėse. Tokiu atveju, turėtume kelis variantus:

1) Visiškas klasių sistemos panaikinimas, 10-15-os vaikų grupėje gali būti įvairūs savo amžiumi ir sugebėjimais moksleiviai (toks variantas būtų patogus mažakomplektėms mokykloms),

2) Dalinis klasių sistemos panaikinimas. Šalia klasių steigiamos grupės - 8-15 metų vaikų. Vienoje mokosi ypatingai gabūs moksleiviai, kuriems bus sudarytos sąlygos "peršokti" į aukštesnę klasę mokslo metams nepasibaigus; kitoje - nesuspėjantys kartu su pagrindinės klasės moksleiviais, mažiau gabūs arba lėčiau besivystantys vaikai. Suburti į vieną grupę jie bus apsaugoti nuo bereikalingos psichologinės įtampos, kuri juos lydi klasėje, galės įsisavinti pradinės mokyklos "minimumo" programą.

Jau pradinėje mokykloje galimas mokymo diferencijavimas pagal interesus. Jis taikytinas būrelių, fakultatyvų veikloje.

1-3 klasėje siekiant išvengti vaikų perkrovimo numatoma penkių darbo dienų savaitė.

Nuo 3-ios klasės įvedamas privalomas lietuvių kalbos mokymasis, o taip pat lietuvių liaudies kultūros kursas. Lietuvių kalbos fakultatyvas gali būti pradėtas ir antrojoje klasėje antrąjį mokslo metų pusmetį. Ne rusų tautybės moksleiviais, jų tėvams pageidaujant, organizuojamas gimtosios kalbos mokymasis, tautinės kultūros dėstymas 3-15 vaikų grupėse. Pastarieji dalykai gali būti įtraukti ir į mokymo planą, o jei valandų jiems pritrūkstama, dirbama laisvu nuo pamokų metu.

Į pradinę mokyklą vaikas ateina šešerių arba septynerių metų. Jo psichofiziologinį subrendimą mokyklai nustato medicininė pedagoginė komisija ir mokyklos psichologas. Jeigu prašo tėvai ir minėtoji komisija rekomenduoja ir tėvai sutinka su jos spren-

dimu, vaikas gali pradėti lankyti mokyklą ir vyresnio, nei septyneri metai, amžiaus.

Pradinis mokymas užtrunka ketveris (I-IV kl.) metus, tačiau priklausomai nuo individualių sugebėjimų vaikas ją gali baigti ir per trejus mokymosi metus.

Antroji mokymosi pakopa – pagrindinė mokykla. Jos uždavinys – suteikti bendrojo lavinimo pagrindus, kad moksleivis galėtų susivokti besikeičiančiame pasaulyje, padėti pasaulėžiūros ir pasaulėjautos pamatus.

Vieningus bendrojo lavinimo reikalavimus užtikrina privalomų pagrindinėje mokykloje dalykų nomenklatūra, į kurią įeina ir lietuvių kalbos bei literatūros, Lietuvos istorijos, geografijos, kultūros kursai. Privalomų dalykų dėstymui skiriama 85 % viso mokymo laiko, likusieji – 15 % skiriami papildomiems, laisvai moksleivių pasirinkimams dalykams.

Individualių moksleivių gebėjimų, polinkių, interesų plėtojimas vyksta organizuojant mokymą pagal įvairių lygių programas, įvedant fakultatyvinius ar užklasinčius kursus.

Mokymasis pagrindinėje mokykloje privalomas visiems gyvenantiems Lietuvoje, optimaliausias jo trukmė – penkeri, tačiau gali būti ir šešeri mokslo metai. Pagrindinėje mokykloje nustatomas amžiaus cenzas – ji privaloma visiems iki 16 m. Tai svarbi brandos riba, juridškai įteisinama pilnametystė, suteikiančia teisę į savarankišką spsisprendimą – mokytis toje pačioje mokykloje toliau, pasirinkti kitą mokyklos tipą ar įsigyti profesiją tiesiog gamyboje. Tačiau tai gali padaryti ir penkiolikos metų moksleivis kartu su savo tėvais. Pagrindinės mokyklos baigimas nėra būtina sąlyga profesijai įgyti. Kita vertus, pagrindinės mokyklos baigimo dokumentas suteikia teisę į profesinės kvalifika-

cijos kėtimą.

Baigusiems pagrindinę mokyklą iki 16 m. (imtina) suteikiama teisė tęsti mokslą trečiojoje bendrojo lavinimo pakopoje arba technikos mokykloje, o taip pat vidurinį išsilavinimą įgyti vakariniuose ar neakivaizdinuose bendrojo lavinimo mokyklų skyriuose arba laikyti vidurinio mokslo baigimo egzaminus eksternu.

Moksleiviui turi būti suteikta teisė tęsti mokslą trečiosios pakopos (vidurinėje) mokykloje, net jei jis buvo priverstas kuriam laikui nutraukti mokymąsi joje (liga, bandyta mokytis profesinėje technikos mokykloje, technikume).

Viduriniojo mokslo baigimo atestatai turi būti išduodami tik tiems, kurie įsisavino tam tikrą žinių ir kultūros lygį.

Paskutinioji bendrojo lavinimo mokyklos pakopa turi būti trejų metų. Tai sustiprins mokslo ir mokymosi autoritetą. Šios pakopos mokymo procese moksleivis formuoja savąją gyvenimo prasmės sampratą, sistemingo darbo ir nuolatinio mokymosi įgūdžius. Trys metai reikalingi dar ir tam, kad mokinys turėtų galimybę giliau įsisavinti ji dominančių mokslų pagrindus, tinkamai pasirengti studijoms aukštojoje mokykloje, tačiau šios pakopos mokyklą ypatingai gabūs moksleiviai gali pabaigti ir per du mokslo metus.

Trečioje pakopoje mokymas plačiai ir vispusiškai diferencijuojamas, kad atitiktų mokinių interesus, profesinius ketinimus, atskleistų jų polinkius ir gabumus, padėtų prasmingai profesiskai apsispręsti.

Šalia privalomų mokomųjų dalykų šioje pakopoje moksleivis renkasi kai kuriuos dalykus savo nuožiūra. Tai daugiausia integruotos disciplinos, padedančios susidaryti vientisą pasaulio vaizdą. Trečiojoje mokymosi pakopoje privalomiems dalykams skiriama kur kas mažiau mokomojo laiko, didžiausią dėmesį skiriant laisvam mokslei-

vio pasirinkimui, kurių dalykų mokytis, todėl visas mokymas šioje pakopoje diferencijuojamas į šakas: humanitarinę, fizikos-matematikos, chemijos-gamtos mokslų, techninę-ekonominę, žemės ūkio, meninę, karinių mokslų ir kt.

Tokia bendrojo lavinimo mokyklos struktūra lanksti, variantiška. Ji nukreipta į moksleivių individualių interesų ir sugebėjimų ugdymą ir plėtotę.

Mokinys turi teisę laisvai rinktis mokyklą, kurioje mokysis, pereiti bet kurioje mokymosi pakopoje iš vienos mokyklos į kitą mokslo metų eigoje, rinktis mokyklos profilį, individualią mokymosi programą, nustatyti medžiagos įsisavinimo tempus, kai kurių dalykų mokytis eksternu vakarinėje mokykloje.

Mokyklos pertvarkos principai

Būtina sukurti mechanizmą, kuris užtikrintų nuolatinę mokyklos vystymą ir vystymąsi, iš esmės pertvarkytą mokymo ir auklėjimo procesus.

Tuo tikslu mokykloje reikia įgyvendinti demokratizavimo, humanizavimo, decentralizavimo idėjas.

Mokyklos vystymas ir vystymasis:

1. Mokykla turi būti nuolat kintantis, besivystantis organizmas. Eksperimentai, mokytojo kūrybiškumas, nuolatinė jo savišvieta bei savikūra - būtinos sėkmingo mokyklos vystymosi prielaidos.

2. Antrasis mokyklos vystymosi aspektas nereiškia tinkamų sąlygų vaiko vystymuisi ir jo asmenybės tapimui, mokytojo pedagoginio talento atsiskleidimui mokykloje sukūrimas.

3. Mokykla, vykdydama atsinaujinančios visuomenės "sociali-

nį užsakymą" ugdo moksleivius, kurie būtų pajėgūs aktyviai veikti nuolat kintančiame pasaulyje, pratęsiant tai, k. pozityvaus yra sukūrusios praėjusios kartos.

Demokratizavimas - švietimo pertvarkos tikslas, priemonė ir sąlyga užtikrinanti šio proceso vyksmą negrižtamumą. Šiuo principu remiantis būtina pertvarkyti tiek mokyklos valdymo sistemą, tiek ir pačios mokyklos vidinę struktūrą.

Demokratizavimo procese mokykla nebeturi jaustis esanti biurokratinės sistemos, funkcionierių "araigteliu", nuolankiai vykdančiu pastarųjų įsakymus ir instrukcijas. Mokykla privalo įgyti tam tikrą valdymo, mokymo ir santykių su visuomene autonomiškumą.

Mokyklos padėtis visuomenėje turi iš esmės keistis, būtina atsisakyti stereotipu. vietusios mokyklos, kaip valstybinės įstaigos, sampratos. Mokykla - tai visuomeninė valstybinė sistema, tenkinanti valstybinius švietimo poreikius lygiai taip pat, kaip ir visuomeninius bei asmeninius. Jos veikimo formos turi būti atviros, kad į mokyklos pertvarką ir vystymą galėtų įsijungti visa visuomenė.

Mokykla privalo įveikti mokymo turinio, formų, metodų vienodumą, įtvirtinti mokymo procese variantiškumą ir polifoniškumą. Mokyklos demokratizavimas - tai ir tarpasmeninių santykių visose mokyklinio gyvenimo sferose ("mokinys-mokytojas", "mokinys - mokinys", "administracija-mokytojas") keitimas nuo priešpastatymo, paklusnumo vienų kitiems pereinant prie bendradarbiavimo, tarpusavio pagalbos ir pagarbos.

Mokyklos demokratizavimas - lemiamas visos visuomenės demokratizavimo veiksnys.

Mokyklos humanizacija. Pagrindinė šiuolaikinės mokyklos yda - jos nuasmeninimas, komandinė-administracinė mokyklos dva-

sia, mokymo proceso "demokratizavimas" lėmė autoritarinių ugdymo metodų, individualybės nivelio ir standartizacijos išsigalėjimą. Mokykloje buvo užmirštama, kad bet kokios žmogiškosios veiklos esmė – pats žmogus, būtent jis – „visų daiktų vertės matas". Mokymo ir auklėjimo procese mokinys iš "subjekto" virto "objektu", iš mokyklos darbo tikslo – tik priemone, o tai nulėmė ryškų mokinio ir mokyklos susvetimėjimą: mokymasis nebeteko prasmės, žinios atitrūko nuo gyvenimo, ugdymo turinyje išsigalėjo fasadiškumas, intelektualinis vangumas, konformizmas. Lygiai taip pat susvetimėjusiu mokymo proceso atžvilgiu tapo mokytojas, praradęs galimybes savarankiškai formuluoti mokymo ir auklėjimo tikslus, pasirinkti savo pedagoginės veiklos priemones ir metodus. Jis prarado pagrindinį savo profesinės pozicijos orientyrą – mokinio, kaip asmenybės, poreikius. Įveikti šias mokytojo ir moksleivio abipusio susvetimėjimo mokymo procese apraiškas, galima tik visapusiškai humanizuojant mokyklos gyvenimą.

Humanizavimas reiškia esminį mokyklos posūkį į vaiką. Mokykla privalo gerbti vaiką, kaip savarankišką ir autonomišką individualybę, o jo esmeniškoms tikslams, interesams bei poreikiams skirti reikiamą dėmesį. Mokykla privalo sukurti optimalias ugdymo sąlygas, kuriose visapusiškai atsiskleistų ir galėtų plėtotis vaiko individualybės, kūrybinės saviraiškos poreikiai. Sėkmingas vaiko vystymasis ir yra mokytojo, mokyklos, visos švietimo sistemos darbo matas.

Humanizavimas padės nugalėti ligi šiol vyraujančią mokykloje formalų požiūrį į vaiko psichofizinį vystymąsi, į socialinę-kultūrinę aplinką, dvasinio gyvenimo savitumus. Fizinis ir psichinis perkrovimas neigiamai veikia vaiko brendimą, jo sveikatą. Realus vaiko individualybės pažinimas, jo fizinių bei psichinių jėgų

teisingas įvertinimas, mokymo metodų pagal tai diferencijavimas – turi būti nepažeidžiama mokyklos darbo taisyklė. o kad ji taptų realybe jau dabar svarbu atitinkamai parengti mokytojus, akcentuojant vaiko sveikatos tausojimą, mažinant klasėje vaikų skaičių, atitinkamai pertvarkant programas, kurių struktūroje turi būti numatyti ne tik žinių minimumo ir maksimumo lygmenys, bet ir galimi individualaus darbo su mokiniu būdai.

Humanizavimas – tai ir mokyklos klimato pakeitimas. Mokykla turi tapti antraisiais vaiko namais, kuriuose jis jaustųsi saugus, globojamas, turėtų pastovią buvimo vietą. Reikia gražinti vaikams klases, kuriose jie būtų šeiminiškai. Gerai įrengti kabinetai reikalingi tik kai kurioms mokymo disciplinoms.

Mokyklos posūkis į visuminį asmenybės suvokimą ir ugdymą – dar vienas jos humanizavimo aspektas.

Humanizavimas siekia įdvasinti ir įprasminti bet kokią mokytojo ar moksleivio veiklą. Intelektinė veikla pačia savo prigimtimi jau yra dvasinė veikla, bet ėmus slopinti jos kūrybinį pobūdį, neįteikiant erdvės minčiai, įvyksta jos dehumanizavimas.

Šeima yra lemiamas žmogaus asmenybės formavimo veiksnys. Būtinyje atstatyti šeimos vertės statusą. Šeimoje turi būti padėti vaiko sveikatos, dorovės bei kultūros pamatai. Atitinkamai mokykla numato būsimų motinų ir tėvų rengimą toms pareigoms atlikti. Prasmingai organizuotas jaunų tėvų švietimas teiktų higienos, medicinos, psichologijos, etikos, pedagogikos, gimtosios kultūros žinių. Per visą vaiko mokymosi laiką turėtų būti palaikomi šilti, partneriški šeimos ir mokyklos, o taip pat visų kitų auklėjimo institucijų santykiai bei kurių neįmanomas prasmingas visos švietimo sistemos humanizavimas.

Estetinio ciklo dalykų įvairovė, didesnis dėmesys humanita-

rinio pobūdžio disciplinoms sustiprins mokymo turinio humanizavimą.

Pedagoginio proceso tobulinimas

Pedagoginio proceso pertvarka numato esminius mokymo ir auklėjimo turinio, formų, metodų pakeitimus. Auklėjimo ir mokymo integravimas – šios pertvarkos pagrindinis principas. Dabartinė mokykla – tai mokymo, o ne ugdymo įstaiga.

Ugdymo turinio pagrindą turi sudaryti nacionalinės ir pasaulinės kultūros vertybės, kurias mokykla perteikia jaunajai kartai, ugdydama atsakomybę už jų išsaugojimą, ir kūrybinį testinumą. Vertybės turi tapti žmogaus savastimi, o tai neįmanoma be paties mokinio vidinio aktyvumo, kūrybinės veiklos.

Tokiu būdu rusiškoms mokykloms sąjunginėse respublikose ypatingą svarbą įgyja pagrindinių nacionalinės kultūros sričių: mokslo ir technikos, meno, dorovės, ūkininkavimo būdų pažinimas.

Visas mokymas grindžiamas pedagogine mokytojo ir mokinio sąveika, abipusio, lygiavertio bendradarbiavimo principais. Tik bendromis pastangomis, pasitikėdami vienas kitu, pažinę vienas kitą, jie gali artėti prie siekiamo tikslo. Veiklos organizavimo būdus mokytojas renkasi laisvai, ir tik mokytojas atsakingas prieš mokinį už savo sprendimus, elgesį, vertinimą, rekomendacijas. Jis (mokytojas) turi turėti teisę žmogiškai klysti. Jo santykiai su mokiniais grindžiami pagarba ir pasitikėjimu, ugdo pastarųjų savigarbą, savimonę, sugebėjimus įprasminti savo veiklos motyvus, tikslus, sėkmes ir nesėkmes.

I. Mokymo proceso pertvarkymas

Iki šiol mokymo turinys buvo vienpusiškai orientuotas į žinias, mokėjimus ir įgūdžius. Keičiant mokymo turinį buvo plečiama tik žinių apimtis. Turinys buvo suskaldytas į atskirus mokymo da-

lykus, unifikuotas visos šalies mastu, privalomas visiems mokiniams, neatsižvelgiant į moksleivių kultūrinės aplinkos, jų psichofizinių duomenų skirtynes.

Mokymo turinys turi būti realistinis, ugdantis vaiko asmenybę, artimas šiandieniniame vaiko pažinimo poreikiams ir atliepiantis ateities perspektyvai. Tik sugrįžusi prie pasaulinės kultūros, istorijos, dvasinių vertybių, iš esmės atnaujiniusi humanitarinių disciplinų turinį, atsisakiusi jame racionalistinių mokymo tendencijų, mokykla įtvirtins ugdymo turinyje humanizavimo bei humanitarizavimo principus. Pastarasis sudaro reikiamas prielaidas vidėpusiškam sakytinės ir rešytinės kalbos vystymuisi, įvairių laikų ir tautų kultūrų pažinimui, istorinio mąstymo, protingų humaniškų santykių su gamta formavimuisi.

Kultūros ir istorijos mokslų žinios moksleiviams perteikiamos kaip gyvas, nuolatinis ieškojimas, atredimų ir praradimų procesas, kaip žmonių ir idėjų drama, kad teisingai būtų suvokta mokslo ir technikos, ekonomikos ir ūkininkavimo tarpusavio sąveika, ryšiai su globaliniais žmonijos problemomis, kurias moksleiviai privalės spręsti ateityje. Humanitarizacija turi sužmoginti, sudvasinti technokratinį ugdymo turinį.

Humanizavimo siekima palaipsniui individualizuojant visą pedagoginį procesą. Mokykloje neretai ignoruojamas mokytojo asmenybės reikšmingumas, o juk būtent mokytojas yra pagrindinis visų kultūros vertybių perteikėjas ir puoselėtojas, žmogiškojo dvasinumo skleidėjas.

Vienas iš svarbiausių ugdymo turinį humanizuojančių bei humanitarizuojančių veiksnių yra menas.

Menas – universali veizduotės, emocijų, estetinio skonio, žmogaus kūrybinių sugebėjimų ugdymo priemonė. Visuose amžiaus tarps-

niuose jis iškyla kaip ypatinga žmogaus dvasinės ir praktinės veiklos forma, padedanti specifiniu, estetinio išgyvenimo būdu atrasti ir įprasinti savyje vertybinius pasaulio aspektus. Todėl meninis auklėjimas užima svarbią vietą visose mokymo pakopose.

Privalu sukurti vientisą estetinio auklėjimo sistemą. Kol tai nebus atlikta, mokykla negalės žengti į priekį tikrai prasmingo humanizavimo bei humanitarizavimo keliu.

Visas pedagoginis procesas mokykloje turi būti demokratiškas. Ugdymo turinio, formų ir metodų demokratizavimas turi užtikrinti visų mokyklos laipsnių prieinamumą visiems norintiems mokytis. Įvairiausių gabumų vaikams būtina sudaryti kiekvienam įmenomai vienodas mokymosi sąlygas. Tuo tikslu siekiama kiek galima labiau išplėtoti individualizuotą ugdymą. Tokių galimybių teikia mokymo turinio variantiškumo, mokomosios medžiagos, priemonių, mokymo būdų ir formų įvairovė, tautinės bei regioninės kultūros ugdymo, turinyje aspektai.

Metodinei tarybai, tėvams ar visuomenei pareikalavus, Mokyklos taryba gali rinktis tuos programų mokymo planų variantus, kurie tiksliausiai įvairiose mokymo pakopose atspindi moksleivių ir mokytojų interesus bei poreikius, o taip pat realias jų įgyvendinimo galimybes, atsižvelgiant į regioninę ir vietinę mokyklos specifiką.

Programų kūrimo konkursai, jau parengtų programų analizė, atranka, atsižvelgiant į pasaulinės ir tėvyninės pedagogikos pasiekimus, valstybinė-visuomeninė jų "ekspertizė" turėtų sąlygoti ne tik kiekybinę tokių programų įvairovę, bet ir kokybinį jų optimalumą. Toks "atviras" naujojo ugdymo turinio formavimas sukuria prielaidas palaipsniui ir natūraliai "išsiauginti" šiandienos reikalavimus atitinkantį ugdymo turinį, kurio visumos ir geriausių sie-

kių skatinami iš anksto nepajėgtume numatyti. Kita vertus, taip būtų įgyvendintas ir ugdymo turinio istorinis-kultūrinis perimamumas.

Ugdymo turinio struktūra susideda iš šių komponentų: privalomas bazinis komponentas (branduolys) + pasirenkamasis (etapi dantis nacionalinę ir regioninę specifiką) + specializuotasis (nusakantis mokyklos profilį) komponentas + laisvai, mokytojo nuožiūra parenkami ugdymo turinio elementai + laisvai, moksleivio nuožiūra pasirenkami dalykai, atliepiantys jo individualybės poreikiams. Toks ugdymo turinys gali būti realizuotas mokyklos praktikoje tik tuomet, jei užtikrinsime originalių vadovėlių, metodinės medžiagos, mokymo priemonių rengimą bei įvairovę.

Pertvarkant ugdymo turinį visa mokymo medžiaga skirstoma į tam tikrus 5 blokus:

- kalbų,
- matematikos ir informatikos pagrindų bei
- skaičiavimo technikos;
- žmogaus ir gamtos;
- žmogaus ir visuomenės;
- žmogaus darbo ir sveikatos;

Tokia mokomosios medžiagos klasifikacija padės išvengti sudedamųjų programų perkrovimo, medžiagos įvairių dalykų pamokose dubliavimo, išlaisvinti dalį laiko fakultatyvams ir kitoms mokslinės veiklos formoms.

Organiškas ryšys tarp blokų padės moksleiviams susidaryti vientisą pasaulio vaizdą, suvokti jo įvairovę ir sudėtingumą. Tuo pačiu taip bus pagrįstas ir ugdymo turinį įtrauktų dalykų reikalingumas. Teisingas tarpdalykinių ryšių, pasaulio visumos suvokimas sukurs prielaidas prasmingai atrasti moksleiviui savąją vietą nuolat besikeičiančioje tikrovėje.

Į kiekvieną bloką įeina tarpusavyje giminingi arba tos pačios mokslo šakos dalykai. Pavyzdžiui bloką "Žmogus ir visuomenė" sudaro istorija, visuomenės mokslas, kultūros istorija, psichologija, etika, bendravimo menas, teisės ir politologijos pagrindai.

Pagrindinė pedagoginio proceso mokykloje pertvarkos kryptimi, kaip jau buvo minėta, tampa bendradarbiavimo pedagogikos plėtojimas. Pagrindiniai jos principai:

- prievartinių mokymo metodų šalinimas;
- siekimas įtraukti vaikus į bendrą mokomąją veiklą, kuri teiktų pažinimo džiaugsmo, sėkmės išgyvenimų;
- tikėjimo, kad visi sunkumai nugalimi, skiepijimas;
- mokomosios medžiagos "atramos taškų", kurių esmę galėtų įsisavinti net silpniausi moksleiviai, išaiškinimas ir perteikimas pastariesiems;
- optimalių mokymosi sąlygų ypatingai gebiems vaikams sudarymas;
- lanksčios laiko ir formų požiūriu vertinimo bei kontrolės sistemos įvedimas;
- kolektyvinės, kūrybinės savivaldos ir bendradarbiavimo su tėvais plėtojimas.

Sąveikos pedagogika nuolat vystosi ir atsinaujina kolektyviniame pedagogų ir mokinių pažinimo bei kūrybos procese.

Pedagoginio proceso pertvarkoje ypatingą svarbą įgyja veiklinamieji, probleminiai mokymo būdai. Naujoje metodinėje sistemoje prioritetas atitenka dalykiniams žaidimams, tiriamiesiems, diskusiniams, projektavimo, konstravimo ir kitiems kūrybinio pobūdžio darbams. Negalima visiškai nuneigti ir algoritminės bei pateikiamojo-reprodukcinio mokymo krypties, tačiau visapusiškai

įsivyravęs toks mokymas slopina pažintinį aktyvumą, nerengia savarankiškam lavinimuisi. Daroma vieta turėtų būti atrasta tiek grupinės, tiek individualiosios ar klubinės veiklos formoms.

Pedagoginio proceso pertvarka turi numatyti mokymų darbų vertinimo ir kontrolės sistemos reorganizavimą. Jos pagrindu turi tapti kokybiniai kriterijai, kuriais remiantis moksleivis galės objektyviai lyginti dabarties rezultatus su ankstesniais. Atestavimo balsais (jei tam pritaria Mokyklos Taryba) geriausiai vykdyti trimesčio ar mokslo metų pabaigoje.

Būtina atsakyti pažymio, kaip prievartinės mokymo priemonės.

Moksleivis, o taip pat ir mokytojas, pasiekimų lygis matuojamas pagal tai, kaip jis (moksleivis) geba savarankiškai įgyti žinių, taikyti jas gyvenime, kokius pasaulėjautis bruožus laiko savo žmogiškąja esme, kokiu piliečiu geba būti.

II. Auklėjamojo proceso pertvarkymas

Auklėjimas ir mokymas dvi vieningo ugdymo pusės. Auklėjimo tikslas - prasminga vaiko individualybės plėtra, kad laisvas ir savarankiškas žmogus taptų sąmonybe, ugdoma įteties subjekto pasitengomis, sąmoningai, visą gyvenimą. Žmogaus pripežinimas aukščiausia vertebe - viso auklėjamojo darbo išeities taškas.

Žmogaus integravimas į tautinę kultūrą sudaro auklėjimo turinio esmę. Auklėjimo procese žmogus palaipsniui perima ir įprasmina tautinės kultūros vertybes. Viso auklėjimo šerdimi tampa dorovinis auklėjimas, kurio tikslas - ugdyti dorovines nuostatas, jas suprantant kaip žmogaus santykių su savimi, su kitu žmogumi, visuomene, gamta, darbu, kultūrinėmis vertybėmis visumą. Pilnavertės asmenybės ugdymui didelę reikšmę turi idealo formavimas. Turintis dorovinį idealą moksleivis iš auklėjimo objekto tampa auk-

lā, no subjektu, pats ima save ugdyti, tobulinti pagal susikurtą idealą.

Dorovinė kultūra stipindū žmogaus vidinio gyvenimo ir santykių su aplinka harmoniją, emocijų, valios ir sveiko proto darną. Jos esmė ir turinį musuko žmoniškumas, pasireiškiantis tarpusavio santykiuose pagarba, jautrumu, kito asmenybės žmogiškųjų teisių pripažinimu, tolerancija, nepakantumu viskam, kas nežmoniška.

Visa mokykloje organizuojama veikla turi būti prasminga ir reikšminga konkrečiam mokiniui. Mokykla užtikrina mokinių dalyvavimą įvairioje veikloje savarankiškumą, remia organizacijų įvairovę, toleruoja teisę nepriklausyti jokiai organizacijai ar būreliui, t.y. būti savo laisvalaikio šeimininku.

Mokslievių savarankiškumui, iniciatyvai plėtotis sąlygos sudaro mokykla, tvarkoms savivaldos pagrindais. Auklėjimas organizuojamas atsivėlgiant į amžiaus tarpnių psichologinius ypatumus ir grindžiamas savivokla. Savivoklos pagrindas - savimonė, ne tik kaip savo individualybės suvokimas ir santykis su pačiu savimi, bet ir kaip savo vietos socialinių ryšių sistemoje atrodymas, santykio su socialinėmis vertybėmis įsisąmoninimas.

Būtina naujai įvertinti vaikų kolektyvo reikimą asmenybės ugdyme. Iki šiol visuotinai deklaruojamas kolektyvinio auklėjimo principas buvo suvokiamas paviršutiniškai, o tai sąlygojo dvidešimto dorovės arba geriausiu atveju neįsisąmoninto konformizmo ugdymą. Kolektyviškumo ugdymas siektinas su vaiko ankimes individualybės atskleidimu, o ne jos slopinimu kolektyvinio standarto verden. Šis procesas grindžiamas vaiko amžiaus tarpnių psichologiniais ypatumais, nuosekliai einant nuo žmogaus bendravimo su žmogumi patirties prie bendravimo grupėje.

Auklėjimo procesas grindžiamas pedagoginės sąveikos principu, kuris normatyvinius mokytojo ir mokslievio santykius keičia vertybiniais, tuo pačiu užtikrinamas pedagogo ir vaiko tarpusavio sąveiką ir pasitikėjimą.

Mokykla siekia ugdyti vaiką kaip sąmoningą savo tautos, savo šalies pilietį, tautos kultūros, jos papročių, tradicijų poremąją ir tęsėją. Darbas - lemiamas ugdymo veiksnys, pasaulio suvokimo kūrybiško įprasminimo, patirties įveirioje darbinėje veikloje kaupimo priemonė. Darbinis ugdymas - neatskiriama bendrojo lavinimo grandis.

Tačiau nūdienos mokykloje darbinio ugdymo esmė buvo tapstinama arba tik su mokomąjo-gamybine veikla, kaip formaliu "knyginio" mokslu priedu arba su dirbtiniu žvietimo profesionalizmu. Toks darbinis ugdymas iš esmės tegali turėti tik atvirkštinį efektą.

Vidurinė bendrojo lavinimo mokykla privalo atsiskirti profesinio rengimo. Darbinė mokslievio veikla turi būti sąmoninga, sudvasinta, pasižymėti asmeniniu ir socialiniu reikšmingumu, o tai reikalingas ir tam tikras mokslievio bendras lygmuo. Profesinio orientavimo mokykloje - sudėtinė darbinio mokymo bei viso mokymosi dalis. Ji tikalings kreipti į asmens gebėjimų pažinimą, praktinių įgūdžių įvairiose darbinės veiklos srityse išbandymą. Jokia prievarta mokslievių profesinio orientavimo srityje neleistina.

Darbinis ugdymas mokykloje neturi apsiriboti tikrai tam tikrų atskirų operacijų įvaidymu. Mokslievisi turi būti išbaigto darbo (pamokos) ciklo dalyvisis, aiškiai suvokdami jo rezultato naudingumą.

Darbinė veikla mokykloje tampa:

- tautinės ir pasaulinės kultūros žinių kaupimo ir įprasminimo priemonė;
- bendrojo lavinimo komponentas;

- tikslinga, sąmoninga, įvairiapusė.

Siekiant darbinio ugdymo tikslų, būtina darbinės veiklos formų įvairovė, t. y. likanti moksleiviui ieškoti savęs ir savojo paskukimo įvairiose darbinės veiklos srityse. Socialinės pagalbos teikimas, gamtos ir kultūros apsauga, darbas įvairiose valstybinėse bei visuomeninėse ir sigoose prasmingai susies darbinį ugdymą ir visuomeninių santykių pažinimą, sustiprins mokyklos ryšį su gyvenimu.

Darbinė veikla mokykloje turi ugdyti estetinį skonį, poreikį gerai atlikti patikėtą darbą, plėtoti socialinį aktyvumą, teikti positenkinimą sąžiningai atliktu darbu.

Darbinio ugdymo etapai. Pradinėse klasėse mokoma elementariusių rankų darbų, konstravimo, modelavimo, savitarnos, darbo kultūros, racionalaus mokymosi tikslų.

Pagrindinėje mokykloje darbų mokymas yra politechninis, orientuotas estetiškai, praktiškai ir profesyškai. Moksleiviai įgyja techninių, buitinių, žemės ūkio darbų pagrindinius įgūdžius ir mokėjimus. Darbų mokymas remiasi šautinėmis darbų tradicijomis. Atsižvelgdama į mokinių, jų tėvų pagėdavimus, vietos sąlygas mokykla savarankiškai pasirenka darbų mokymo programas, o reikalui esant jas papildo ir keičia.

Trečioje mokyklos pakopoje (XI-XII klasės) numatomos šios darbinio mokymo kryptys:

- politechninė (tęsiamas techninių, buitinių, žemės ūkio darbų, liaudies meno verslų ir pan. mokymas);

- integruoto darbinio mokymo su mokymo šakų turiniu.

Pamokas papildo darbų fakultatyvai, darbinio profilio būreliai, profesiniai kursai, kita užklausinė veikla. Vasarą moksleiviai atlieka darbų praktiką mokykloje arba įsidarbina indi-

vidusliai, o taip pat gali dirbti darbe ir poilsio stovyklose.

Visuomeni naudingą darbą mokyklose ir už jos ribų organizuoja mokyklos pedagogų kolektyvas kartu su moksleiviškėmis organizacijomis.

Profesinis orientavimas mokykloje siekia:

- atskleisti individualius vaiko sugebėjimus, pažinti moksleivio palinkius bei interesus;

- kaupiti praktinės veiklos įgūdžius, sudaryti sąlygas savo gebėjimų įvairiose srityse išbandymui ir tokiu būdu padėti teisingai profesyškai apsispręsti;

- skiepyti pareigos prieš savo tautą, tėvynę ir šeimą jausmas;

- supažindinti su Respublikos liaudies ūkiu ir pagrindinėmis jos ekonominio vystymosi kryptimis, žymiausiais Respublikos ir šalies liaudies ūkio, mokslo ir meno darbuotojų laimėjimais.

Fizinis ugdymas

Pagrindinis fizinio ugdymo uždavinys - tausoti ir stiprinti vaiko sveikatą, ugdyti kūno grožį, fizinę jėgą, judesių gražumą. Fizinis ugdymas siekia formuoti asmeninės higienos įgūdžius, tenkinti natūralų augančiam vaikui biologinį judėjimo poreikį.

Pradinėje mokykloje fiziniam lavinimui turi būti skiriamos 4-5 valandos per savaitę, o aukštesnėse klasėse - nemažiau 3 valandų.

Fizinis moksleivių lavinimas organizuojamas atsižvelgiant į kiekvieno pajėgumus. Šalintini fizinio lavinimo metodikos standartai, dirbama individualiai su kiekvienu arba grupėmis. Ne pa-

mokų metu mokiniams turėtų būti sudaromos sąlygos sportuoti ir mankštintis pagal savo pomėgius.

Tarp pamokų, kuriose mokomoji veikla reikalauja ypatingai aktyvaus, įtempto intelektualinio darbo, tikslinga organizuoti fizinės iškrovos penkiامينutes, judriąsias pertraukas ir pan.

Švietimo sistemos valdymo pertvarkymas

Prioritetinis mokyklos finansavimas ir finansinis mokyklos savarankiškumas

Šiandien veikianti švietimo valdymo sistema tebėra centralizuota ir biurokratiškai gremzdiska. Būtent ji – pagrindinis realios pertvarkos mokykloje stabdis. Ši sistema nenumato visuomenės dalyvavimo švietimo valdyme, ignoruoja socialinius, kultūrinius, tautinius Respublikos savitumus, atskirų mokyklų, moksleivių ir jų tėvų poreikius, jos veikla nukreipta ne į visuomenę, bet tik į pačią save.

Demokratizavimas ir decentralizavimas – pagrindiniai švietimo valdymo sistemos pertvarkos principai. Jų įgyvendinimo esmę sudaro perėjimas nuo valstybinių-administracinių prie visuomeninių valdymo metodų, savivaldos bei savarankiškumo skatinimas ir plėtojimas.

Komandiniai administravimo metodai keičiami socialiniais-ekonominiais ir pedagoginiais. Mokyklos valdymą organizuoja ir vykdo valstybė ir visuomenė paritetiniais pagrindais. Tokia bendradarbiavimo forma tampa Švietimo Tarybos ir Mokyklos Tarybos veikla.

Pirmajame Lietuvos mokyklos pertvarkymo etape, tikslinga sukurti miestų ir rajonų švietimo tarybas. Jų veiklos tikslas – vadovauti permanentinio mokymosi sistemai, atsižvelgiant į

vietines socialines-ekonomines, tautines, kultūrinės tradicijas ir savitumus, o taip pat esmens, visuomenės ir valstybės poreikius švietimo srityje.

Švietimo taryba nustato prioritетines, švietimo pertvarkos kryptis rajone ar mieste, kuria ir įgyvendina įvairių tipų ir profilių mokymo programas, koordinuoja visų tautinės švietimo sistemos savo rajone ar mieste grandžių veiklą, užtikrina būtinas finansines, materialines-technines ir kitas sąlygas intensyviai mokyklos vystymui, kadru kvalifikacijos kėlimui. Švietimo taryba formuoja vidinį liaudies švietimo finansinį fondą, rūpinasi švietimo darbuotojų darbo ir buities sąlygų gerinimu, moraliniu ir materialiniu jų skatinimu, o taip pat garantuoja piliečių socialinių teisių gynimą švietimo srityje, saugo švietimo įsteigas nuo galimo nekompetetingo šioje srityje biurokratijos spaudimo, jei juo siekiama pažeisti mokyklų savivaldos principus.

Švietimo tarybas tikslinga organizuoti didžiausiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Klaipėdoje). Kitur veikia rajonų švietimo tarybos. Į švietimo tarybų sudėtį įeina vietinės deputatų komisijos švietimo klausimais nariai ir visuomenės atstovai, slaptu balsavimu išrinkti rajoninėje (miesto) konferencijoje. Švietimo tarybos narių skaičių ir paritetinį įvairių esmenų jame atstovavimą nustato konferencija. Švietimo taryba turi įstatyminę leidybinę galią, tačiau ypatingai reikšmingi švietimo klausimai turėtų būti svarstomi ir aptuojami vietinių Tarybų sesijose.

Švietimo taryba renkama ne daugiau kaip dvejiems metams. Visi jos nariai savo pareigas vykdo visuomeniniais pagrindais.

Švietimo skyrius - vykdomasis organas. Jo vadovas slaptu balsavimu renkamas rajoninėje (miesto) konferencijoje. Jis pavaldus Švietimo tarybai, kuri tvirtina švietimo skyriaus struktūrą ir etatus. Darbuotojus renkasi švietimo skyriaus vadovas pagal nustatytą etatų nomenklatūrą. Privalu sumažinti mokyklų inspektorių švietimo skyriuose skaičių, o metodininkų etatus perskirstyti labiausiai patyrusiems ir mokykloje dirbantiems pedagogams.

Vilniuje ir kituose miestuose bei rajonuose, kur yra mokyklų ir ikimokyklinių įstaigų nelietuvių dėstomąja kalba tikslinga įkurti atskirus švietimo skyrius šių įstaigų valdymui. Būtina atsisakyti mišrių lietuvių-rusų-lenkų dėstomosiomis kalbomis mokyklų. Antrajame švietimo valdymo pertvarkos etape Švietimo tarybos turi perimti visą švietimo sistemos grandžių valdymą į savo rankas. O paskutinysis šios pertvarkos etapas numato visuotinę Švietimo tarybų peraugimą į visuomeninės savivaldos organus.

Mokyklos veiklą koordinuoja Mokyklos taryba, į kurią įeina pedagogų kolektyvo nariai, aukštesniųjų klasių moksleiviai, tėvai ir visuomenės atstovai. Mokyklos taryba savo veikloje vadovaujasi savivaldos principu.

Kita svarbi švietimo valdymo pertvarkos kryptis - decentralizavimas. Būtina perskirstyti centrinių ir respublikinių švietimo valdymo organų funkcijas, pareigas bei teises, pagal galimybes suteikti kuo daugiau teisių savarankiškai spręsti švietimo klausimus žemesniųjų pakopų mokymo įstaigoms.

Aukščiausiam švietimo valdymo lygį turėtų būti tik patys bendriausi švietimo politikos, strategijos klausimai, kuriama permanentinio mokymosi sistema, vykdomi platus socialiniai-pedagoginiai tyrimai.

Respublika turi teisę savarankiškai vykdyti švietimo politiką: nustatyti visų švietimo grandžių struktūrą, mokymosi laiką kiekvienoje iš grandžių, savarankiškai spręsti visus švietimo, finansavimo, jų profiliavimo, pedagoginių kadro rengimo ir kitus klausimus.

Mokyklų tarybos ir Mokyklų kolektyvai savo nuožiūra formuoja mokyklos fondą, savarankiškai sprendžia kadro, mokymo proceso organizavimo problemas.

Materialinė švietimo bazė - vienas pagrindinių, bendrą visuomenės pragyvenimo lygį nusakančių, veiksnių. Ji tiesiogiai susijusi ir su kapitalinių investicijų apimtimis. Žmonija ligi šiol nesukūrė pigiai kainuojančios, bet tuo pačiu kokybiškai efektyvios švietimo sistemos. Laikas būtų suvokti, jog nesame taip turtingi, kad taupytume švietimo sąskaita. "Ekonomijos" politika švietimo srityje atsigręžia prieš pačią visuomenę, patiriančią milžiniškus materialinius ir intelektualinius nuostolius.

Švietimo finansavimas privalo turėti prioritetinį pobūdį.

Pati Respublika savo nuožiūra sudaro biudžetinių asignavimų sąmatą švietimo reikalams ir ją disponuoja. Vietinės liaudies deputatų Tarybos taip pat formuoja švietimo fondą, panaudodamos vietinės gamybos įmonių ir įstaigų įrašus švietimo reikalams arba išvyatydamas švietimo sistemoje nuosavą ūkinę gamybinę sferą. Mokykla turi teisę savo nuožiūra naudoti mokyklos fondų lėšas, o taip pat atlikti buhalterinę apskaitą ne tik per centralizuotą buhalteriją, bet ir mokykloje, atidengti savo sąskaitą banke. Mokyklos fondo lėšos naudojamos darbo apmokėjimui, socialiniam draudimui, moksleivių mitybai ir kitoms mokyklos reikmėms. Pedagogų darbas gali būti atlyginamas iš valstybės fondo lėšų arba

pačios mokyklos fondo.

Mokyklos fondą sudaro: atskaitymai iš vietinio biudžeto, tiksliniai, visuomeninių, gamybinių įstaigų ir organizacijų, kooperatyvų indėliai, atskirų asmenų ar moksleivių tėvų laisvanoriški įnašai, pelnas, gautas iš mokyklos ūkinės veiklos, moksleivių gamybinių susivienijimų ir pan.

Niekas be pačios mokyklos sutikimo negali panaudoti jos fondo lėšų. Sutaūpytos iš atlyginimų fondo lėšos taip pat pāliekamos mokyklos dispozicijoje. Mokykla pati mokos fondo ribose nustato reikalingo administracinio-ūkinio personalo skaičių.

Mokyklai suteikiama teisė per prekybės sistemą be jokių limitų ir apribojimų įsigyti būtinas mokymo įstaigas ar mokymo proceso organizavimui prekes. Tai padaryti ji gali ir valstybinės prekybos įmonėse, ir kooperatyvuose ar per individualius asmenis, atsiskaitant per banką, o taip pat grynais arba čekiais. Visa tai išlaisvins mokyklą iš finansinių instrukcijų ir normatyvų voratinklio, suteiks naujų impulsų savarankiškam jos vystymuisi.

Pedagogikos mokslas ir mokyklos pertvarka

Mokyklos pertvarka nuolat susidurs su įvairiausiomis kliūtimis, jei artimiausiu metu neįvyks viso pedagogikos mokslo atsinaujinimas. Pedagogikos mokslo tikslas - kurti mokyklos pertvarkos strategiją ir taktiką ir tuo pačiu sąlygoti nuolatinį visos visuomenės atsinaujinimą.

Pedagginė mintis turi būti laisva nuo scholastikos ir dogmatizmo, atsisakyti nuo prisitaikėliškos "bevaikės" pedagogikos, kuriančios teorijas, vardan pačių teorijų. Pedagogikos mokslas turi tapti nuolat besivystančiu, ugdančiu žmogų (kaip asmenybę),

plėtojančiu sąveikos ir bendradarbiavimo idėjas. Tik tuomet jis nugalės savo susvetimėjimą mokyklai, visuomenės, kultūros atžvilgiu.

Pedagogikos mokslo pertvarka įmanoma tik tuomet, jei bus įgyvendintos naujos mokslinės veiklos organizavimo ir finansavimo formos, kuriamos mobilios mokslinės-organizacinės struktūros (mokomieji-moksliniai kompleksai, moksliniai-gamybiniai pedagogikos mokslo susivienijimai, laikinai suburti tyrimų kolektyvai, mokyklos-laboratorijos, regioniniai eksperimentai ir pan.), taikomas konkursinis mokslinių darbų finansavimas.

Būtina pedagogikos mokslo atsinaujinimo prielaida - jo demokratizavimas, mokslo valdymo mechanizmo, kuris įtvirtintų dinamišką mokslinių tyrimų vystymą, suburtų visą pedagogikos mokslo potencialą Respublikos švietimo reikmėms tenkinti, kūrimas.

Pedagogikos mokslas negali sėkmingai vystytis uždaroje erdvėje izoliuotas nuo mokyklos, visuomenės, nuo "didžiojo" mokslo ir kultūros. Pedagogikos mokslas - atvira sistema, vystanti visas perspektyvias visuomenines-pedagogines idėjas.

Lietuvos mokyklų rusų dėstomąja
kalba mokytojų asociacija

LIETUVOS ŽYDŲ TAUTINĖS MOKYKLOS PAGRINDAI

Preambulė

Pertvarka ir Atgimimas išjudino visą Lietuvą. Jos žmonių pilietinis aktyvumas atgaivino tautinę simboliką, lietuvių kalba įgijo valstybinį statusą. Respublikos suverenitetas šiandien siejamas su naujos Konstitucijos priėmimu.

Tautinio atgimimo procesas išjudino ir etnines mažumas. Prie Lietuvos kultūros fondo įsikūrė žydų, totorių, karaimų kultūros draugijos, rusų kultūros centras ir kt. Šią veiklą Respublikos žmonės supranta ir toleruoja.

Geranoriškumas kitų tautų kultūriniam savitumui, pastangoms jį išsaugoti Lietuvoje turi senas tradicijas. 1938 m. veikė 60 pilnų gimnazijų, iš jų lietuvių - 41, žydų - 14, lenkų - 3, rusų - 1, vokiečių - 1. 93% žydų vaikų mokėsi nacionalinėse mokyklose. Jau 1932 m. Kauno universitete mokėsi 26,2% žydų studentų (67,4% - lietuvių). Veikė jūdaiistikos katedros.

Šiandien žydai sudaro 0,48% Respublikos gyventojų, t.y. apie 12 tūkstančių. Tai menka dalis gausios Lietuvos žydų bendruomenės, likusios po Hitlerio fizinio genocido. Stalino dvasinis genocidas pavertė žydus mankurtais; atėmė istorinę atmintį, gimtąją kalbą, tradicijas ir papročius.

Šiuo metu susidarius palankioms politinėms ir visuomeninėms sąlygoms Respublikoje ir žydų tauta turi galimybes atgaivinti savo tautinį dvasingumą, kurio pagrindas - tautinė mokykla.

Tautinės žydų mokyklos uždaviniai ir tikslai

Žydų tautinė mokykla savo darbe remiasi Respublikos tautinės mokyklos samprata ir mokymo planais.

Kosmopolitinio auklėjimo išdavoje, didesnė Vilniaus miesto žydų dalis mokosi rusų mokyklose. Suprantama, kad tai yra kiekvieno piliečio reikalas. Antra vertus, lietuviškose mokyklose, kuriose yra tik vienas kitas žydų tautybės mokinys, sudaro prielaidas tam tikrai psichologinei įtampai: tai dažni žydų vaikų kalbos defektai (garsas "r"), temperamento ir charakterio ypatumai, elgesio stereotipų skirtumai.

Tautinė žydų mokykla, kurioje būtų dėstoma lietuvių kalba, praktiškai padėtų atginti žydų tautos kultūrai, sudarytų sąlygas Lietuvos žydams natūraliau įsiliesti į Respublikos socialinį ir kultūrinį gyvenimą.

Tautinės žydų mokyklos samprata

Kultūra yra tarsi antroji žmogaus prigimtis. Kaip prigimties nepaisymas skaudžiai atsiliepia psichofizinei žmogaus brandai, taip gimtosios kultūros nepaisymas ilgainiui neigiamai atsiliepia atskiro individo ir pačios tautos dvasinei brandai. Kiekviena gimtoji kultūra yra žmogui jo tęstinumo laidas. Tai žmogaus pastovumo, pusiausvyros bei saugumo pojūčio garantas.

Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos sampratoje sakoma, kad "kiekviena tautinė mažuma Respublikoje naudojasi teise į savo tautinę mokyklą, pagrįstą savo etnosu".

Respublikos žydų tautinė mokykla nuo lietuviškosios

skirtųsi tik papildomomis jidiš kalbos, literatūros jidiš kalba, žydų tautos istorijos ir kultūros raidos pamokomis. Taip Lietuvos žydų vaikai prie bendrojo vidurinio išsilavinimo dar gautų žinių apie save ir savo tautą. Tai padėtų jiems identifikuotis su savo kilme ir kartu būtų išvengta nacionalinio uždarumo. Ugdant tautinį orumą bei savigarbą, ugdoma ir pagarba, tolerancija kitoms kultūroms, tradicijoms, tautoms.

Darželio ir mokyklos veiklos principai

Šiandieninė Respublikos žydų demografinė situacija sąlygoja labai kuklius poreikius nacionaliniam švietimui. Tai vienas vaikų darželis ir viena vidurinė mokykla Vilniuje. Ji taptų ir pagrindine baze vakariniam suaugusių švietimui. Kituose miestuose realiai galimos sekmadieninės mokyklos, kursai, jidiš kalbos fakultatyvai. Šios mokymo formos nereikalauja papildomos materialinės bazės, tik reikia vietinės valdžios geranoriškumo.

Vaikų darželį lankytų apie 200 vaikų. Savo veikloje jie rentųsi Respublikos tautine ikimokyklinio auklėjimo samprata. Visa jo veikla vyktų lietuvių ir nacionaline kalba.

Mokykloje mokytųsi apie 500 vaikų. Laikinais, dėl minėtų priežasčių, būtų dėstoma dviem kalbom: lietuvių ir rusų, palaipsniui pereinama prie dėstomosios lietuvių kalbos. I-II klasėse mokymas vyktų iš karto tik lietuvių kalba.

Mokykla sieks įdiegti poreikį permanentiškai mokytis, intensyvins mokymo procesą.

I-IV klasėse 3-4 savaitinės pamokos būtų skiriamos jidiš kalbai mokytis. Muzikos ir piešimo pamokose panaudojami žydų

folkloro elementai.

V-XII klasėse mokiniai gilintų jidiš kalbos žinias, susipažintų su klasikine literatūra jidiš kalba, šiose klasėse būtų dėstoma žydų tautos istorija bei tautos kultūros raida.

X-XII klasėse galima būtų lankyti hebrajų kalbos fakultatyvą.

Mokyklos vizualinė informacija pateikiama jidiš kalba, šia kalba vyktų ir popamokinė veikla.

Išvados

1. Tautinio žydų darželio ir mokyklos įkūrimas leistų puoselėti gražias žydų savimonės ugdymo tradicijas Lietuvoje.
2. Vaikai, lankantys tautinius darželius ir mokyklas, būtų psichologiškai saugesni.
3. Tautinis švietimas leistų greičiau ir natūraliau Lietuvos žydams įsilieti į Respublikos socialinį ir kultūrinį gyvenimą.
4. Mokykla taptų žydų dvasinės kultūros atgimimo ir puoselėjimo centru.

Koncepcijos autorius:

I. Levinas

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SU
VYSTYMOŠI SUTRIKIMAIS UGDYMO
KONCEPCIJA

Vaikai, kurių vystymasis yra nukryęs nuo normos, bendrųjų vystymosi dėsnų, laikomi anomaliais (su vystymosi sutrikimais). Anomalaus vaiko vystymosi specifika lemia: defekto struktūrą (pirminė, antrinė simptomatika ir tolesni nukrypimai), defekto funkcinė lokalizacija, jo atsiradimo laikas, vaiko individualios savybės ir, svarbiausia, medicininės bei pedagoginės korekcijos ir kompensacijos savalaikis ir defekto struktūrą atitinkantis priemonių naudojimas.

Visi anomalaus vystymosi atvejai daugiau ar mažiau susiję su centrinės nervų sistemos veiklos sutrikimais. Vienais atvejais tai negrįžtama centrinės nervų sistemos pokyčiai (protinio atsilikimo atvejais), kitais atvejais - dinaminį grįžtamąjį pobūdį turintys nervų sistemos sutrikimai. Net protinio atsilikimo atvejais pats vaiko amžius sąlygoja centrinės nervų sistemos (CNS) pokyčių dinamiskumą, todėl anomaliems vaikams ypač yra lemtingi sensitivityviai vystymosi periodai, kurie yra skirtingi atskiroms vaikų su vystymosi sutrikimais grupėms.

Skiriamos tokios ikimokyklinio amžiuso vaikų su vystymosi sutrikimais grupės:

- 1) vaikai su klausos sutrikimais (kurtieji, vėliau apkurtę, prigrindintys);
- 2) vaikai su regos sutrikimais (aklieji, silpnaregiai);
- 3) vaikai su kalbos sutrikimais (logopatai);
- 4) vaikai su judėjimo sutrikimais;
- 5) sulėtėjusio vystymosi (lėčiau bręstantys, lėtesnės bran-

dos) vaikai;

- 6) protiškaiciškai atsilikę vaikai (idiotai, imbecilai, debilai).
- 7) luošieji vaikai su kompleksiniais vystymosi sutrikimais (kai esti keli vystymosi sutrikimo deriniai, pvz.: aklumas ir protinis atsilikimas, kurtumas ir aklumas, kurtumas-aklumas ir protinis atsilikimas, vaikai invalidai ir kt.).

Šių grupių vaikai ugdomi specialiose įstaigose arba atitinkamų įstaigų specialiose grupėse. Joms koreguojamas ne tik pirminis, bet ir antrinis vaiko vystymosi sutrikimas.

Yra grupė vaikų, kuriems būdingi įvairūs somatiniai susirgimai. Šie vaikai nėra laikomi anomaliais vaikais, nors jiems būtinas atitinkamas gydymas bei priežiūra. Tai vaikai su tuberkuliozine intoksikacija, nespecifinėmis kvėpavimo organų ligomis bei kitokiais susirgimais.

Vaikų su vystymosi sutrikimais ir somatiniais susirgimais integravimui į visuomenę būtina išplėsti specializuotą ikimokyklinių įstaigų tinklą ir nomenklatūrą, parengti visų profilių specialiųjų įstaigų naujus nuostatus.

Sutrikusio vystymosi vaikų korekcinio ugdymo
visuomeninių institucijų sąveika

Bendrojoje vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcijoje nurodoma, kad ugdymo procesas vyksta dvejose visuomeninėse institucijose - šeimoje ir ikimokyklinėje įstaigoje. Vaikų su sutrikusiu vystymosi ugdymo procese aktyviai turi dalyvauti ir medicinos įstaigos, kurios dispanserizuoja vaikus, nustato jų defektų klinikinę struktūrą, veda apskaitą. Medicinos įstaigos - pirminė grandis, kuri, įtarusi vystymosi sutrikimą, nukreipia vaiką į specialaus

profilio įstaigą. Visose anomalių vaikų įstaigose būtinas visapusiškas medicininis veikis tyrimas ir gydymas. Gydymas šiose įstaigose turi sudaryti palankiausias sąlygas pedagoginiam poveikiui. Apie gydymo efektyvumą turi būti sprendžiama pedagoginio proceso eigoje. Anomalių įstaigų gydytojas psichoneurologas diagnozuoja ir gydo vaikus glaudžiai sąveiksuodamas su suklėtoju-defektologu ar kitu pedagoginės grandies darbuotoju, gerai žinančiu visas anomalių vaikų grupes.

Vaikai su vystymosi sutrikimais auga įvairiose šeimose: pilnose ir nepilnose, pilnavertėse ir asocialiose, psichiškai nesveikų bei asmenų turinčių kitokių psichinio bei fizinio vystymosi sutrikimų.

Iki mokyklinio amžiaus vaikai augiausiai ir geriausiai jaučiasi šeimoje, tačiau daugelis ir pilnavertių šeimų suteikti savo vaikams su vystymosi sutrikimais kvalifikuotos pagalbos negali. Medicininių ir specialiųjų mokymo suklėjimo bei globos įstaigų darbuotojai visuomeniniais, kooperatiniais ir labdaros pagrindais turi globoti šias šeimas ir suteikti medicininę, specializuotą, psichologinę pedagoginę pagalbą, apmokyti tėvus, rengti metodines rekomendacijas.

Nemotyvuotas lygiavos požiūris į daugiavaikes šeimas, skatinantis vis mažiau rūpintis savo vaikais ir naudotis garbingų daugiavaikių tėvų privilegijomis. Kad ir geriausiai įrengti savaitiniai darželiai, kūdikių ir vaikų namai, negali pilnai atstoti šeimos, jos funkcijų vaiko psichikos vystymuisi, o kartais net skatina kai kurių tėvų asocialumą – nesirūpinimą savo vaikais. Asocialiems asmenims valstybė turi nustatyti sankcionuojančias priemones, įpareigojančias materialiai ir moraliai atsakyti už savo vaikų pilnavertį auginimą. Asocialių ir psichiškai nesveikų asmenų vaikai

su vystymosi sutrikimais sistemingam, nuosekliam pedagoginiam korekciniam ugdymui į specialiąsias ikimokyklines įstaigas priimami nuo 2-3 metų amžiaus ir jaunesni. Turėtų būti nustatytos medicininės priemonės, užkertančios kelią protiškai atsilikusiems asmenims gimdyti aiškiai prognozuojamus nepilnavertiškus palikuonis.

Specializuotų įstaigų tipai ir uždaviniai

Vaikai su vystymosi sutrikimais, be valstybinių įstaigų, galėtų būti koreguojami ir ugdomi kooperatiniais, labdaros pagrindais, taip pat individualių asmenų-specialistų steigimuose darželiuose ar grupėse. Tikslinga steigti trumpalaikio nereglamentuoto režimo specialias grupes vaikams, ateinantiems su tėvais.

Specialiųjų ikimokyklinių įstaigų uždaviniai:

1. Užtikrina vaiko gyvybės ir sveikatos apsaugą, jo globą ir integraciją į visuomenę.
2. Pedagoginio ir medicininio poveikio priemonėmis koreguoja sutrikusį vaikų vystymąsi.
3. Tiria vaikus, tikslina diagnozes, nustato jų vystymosi perspektyvas.
4. Padeda tėvams teisingai įvertinti vystymosi sutrikimus ir suteikia žinių apie šių vaikų auklėjimą ir mokymą šeimoje.
5. Dalyvauja visuomenės švietimo vaikų vystymosi sutrikimų prevencijos klausimais.

Materialinė bazė ir valdymas

Kiekvienoje specialioje įstaigoje turi būti sudarytos atitinkamos sąlygos visapusiškai vaiko vystymosi korekcijai (sukomplektuoti specialistai, įrengti specialūs kabinetai ir įrengimai, aparatūra, vaizdinės priemonės ir t.t.) ir garantuotas natūralus aplinkos pažinimas. Šiuo metu veikiančių specializuo-

tų ikimokyklinių įstaigų materialinė bazė, jų techninis aprūpinimas iš esmės neatitinka keliamų korekcinų uždavinių. Šias įstaigas būtina apūpinti medicininių-pedagoginių priemonių kompleksu, pertvarkyti grupių patalpas, įrengti individualias zonas vaiko poreikiams ir autonomijai patenkinti.

Specializuotų ikimokyklinių įstaigų vaikų išlaikymui lėšos turi būti skiriamos, atsižvelgiant ne į vaikų skaičių, o į grupių, kabinetų skaičių. Neturi būti ribojamos lėšos medicininės aparatūros, medikamentų įsigijimui. Reikia sprūpinti ortopedinėmis priemonėmis pilnapadžius ir turinčius įvairias galūnių deformacijas vaikus.

Įstaigos vadovui ir kitiems administracinio personalo darbuotojams atlyginimai mokomi pagal veikiančių grupių, o ne vaikų skaičių.

Specialiosios ikimokyklinės įstaigos vadovais turi būti skiriami specialistai, turintys defektologinį arba aukštąjį ikimokyklinio auklėjimo išsimokslinimą bei atitinkamą specializaciją.

Demokratizuojant specialiąsias ikimokyklines įstaigas, visuotiniame tėvų ir darbuotojų susirinkime renkamas pagrindinis įstaigos valdymo organas - taryba ir vadovas. Vadovas į tarybą nerenkamas, tačiau aktyviasi dalyvauja jos darbe. Taryba su vadovu pasirenka įstaigos struktūrą, atestuoja pedagogus, sprendžia, kaip racionaliau panaudoti įstaigos lėšas, sudaro įstaigos medicininę pedagoginę komisiją, kuri nustato vaiko vystymosi sutrikimo diagnozę, paskirsto vaikus į grupes, esant reikalui, nukreipia į kitą įstaigą.

Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijos, švietimo skyrių darbuotojai, kuruojantys specialiąsias ikimokyklines įstai-

gas, privalo turėti defektologo kvalifikaciją.

Specialiųjų įstaigų struktūra

Siekiant išplėsti įvairių lygių bendradarbiavimą, visų profilių specialiose įstaigose, jų tarybos sprendimu, galėtų būti sudaromos mišrios pagal amžių grupės. Tai padėtų įgyvendinti sinergijos principą (J. Vabalas-Gudaitis, 1934). Mišri grupė išlaiko pedagoginės šeimos visumą. Tai ypač svarbu deprivuotiems specializuotų ikimokyklinių įstaigų auklėtiniams.

Vaikų skaičius grupėse (5-10) priklauso nuo vystymosi sutrikimo. Vaikai su vystymosi sutrikimais būna dirglūs, skirtingo motorinio koordinacinio pajėgumo, charakterio, todėl dienotvarkė turi garantuoti fiziologinį ir psichologinį režimą, neturi būti griežtai reglamentuota.

Optimalų laiką kiekvienam individualiam ir grupiniam užsiėmimui su vaiksais parenka specialistai, atsižvelgdami į vaikų amžių ir darbingumą, skatindami savarankišką vaiko veiklą. Su vaiksais turinčiais įvairius vystymosi sutrikimus, privalo dirbti tik specialų defektologinį išsimokslinimą turintys pedagogai. Tie patys specialistai dirba su vaiku nuo jo atėjimo į specialiąją įstaigą iki jo išleidimo. Darželiuose, kuriuose yra tik specializuotos grupės, nuolat dirba tos pačios auklėtojos. Tikslinga, kad jos turėtų specialų pasirėngimą.

Vaiku su vystymosi sutrikimais ugdymo procesas

Ugdymo proceso samprata. Jos esmę sudaro ne tik bendras vaiko ugdymas, bet ir specialus jo paruošimas, panaudojant specialias korekcines priemones. Korekcinis darbas turi būti grindžiamas anomalaus vaiko psichikos dėsningumais, t.y. psichikos

vystymosi netolygumu, maksimaliai remiantis sensityviniais periodais, ypač palankiais tai ar kitai psichinei funkcijai ugdyti ir tobulinti. Siekiant anomalaus vaiko socialinės adaptacijos bei integracijos, būtina suvokti bei įvertinti vaiko anomalumo pobūdį, vaiko psichinio bei fizinio vystymosi optimalias galimybes, nepamirštant, kad jis yra visuomenės narys, kuriuo reikia rūpintis ir parengti jį gyvenimui.

Ugdymo turinys pagal vaikų vystymosi sutrikimų grupes. Ugdymo ir korekcijos pedagoginio proceso turinį ir formas nulemia defekto struktūra, vaiko amžius, individualūs psichinio vystymosi ypatumai, somatinė vaiko būklė.

Specialiose ikimokyklinėse įstaigose vykdomas kompleksinis medicininis-pedagoginis korekcinis ugdymas. Jį turėtų apspręsti korekcinio ir visapusiško vaiko ugdymo originalios programos įvairioms vaikų vystymosi sutrikimų grupėms.

Pagrindinės pedagoginio korekcinio darbo formos yra dalykinė-praktinė ir produktyvi darbinė veikla, atitinkanti individualius vaiko gebėjimus ir interesus. Vystymosi sutrikimai šalinami sistemingomis, nuosekliomis klasikinėmis kompleksinėmis pratybomis, vedamomis individualiai, pogrūpiais ar su visa grupe. Korekcinis kompensacinis darbas vyksta nepertraukiamai visus metus.

Remiantis bendrojo vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija, spec. ikimokyklinių įstaigų ugdymo turinys taip pat turi apimti penkis vaiko santykių su tikrove ir savimi aritais:

- gamtos objektais ir reiškiniais ("Aš ir gamta"),
- žmogaus rankų sukurtu daiktų pasauliu ("Aš ir daiktai"),
- meno kūriniais ("Aš ir menas"),
- vaikų supančiais žmonėmis bei visuomeninio gyvenimo reiškiniais ("Aš ir kiti žmonės"),
- pačiu savimi ("Aš veizdinys").

Šios ugdymo sritys panaudojamos anomalaus vaiko psichinio ir fizinio vystymosi korekcijai bei jo socialinei adaptacijai ir integracijai.

Vaikams, kuriems ikimokykliniame amžiuje defektas nepilnai pašalintas, bendrojo lavinimo mokyklose būtina atidaryti klases su kalbos, regos, klausos, sulėtėjusio vystymosi sutrikimais.

Vaikų su vystymosi sutrikimais ugdymo pertvarkymas

Vystymosi sutrikimų diagnostika specialiose ikimokyklinėse įstaigose. Sąlygos savalaikiai anomalaus vaiko vystymosi korekcijai, optimaliam jo vystymuisi gali būti sudarytos tik esant ankstyvai ir patikimai vystymosi sutrikimų diagnostikai.

Tuo tikslu specialiose ikimokyklinėse įstaigose (specialiuose vaikų darželiuose ir specialiuose ikimokykliniuose namuose) turėtų būti įteisintas šių įstaigų medicininės-psichologinės-pedagoginės komisijos (turinčios zoninių MPK teises). Jų specialistai (įstaigos darbuotojai) išsamiai ištirtų priimąmą į įstaigą vaiką, vadovautų jo tyrimui per visą vaiko buvimo įstaigoje laiką, išleidžiant sankcionuotą galutinę vystymosi sutrikimo diagnozę ir nustatytą vaiko tolesnio mokymosi įstaigos profilį.

Vaikus iš šeimos į specialiąsias ikimokyklines įstaigas nukreipia vaikų poliklinikos psichoneurologas ir psichologas (jeigu toks yra), o iš kūdikių namų - kūdikių namų neuropatologas, psichologas ir defektologas.

Priimamąsį specialiąsias įstaigas vaikus nuodugniai ištiria ir pirmine diagnoze (medicininę ir psichologinę-pedagoginę) nustato įstaigos MPPK komisija (priimamąsį į specialiąsias bendro tipo darželiuose - zonos MPPK).

Pagal tyrimo rezultatus vaikai skirstomi į grupes (pvz., protiškai atsilikusių, sulėtėjusio vystymosi vaikų, vaikų su įvairia kalbos patologija, kurčiųjų, prigirdinčiųjų, sklųjų, silpnaregių ir kt.).

Patikslinti diagnozę padeda toliau tęsiamas kompleksinis vaiko tyrimas specialioje įstaigoje. Diagnozė gali būti patikslinta po 1-2 vaiko buvimo specialioje įstaigoje metų (pvz., vaikas iš sulėtėjusio vystymosi grupės įstaigos MPPK sprendimu gali būti perkeltas į protiškai atsilikusių vaikų grupę arba stvirkščiai ir t.t.).

Klinikinius, psichologinius, pedagoginius, logopedinius duomenis turi nuosekliai kaupti įstaigos darbuotojai, MPPK nariai, grupės defektologas-suklėtojas, psichologas, logopedas, gydytojas. Jeigu įstaigoje nėra reikiamo profilio specialisto, reikia kviešti konsultuoti darbuotojus iš zoninės MPPK (pvz., vaikų psichiatrą, surdologą, psichologiją ir kt.). Taigi, vaiko buvimo įstaigoje laikotarpiu turi būti atlikta įvairiapusė jo defekto struktūros analizė (klinikinė, psichologinė, pedagoginė), kvalifikuotai parengta vaiko klinikinė, psichologinė bei pedagoginė charakteristika. Tokiu būdu išleidžiant vaiką iš specialiosios ikimokyklinės įstaigos, jau nereikia specialiai vaiką tirti, tik įstaigos MPPK susumuoja, apibendrina ir apiformina visus tyrimo duomenis ir pateikia argumentuotą išvadą apie vaiko vystymosi sutrikimą (galutinę medicininę ir psichologinę-pedagoginę diagnozę) bei nurodo tinkamąsias vaikui mokymo-auklėjimo įstaigas.

Specialiųjų įstaigų MPPK komplektuojamos tais pačiais pagrindais kaip zoninės MPPK, tačiau jų sudėtis, pagal įstaigos specifiką, šiek tiek skiriasi. MPPK pirmininkė - spec. įstaigos metodininkė.

Vaikų su klausos sutrikimais ugdymas. Svarbiausi ikimokyklinio amžiaus kurčių ir prigirdinčių vaikų ugdymo aspektai yra tokie patys, kaip ir kitų anomalių ikimokyklinio amžiaus vaikų. Greta jų, vaikų su klausos sutrikimais ikimokyklinėms įstaigoms keliami ir specialūs uždaviniai: visapusiškai lavinti klausos likutį ir mokyti juos naudotis, ugdyti aiškų kalbėjimą, kuris sudarytų galimybes bendrauti, koreguoti jų psichinį vystymąsi ir kompensuoti psichinio vystymosi trūkumus, atsirandančius dėl klausos sutrikimų ir kalbėjimo neišsivystymo.

Dabartinės mūsų visuomenės poreikius ir galimybes labiausiai atitinka specialios grupės vaikams su klausos sutrikimais bendro tipo ikimokyklinės įstaigos - lopšeliuose-darželiuose. Tokio tipo grupės steigiamos Respublikos miestuose, kur yra didesnės galimybės aprūpinti jas aukštos kvalifikacijos specialistais. Be to, būtina atsizvelgti į kurčių ir prigirdinčių vaikų skaičių atskiruose rajonuose, kad tėvai galėtų savaitgalį praleisti su vaikais namų aplinkoje. Reikia, kad darbovietėse būtų sudarytos sąlygos tėvams vežioti vaikus su klausos sutrikimais į specialias ikimokyklines įstaigas, o esant reikalui, tam tikram laikui atleisti juos iš darbo, paliekant vidutinį užmokestį.

Vaikų su klausos sutrikimais mokymui ir auklėjimui reikia atitinkamai įrengtų patalpų bei ugdymo procese naudojamų priemonių. Mokymo procese pedagogai turi panaudoti specialias vaizdines priemones (kortelės, daktilinius ženklus ir pan.). Jas reikėtų gaminti centralizuotai.

Būtina užtikrinti bent patenkinamą klausos protezavimo lygį, individualius klausos aparatus parinkti ir pritaikyti vaikams kaip galima anksčiau. Apie individualių klausos aparatų naudojimą, geršo stiprumo reguliavimą turi būti informuoti ir tėvai.

Mokomąjį-auklėjimąjį ir korekcinį darbą šioje grupėje turėtų dirbti surdopedagogas, du auklėtojai, muzikos vadovas ir surdologas. Nuo jų susiklausymo ir meistriškumo labai priklauso šių vaikų išprusimo lygis.

Ikimokyklinėms kurčių ir prigirdinčių vaikų įstaigoms būtinas surdologo etatas. Šiuo metu ypatingas dėmesys skiriamas klausos likučio lavinimui. Todėl surdologas rekomenduotų, kokio tipo individualūs klausos aparatai yra efektyviausi kiekvienu konkrečiu atveju, informuotų surdopedagogą ir auklėtojus apie garsą stiprinančios aparatūros panaudojimą, kontroliuotų klausos likučio pakitimus mokymo procese.

Į ikimokyklines įstaigas ir grupes, skirtas vaikams su klausos sutrikimais, priimami kurti ir prigirdintys normalaus intelekto vaikai nuo 2-3 metų amžiaus. Jaunesni ir vyresni vaikai priimami tik išimties tvarka. Ne vėliau kaip iki 2-3 metų poliklinikų specialistai privalo ištirti vaikus ir laiku nukreipti į medicininę-psichologinę-pedagoginę komisiją.

Kurti ir prigirdintys vaikai su intelekto, atamos-judėjimo aparato sutrikimais nukreipiami į specialias vaikų su kompleksiniais defektais grupes, kurios turėtų būti steigiamos ikimokykliniuose vaikų namuose ar darželiuose.

Vaikus su nežymiu klausos sutrikimu poliklinikos surdologas ir surdopedagogas turėtų nukreipti į bendro tipo darželių grupes pagal gyvenamą vietą. Šie specialistai taip pat turi su šiais vaikais sistemingai dirbti bei nuolat konsultuoti jų tėvus bei auklėtojus. Šie vaikai turėtų būti ruošiami lankyti bendrojo lavinimo mokyklą.

Grupės vaikams su klausos sutrikimais darželiuose komplektuojamos, atsivėlgiant į klausos sutrikimo laipsnį, kalbėjimo lygį ir amžių. Todėl visais atvejais, atsižvelgiant tokias specialias gru-

pes, būtina organizuoti jų ne mažiau kaip dvi - kurtiems ir prigirdintiems vaikams.

Pagal amžių grupės gali būti mišrios (pvz., 3-4 metų, 5-6 metų ir t.t.), nors tai ir apsunkina mokymą, tačiau mūsų sąlygomis steigti diferencijuotas grupes pagal amžių dėl riboto vaikų skaičiaus, matyt, būtų netikslinga. Visą grupę sudaro 6-8 vaikai.

Specialiose grupėse vaikai rengiami kurčių ir prigirdinčių mokykloms; į mokyklą vaikai išleidžiami, sulaukę 7-8 metų.

Vaikai su klausos sutrikimais nuo mažens turi būti lavinami ir šeimoje. Būtina organizuoti specialų pedagoginį-psichologinį tėvų švietimą. Juos konsultuoti, kur kreiptis, kaip dirbti su vaiku. Būtų tikslingiausia, kad šį darbą organizuotų liaudies švietimo ministerijos metodinis kabinetas, kurio vienas darbuotojas užsiimintų anomalių vaikų tėvų informavimu apie mokymo ir auklėjimo galimybes ir vietą, pasitelkdamas įvairių sričių specialistus, rengtų atmintines tėvams, publikuotų informacinius straipsnius įvairiuose leidiniuose.

Remiantis Tarybų Sąjungos bei kitų šalių sukaupta patirtimi, reikėtų paruošti programą, skirtą tėvams darbui namuose (nuo vaiko gimimo iki 2-3 metų ir vyresniais). Bendromis šios srities Respublikos specialistų jėgomis reikėtų kuo greičiau paruošti ir išleisti tinkamas lietuviškas programas su metodinėmis rekomendacijomis.

Vaikų su regos sutrikimais ugdymas. Šią ikimokyklinukų grupę sudaro vaikai su įvairia regėjimo patologija, nevienodomis klinikinėmis akių susirgimų formomis, įvairiomis kompensatorinio vystymosi galimybėmis.

Pagrindine regos sutrikimų priežastimi yra įgijotos patologijos. Šiuo metu ne visi Respublikos ikimokyklinio amžiaus vaikai,

ypač gyvenantys rajonuose, su įvairia regos patologija gali patekti į specialius lopšelius-darželius ar specialias grupes. Neretai šios grupės yra perkrautos, dėl to nukenčia medicininis bei korekcinis-auklėjamas darbas, todėl būtina plėsti šių įstaigų tinklą.

Betarpiškam darbui su vaikais šio tipo įstaigose geriausiai tinka pedagogas, turintis ikimokyklinės tiflopedagogikos specialybę.

Vaikams, turintiems regos sutrikimus, būtina ankstyva tiek medicininė, tiek tiflopedagoginė pagalba. Todėl tikslinga specializuotuose darželiuose, skirtuose vaikams su regos sutrikimais, įvesti patronuojančio tiflopedagogo etatą. Šis specialistas teiktų konsultacijas bei tiesiogiai dirbtų su vaiku, konsultuotų tėvus.

Turi būti peržiūrėti kai kurių pareigybių pavadinimai, pavyzdžiui, mokytojas-defektologas atitinkamai turi būti pavadintas tiflopedagogu.

Pedagogai kartu su medikais, remdamiesi bendrąja ugdymo programa, sudaro savo grupės vaikų mokymo-auklėjimo programą.

Aklusius vaikus turėtų pilnai išlaikyti valstybė. Tėvams, vežantiems vaikus dėl regos patologijos konsultuoti į kitus Respublikos ar Sąjungos miestus, turėtų būti išmokamos pašalpos.

Vaikų su kalbos sutrikimais ugdymas. Kalbos sutrikimai – tai nukrypimai nuo bendrinės kalbos normų. Vaikas, turintis kalbos trūkumą, vadinamas logopatu. Toks vaikas turėtų gauti atitinkamą logopedinę pagalbą. Tačiau Respublikoje nėra tikslios vaikų su kalbėjimo sutrikimais apskaitos. Šių, kaip ir kitų anomalių vaikų apskaita, turėtų būti organizuotai centralizuota visos Respublikos mastu. Ją turėtų vesti bendrojo lavinimo darželiai, vaikų poliklinikų, vaikų namų logopedai, apylinkių pediatrai. Ypač būtina padidinti bendro lavinimo darželių ir apylinkių pediatrų atsako-

mybę už savalaikį vaikų nukreipimą į logopedines įstaigas – logopedinius darželius bei logopedines grupes. Tikrinant mokyklinę brandą, ypatingą dėmesį skirti kalbos patikrinimui. Logopedines grupes būtina steigti ne tik didžiuosiuose miestuose ir rajonų centruose, bet ir didesniuose miesteliuose.

Efektyvių korekcinio-logopedinio darbo rezultatų galima pasiekti sąveikaujant įvairių sričių specialistams. Logopediniam darželiams ar grupėms būtini šie papildomi specialistai: psichoneurologas, gydomosios gimnastikos specialistas, masažistas, psichologas. Psichologui reikia mokėti priedą kaip ir visiems specialistams.

Asmenybė gali ugdytis nuo mažens, augdama šeimoje. Vaikams logopatomis neturėtų būti privalomas buvimo laikas darželyje. Jeigu yra sąlygos, vaikas po visų korekcinų užsiėmimų galėtų būti namuose, kur mama papildomai įvykdytų logopedo užduotis. Tektų parengti metodines rekomendacijas ar atmintines tėvams.

Dalis vaikų dėl somatinių susirgimų patenka į sanatorinius darželius. Juose turėtų būti mišraus amžiaus logopedinės grupės su panašiais kalbos sutrikimais.

Būtina ne lietuvių vaikams logopatomis steigti vaikų darželiuose atitinkamas logopedines grupes jų gimtajai kalbai.

Visų logopatų ikimokyklinio ugdymo ir korekcijos pedagoginio proceso turinį ir formas, nulemia kalbėjimo sutrikimas, vaiko amžius, individualūs psichinio vystymosi ypatumai, somatinis vaiko stavimas. Todėl logopedinėse ikimokyklinėse įstaigose arba specialiose logopedinėse grupėse turi vykti kompleksinis medicininis-pedagoginis korekcinis ugdymas. Jį turėtų apspręsti korekcinio ir visapusiško vaiko ugdymo programa, paruošta atsižvelgiant į įvairius kalbėjimo sutrikimus. Tačiau tokios programos sudarymo pa-

grindas yra bendrojo ugdymo darželio programa.

Vaikų skaičius grupėje turėtų priklausyti nuo kalbėjimo defekto. Nekalbantių vaikų grupėje (pirmas kalbėjimo neišsivystymo laipsnis) galėtų būti 6-8 vaikai. Komunikacijos ugdymui tikslinga vesti pogrupinius užsiėmimus. Vaikai į pogrupius turėtų būti skirstomi pagal neurologinę kalbėjimo sutrikimo priežastį ir kalbėjimo neišsivystymo laipsnį, todėl pogrupių gali būti daugiau, negu du. Kokią darbo formą pasirinkti - individualią ar frontalią, sprendžia logopedė.

Vaiko korekcijos laiką logopediniame darželyje nulems kalbėjimo sutrikimo struktūra, neurologinė priežastis, socialiniai ir psichologiniai faktoriai.

Vaikams žymiais neurologiniais simptomais ir sudėtingu kalbėjimo sutrikimu korekcija vykdoma šiose amžiaus grupėse:

- 1) ankstyvojo amžiaus vaikų (2-3 metai) (su vaikais iki 2 metų privalo dirbti vaikų poliklinikos logopedas),
- 2) jaunesniojo amžiaus vaikų (3-4 metai),
- 3) viduriniojo amžiaus vaikų (4-5 metai),
- 4) vyresniojo amžiaus vaikų (5-6 metai),
- 5) grupė ar pogrupis 6-8 metų vaikams.

Į ankstyvojo amžiaus grupę rekomenduojama priimti vaikus nuo 2 metų amžiaus, o prie gydymo įstaigų steigti skyrius ankstyvojo amžiaus vaikams su organine neurologinė simptomatika kalbėjimo patologijos prevencijai. Į jaunesniojo amžiaus vaikų grupę nukreipiami vaikai nekalbantys ar beveik nekalbantys (alalikai, dizartrikai, rinolalikai). Į viduriniojo amžiaus grupę nukreipiami vaikai su antrojo laipsnio kalbėjimo neišsivystymu (alalikai, dizartrikai, rinolalikai ir kiti). Į vyresniojo amžiaus grupę nukreipiami vaikai su kalbėjimo neišsivystymu, tarp II pereinančio į III laips-

nį ir III laipsnio kalbėjimo neišsivystymu (su liekamaisiais alalijos reiškiniais, dizartrikai, rinolalikai ir kiti). 5-6 metų vaikai su fonetiniu-fonešiniu kalbėjimo sutrikimu sudaro atskirą grupę (dislalikai, lengvo laipsnio dizartrikai, rinolalikai). Mikčiojantiems vaikams (neurozinis mikčiojimas) sudaroma atskira grupė, esant galimybėms - pagal amžių. Mikčiojantiems su kalbėjimo neišsivystymu (panašiu į neurozinį) sudaroma atskira grupė arba pogrupis mikčiojančių grupėje. Pagrindinis kriterijus, pagal kurį vaikai skirstomi į grupes yra ne vaikų amžius, o kalbėjimo sutrikimas. Korekcinis logopedinis darbas, vaiko ugdymas vykdomas pagal kiekvienai grupei sudarytas programas.

Vaikai, kuriems komisijos metu nepavyko nustatyti tikslios diagnozės, gali būti priimti į darželį šešių mėnesių bandomajam laikotarpiui. Apie tolesnę vaiko būvimą įstaigoje sprendžia darželio ar kitos logopedinės įstaigos medicininė-psichologinė-pedagoginė komisija. Ši komisija gali perkelti vaiką į kitą įstaigą arba pratęsti korekcinį darbą iki 7-8 metų amžiaus, savarankiškai spręsti kitus medicininio-pedagoginio proceso organizavimo klausimus.

Lietuvos logopediniai vaikų namai, darželiai bei logopedinės grupės neturi originalių ugdymo programų bei ugdymo metodikos. Tai trukdo kryptingai ir metodiškai šalinti kalbos defektus.

Logopediniame darželyje būtina atsistatinti iki šiol egzistavusios praktikos, kai logopedas dirba pagal savo programą, o suklėtoja pagal bendrą ikimokyklinio mokymo ir suklėjimo programą atitinkamai amžiaus grupei.

Negeriai, kai mažai kalbantys vaikai dalyvauja gimtosios kalbos pamokėlėse, kuriose mokosi rišliai pasakoti. Negalima tokius vaikus mintinai mokyti sunkių eilėraščių, kol jų garsinė kalba nepasieku-

si atitinkamo lygio, nes taip tarimo defektas dar įtvirtinamas. Minėtiną eilėraščio mokymą turi pakeisti atitinkanti jo turinį neverbalinė veikla.

Programą reikėtų sudaryti iš dviejų pagrindinių dalių: 1) logopedo veikla; 2) auklėtojos veikla. Joje aiškiai turėtų matytis ir auklėtojos darbo vienybė, perimamumas, keliamų bendrų tikslų realizavimas.

Programoje turėtų atsispindėti darbo gairės su vaikais, paliktais vietos medicininės-psichologinės-pedagoginės komisijos korekcinį darbą prastėti iki 6-8 metų. Šiuos vaikus būtina rengti mokyklai, t.y. korekcinio darbo programoje tektų numatyti skaitymo mokymą, rankos lavinimo rašymo mokymui pratybas ir kt.

Darbo metodai korekcijos tikslams įgyvendinti taikomi įvairūs ir parenkami, atsižvelgiant į vaikų sugebėjimus ir siekiamą tikslą.

Vaikų su judėjimo sutrikimais ugdymas. Šių vaikų ugdymui, jų fizinio bei protinio vystymosi koregavimui, defektų kompensavimui veikia specializuoti lopšeliai-darželiai arba specialiosios bendrojo tipo darželių grupės.

Į specializuotas ikimokyklinės įstaigas vaikams su judėjimo sutrikimais priimami vaikai su normaliu intelektu ir sulėtėjusiu psichiniu vystymusi. Lengvo laipsnio oligofrenai priimami į šio profilio ikimokyklinės įstaigos specialias pagalbine grupes. Taip pat turėtų būti grupės vaikams su krūtinės deformacija, kelių ir pėdų iškreipimų, pilnapadyste.

Ikimokyklinėse įstaigose vaikams su judėjimo sutrikimais, pagal tėvų pageldevimus steigiamos savaitinės ar dienos grupės, o jeigu reikia - internetinės grupės atvykstantiems iš toliau esančių Lietuvos vietovių vaikams.

Vaikams su cerebriniu paralyžiumi būtina ankstyva medicininė

pagalba, todėl su šiais sutrikimais į lopšelio grupes siūloma priimti vaikus nuo 2 metų amžiaus.

Specializuotose ikimokyklinėse įstaigose vaikai ugdomi iki 7 metų, o nesant mokyklinės brandos - iki 8-9 metų amžiaus.

Lopšeliai-darželiai vaikams su judėjimo sutrikimais turi būti statomi pagal individualius projektus. Įrengiamos visos mokomajam-auklėjamejam korekciniam darbui reikalingos patalpos - gydomosios fizikultūros salės, ortopediniai, fizioterapijos, logopediniai kabinetai, kabinetai medikams ir kt. Prie šių įstaigų įrengiami baseinai, išskiriami juos aptarnaujaučio personalo - gydomosios fizinės kultūros (GFK) specialisto, med. sesers, pagalbinio darbininko - etatai.

Šios specializuotos įstaigos aprūpinamos pagal specialius užsakymus pagamintomis, vaikų turimų defektų specifika atitinkančiomis priemonėmis ir baldais.

Auklėtojų darbas su šiais vaikais yra ne mažiau atsakingas, kaip logopedo-defektologo, o darbo valandos nevienodos. Siūloma auklėtojų atlyginimą padidinti, sulyginant jį su logopedų-defektologų atlyginimu.

Dienos režimas organizuojamas įstaigos viduje, priklausomai nuo grupės kontingento, sutrikimų pobūdžio. Jį reguliuoja grupėse dirbantys pedagogai, suderinę su visu įstaigos personalu.

Šioje grupėje būtina atsisakyti frontalių fizinio lavinimo pamokų.

Sulėtėjusio vystymosi vaikų ugdymas. Sulėtėjusio vystymosi vaikai turėtų būti auklėjami specialiose darželių ir vaikų namų grupėse, skirtose tik šiems vaikams.

Esminiai šių vaikų psichinio vystymosi bruožai, skiriančys juos nuo protiškaite atsiliekančiųjų, yra jų vystymosi sutrikimo (sulėtėjimo) laikinas pobūdis, palyginti aukštesnį mokslumą,

(pasireiškiantis sugebėjimu efektyviai pasinaudoti suaugusiojo pagalba ir pritaikyti įsivartą apibendrintą veiklos principą analogiškose situacijose), gana kritiškas savo galimybių bei pasiekimų vertinimas, atitinkantis situaciją. Anksti sudarius sulėtėjusio vystymosi vaikams tinkamas auklėjimo ir ugdymo sąlygas, koreguojant jų vystymąsi, jie pasiekia praktiškai normalų protinio išsivystymo lygį. Literatūros analizė ir praktinė darbo su vaikais patirtis, sukaupta Respublikoje ir visoje šalyje (Gorkyje, Minske ir kt.) liudija, kad daugelio vaikų sulėtėjimas, specialiai organizuojant jų auklėjimą ir mokymą ikimokyklinėse įstaigose, gali būti įveiktas iki jų mokymosi pradžios (7-8 metų).

Pagrindiniai korekcinio pedagoginio darbo su sulėtėjusio vystymosi vaikais principais ikimokyklinėje įstaigoje:

1. Auklėjimo bei sistemingo mokymo turinys remiasi bendro tipo darželių programa bei reikalavimais. Tačiau, atsižvelgiant į psichinio vystymosi sulėtėjimą, specialiose vaikų grupėse maksimaliai remiamasi vaikų rankų darbais, dalykine-praktine veikla, kurios metu ugdomos praktinės analizės, sintezės, lyginimo, apibendrinimo ir kt. operacijos (kurios gali integruotis, virsti mąstymo operacijomis tik labai išstobulėję kaip praktiniai veiksmai); aktyviai ugdoma vaikų sensorikę, formuojami sensoriniai etalonai; ugdomi elementarūs vaizdiniai bei buitinės sąvokos, kurių savarankiškai sulėtėjusio vystymosi vaikai neįsisavina. Tai atsispindi šių vaikų auklėjimo programose.

2. Darbas su sulėtėjusio vystymosi vaikais. Individualus ir diferencijuotas derinimas su grupinio, frontalaus darbo formomis.

3. Visi užsiėmimai turi remtis teigiamomis emocijomis, generiškų bendravimų, vaiko teigiamomis savybėmis, jų iškelimų ir panaudojimu.

4. Palsikoma ir plėtojama vaikų iniciatyva ir žingeidumas. Tai labai svarbu, turint galvoje sulėtėjusio vystymosi vaikų pažintinio aktyvumo stoką.

5. Tiriamas ir koreguojamas vaikų kalbėjimas, ugdant būtinus žodinio tarpinimo (žodinės reguliacijos ir verbalizavimo) sugebėjimus.

6. Ugdoma vaiko mąstymo veikla, visi jos struktūros komponentai (motyvacinis, operacinis, reguliacinis). Ugdomi protiniai veiksmai. Tai daroma nuosekliai organizuojant išorinius (praktinius) veiksmus ir laipsniškai jiems interiorizuojantis, tampant vidiniais, idealiais (specifiniais mintiniais) veiksmiais. Pereinama nuo žodžinio tarpinimo prie vidinio kalbėjimo.

Vaikų skaičius grupėse neturėtų viršyti dešinties.

Su šiais vaikais turėtų dirbti ikimokyklinių įstaigų oligofrenopedagogai-auklėtojai ar bendro tipo ikimokyklinių įstaigų pedagogikos ir psichologijos kvalifikaciją turintys specialistai papildomai pasiruošę šiam darbui.

Šias grupes lankę vaikai įstaigos MPPK sprendimu nukreipiami į bendrojo lavinimo mokyklas (esant reikalui, atidėjus mokymosi pradžią iki 7 metų), į specialias mokyklas, skirtas sulėtėjusio vystymosi vaikams, ar į išlyginamąsias klases bendrojo lavinimo mokyklose.

Protiškai atsilikusių vaikų ugdymas. Tokiais laikytini tie vaikai, kuriems dėl patologinio paveldėjimo arba kitų priežasčių ydingai arba nepakankamai vystosi smegenys ir dėl to ryškėja silpnaprotystė su vyraujančiais mąstymo ir kitų pažinimo procesų nepilnavertiškumo požymiais.

Esant normlioms sąlygoms šeimoje protiškai atsilikusiems vaikams iki 3 metų pedagoginę pagalbą gali suteikti patys tėvai, išsigiję specialiu žiniu. Kai šeimoje nėra reikiamų sąlygų protiškai

atsilikusio vaiko psichinio-fizinio vystymosi koregavimai, tais atvejais, šie vaikai turi būti auklėjami kūdikių namuose, ar specialiose ikimokyklinėse įstaigose.

Nuo 3 iki 7(8) metų vaikai oligofrenai ir vaikai, kuriems įtariamas protinis atsilikimas, bei kompleksinį defektą turintys vaikai turi būti auklėjami specialiose ikimokyklinėse įstaigose.

Nemažiau svarbi specialiosios ikimokyklinės įstaigos ir pagalbinės mokyklos sąveika. Ypač svarbu, kad protiškai atsilikęs vaikas lengviau adaptuotųsi prapedeutiniame mokyklos periode. Pirmųjų mokyklos klasių korekcinio ugdymo sąlygas priartinti prie specialiųjų ikimokyklinių įstaigų sąlygų. Abi pastarosios institucijos privalo labai glaudžiai bendradarbiauti.

Ugdant vaiko oligofreno asmenybę sensitivityviniame ikimokykliniame periode (šiuo laikotarpiu defekto korekcija labiausiai veiksminga) ypač reikšminga konstruktyvi sąveika tarp auklėtojų ir auklėtojų bei kitų daugiau ar mažiau vaiką veikiančių asmenų. Siekiant šios sąveikos konstruktyvumo, iškyse pedagogo parengtumo šiam darbui problema. Pagalbinėse ikimokyklinėse įstaigose privalo dirbti tik ikimokyklinį-defektologinį išsimokslinimą turintys pedagogai.

Su šiais vaikais turi dirbti tolygaus statuso pedagogės-defektologės. Rytinio darbo metu, kai vaiko intelektualinis pajėgumas optimalus, grupėje su dviem skirtingo amžiaus pogrūpiais dirba dvi auklėtojos-defektologės; šis korekcinis ugdymas, protinis lavinimas, viso psichinio ir fizinio vystymosi koregavimas įgyvendinamas visuose dienotvarkės etapuose. Nuolat realioje situacijoje ugdoma protiškai atsilikusio vaiko kalba, ugdomi, koreguojami visi kiti pažinimo procesai, formuojami teigiami charakterio bruožai, formuojami darbiniai įgūdžiai.

Antroje dienos pusėje, siekiant gilesnės sociologizacijos, pogrūpiai apjungiami, su grupe gali dirbti viena auklėtoja-defektologė.

Toks pedagoginio proceso organizavimo būdas leidžia išplėsti ir pagilinti visaapimentį korekcinį procesą. Korekcinis ugdymas darbas reikalauja daug dėmesio, fizinių ir dvasinių jėgų, todėl siūloma defektologų-auklėtojų darbui per savaitę skirti 24valandas.

Siekiant tiesioginės atsakomybės už protiškai atsilikusio vaiko korekcinį ugdymą, grupės defektologams priskiriami konkretūs vaikai.

Iki šiol neturime originalių lietuviškų programų protiškai atsilikusiems ikimokyklinio amžiaus vaikams ugdyti.

Lietuviškos programos sudarytinos atsižvelgiant į protinio atsilikimo laipsnį (trijų lygių), vaikų amžių ir brandumą. Programose turi atsispindėti charakteringos defekto korekcijai vaiko santykiui su tikrove sritys.

Dalykinis programos skirstymas turi spinti visas vaikui būdingas veiklos rūšis. Kalbos ugdymas integruoja visą pedagoginį procesą. Dėl to kalbos ugdymo programa sietina su visais lavinamaisiais dalykais: kalbos ugdymas - fizinis lavinimas (kalbos suvokimas atliekant praktinius judesius), kalbos ugdymas - aplinkos pažinimas (pokelbis, pasekojimas), kalbos ugdymas - darbinė veikla (rišlus dialogas), kalbos ugdymas - meninė veikla ir t.t.

Tokių pat principu reikėtų projektuoti ir elementarių matematinių veizdinių, darbinių įgūdžių formavimo, aplinkos pažinimo ir kitų dalykų ugdymo programas.

Toks dalykinis perimamumas visuose dienotvarkės etapuose

įgalins išplėsti ir gilinti šio vaiko psichinio bei fizinio vystymosi koregavimą.

Respublikos protiškai atsilikusiųjų ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo patirtis ir defektologų (su ikimokykline specializacija) rengimas (pradedant nuo 1980 metų) sudaro realias sąlygas originalių specializuotų programų rengimui. Visas Respublikos pagalbines ikimokyklines įsteigas būtina aprūpinti defektologais su ikimokykline specializacija. Šie pedagogai pasiruošę ne tik bendram korekciniam darbui su protiškai atsilikusiais ikimokyklinio amžiaus vaikais, bet gali suteikti kvalifikuotą logopedinę pagalbą. Defektologai drauge su psichologu ir psichoneurologu gali diagnozuoti pirminius ir antrinius defektus, numatyti vaiko psichinio vystymosi dinamiką ir perspektyvą.

Rengiant auklėjimo programas ir metodikas, būtina atsižvelgti į protiškai atsilikusių vaikų psichinio bei fizinio vystymosi ypatumus bei defektologų kadro parengtumą, pedagoginę darbo su protiškai atsilikusiais vaikais patirtį, defektologijos mokslo Lietuvoje išsivystymo lygį.

Koncepcijos autoriai: R. Ivoškuvienė, A. Ališauskas, A. Ambrukeitienė, V. Bliumbergienė, J. Gudavičienė, V. Gudonis, Z. Mamonienė, G. Morozova.

LIETUVOS SPECIALIŲJŲ (VAIKŲ SU VYSTYMOSI SUTRIKIMAIS) MOKYKLŲ KONCEPCIJA

BENDROJI DALIS

Specialiuju mokyklų mokiniai, bendriausi jų vystymosi bruožai

Visuomenė ir mokykla turi būti atidi tiems vaikams, kuriems dėl nepalankių egzogeninių ir endogeninių faktorių ryškiai sutrikęs fizinis bei psichinis vystymasis ir jie negali mokytis bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje pagal tą pačią programą. Tai anomalūs vaikai.

Defektologija, neignoruojama specifinių bruožų, orientuoja į tai, kas bendra normalaus ir anomalaus vaiko vystymesi, nurodo dideles pastarojo vystymosi kompensacijos bei korekcijos galimybes. Vaikų psichikos vystymosi dėsningumai yra ir normalaus, ir anomalaus vaiko vystymosi aiškinimo pagrindas. Labai svarbus yra vaiko psichikos vystymosi netolygumo dėsnis, konstatuojantis, kad kai kuriais amžiaus tarpsniais itin greitai, netolygiai, šuoliais tobulėja tam tikros psichinės funkcijos, turinčios savo chronologinę formulę, savo vystymosi ciklą. Dėl psichikos vystymosi netolygumo vystymosi sutrikimas taip pat nebūna tolygus: pirmiausia ir dažniausiai nukenčia sensitivityvaus periodo funkcijos, kurios yra nestabilios ir lengvai pažeidžiamos, o taip pat funkcijos, labiausiai susijusios su pažeistomis. Todėl anomalaus vaiko psichikos vystymosi profilis dažnai bus išsugctų, pažeistų ir sulėtėjusio vystymosi psichikos funkcijų visuma.

Normalaus vaiko vystymesi stebime tokią tarpfunkcinių ryšių

raidą: laikinas funkcijos savarankiškumas, asociaciniai ir hierarchiškai ryšiai. Svarbus vystymosi sutrikimų požymis - tarp-funkcinių ryšių sutrikimas.

Svarbus dėsningumas, leidžiantis tinkamai įvertinti anomalaus vaiko vystymosi kelius ir perspektyvą, yra teiginys apie psichikos plastiškumą ir sutrikusių funkcijų kompensavimo galimybę. Tai svarbi potencinė bazė, kuria gali ir turi remtis visa korekcinio poveikio priemonių sistema.

Anomalaus vaiko defekto struktūroje išskiriami įvairūs simptomai: pirminiai sutrikimai, kuriuos tiesiogiai sąlygoja biologinės priežastys (klausos ar regos organų pažeidimas, difuzinis ar lokalinis galvos smegenų pažeidimas ir kt.) ir antriniai - atsirandantys dėl pirminės simptomatikos. Antrinė ir tolesnė simptomatika - pagrindinis psichologinės ir pedagoginės korekcijos objektas. Negalima vienareikšmiškai traktuoti antrinės simptomatikos ir tolesnių vystymosi nukrypimų, remiantis tik pirminio defekto pobūdžiu. Anomalaus vaiko vystymosi specifika bei perspektyvė priklauso taip pat nuo pirminio defekto atsiradimo laiko (ypač nepalanki vaiko vystymuisi ankstyva pirminė patologija, antriniai nukrypimai šiuo atveju būna labai ryškūs ir lemia žymius psichikos vystymosi sutrikimus) bei pirminio defekto funkcinės lokalizacijos (dalinių atskirų funkcijų sutrikimas ar bendras sutrikimas, kai sutrikę įvairios smegenų žievės ar požiivio funkcijos).

Vienas svarbiausių faktorių yra medicininės ir pedagoginės kompensacijos bei korekcijos būdų naudojimo savalaikiškumas ir jų atitikimas vaiko defekto struktūrai. Korekcinis mokymo ir auklėjimo darbas, kurį plačiau prasme suprantame kaip anomalaus vaiko auklėjimo sąlygas, - vienas svarbiausių faktorių, lemian-

čių vaiko vystymosi perspektyvą. Savalaikė, ankstyva vystymosi korekcija leidžia minimizuoti antrinius ir tolesnius vystymosi nukrypimus, o palankiais atvejais - netgi išvengti jų. Nepalankūs socialiniai faktoriai (mikrosocialinis aplėistumas, nesėkminga mokymosi sąlygos ir kt.) komplikuoja anomalaus vaiko vystymąsi, gali būti vystymosi nukrypimų priežastis net tada, kai tam nėra organinių priežasčių. Ilgalaikės nepalankios auklėjimo sąlygos gali būti patologinio asmenybės vystymosi (akcentuacijų, psichopatijų) priežastis, mikrosocialinis pedagoginis aplėistumas gali sąlygoti vaiko intelektualinę, emocinę ir socialinę nebrandumą ir kt.

Visų kategorijų anomaliems vaikams būdingas sumažėjęs sugebėjimas priimti, saugoti ir panaudoti informaciją. Tai pasireiškia visų rūšių informacijos priėmimo sulėtėjimu ir priimanamos informacijos apimties susiaurėjimu. Labiausiai tai pastebima pateikiant to modulumo informaciją, kuri adresuota pažeistam analizatoriui. Svarbu tai, kad konstatuojami ne tik kiekybiniai, bet ir kokybiniai informacijos priėmimo, saugojimo ir panaudojimo pakitimai. Anomalaus vaiko priimanama informacija ne visiškai tiksliai, iškreipta ar net visiškai neteisinga. Pirminės informacijos iškraipymas būdingas visiems anomaliems vaikams, bet labiausiai ryškus protinio atsilikimo atveju.

Visiems anomaliems vaikams būdingi žodinio tarpinimo sutrikimai. Iš vienos pusės, čia įeina žodinė reguliacija (paprasčiausiu jos pavyzdžiu gali būti veiksmai pagal žodinę instrukciją, sudėtingesnė jos forma - žodinė autoreguliacija, veiksmai pagal programą, atliekamą vidiniame kalbėjime), iš kitos - verbalizavimas (objektų, reiškinių, veiksnių įprasminimas žodžiu, atsiskaitymas už savo veiklą, jos rezultatus). Žodinio tarpinimo sutrikimai būdingi visiems anomaliems vaikams, tačiau kiek-

viens anomalous kategorijai jie specifiški.

Sąvokų formavimosi sulėtėjimas taip pat yra bendras ir kartu specifiškas visų kategorijų anomaliems vaikams. Apibendrinimai, kurių pagrindu formuojasi sąvokos, dažnai pernelyg platūs, difuziški arba pernelyg siauri, kitaip tariant, ne visai adekvatus ir tikslūs, o kartais ir visiškai neteisingi. Vėliau formuojasi žodžių reikšmių bei sąvokų daugiasluoksnė sistema, nėra reikiamos sąvokų hierarchijos. Visa tai trukdo anomaliems vaikams adekvačiai apibendrinti aplinkos reiškinius, suprasti žodinę informaciją, sunkina ir daro ne tokį tikslų tarpišką atspindėjimą ir pažinimą.

Taigi, anomalaus vaiko vystymąsi lemia tiek bendrieji vaikų vystymosi dėsningumą, tiek specifiniai, būdingi anomaliems vaikams bei atskiroms jų grupėms.

Atsižvelgiant į defekto pobūdį, anomalūs vaikai skirstomi į keletą pagrindinių kategorijų. Tai vaikai, turintys klausos (kur tieji, prigirdintieji, vėliau apkurtę), regos (aklieji, silpnaregiai), kalbos (logopatsai), judėjimo aparato bei stuburo iškreipimų, intelekto (protiškai atsilikę, sulėtėjusio vystymosi) sutrikimus.

Svarbios šių vaikų ugdymo sąlygos yra ankstyva anomalous diagnostika ir kiek galima ankstyvesnis korekcijos ir kompensacijos priemonių taikymas defekto šalinimui ar jo neigiamos įtakos organizmo vystymuisi mažinimas. Korekcinis darbas bus sėkmingas, jeigu jis bus grindžiamas anomalaus vaiko vystymosi dėsningumais ir ypatumais.

Visi šie vaikai turėtų būti mokomi specialiosiose mokymo bei auklėjimo įstaigose arba specialiose klasėse, nes tik jose sudaromos tinkamos sąlygos šių vaikų psichinio ir fizinio vystymosi korekcijai, kompensacijai, asmenybės ugdymui, jų parengimui darbinei

adaptacijai ir integracijai.

Dabartinės anomalių vaikų mokymo ir auklėjimo sistemos trūkumai ir problemos

Vaikų su vystymosi sutrikimais mokymo ir auklėjimo sistema yra natskiriama sudėtinė liaudies švietimo vieningos sistemos dalis. Turėdama ryškių specifinių bruožų, ši sistema vis dėlto nėra absoliučiai savarankiška pedagoginės veiklos sfera, o priklauso nuo pagrindinių psichologinių, pedagoginių, dorovinių ir ideologinių problemų, kurias radikaliam sprendžiam mūsų visuomenė, kurdamas tautinės mokyklos modelį.

Tiek defektologija, kaip bendrosios pedagogikos mokslo šaka, tiek ir specialiosios mokymo bei auklėjimo įstaigos, kaip bendrojo lavinimo mokyklos sudėtinė grandis, iš dalies pasižymi tais pačiais trūkumais, kaip ir visa švietimo sistema: per dideliu centralizmu, turinio internacionalizmu, dehumanizmu, konformizmu, tvirtų dorovinių pagrindų nebuvimu. Tačiau specialiajai pedagogikai, specialiosioms mokykloms yra iškilusių ir savų problemų. Prie tokių neišspręstų ir skubiai sprendinų problemų priklauso: 1) vaikų vystymosi sutrikimų ankstyvos diagnostikos ir korekcijos organizavimas, 2) mokinių atrinkimo į specialiasias mokymo įstaigas pertvarkymas, 3) koreguojamojo mokymo ir auklėjimo proceso tobulinimas, atsižvelgiant į įvairių kategorijų anomalių vaikų vystymosi ypatumus, 4) nepakankamas kai kurių anomalių vaikų kategorijų mokymo proceso diferencijavimas, kuris reikalauja tiek naujo tipo įstaigų atidarymo (pavyzdžiui, sulėtėjusio vystymosi vaikams bei vaikams su kompleksiniais defektais), tiek gilesnės diferenciacijos tos pačios anomalių vaikų kategorijos viduje (pavyzdžiui, adekvačių sąlygų sudarymas mokyti debilumo laipsnio protiška at-

silikusius vaikus su skirtingomis defekto struktūromis ir skirtingu debilumo laipsniu), 5) esminis specialių techninių priemonių bazės, neatitinkančios šių dienų anomalių vaikų mokymo, jų defekto koregavimo poreikių, pertvarkymas, 6) būtina įvairaus amžiaus ir įvairių kategorijų anomalių vaikų apskaita, įgalinanti realiai prognozuoti specialiųjų įstaigų skaičių, materialinę techninę bazę, pedagogų defektologų rengimą, 7) socialinių ir ekologinių anomalumo priežasčių tyrimas bei jų profilaktika, 8) tinkamiausių profesijų parinkimas specialiųjų mokyklų auklėtiniams ir jų įdarbinimo teigiamas juridinis sprendimas, 9) specialiųjų įstaigų ir šeimos bendradarbiavimo efektyvių formų ir būdų nustatymas ir realizavimas, 10) išankstinis galimo anomalumo nustatymas ir prevencija, 11) specialiųjų mokymo auklėjimo įstaigų auklėtinių anamnezės ir katamnezės tyrimo intensyvinimas ir efektyvinimas, buvusių auklėtinių socialinės adaptacijos ir integracijos tyrimo sistemos ir metodikos unifikavimas.

Tik kompleksiskai išsprendę visas šias problemas, sudarysime optimalias sąlygas didelei grupei jaunų žmonių, turinčių fizinio ar psichinio vystymosi defektų, surasti savo vietą gyvenime.

Vaikų su vystymosi sutrikimais diferencijuoto mokymo sistema, uždaviniai ir principai

Anomalių vaikų mokymui ir auklėjimui Respublikoje organizuotas platus mokymo, auklėjimo įstaigų tinklas, kuris yra palyginti neblogai diferencijuotas ir atitinka įvairių anomalių vaikų kategorijų amžiaus bei tipologinius ypatumus. Tai mokyklos kurtiems, prigrindintiems, akliems, silpnaregiams, vaikams su kalbos, judėjimo sutrikimais, sulėtėjusio vystymosi, priešingai atsilikusiems vaikams. Specialiose mokyklose įgyvendinami bendri ugdymo uždaviniai, kaip ir visų tipų bendrojo lavinimo mokyklose, sudaromos sąlygos

individualybei tapti asmenybe. Čia suteikiami žinių ir dorovės pagrindai, ugdomas mokinio intelektas, emocijos valia, pilietiškumas; įgyvendinami specialieji uždaviniai, kuriais siekiama koreguoti mokinio fizinį bei psichinį vystymąsi, parengti jį profesijai, socialinei darbinei adaptacijai ir integracijai.

Įgyvendinamos bendruosius ir specialiuosius uždavinius, anomalių vaikų mokymo ir auklėjimo įstaigos vadovaujasi bendraisiais tautinės mokyklos pertvarkos ir specialiosios mokyklos principais. Kaip antai: diagnostikos kompleksiskumo, ankstyvos medicininės-psichologinės-pedagoginės korekcijos, mokymo-auklėjimo korekcinio kryptingumo, anomalių vaikų potencialių galimybių realizavimo mokymo-auklėjimo procese, diferencijuoto mokymo ir individualaus priėjimo, nepertraukiamo ikimokyklinio, mokyklinio, profesinio-techninio ruošimo ir kt. Šiuo sudėtingu darbu būtina pasiekti, kad diferencijuotas mokinių bendrojo lavinimo ir profesinis-darbinis paruošimas padėtų jiems sėkmingai adaptuotis ir integruotis visuomenėje.

Diferencijuotas mokymas būtinas įvairių tipų įstaigose. Vadovaujantis šiuo principu taip pat sudaromi koreguojamojo pobūdžio mokymo planai, programos kiekvienai įstaigai, specialios mokym metodikos, originalūs vadovėliai, mokymo, vaizdinės priemonės.

Pagrindinis specialaus mokymo ir auklėjimo principas yra šio proceso korekcinis kryptingumas. Jį realizuoti įmanoma tik gerai išmanant normalaus ir anomalaus vaiko vystymosi defekto struktūrą, teisingai jį vertinant, nustatant ir įvertinant vaiko potencialias galimybes. Korekcinio kryptingumo principas, išsugodamas turinio vienybę, atskirioms anomalių vaikų grupėms taiko skirtingus ugdymo metodus. Kiekvienai grupei sudaromos specialios mokymo-auklėjimo sąlygos, kur turinio, tempų, metodų spe-

cifiškumą nulemia pagrindinio defekto pobūdis. Mokymo turinys, atspindėdamas programinius bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos normatyvus, dėl skirtingų anomalių vaikų vystymosi sutrikimų, įgyja ryškių specifinių bruožų. Lygiai taip specifiskai taikomi ir bendri mokymo metodai ir formos, atsižvelgiant į pirminių ir antrinių defektų sąveiką, pažintinės ir praktinės veiklos ypatumus. Mokymo turinio specifika ryški visuose jo komponentuose. Į atskirų mokyklų mokymo planus įtraukiami specifiniai mokomieji dalykai. Visose specialiose mokyklose įvedamas propedeutinio mokymo periodas, kurio trukmė ir turinys priklauso nuo pagrindinio defekto struktūros. Specifines formas įgyja atskirų anomalių vaikų grupių ruošimas darbui, užklasinė-užmokyklinė veikla, gydymasis-profilaktinis darbas. Šių vaikų vystymosi ypatumai verčia ilginti mokymo laiką, organizuoti darbą mažesnėmis grupėmis, mažesnėse mokyklų kolektyvuose.

Vaikų su vystymosi sutrikimais tyrimas ir atrinkimas į specialiasias mokymo ir auklėjimo istaigas

Debartinė vaikų tyrimo ir siuntimo į specialiasias mokymo istaigas sistema netobula ir neatitinka reikalavimų, keliamų vaiko kompleksiniam tyrimui dėl tokių priežasčių:

1. Vaiko kompleksiniam (medicininiam, psichologiniam, pedagoginiam ir logopediniam) tyrimui skiriama per mažai laiko (mažiau nei valanda). Todėl vaikas tiriamas skubotai, neišsamiai ir vienpusiškai. Tyrimo kompleksiskumas yra tik formalus, nes dažniausiai orientuojamasi vien į gydytojo nuomonę.

2. Medicininėse-pedagoginėse komisijose (MPK) dirba specialistai antraeilininkai, laikinai išleisti iš savo pagrindinės darbovietės. Komisijos nariai dažnai keičiasi. Tai neigiamai veikia komisijų darbą.

3. Respublikoje nėra koordinavimo centro, realiai vadovaujančio zonų MPK darbui, galinčio organizuoti įvairių tyrimo metodikų aprobavimą ir įdiegimą praktikoje. Respublikinė MPK dirbdama su visuomeniniais pagrindais, šių funkcijų nestiekiama.

4. Turinio atžvilgiu dabar veikiančių zoninių MPK pagrindinis darbo trūkumas tas, kad vaikai tiriami įvairiomis, dažnai netinkamai modifikuotomis tyrimo sistemomis, tyrimo rezultatai interpretuojami pagal skirtingus protinio išsivystymo vertinimo parametrus. Nei tyrimo turinys, nei procedūra, nei rezultatų interpretavimas nėra unifikuoti. MPK diagnostika yra intuityviaus, empirinio pažinimo lygio.

Todėl neišvengiamos diagnostikos klaidos, ypač diferencijuojant artimas vystymosi sutrikimų formas - sulėtėjusį vystymąsi ir nežymų protinį atsilikimą, kai kurias kalbėjimo bei klausos sutrikimų formas. Mokslu paremtas diagnozės nustatymas galimas tik unifikuotus tyrimo turinį, standartinizavus tyrimo procedūrą ir jo rezultatų interpretavimą.

Norint pagerinti vaikų su vystymosi sutrikimais tyrimą bei jų ugdymą, reikia iš esmės pertvarkyti dabartinį MPK darbą:

1. Reikia įteisinti zonų medicininės-psichologinės-pedagoginės komisijas - konsultacijas (MPPK), kuriose ištiesus metus dirbtų etatiniai kvalifikuoti specialistai pirmėilininkai. Vaiko tyrimui MPPK būtina skirti tiek laiko, kiek jo realiai reikia (orientacinio tyrimo laiko normos galima nustatyti) sudaryti sąlygas vaiką tirti kelis kartus.

2. MPPK turi dirbti specialistai, turintys ne mažesnę kaip 3 metų darbo pagal specialybę stažą, stažavęsi vystymosi sutrikimų diagnostikos srityje ir išlaikę kvalifikacinį egzaminą pagal nustatytą programą, kelti kvalifikaciją ne rečiau kaip kartą per penkerius metus.

Taip organizuojant MPPK darbą bei telkiant šiam darbui specialistus galima būtų sėkmingai konsultacijose aprobuoti įvairias tyrimo sistemas diegti unifikuotą tyrimo metodikų kompleksus.

3. Zoninių MPK teisės turėtų būti suteiktos specialiose ikimokyklinėse įstaigose įsteigtoms neetatiniams medicininėms-pedagoginėms komisijoms. MPPK, kurų specialistai (įstaigos darbuotojai) išsamiai ištirtų priimamą į įstaigą vaiką, vadovautų jo tyrimui per visą jo buvimą specialioje įstaigoje laiką, o išleidžiant iš įstaigos, nustatytą galutinę vaiko vystymosi sutrikimo diagnozę ir rekomenduotą tolesnio jo mokymosi įstaigos profilį.

4. Siekiant užtikrinti vystymosi sutrikimų diagnostikos patikimumą, visų tipų specialiosiose mokymo įstaigose (spec. klasėse) pirmaisiais vaiko mokymosi metais būtina patikslinti (patvirtinti arba paneigti) MPPK nustatytą diagnozę ir pakartoti kompleksinį tyrimą. Tai padėtų išvengti diagnostikos klaidų, padidintų spec. mokyklų atsakomybę už tikslingą kontingento komplektavimą.

Vaikų tyrimas ir siuntimas į specialiąsias mokymo įstaigas turėtų būti organizuojamas taip:

1. Į specialiąsias mokymo įstaigas vaikus siunčia iš specialią atitinkamo tipo ikimokyklinių įstaigų jų medicininės-psichologinės-pedagoginės komisijos.

2. Vaikų, laukusių bendras ikimokyklinės įstaigos arba visai nelaukusių, taip pat bendrojo lavinimo mokyklos pirmųjų-antųjų klasių vaikų, nesugebėčių išmokti programinės medžiagos, atrinkimą organizuoja etatinės zonų MPPK. Remdamosios kompleksinio tyrimo duomenimis, jos siunčia vaikus į atitinkamo profilio mokymo įstaigas (zonų MPPK siunčia vaikus ir į bendrųjų darželių specialiąsias grupes).

Zonų MPPK taip pat konsultuoja specialiąjų ikimokyklinių įs-

taigų MPPK, organizuoja tėvų ir bendrojo lavinimo mokytojų defeknologinį švietimą ir konsultavimą, analizuoja ir papildomai tiria gerai ir labai gerai besimokančių pagalbinių mokyklų mokinių kontingento sudėtį ir teikia pasiūlymų.

3. Visų tipų specialiosiose mokymo įstaigose (spec. klasėse), pirmaisiais vaiko mokymosi metais būtina MPPK nustatytą diagnozę patikslinti (patvirtinti arba paneigti) atliekant pakartotinį kompleksinį tyrimą. Tai ypač svarbu esant kompleksiniams vystymosi sutrikimams, pavyzdžiui, kurtumas ir protinis atsilikimas, protinis atsilikimas ir įvairios logopatijų formos, sulėtėjęs vystymasis ir įvairūs sensorikos bei kalbėjimo sutrikimai ir kt. Tokį vaiko tyrimą jo vystymosi procese atlieka klasės mokytojas bei grupės auklėtojas, psichologinis - psichologas, logopedinis - logopedas, medicininis - mokyklos gydytojas. Vaikų tyrimui vadovauja mokyklos direktorius pavadootojas.

Pakartotinas vaiko tyrimas per ilgalaikį mokymo procesą padėtų išvengti diagnostikos klaidų, padidintų specialiąjų mokyklų atsakomybę už tikslingą kontingento komplektavimą.

Jei po pakartotino tyrimo zonos MPPK nustatyta diagnozė nepasitvirtino, ją tikslina respublikinė MPPK.

4. Respublikinė medicininė-psichologinė-pedagoginė etatinė komisija sprendžia diagnostiškei sudėtingus ir konfliktinius atvejus, vadovauja zonų MPPK metodiniam darbui, aprobuoja įvairias tyrimo sistemas, diegia unifikuotus tyrimo metodikų kompleksus ir kt.

VAIKŲ SU VYSTYMO SI SUTRIKIM AIS MOKYMO BEI
AUKLĖJIMO ĮSTAIGOS

Vaikų su klausos sutrikimais mokymo ir
auklėjimo įstaigos

Specialioji kurčiųjų bendrojo lavinimo mokykla. Ji spren-

džia kurčiųjų vystymosi koregavimo ir kompensacijos, moksleivių auklėjimo, bendrojo lavinimo ir darbinio parengimo uždavinius. Per 12 mokymosi metų šio tipo mokykloje išsinašamos nepilnos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos kursas. Veikams, neturintiems specialaus ikimokyklinio parengimo, organizuojama parengiamoji klasė.

Visapusiškas kurčiojo vaiko ugdymas, žodinės kalbos, ypač sekybinio kaltėjimo, kaip pagrindinės bendravimo ir mąstymo priemonės formavimas, profesinis-darbinis rengimas, paruošimas savarankiškam darbui ir gyvenimui - tai tie tikslai, kurių siekiama mokymo bei auklėjimo procese. Siekiant kurčiojo vystymosi harmonizavimo, geresnės jo adaptacijos gentytiniuose kolektyvuose, kurčiųjų mokykloje tikslings įvesti sistemingą gestų kalbos mokymo kursą. Dėnuojanti mokymo kurčiųjų mokyklose sistema turėtų būti totalinės komunikacijos principais grindžiamas mokymas.

Atsižvelgiant į klausos sutrikimo laipsnį, kalbėjimo išsivystymo lygį ir pažinimo veiklos specifiką, mokymas kurčiųjų mokykloje diferencijuojamas:

"A" tipo klasėse mokosi normalaus intelekto mokiniai, kurie per 12 metų baigia nepilnos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos kursą.

"B" tipo klasėse mokosi sulėtėjusio vystymosi kurtieji vaikai, mokomi pagal specialias programas bendrojo lavinimo dalykų ir darbinio parengimo. Mokslas trunka 10 metų. Baigę mokyklą mokiniai išdirbina kurčiųjų gemybiniuose-mokymo kombinuose.

Protiškai atsilikę kurtieji vaikai mokomi tos pačios mokyklos pagalbinėse klasėse. Mokslas trunka 10 metų. Mokomasi pagal specialų planą ir mokymo programas. Mokinių skaičius visų tipų klasėse - 6 mokiniai.

Specialioji neprigirdinčiųjų ir vėliau apkurtusių vaikų bendrojo lavinimo mokykla. Šio tipo specialioji mokykla, siekdama tų pačių tikslų, kaip ir bendrojo lavinimo mokykla, sprendžia ir specialius uždavinius: atlieka kompensuojamąjį-korekcinį darbą, padedantį išugdyti kalbą, normalizuoti vaikų psichinį vystymąsi. Tam panaudojami specialūs metodai ir užsiėmimai: klausos ir tarties lavinimas, skaitymas iš lūpų, daktilinė kalba, muzikinė ritmika. Mokymo bei auklėjimo proceso metu panaudojama specialii garsą stiprinanti aparatūra ir specialios vizualinės bei vibracinės priemonės. Prigirdinčiųjų mokykloje turėtų būti įteisinta dalykinė-praktinė veikla, į mokymo planą įtrauktos dalykinio-praktinio mokymo pamokos, kurių vaidmuo ypač svarbus, sprendžiant kalbos ugdymo bei protinio lavinimo uždavinius.

Prigirdinčių ir vėliau apkurtusių vaikų specialus mokymas ir auklėjimas diferencijuojamas ne tiek pagal klausos defekto laipsnį, kiek pagal kalbos ir pažinimo veiklos išsivystymą. Tai nulemia ir šio tipo mokyklos struktūrą, kurią sudaro:

Pirmo laipsnio mokykla - tokių vaikų, kurių kalba išsivysčiusi, bet turi nežymių defektų;

Antro laipsnio mokykla - tokių vaikų, kurių kalba neišsivysčiusi.

Specialios mokyklos neprigirdintieji ir vėliau apkurtusieji vaikai mokomi pagal bendrojo lavinimo mokyklos I ir II pakopų epintį.

Prigirdinčio ir vėliau apkurtusio vaiko kaip kitų specialiųjų mokyklų auklėtinių viso auklėjimo pagrindas - dorovinis auklėjimas, neatsiejamas nuo tautos dvasinio palikimo. Mokykla ugdo sąmoningą savo tautos patriotą, Lietuvos pilietį, jos kultūros, papročių, tradicijų tęsėją.

I-IV klasių bendrojo lavinimo pradinės mokyklos programą išei-
nė per šešerius metus, esant klasėje 6-8 mokiniams. Baigę še-
šias neprigirdinčiųjų mokyklos klases, mokiniai pagal sugebėjimus
diferencijuojami į tris grupes:

I grupė mokosi pagal bendrojo lavinimo mokyklos II pakopos pro-
gramą, kurią išėina per šešerius metus, esant klasėje 6 mokiniams.
Baigę mokyklą, mokiniai turi teisę tęsti mokslą atitinkamose ben-
drojo lavinimo mokymo įstaigose arba įsidarbinti.

II grupė, kurią sudaro neprigirdintys mokiniai su antriniais
defektais (specifiniais kalbėjimo sutrikimais, sulėtėjusiu vys-
tymusi), mokosi pagal specialų mokymo planą ir programą. Baigę
mokyklą, mokiniai įsidarbina arba tęsia mokslą specialiose pro-
fesinėse technikos mokyklose.

III grupę sudaro neprigirdintys mokiniai su sutrikusiu inte-
lektu (protiškai atsiliekančiais). Tokie mokiniai mokosi neprigir-
dinčiųjų mokyklos pagalbinėse klasėse pagal specialią bendrojo
lavinimo ir darbinio parengimo programą. Mokslas trunka trejus
metus. Baigę mokyklą mokiniai įdarbinami kurčiųjų gamybos mokymo
kombinuose.

Vėliau apkurtę, t.y. dėl įvairių priežasčių netekę klausos
vaikai, bet jau mokantys kalbėti, mokosi neprigirdinčiųjų mokyk-
loje. Jiems teikiama individuali pagalba, kurios tikslas - išmo-
kyti sakytinį kalbėjimą suprasti iš lūpų (skaitymo iš lūpų mo-
kymas). Mokymo procese naudojama elektroakustinė aparatūra. Mo-
komsėjam bei auklėjamajam procesui vadovauja specialiai šiam dar-
bui pasirengę surdopedagogai.

Specialioje neprigirdinčiųjų internetinėje mokykloje nega-
lima beatodairiškai naudoti bendrojo lavinimo mokyklos darbo me-
todų.

Sėkmingai spręsti vaikų su klausos defektais korekcijos, rea-
bilitavimo ir integravimo klausimus galėtų padėti Lietuvoje iš-
teigtas respublikinis tarpžinybinis surdologinis klausos ir kal-
bos reabilitacijos centras, kuris koordinuotų gydymo ir mokymo
įstaigų veiklą, rūpintųsi ankstyva klausos sutrikimų diagnosti-
ka, teiktų šeimoms surdologinę pagalbą, stiktų savlaikį prote-
zavimą.

Vaikų su regos sutrikimais mokymo bei auklėjimo įstaigos

Aklieji, silpnaregiai mokomi aklųjų-silpnaregių, silpnare-
gių mokyklose.

Specialioji aklųjų silpnaregių mokykla yra bendrojo lavi-
nimo, mokymo-auklėjimo, gydomoji-atstatomoji aklųjų, silpnaregių
vaikų įstaiga, kuri, be bendrųjų uždavinių sprendžia ir speci-
finius uždavinius - kompensacinių procesų plėtojimo, vystymosi
sutrikimų šalinimo, gydomojo-atstatomojo darbo, socialinės integ-
racijos.

Sprendama šiuos uždavinius, aklųjų ir silpnaregių mokykla
vadovaujasi tiek bendraisiais pedagoginiais, tiek specifiniais
defektologijos principais.

Svarbiausias aklųjų bei silpnaregių mokymo ir auklėjimo
principas yra korekcinis kryptingumas, kuris įgyvendinamas šiam
tikslui skirtose pamokose, visose dalykinėse pamokose bei auklė-
jamajame užklasiniam darbe.

Mokyklinio amžiaus aklieji ir silpnaregiai vaikai mokomi
ir auklėjami aklųjų ir silpnaregių internetinėse mokyklose. Į
šias mokyklas vaikus atrenka medicininės-pedagoginės komisijos,
vadovaudamosios specialiąja instrukcija. Pradinės aklųjų mokyk-
los klasės sudaromos tik iš aklų vaikų (net esant jų 2-4). Šios
klasės dirba pagal specialią programą, sudarytą atsižvelgiant į

į vaikų vystymosi ypatumus.

Mokymo sistema sklųjų mokykloje remiasi lytėjimo ugdymu, Bratlio ženklų sistema.

Mokant siluosius su labai silpnu regėjimu, būtina panaudoti regėjimo likučius. Tuo tikslu reikia sukurti specialias regėjimo ir lytėjimų suvokiamas vaizdines priemones. Silpnaregių vaikų mokymas grindžiamas kompensacinių mechanizmų plėtojimu ir šių vaikų psichinio bei fizinio vystymosi koregavimu, socialinių veiklos motyvų formavimu. Tam tarnauja specialios mokymo vaizdinės techninės priemonės. Sukuriamos specialios oftologinės sąlygos: regėjimo krūvio dozavimas bei racionalaus regėjimo likučio panaudojimas ir kt.

Aklųjų bei silpnaregių internatinėse mokyklose ypač daug rūpinamasi gydomoju-profilaktiniu-atstatomuoju darbu. Jį dirba medicinos darbuotojai kartu su mokytojais ir auklėtojais.

Aklųjų ir silpnaregių internatinės mokyklos struktūra:

- 1) parengiamoji - IV klasė - 5 metai (pradinė mokykla),
- 2) V-X klasė - 6 metai (pagrindinė mokykla),
- 3) XI-XII klasė - 2 metai (vidurinė mokykla).

Aklųjų bei silpnaregių mokyklos vaikai (išskyrus vaikus su intelekto anomalijomis) įgyja žinių, kurios atitinka bendro lavinimo vidurinės mokyklos mokymo turinį. Į šių mokyklų mokymo planus įtraukti specialūs korekcinių užsiėmimų, socialinio-buitinio orientavimo, kalbos ugdymo ir logopedijos, judėjimo ir orientavimosi erdvėje, ritmikos, gydomosios fizkultūros ir kiti dalykai.

Aklieji ir silpnaregiai protiškai atsilikę vaikai (debilumo laipsnio) mokomi specialiose sklųjų bei silpnaregių internatinėse mokyklos klasėse arba jiems skirtose specialiose sklųjų ir silp-

naregių mokyklose.

Aklųjų-silpnaregių mokyklos pagalbinių klasių struktūra:

- 1) parengiamoji -IV klasė - 5 metai, pirma pakopa (pradinė),
- 2) V-X klasė - 6 metai, antra pakopa (pagrindinė).

Mokykla didelį dėmesį skiria mokinių sąvartankumo ugdymui: formuoja savitarnos, orientacijos erdvėje įgūdžius ir t.t. Ugdome adekvatų mokinių požiūrį į regos sutrikimą ar aklumą, savo galiomybių suvokimą ir vertinimą, padeda pasirinkti būsimą specialybę ar profesiją, ugdo socialiai aktyvią asmenybę.

Siekiant geresnių korekcinių rezultatų, būtina labiau diferencijuoti Lietuvos sklųjų ir silpnaregių internatinės mokyklas, atsižvelgiant į mokinių regėjimo sutrikimo laipsnį, regėjimo lauką, regėjimo organo pažeidimo pobūdį ir struktūrą, į visus oftologinių tyrimų duomenis, taip pat į šių vaikų amžių.

Silpnaregių klasės bei auklėjamosios grupės turi būti ne didesnės kaip 12 mokinių, o sklųjų mokinių klasėse bei grupėse gali būti 2-4 mokiniai.

Pagalbinės sklųjų-silpnaregių mokinių klasės bei grupės sudaromos iš 5-7 mokinių, šiose klasėse bei grupėse gali būti 2-4 mokiniai. Aklieji-silpnaregiai ir kartu kurtieji-nepirigirdintieji mokomi sklųjų arba silpnaregių mokyklų jiems skirtose klasėse. Šios klasės organizuojamos, esant 2-3 mokyklinio amžiaus vaikams, o atskirais atvejais esant ir vienam tokiam vaikui.

Aklųjų ir silpnaregių mokyklų vadovais, mokytojais ir auklėtojais gali būti turintys aukštąjį tūpedagoginį išsimokslinimą.

Aklųjų ir silpnaregių internatinės mokyklos turi būtina medicinos darbuotojų skaičių, kuris reikalingas gydomajam-profilaktiniam, sanitariniam-higieniniam ir auklėjamajam darbiui. Tai

atlieka estetiniai gydytojai (okulistas, pediatras, psichoneurologas, stomatologas) medicinos seserys ir jaunesnieji medicinos darbuotojai.

Aklųjų ir silpnaregių internatinė mokykla naudojami juridinio asmens teisėmis, yra tiesiogiai pavaldi Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijai, jos veikla finansuojama iš Respublikos, miesto biudžeto.

Veikų su kalbėjimo sutrikimais mokymo bei auklėjimo įstaigos

Logopedinė internatinė mokykla. Vaikams su dideliais kalbėjimo sutrikimais atidaromos specialios kalbinės-logopedinės bendrojo lavinimo mokyklos, kurios šalia bendrojo lavinimo ir politechninio darbinio rengimo sprendžia ir specialius kalbinius ir bendros psichinės bei fizinės korekcijos uždavinius.

Į šias mokyklas priimami 7-12 metų vaikai su žymia kalbėjimo patologija (slalijė, afazijė, dizartrijs, rinolalijė), didelio laipsnio mikčiojimu, turintys normalią klausą ir nepažeistą intelektą.

Nors šių vaikų praktinis intelektas nepažeistas (nesutrikusios veiksminio ir veizdinio mąstymo formos), jų sąvokinio mąstymo plėtojimas stipriai nukentėjęs. Tai susiję su šiais vaikams būdingu pavėluotu ir specifišku kalbėjimo vystymusi - iškreiptu ir sulėtintu žodžių reikšmių plėtojimusi. Netikslios, amorfiškos žodžių reikšmės trukdo susiformuoti pilnavertems sąvokoms - loginio mąstymo instrumentui. Todėl šių vaikų mąstymui būdingas sinkretiškumas, abstrahavimo ir apibendrinimo stoka.

Be to, vėluojanti ir iškreipta kalbėjimo plėtra ir iš to išpleukiantys mąstymo defektai labai apriboję šių vaikų normalų bendravimą su aplinkiniais ir sulėtina jų socializavimą.

Pasireiškia neigiamos tendencijos asmenybės formavimuisi - neu-

rotiniai bei psichopatiniai bruožai, įvairaus pobūdžio akcentuacijos.

Kai kuri specifinė kalbėjimo patologija - mikčiojimas, mutizmas, alalijė iš dalies yra susijusi su atskirų nekalbinių procesų - dėmesio, valios ir kitų vidinių reguliavimo mechanizmų patologija. Todėl šio tipo įstaigose, šalia kalbėjimo raidos defektų šalinimo, koreguojama ir bendra psichinė raida. Atliekama mąstymo, atminties, dėmesio, valios procesų korekcija ir rūpinamasi neigiamų asmenybės bruožų prevencija.

Vaikai su žymia kalbine patologija dažnai turi ir fizinio bei nervų sistemos vystymosi trūkumų, pasireiškiančių spazminiais paralyžiais, kalbinių padargų spazmais ir parėzėmis, bendrosios motorikos vangumu, įvairiais tikais.

Todėl šiose mokyklose taip pat vedami specialūs koreguojamosios gydymosios gimnastikos užsiėmimai. Be to, vaikai gydomi medikamentais ir fizioterapinėmis procedūromis.

Priklausomai nuo mokinių kalbėjimo trūkumų, logopedinė mokykla gali būti I ir II skyrius.

I skyriaus logopedinėje mokykloje mokosi mokiniai su žymiais kalbėjimo sutrikimais, neišvystyta kalba (alalijė, afazijė, rinolalijė, dizartrijs), turintys fonetinių-foneminių kalbos trūkumų. Čia mokymas, be paruošiamosios klasės, trunka dvylika metų (I-XII klasės).

II skyriaus logopedinėje mokykloje mokomi vaikai su didelio laipsnio mikčiojimu, be sutrikusio kalbos vystymosi. Čia mokymas trunka dešimt metų (I-X klasės).

Logopedinės internatinės mokyklos mokymo programos I-V kl. sudarytos remiantis bendrojo lavinimo I-IV klasių mokomąja programa - pradinį klasių kursą įsisavina tik per 5 metus. Didelis dėmesys skiriamas pagrindiniam kalbinio defekto šalinimui per

individualius logopedinius užsiėmimus. Jie sudaro apie 22% viso I-V kl. mokomojo laiko.

Logopedinėje mokykloje bendrojo lavinimo dešimtmetės mokyklos V-VI kl. mokymo kursas išeinamas per 7 metus (VI-XII kl.). Klasėje ir auklėjamojoje grupėje būtina suvienodinti vaikų skaičių. Jose turi būti ne daugiau 10-12 mokinių. Mažesnis vaikų skaičius leis priartinti auklėtinių ugdymo sąlygas prie šeiminio auklėjimo modelio.

Kalbėjimas koreguojamas ne tik per specialius logopedinius užsiėmimus, bet ir per visų bendrojo lavinimo dalykų bei darbinio mokymo pamokas, taip pat auklėtojų užsiėmimuose.

Logopedinės mokyklos mokinių užklasinė veikla turi būti skirta mokinių kalbos korekcijai, meilės gimtai kalbai, kalbos kultūros ugdymui.

Vaikų su kalbėjimo sutrikimais ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje. Vaikai, turintys šnekamosios bei rašomosios kalbos sutrikimų, gali būti mokomi ir bendrojo lavinimo mokyklose. Tai vyksta dviem būdais.

Kai kalbėjimo sutrikimai žymūs - I arba II laipsnio kalbėjimo neišsivystymas - organizuojamos specialios logopedinės klasės pačioje mokykloje. Čia vaikai mokomi pagal tą pačią bendrojo lavinimo mokyklos programą, tačiau per ilgesnį laiką. Vaikai su I arba II laipsnio kalbėjimo neišsivystymu priimami mokytis į parengiamąją klasę, kurią veda logopedas. Čia per metus vaiko kalba tiek išvystoma, kad jis būtų pajėgus toliau mokytis drauge su visais pagal tą pačią programą. Jei per vienerius metus tokio lygio pasiekti nepavyksta, tuomet I klasės kursas ištesiamas per 2 metus. Tai galėtų būti I⁰ (nulinė) ir I klasės. Be bendrojo lavinimo dalykų toliau intensyviai plėtojama vaiko kalba, šalinami jos vystymosi sutrikimai. Čia glaudžiai bendra-

darbieuja pradinėjų klasių mokytojos ir logopedas. Jie drauge sudaro individualią kiekvieno vaiko mokymo ir kalbos plėtojimo, jos koregavimo programą ir nuolat derina tarpusavyje savo darbą. Dirbama pagal logopedinės mokyklos programą.

Mikčiojantiems, neturintiems kitų kalbos reidos sutrikimų moksles pradinėse klasėse nepratęsimas. Dirbama pagal bendrojo lavinimo mokyklos programą per tą patį laiką, tačiau kitais metodais, leidžiančiais atstatyti sutrikusią komunikacinę kalbos funkciją, laipsniškai pereinant nuo situacinės prie kontekstinės kalbos formų. Būtų tikslinga, kad dirbtų šiose klasėse pedagogas, turintis pradinėjų klasių mokytojo išsimokslinimą ir baigęs defektologijos fakultetą, kur būtų įsigijęs logopedo kvalifikaciją.

Logopedinėse klasėse vaikų skaičius ne didesnis kaip 8-10.

Antros būdus. Lengvesnių kalbėjimo sutrikimų atvejis (III laipsnio kalbėjimo neišsivystymas, fonetiniai-foneminiai defektai, fonetiniai sutrikimai, lengvo laipsnio mikčiojimas, disgrafija, disleksija) vaikai mokosi drauge su bendrojo lavinimo mokyklos vaikais, neturinčiais kalbėjimo sutrikimų. Jų kalbėjimo trūkumai šalinami ir bendroji kalbos reida koreguojama specialiose korekcinuose užsiėmimuose logopediniuose mokyklų kabinetuose. Šiuose kabinetuose vaikai lankosi nepamokiniu metu. Pagrindinės korekcinio darbo formos logopediniame kabinate - grupiniai ir individualūs užsiėmimai. Logopediniame kabinate komplektuojamos šios mokinių grupės: su skaitymo ir rašymo sutrikimais (disleksikai, disgrafikai), su fonetinio ir leksinio-gramatinio vystymosi nukrypimais (III laipsnio kalbėjimo neišsivystymas), su atskirų fonemų tarimo trūkumais (įveirūs šveplavimo atvejais, be leksinių ir gramatinių trūkumų), taip pat mikčiojančių grupės.

Grupės gali būti komplektuojamos iš įvairių klasių mokinių,

turinčių tos pačios rūšies kalbėjimo sutrikimų. Disgrafikų ir dialektikų grupės komplektuojamos iš mokinių, besimokančių gretutinėse klasėse, pavyzdžiui - entraklasių - trečiaklasių grupės. Tuo tarpu švepluojančių vaikų grupės (izoliuoti fonetiniai trūkumai) gali būti komplektuojamos ne iš gretutinių, bet ir iš įveirčių klasių. Pavyzdžiui, toje pačioje grupėje garso r tarimo galima mokyti ir pirmoką, ir trečioką.

Užsiėmimai logopediniame kabinete su kiekviena mokinių grupe turėtų vykti 3-4 kartus per savaitę.

Logopedinį darbą gali dirbti tik specialistas, turintis specialų aukštąjį defektologo-logopedo išsilavinimą (išsimokslinimą). Apie savo darbą mokyklos logopedas referuoja direktoriaus pavaduotojui, kuriojančiam pradinės klases. Metinėje darbo ataskaitoje logopedas nurodo, kiek vaikų išleido iš kabineto su ištaisyta kalba, kiek su pagerėjusia, su kuriais numato tęsti korekcinis užsiėmimus kitąmet.

Bendrojo lavinimo mokyklos mokiniai savo kalbėjimo sutrikimus gali šalinti taip pat sanatorių, poliklinikų ir kitų gydymo įstaigų logopediniuose kabinetuose.

Logopedų darbui vadovauja ir jį kontroliuoja Lietuvos TSR liaudies švietimo, Sveikatos apsaugos ministerijos ir jų žinioje esantys skyriai.

Vaikų su atamos-judėjimo organų funkcijų sutrikimais mokymo ir auklėjimo įstaigos

Vaikai su atamos-judėjimo organų funkcijų sutrikimais mokosi specialiose internatinėse mokyklose. Tai bendrojo lavinimo mokymo bei auklėjimo, gydomoji-atstatomoji vaikų, sergančių cerebriniu paralyžiumi, persirgusių poliomielitū, encefalitu (su liekamaisiais reiškiniais), traumotų svariųose ir kt., įstai-

ga, kuri, spręsdama bendrojo lavinimo mokyklos uždavinius (visapusiškas vystymas, humanistinis-tautinis auklėjimas, bendrasis ir darbinis mokymas ir proforientavimas), kartu sprendžia ir specifinius: vysto kompensacinius procesus, koreguoja vystymąsi, atlieka gydomąjį-atstatomąjį darbą, parengia socialiniams integravimuisi visuomenėje.

Svarbiausias vaikų su atamos-judėjimo organų funkcijų sutrikimais mokymo ir auklėjimo principas yra korekcinis kryptingumas. Tokius vaikus į internatines mokyklas siunčia liaudies švietimo įstaigos, remdamosi medicininių-psichologinių-pedagoginių komisijų sprendimais.

Protiškai atailikę vaikai į pagalbines klases priimami, remiantis medicininės-pedagoginės komisijos sprendimu ir kai ne mažiau kaip per vienerius vaiko mokymo ir auklėjimo metus pasiskėja, kad jis yra visą laiką nepažangus dėl protinio atsilikimo.

Normalaus intelekto vaikai su atamos-judėjimo organų funkcijos sutrikimu mokomi pagal bendrojo lavinimo mokyklos programą.

Specialiosios internatinės mokyklos struktūra:

- 1) I-IV klasė, 4 metai (pradinė mokykla),
- 2) V-X klasė, 6 metai (dešimtmėtė mokykla),
- 3) XI-XIII kl., 3 metai (vidurinė mokykla).

Specialiojoje internatinėje mokykloje vaikai (išskyrus protiškai atsilikusius) gauna bendrą vidurinį išsilavinimą, kurio turinys iš esmės atitinka bendrą vidurinį mokymo turinį. Tikslai fizinio lavinimo normatyvai jiems neprivelomi.

Mokymo planuose numatomi specialiai paruošti korekcinų užsiėmimų, socialinės-buitinės orientuotės, logopedijos, gydomosios mankštos kursai, kurie gali būti individualūs arba grupiniai. Mokiniai gauna pradinį profesinį parengimą.

Specialiosios internatinės mokyklos pagalbinių klasių struktūra:

- 1) I-IV kl., 4 metai, I pakopa (pradinis),
- 2) V-X klasė, 5 metai, II pakopa (pagrindinė su profesiniu darbinio rengimu).

Vaikų su atšamos-judėjimo organų funkcijų sutrikimais ir su debilumo laipsnio protiniu atsilikimu mokymo turinį apsprendžia pagalbines mokyklos programa, išskyrus fizinį lavinimą (dėl fizinių trūkumų neįvykdo normatyvų).

Specialiosios internatinės mokyklos mokiniai per mokslo metus individualiai gydomi medikamentais, fizioterapinėmis priemonėmis, gydomąja fizikultūra, masažu bei kitomis priemonėmis.

Specialiosios internatinės mokyklos klasės ir auklėjamosios grupės susideda iš 15-20 mokinių. Pagalbinėse klasėse - 7-10 mokinių, kurių mokytojai skiriami asmenys, turintys oligofreno pedagogo specialybę.

Mokyklinio amžiaus vaikai su stuburo iškrypimais mokomi, auklėjami ir gydomi specialioje šiems vaikams skirtoje internatinėje mokykloje.

Specialiajai internatinei mokyklai, jos gydomajam-profilaktiniam, sanitariniam-higieniniam ir auklėjamajam darbui reikalingi medicinos darbuotojai - pediatrai, chirurgai, neurapatologai, fizioterapeutas, stomatologai, viduriniai ir jaunesnysis medicinos personalas.

Specialioji internatinė mokykla naudoja toms pačioms juridinėms teisėmis, kaip ir kitos to tipo mokyklos, yra tiesiogiai pavaldi Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijai, finansuojama iš Respublikos ir miesto biudžeto.

Sulėtėjusio vystymosi vaiku mokymo ir auklėjimo

įstaigos

Šiai grupei priskirtini vaikai su nepakankamai susiformavusiomis pagal kalendorinį amžių aukštesiomis galvos smegenų žievės funkcijomis. Tačiau šis nepakankamumas, dėl atitinkamų sąlygų ir adekvačių aferentacijų įtakos, normalizuojasi.

Būdingiausi šių vaikų psichinio vystymosi bruožai yra jų pažinimo veiklos raidos sutrikimas, emocijų bei valios sferų nebrandumas. Jų pažinimo veiklos, įvairių psichikos funkcijų, intelekto sutrikimas netolygus (ypač žymus verbalinio intelekto sutrikimas, esant gana aukštam neverbaliniam intelektui); būdingi elgesio ypatumai - hiperaktyvumas ir kt., netolygus, kintantis šių vaikų protinės veiklos produktyvumas, susijęs su darbingumo svyravimais, menku darbingumu, specifiniais kalbėjimo sutrikimais, kurie atsispindi tartyje, kalbėjimo (smatinėje sandaroje ir žodyne).

Esminiai šių vaikų psichinio vystymosi bruožai, liudijantys didelės jų vystymosi galimybes, yra jų vystymosi sutrikimo (sulėtėjimo) laikinas, grįžtamas pobūdis, sąlyginai aukštas jų mokslumas, pasireiškiantis sugebėjimu efektyviai pasinaudoti suaugusiojo pagalba ir pritaikyti įsisavintą apibendrintą veiklos principą analogiškose situacijose, gana kritiškas savęs, savo galimybių bei darbo rezultatų vertinimas, adekvatus, atitinkantis situaciją elgesys.

Anksti sudarius tinkamas gydymo, auklėjimo, mokymo ir ugdymo sąlygas, kryptingai koreguojant vystymąsi, šie vaikai pasiekia praktiškai normalų protinio išsivystymo lygį.

Somatogeninės, psichogeninės ir konstitucinės kilmės sulė-

tėjusio psichinio vystymosi veikai mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, bendro tipo klasėse. Tačiau jiems turi būti teikiama sisteminga pedagogo pagalba. Esant reikalui, veikai gali I arba II klasės kursą kartoti. Tačiau jeigu ir pakartojęs tos pačios klasės kursą vaikas nesugebėjo išmokyti nustatytos programos, jį reikia siųsti konsultuotis į zoninę MPPK, kuri nukreiptą jį į išlyginamąją klasę arba konsultuotą pedagogą ir tėvus dėl individualaus darbo.

Cerebrinės kilmės sulėtėjusio vystymosi veikai turi būti mokomi išlyginamosiose (individualaus mokymo) klasėse arba specialiojoje sanatorinėje mokykloje, klasėje - 12-13 vaikų. Specialaus mokymo sąlygomis galima mokyti vaiką individualiai, tinkamai koreguoti jo vystymąsi, išsamiai jį ištirti, nustatyti jo psichinį bei pedagoginį išsivystymo lygį, numatyti jo psichikos "silpnąsias" ir "stipriąsias" vietas, dirbti su mažesniu mokinių skaičiumi. Svarbiausias specialaus mokymo bruožas - mokymo korekcinis kryptingumas, jo orientacija į vystymosi sutrikimo šalinimą. Mokymo korekcinis kryptingumas pasireiškia mokymo turinio specifiška (specifiniai mokymo dalykai, numatyti mokymo plane, mokymo dalykų ir atskirų jų skyrių specialūs propedeutiniai kursai), vaikui suprantami mokymo metodų (ypač praktinių) taikymu. Pedagoginė korekcija derinama su vaiko gydymu. Tik specialios mokymo sąlygos užtikrina šių vaikų mokymo ir auklėjimo vienybę. Klasėje sudaroma palanki aplinka, leidžianti vaikui jausti psichologinį komfortą. Mokoma taip, kad vaikas nesijustų negabus, nepilnavertis. Tokios sąlygos palankios koreguoti vaiko asmenybę, ugdyti asmenybės teigiamus bruožus.

Dauguma šios kategorijos vaikų kompensuoja vystymosi sulėtėjimą per penkerius mokymosi išlyginamojoje klasėje metus. Baigę

pradžios mokyklą, jie toliau mokosi bendrojo lavinimo mokyklos 5 klasėje. Ypatingais atvejais (kai labai ryškūs vaikų centrinės nervų sistemos lokalinių pažeidimų liekamieji požymiai) vaikas turėtų būti ir toliau (nuo 5 klasės) mokomas sanatorinio tipo specialiojoje mokykloje, skirtoje sulėtinto vystymosi vaikams.

Mokyklos struktūra - dvi pakopos. Pirmoji pakopa - parengiamoji - IV kl. (I-IV kl.), antroji pakopa - V-X klasės.

Pirmoje pakopoje mokoma dviem variantais. Pagal pirmąjį variantą mokslas trunka ketverius metus: I, II, III ir IV klasė. Pagal šį variantą mokosi vaikai, kurie jau mokėsi bendrojo lavinimo mokykloje.

Pagal antrąjį variantą mokslas trunka penkerius metus: parengiamoji, I, II, III, IV klasė. Į parengiamąją klasę priimami sulėtėjusio vystymosi vaikai, sulaukę mokyklinio amžiaus, būdami šioms vaikams skirtose specialiose ikimokyklinėse įstaigose ar bendro tipo vaikų darželių, vaikų namų specialiųjų grupių auklėtiniai.

Pirmoje pakopoje išeinamas bendrojo lavinimo pradinės mokyklos kursas. Šių klasių mokiniai, padarę žymią vystymosi pažangą, perkeltami toliau mokytis į bendrojo lavinimo mokyklą.

Išryškėjus mokinio protiniam atsilikimui, jis siunčiamas mokytis į pagalbinę mokyklą.

Mokiniai, kurie dėl sulėtėjusios psichinės brandos negali būti grąžinti arba perkelti į bendrojo lavinimo mokyklą, toliau tęsia mokslą pagal specialų planą ir bendrojo lavinimo mokyklų programą sanatorinio tipo specialiojoje mokykloje, skirtoje sulėtinto vystymosi vaikams.

Protiškai atsilikusią vaikų mokymo ir auklėjimo

įstaigos

Protiškai atsilikusiais vaikais laikomi tokie vaikai, kurie turi pažinimo ir kitų psichinių procesų nemažų nukrypimų bei kitų asmenybės savitumų, o neretai ir fizinio vystymosi sutrikimų, atsiradusių dėl įvairių ligų (pirmiausia galvos smegenų substancijos, jos apvalkalų uždegimų, galvos traumų) bei kitų žmogaus organizmą veikiančių kenksmingų veiksnių. Protinio atsilikimo priežastis yra organiniai centrinės nervų sistemos sutrikimai, kurie gali būti paveldėti, atsiradę embrioninėje vystymosi stadijoje ar ankstyvoje vaikystėje priklausomai nuo ankščiau ar vėliau persirgtų ligų bei kitų kenksmingų faktorių, sukėlusių šiuos sutrikimus.

Protiškai atsilikusiems vaikams būdingi įvairūs pažinimo procesų ir psichinių savybių sutrikimai: menkas pojūčių ir suvokimų diferencijuotumas, klausent ir stebint, dėmesio apimties siaurumas, vaizdinių blankumas ir greitas jų kitimas; jie sunkiai išimena, greitai užmiršta, netikslingai atgamina, jų atkuriamoji ir kūrimoji veidduotė bei svajonės esti skurdžios, mąstymas konkretus, paviršutiniškas, analizės ir sintezės, apibendrinimo ir abstrahavimo operacijos menkos. Be to, jiems būdingas sulėtėjęs kalbos išmokimo tempas, skurdus žodžių ir sėsuras žodžio reikšmės supratimas, tarimo defektai; būdingi nepagalvoti poelgiai ir veiksmai, silpni jausmai, mažai diferencijuota valios ir emocijų sfera, nesubrendimas, patologinis nuotaikos; menki pažintiniai interesai ir kultūriniai poreikiai, savo galimybių pervertinimas, o kartais nepagrįstas nepasitikėjimas savo jėgomis, sumažėjusia iniciatyva bei savanoriškumas žaidybinėje, mokomojoje, darbinėje veikloje ir kt.

Tokiu būdu, protiškai atsilikusiu vaikų laikomas toks vaikas, kurio pažintinė, visa intelektinė veikla dėl organinio difuzinio galvos smegenų pažeidimo yra žymiai ir gana stabiliai pakenkta. Protiškai atsilikusio vaiko vystymasis yra patologinis. Toks vystymasis priklauso nuo aukštesios nervų sistemos veiklos ypatumų, nuo organinių jos pažeidimų, pirmiausia - nuo galvos smegenų ir jų žievės difuzinių sutrikimų. Vadinasi, protiškai atsilikęs vaikas netenka pirmosios ir reikšmingiausios normalaus psichinio ir fizinio vystymosi sąlygos - galvos smegenų ir jų žievės normalių funkcijų.

Pagal atsilikimo priežastį ir pagal normalaus vystymosi sutrikimo laiką bū protinio atsilikimo laipsni visi protiškai atsilikę gali būti skirstomi į grupes.

Pagrindinę protiškai atsilikusią vaikų dalį sudaro vaikai oligofrenai. Kalbėdami apie vaikus oligofrenus, paprastai omenyje turime tuos vaikus, kurių centrinė nervų sistema yra sutriku 1 dar embrioninio vystymosi laikotarpiu arba ankstyvojoje vaikystėje dar nesusiformavus kalbai (iki 2,5-3 metų amžiaus). Tad jau pati vaiko oligofreno psichinio vystymosi pradžia turi defektyvų pagrindą.

Kartais dėl įvairių vaiko ligų ar kitų kenksmingų veiksnių centrinė nervų sistema sutrinka kur kas vėliau, jau susiformavus vaiko kalbai, t.y. suėjus vaikui daugiau kaip 2,5-3 metams. Tada nors ir pakenkiamas vaiko psichinio vystymosi lygis, kuris buvo iki sutrikimo, bet toks vaikas skiriasi nuo vaikų oligofrenų savo pažintine veikla, darbingumu, elgesiu ir kitomis asmenybės savybėmis. Šios grupės vaikai yra vadinami protiškai atsilikusiais (bet ne oligofrenais), tačiau gyvoje buitinėje kalboje šios sąvokos dažnai neskiriamos.

Mokyklinio amžiaus protiškai atsilikę vaikai (debilai) moko-

mi specialiose (pagalbinėse) bendrojo lavinimo devynmetėse mokyklose, kurioms keliami šie uždaviniai:

- 1) koreguoti savo auklėtinių psichinį vystymąsi, pagal galimybes šalinti šių mokinių psichinio ir fizinio vystymosi trūkumus;
- 2) suteikti mokiniams elementarių bendrojo lavinimo dalykų žinių, jų pagrindu formuoti mokėjimų ir įgūdžių sistemą;
- 3) parengti mokinius darbui pagal prieinamą specialybę;
- 4) auklėti doroviškai, ugdyti mokinių dvasinę kultūrą, sudaryti sąlygas fiziniam vystymuisi.

Mokinių protinio ir dorovinio ugdymo pagrindą sudaro nacionalinė kultūra. Formuojant bendrojo lavinimo dalykų ir darbinio mokymo turinio pobūdį bei apimtį, atsižvelgiama į protiškaai atsilikusio vaiko protinio vystymosi ypatumus, jo sugebėjimą įsisavinti mokomąją medžiagą. Pagalbinė mokykla nesuteikia išsilavinimo cenzo. Minėti uždaviniai gali būti įgyvendinami, jeigu:

1) Sudaromos specialios sąlygos protiškaai atsilikusių vaikų vystymosi korekcijai, mokymui, auklėjimui. Sėkmingas darbas su šiais mokiniais įmanomas tik gerai pažįstant juos, žinant jų defekto priežastis, struktūrą, potencines galimybes, korekcines priemones vieno ar kito defekto šalinimui ar jo neigiamo poveikio organizmo vystymuisi mažinimui. Mokinių sveikatos būklė reikalauja specialaus tausojančio (apsauginio) pedagoginio dienos režimo, kurį sudaryti ir išlaikyti įmanoma tik specialiosios mokymo bei auklėjimo įstaigos, kvalifikuotų defektologų (oligofrenopedagogų) pastangomis.

*Pagalbinę mokyklą-internatą siūloma paverinti profesine internatine mokykla.

2. Organizuojamas specialus mokymas ir auklėjimas. Atsižvelgiant į protiškaai atsilikusių vaikų psichinio ir fizinio vystymosi ypatumus bei pagalbinės mokyklos uždavinius, sudaromi specialūs mokymo planai, pagal kuriuos būtų galima parngti d' ilumo laipsnių protiškaai atsilikusius vaikus savarankiškam darbui. Į mokymo planą įeina bendrojo lavinimo (lietuvių kalba, matematika, istorija, geografija ir kt.) ir darbinio profesinio rengimo dalykai (rankų darbai, braižyba, profesinis rengimas), taip pat specialieji korekciniai užsiėmimai, skirti įvairių psichinio bei fizinio vystymosi defektų šalinimui (logopediniai užsiėmimai, gydomoji fizikultūra, socialinė-buitinė orientuotė)*.

Protiškaai atsilikusių vaikų mokymo specifika išryškėja ir specialiose mokymo programose, kuriose planuojami ilgi propedeutiniai periodai, kiekvienas mokomasis dalykas prastinamas iki elementarių žinių lygio, gausu kartojimo. Visas mokymas yra praktinio pobūdžio. Dėl protiškaai atsilikusių vaikų tipologinių ypatumų, nevienodo atsilikimo laipsnio (lengvo, vidutinio, sunkaus laipsnio debilumas) reikia mokymo programas diferencijuoti. Šie ir kiti principai yra realizuojami originaliuose pagalbinių mokyklų vadovėliuose, mokymo vaizdinėse priemonėse. Pagrindinis medžiagos struktūrinis principas - etnokultūrinis.

Pagalbinėse mokyklose specifinis bruožas pasižymi ir mokymo procesas. Jo organizavimo principai: vaiko veikla - pagrindinis jo ugdymo ir vystymosi veiksnys; mokymo procesas - ne tik žinių, mokėjimų, įgūdžių perteikimas, bet ir vaiko protinio bei fizinio vystymosi koregavimas, savarankiškumo, aktyvumo ugdymas.

* Rekomenduojama vadinti "namų ūkiu".

Ryškūs vaikų psichiniai trūkumai riboja jų pažintinį aktyvumą, savarankiškumą, todėl, nors mokymas ir grindžiamas pedagogine mokytojo ir mokinio sąveika, pagalbinėje mokykloje pedagogo vadovaujantis vaidmuo išlieka visuose mokymo etapuose, keičiasi tik šio vadovavimo formos. Atsižvelgiant į protiškai atsilikusio debilumo laipsnio ypatumus, parenkami mokymo metodai bei mokymo formos, pirmenybę teikiant vaizdinei ir praktinei veiklai. Per pamokas derinamas individualus, grupinis ir kolektyvinis darbas, savarankiška ir mokytojo organizuojama veikla. Pagrindinė mokymo forma yra pamoka, kuri gali būti vedama klasėje, spec. kabinete, dirbtuvėje ar kitoje vietoje; organizuojamos mokomosios ekskursijos, pamokų ruošė, kurios būtinos kaip kartojimo, praktinių įgūdžių formavimo bei taikymo priemonė. Ugdyme svarbų vaidmenį vaidina mokytojo ir mokinio santykiai. Geras mokinių pažinimas, jų teigiamų savybių bei potencialių galimybių išryškėjimas sudaro palankias sąlygas abiejų pusių savitarpio supratimui, bendradarbiavimui, padeda įveikti negatyvias vaiko nuostatas mokyklos bei mokymosi atžvilgiu.

3. Koreguojamasis auklėjamasis darbas. Jo tikslas - ugdyti vaiko asmenybę, salinant antrinius bei trečios eilės defektus, atsiradusius dėl pažeistos centrinės nervų sistemos bei neteisingo auklėjimo, netinkamų, nenormalių socialinių sąlygų. Normalaus intelekto žmogus tampe asmenybe per savo individualybės plėtrą, o protiškai atsilikusiam tai beveik nepasiekiamo dėl jo mąstymą, veiklos, valios emocijų sutrikimų. Todėl specialioji mokykla formuoja mokinių dorovinius, visuomeninio elgesio, darbinius įgūdžius bei įpročius, sudarydama sąlygas jiems dalyvauti įvairioje veikloje. Tam tarneuje užklasinis darbas, kuriuo siekiama ne tik užimti mokinius, bet ir plėsti jų interesus, polinkius, sugebėjimus atitinkančia veikla, ugdyti jų valią, formuoti teigiamus charakterio

bruožus ir kitas asmenybės savybes. Daug sunkumų patiria protiškai atsilikę vaikai bendraudami tarpusavyje ir su aplinkiniais žmonėmis. Todėl kolektyvo, kolektyviškumo ir individualumo sąveikos teisingas vertinimas, atsižvelgimas į mokinių amžiaus bei tipologines ypatybes bendravimo procese yra svarbios prielaidos draugiškų, humaniškų, tolerantiškų santykių formavimuisi.

4. Sveikatingumą keliančio darbo organizavimas. Kaip pažymima bendrojo lavinimo mokyklos koncepcijoje, mokinių sveikata tampa valstybinės reikšmės dalyku. Sistemingsi atliekamas gydomasis-koreguojamasis vaikų su fizinio bei protinio vystymosi sutrikimais darbas turi svarbią reikšmę pažeistų funkcijų susiformavimui ir kompensavimui. Šio darbo turinį sudaro bendras ir specialus medicamentinis gydymas, fizioterapinių priemonių taikymas, profilaktinis darbas, tausojantis dienos režimas, fizinė kultūra, higienos žinių ir įgūdžių formavimas, racionalus maitinimas. Bendradarbiaudami su pedagogais, kaip kitų specialiųjų mokyklų, taip ir pagalbinės mokyklos medicinos darbuotojai padeda organizuoti kompleksinę medicininę-pedagoginę korekciją.

5. Darbinis ugdymas. Pagalbinė mokykla rengia mokinius profesijai. Darbinis ugdymas grindžiamas darbinio mokymo ir auklėjimo sistemingumu ir perimamumu, nacionaline darbo kultūra ir tradicijomis, skatinimu suprasti ir pajusti gerai ir gliažiai atlikto darbo prasnę.

Darbinį mokymą ir auklėjimą pagalbinėje mokykloje sudaro trys etapai: a) propedeutinis (I-IV klasės); b) proforientacinis (V klasė); c) profesinis (VI-IX klasės).

Propedeutinis etapas - profesinio mokymo įvadas, jo pamatas. I-IV klasėse mokoma elementarių rankų darbų, savitvarkos ir savitarnos. Rankų darbų mokymas turi korekcinį ir auklėjimąjį po-

būdį. Mokant rankų darbų, sudaromi universalūs įgūdžiai, būdingi daugeliui veiklos sričių. Šiame etape išaiškinami mokinių polinkiai, gebėjimai, kontraindikacijos ir jų pagrindu rašoma negalutinė profesinio tinkamumo charakteristika. Profesinio tinkamumo charakteristiką sudaro dvi dalys: medicininė ir pedagoginė. Medicininę dalį rašo mokyklos gydytojas, pedagoginę – mokytojas. Rankų darbų pamokas papildo ekskursijos, darbinio profilio būreliai ir kita užklasinė veikla.

Proforientacinis etapas. Šio etapo tikslas – padėti mokiniams pagal jų gebėjimus, sveikatą, polinkius pasirinkti tinkamą profesiją. Šiame etape gali būti tokios darbinės veiklos kryptys:

1. Profesinis orientavimas, t.y. mokinių supažindinimas su rajono liaudies ūkiui reikalingomis profesijomis ir reikalavimais joms. Per įvairių dalykų pamokas, ekskursijas ir mokymo dirbtuves, kolūkius, gamyklas, aptarnavimo įstaigas, per renginius profesijos pasirinkimo tematika mokiniai supažindinami su įvairiomis profesijomis bei jų įsigijimo formomis.

2. Praktinis profesinių interesų tikrinimas. Sudaromos sąlygos mokiniams savo norus ir galimybes išbandyti praktiškai dirbant mokyklos dirbtuvėse, specialiose klasėse prie profesinių mokyklų, bazinėse įstaigose ir kt. Mokymosi dirbtuvėse trukmė priklauso nuo mokyklos darbinio mokymo profilio. Tuo pačiu metu tiriama mokinių profesinis tinkamumas, kontraindikacijos.

3. Profesinė stranka ir konsultavimas. Klasės vadovas, rekomenduodamas auklėtiniams specialybes, vadovaujasi IV ir V klasių profesinio tinkamumo charakteristikomis (IV klasėje jas rašo atskirų specialybių mokytojai), taip pat įvairių dalykų mokytojų, auklėtojų, tėvų teikiama informacija ir savo stebėjimų duomenimis. Apie profesinį mokinių tinkamumą informuojami tėvai, mokyk-

los vadovybė. Informuojant tėvus, apibūdinamos visos profesijos, kurios tinka auklėtiniui, aptariamos galimybės jas įsigyti ir produktyviai dirbti.

Profesinis mokymas. Specialybės mokoma mokyklos dirbtuvėse, bazinėse įmonėse bei įstaigose (priklausomai nuo vietos sąlygų ir poreikių). Pagrindinė profesinio mokymo forma V–IX klasėse – pamoka. Pamokas papildo ekskursijos, darbo praktika, darbinio profilio būreliai, kita užklasinė veikla. Darbų praktiką moksleiviai atlieka bazinėje įmonėje pagal darbinio mokymo profilius.

Visuomenei naudingą darbą organizuoja mokyklos pedagogų taryba, atsižvelgdama į moksleivių interesus, mokyklos galimybes ir socialinės-ekonominės aplinkos poreikius, pasibaigus mokslo metams.

Pagalbinės mokyklos struktūra. Bendrojo lavinimo pagalbinės mokyklos, pagalbinės internatinės mokyklos struktūra sudaroma iš dviejų pakopų: pirmoji pakopa – I–IV klasės, antroji pakopa – V–IX klasės.

Baigusiems pagalbinės mokyklas sudaromos sąlygos mokytis specialiosiose profesinėse technikos mokyklose arba profesinių technikos mokyklų specialiosiose grupėse.

Mokyklinio amžiaus debilumo laipsnio protiskai atsilikę vaikai dar mokomi ir auklėjami pagalbinės mokyklos prailgintos dienos grupėse, specialiojoje pagalbinėje internatinėje mokykloje (protiškai atsilikusiems vaikams su elgesio patologija, psichoneurologinių, psichiatrinų, vaikų sanatorijų pagalbinėse klasėse bei sanatorinio tipo specialioje pagalbinėje internatinėje mokykloje, esančioje Lietuvos TSR sveikatos apsaugos ministerijos žinioje, specialioje internatinėje mokykloje, esančioje Lietuvos TSR darbo ir socialinio aprūpinimo ministerijos žinioje) ir

atskirais atvejais individualiai vaiko šeimoje.

Pagalbinės mokyklos klasėse (auklėjamojoje grupėje) neturi būti daugiau kaip 14 mokinių.

Pagalbinę mokyklą pradeda lankyti 7 metų vaikai. Metus ar daugiau lankę bendrojo lavinimo mokyklą gali būti priimti į I ar II pagalbinės mokyklos klasę. Ikimokyklinio amžiaus pagalbinių vaikų namų ar kitų tipų protiškai atsilikusių vaikų ikimokyklinių įstaigų auklėtinei priimami į pagalbinę mokyklą, remiantis įstaigos medicininės-pedagoginės komisijos sprendimu.

Jau pradinėse klasėse sudaromos sąlygos vaiko psichiniam bei fiziniam vystymuisi ir korekcijai, įvairiapusiškam lavinimuisi. Šiose klasėse dedami dorovinio elgesio pagrindai, formuojami pradiniai kalbėjimo, skaitymo, rašymo, skaičiavimo įgūdžiai, kaupiama bendravimo patirtis.

Mokymosi laikas pradinėse klasėse nelimituojamas. Mokiniai, kurie dėl vieno ar kitų priežasčių nepakankamai pasirengę tolesniam mokymuisi, gali likti kurso kartoti. Jei po kompensacinio mokymo nepavyksta įveikti atsilikimo, medicininės-psichologinės-pedagoginės komisijos nutarimu vaikas gali būti atleistas nuo tolesnio mokymosi ir atiduotas tėvų ar socialinio spūrinimo įstaigų globai.

Pagalbinės mokyklos pradinėse klasėse paprastai moko vienas mokytojas. Rekomendacijos ir praktiniai bandymai čia dėstyti kai kuriuos dalykus (pavyzdžiui, fizinį lavinimą, muziką) skirtingiems specialistams neatitinka protiškai atsilikusio vaiko poreikių ir neturi būti toliau toleruojami.

Pradines klases baigęs mokinys turi būti parengtas mokytis antroje pagalbinės mokyklos pakopoje.

Pagrindinė antrosios pakopos funkcija - suteikti bendrojo la-

vinimo žinių pagrindų, suformuoti pasaulėžiūrą, dorovines nuostatas, lavinti gimtąją kalbą, parengti mokinių gyvenimui plačiąja prasme.

Kiekviena pagalbinė mokykla, siekdama užtikrinti savo auklėtinių profesinio rengimo didesnę efektyvumą, turėtų sukurti tokią mokymo materialinę bazę, kuri būtų analogiška profesinei technikos mokyklai.

Norint pasiekti geresnių pagalbinės mokyklos mokinių socialinės-darbinės adaptacijos rezultatų, būtina baigusiems pagalbinės mokyklos IX klasę nedelsiant Respublikoje įsteigti specialiąją profesinę internatinę mokyklą.

Specialiosios pagalbinės internatinės mokyklos vaikams ir paaugliams su elgesio patologija uždavinys - perauklėti sunkiai auklėjamus ir padariusius nusikaltimus protiškai atsilikusius vaikus ir paauglius, tęsti bendrąjį ir profesinį rengimą, taikant gydymą. Auklėtinių perauklėjimui ypatingas dėmesys skiriamas darbo terapijai, darbiniam mokymui ir auklėjimui, visuomenei naudingam ir produktyviam darbui. Mokslas mokykloje tęsiasi nuo IV iki IX klasės. Į šią mokyklą priimami nuo 11 iki 18 metų pagalbinių mokyklų auklėtiniai.

Respublikos pagalbinių mokyklų bazėje tikslinga būtų įsteigti 2-3 sanatorinio tipo pagalbinės internatinės mokyklas, kuriose galėtų mokytis silpnesnės sveikatos mokyklinio amžiaus protiškai atsilikę vaikai.

Protiškai atsilikusių vaikų (imbecilų, idiotų)

ugdymo ir globos įstaigos

Žymiai protiškai atsilikę, nemokytini imbecilumo ir idiotijos laipsnio vaikai globojami ir ugdomi specialiuose vaikų inter-

natuose, esančiuose Darbo ir socialinio aprūpinimo ministerijos žinyboje ir išlaikomuose iš Respublikos biudžeto lėšų.

Į internatus priimami 4-18 metų amžiaus vaikai medicininių-psichologinių-pedagoginių komisijų pripažinti nemokytiniais. Šiuose internatuose sudarytos specialios ugdymo programos, atsižvelgiant į vaikų psichinę ir bendrą sveikatos būklę, amžių, turimus įgūdžius. Vaikams ugdoma kalba, jie mokosi skaityti, rašyti, elementariai skaičiuoti, pažinti aplinką. Jų darbinė-praktinė veikla nukreipiama asmens higienos ir savitarnos įgūdžių formavimui. Medicininėmis ir pedagoginėmis priemonėmis ugdomi ir lavinami organizmo kompensaciniai mechanizmai, leidžiantys vaikams elementariu lygiu adaptuotis visuomenėje. Siekiant išvengti diagnostinių klaidų, vaikų internatų globotiniai sistemingai tikrinami medicininių-psichologinių-pedagoginių komisijų.

Anomalių vaikų ugdymas bendrojo lavinimo

įstaigose

Sėkmingas anomalių vaikų ugdymas ir jų integravimas visuomenėje turėtų remtis demokratiniu ir humanistiniu požiūriu į asmenis, turinčius vienokių ar kitokių psichinio vystymosi sutrikimų.

Šiuo metu sveikoji visuomenės dalis gerokai stokoja tolerancijos šių asmenų atžvilgiu.

Lengvesniais anomalumo atvejais reikia organizuoti šių vaikų mokymą drauge su normaliai besivystančiais. Šių vaikų integracija į normaliai besivystančių vaikų kolektyvus leidžia laimėti abiem pusėms. Anomalūs vaikai ir jų tėvai nesijaučia atstumti visuomenės, be to, vaikas gali likti savo šeimoje, nereikia vykti į specialią mokyklą-internatą, kuri būna paprastai toliau nuo namų. Integruoti anomalūs vaikai geriau vystosi ir adaptuojasi socialiai,

be to, išvengia jiems būdingų stereotipinio elgesio formų, nes modeliuoja savo elgesį pagal normalių vaikų elgesio pavyzdžius.

Kita vertus, sveikiesiems vaikams, dažnai bendraujant su anomaliais ir juos globojant, ugdomi kilnūs gailestingumo, stajautos ir kiti altruistiniai jausmai.

Anomalių vaikų integravimas, atsižvelgiant į vietos sąlygas, vykdomas trimis būdais:

1. Anomalūs vaikai mokomi drauge su normaliai besivystančiais vaikais vienoje klasėje, skiriant jiems papildomus korekcinis užsiėmimus pagal jų defekto pobūdį. Taip gali būti mokomi vaikai turintys įvairaus pobūdžio nelabai žymius kalbėjimo, klausos, regėjimo bei judėjimo ir atamos aparato sutrikimus.

2. Anomalūs vaikai mokomi specialioje klasėje, esančioje bendrojo lavinimo mokykloje, pagal specialią programą. Šiems vaikams sudaromos galimybės drauge su normaliais vaikais mokytis kai kurių nepagrindinių dalykų. Vieniems tai bus vaizduojamosios veiklos, kitiems fizinio lavinimo, tretiems muzikos užsiėmimai.

Taip gali būti mokomi praktiškai visų grupių anomalūs vaikai.

3. Anomalūs vaikai mokomi specialioje klasėje esančioje bendrojo lavinimo mokykloje. Čia anomalūs ir sveiki vaikai bendrauja nepamokiniu metu - būreliuose, ekskursijose, žaidimuose.

Tokios klasės gali būti steigiamos protiškai atsilikusiems, lėtai psichiškai bręstantiems, turintiems nežymių kalbėjimo sutrikimų vaikams. Pagerėjus vaiko vystymuisi (lėto psichinio brėdimo atveju), išnykus kalbėjimo raidos sutrikimams, jie vaikai perkeliama į normaliai besivystančių vaikų klases.

Taip integruojant anomalūs vaikus su normaliai besivystančiais vaikais, būtina užtikrinti kvalifikuotą pedagogų-defektologų ir medicinos specialistų pagalbą. Korekcinis užsiėmimas ve-

da ir su specialiomis klasėmis dirba tik specialistai, turintys atitinkamą defektologinį pasirengimą.

Specialiųjų mokyklų valdymas, kadrai, finansavimas
ir materialinė bazė

Specialiosios mokyklos kardinali pertvarka siejama su savarankiškais alternatyviais sprendimais Respublikoje, rajone, mokykloje. Tai įteisina švietimo įstatymas.

Svarbesni specialiojo mokymo klausimai sprendžiami kolegialiai su pedagogais, mokinių tėvais ir visuomene. Aukštesnio pavaldumo įstaigose sprendžiama tik tai, ko negalima išspręsti žemesnėse.

Specialiose švietimo įstaigose visuomeninio valdymo (mokyklų) tarybos steigiamos atsižvelgiant į vietos sąlygas. Mokyklos savivalda sudaro sąlygas maksimaliai ugdyti anomalius vaikus, didinti mokyklos savarankiškumą ir atsakomybę už anomalių vaikų parengimą savarankiškam gyvenimui.

Specialiųjų mokyklų vadovai konkursine tvarka renkami penkiems metams. Jie privalo turėti aukštąjį defektologinį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip 3 metų pedagoginio darbo stažą specialiojoje mokykloje; mokytojais ir auklėtojais skiriami asmenys, turintys aukštąjį, defektologinį išsilavinimą (pagal įgytą kvalifikaciją).

Komplektuojant šių įstaigų pedagoginius kadrus būtina vadovautis nuostata, jog su protiškai atsilikusiais vaikais gali dirbti tik oligofrenopedagogas, su logopatais – logopedas, su kurčiaisiais ir prigirdinčiais – surdopedagogas, su aklaisiais ir silpnaregiais – tiflopedagogas.

Mokytojai ir auklėtojai atlieka darbą vaikų socialinei adap-

tacijai parengti, maksimaliai koreguoti vaikų psichinio ir fizinio vystymosi trūkumus.

Būtina pakelti specialiosios mokyklos auklėtojo prestižą, suvienodinant jo darbo laiką ir atlyginimą su mokytojo darbo laiku ir atlyginimu.

Specialiose mokyklose dirba medikai specialistai: psichiatrai, LOR, oftalmologai, pediatrai, stomatologai, medicinos seserys.

Gydomasis darbas specialioje mokykloje padeda koreguoti mokinių psichinį ir fizinį vystymąsi.

Specialiosios mokymo bei auklėjimo įstaigos pavaldžios Lietuvos TSR liaudies švietimo, Darbo ir socialinio aprūpinimo, Sveikatos apsaugos ministerijoms bei jiems priklausantiems skyriams ir kitiems padaliniams. Specialiosios mokyklos finansuojamos iš Respublikos biudžeto. Jos gali būti remiamos ir laidaros lėšomis. Papildomam specialiosios mokyklos finansavimui sudaromas mokyklos fondas iš tokių pagrindinių šaltinių: bazinių įmonių ir organizacijų lėšų, mokinių tėvų mokamų slimentų įmokų, ir lėšų, gautų už pačios mokyklos ūkinę veiklą.

Specialioji mokykla savarankiškai sudaro biudžetinių asignavimų sąmatą ir ją disponuoja savo nuožūdra. Pagal turimą mokesčių fondą nustatomas reikalingas administracinio-ūkinio-aptarnaujančio personalo etatų ir pareigybių skaičius, įgyvendinama veiksmingesnė pedagogų ir kitų darbuotojų diferencijuoto apmokėjimo tvarka.

Buhalterinė apskaita tvarkoma pačioje mokykloje per centralizuotą Liaudies švietimo ministerijos buhalteriją.

Specialioje mokykloje gali būti ne daugiau kaip 180 vaikų. Bendrojo lavinimo dalykų kabinetinė sistema specialiojoje mokykloje netaikoma. Kokius gerai įrengtus specializuotus kabinetus ga-

li turėti mokykla, spreadžia mokyklos kolektyvas (pavyzdžiui, soc. orientuotės, logopedijos, ritmikos, darbų ir kt.). Naujos šio tipo mokyklos statomos pagal specialius projektus (pavyzdžiui, profesinės internatinės mokyklos projekte būtina prie klasių projektuoti psichoterapijos kabinetus).

Specialiųjų mokyklų tiek einamuosius, tiek kapitalinius remontus ir mokyklų eksploatacinę priežiūrą atlieka specializuotos tarnybos prie liaudies švietimo skyrių.

Metodinei paramai teikti, vadovėlių leidimu, veidinių bei techninių mokymo priemonių gamyba, materialinių fondų paskirstymu rūpinasi Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijoje veikiančios atskiras specialiųjų mokyklų padalinys.

Koncepcijos projektas parengtas, remiantis medžiaga gauta iš įvairių Respublikos specialiųjų mokyklų ir kitų anomalių vaikų gydymo, auklėjimo ir globos įstaigų.

Koncepcijos autoriai:

V. Karvelis, A. Adomavičius, A. Ališauskas, P. Brazauskienė, I. Elijošienė, R. Giedrienė, L. Kaukėnsitė, V. Kropovisovas, V. Šatavičius, K. Urbonavičienė.

Rengiant koncepciją prisidėjo:

A. Ambrukaitis, A. Budrevičius, A. Garšvienė, V. Gudonis, I. Jonkuvienė, D. Jurgaitienė, V. Jocys, B. Kekienė, I. Kerelytė, G. Lepečkienė, D. Miliauskienė, V. Ozolaitė, V. Pabrėn, J. Pumputis, L. Slapšytė, J. Šlapelis, V. Špokauskaite, V. Tekorius.

DAILĖS MOKYKLOS PERTVARKOS

K O N C E P C I J A

Tolesniam mokyklos ir visuomenės humanizavimo procesui būtina meninio auklėjimo sistemos pertvarka. Dailės mokykla, viena iš pradinių šios sistemos grandžių, turi padėti visapusiškai asmenybės brandai: vystyti besiskleidžiančius polinkius bei gabumus dailei, tenkinti moksleivių, taip pat suaugusiųjų, norinčių mokytis vakariniuose skyriuose, dvasinius poreikius, ugdyti dorovingumą, savo veiklos paskirties tautai ir visuomenei suvokimą.

Dailės mokyklos pertvarkos koncepcija parengta remiantis Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, laikantis joje iškeltų tautiškumo ir humaniškumo principų.

Debartinės dailės mokyklos problemos ir trūkumai

Respublikoje dar nepakanka dailės mokyklų. Stambiausiuose miestuose įsikūrusios, gilesnes tradicijas turinčios dailės mokyklos jau nepatenkina visų, norinčių jose mokytis, poreikių. Pastaraisiais metais šių mokyklų tinklas plečiamas. Daugelio rajonų centruose atidaryti dailės skyriai prie vaikų muzikos mokyklų. (Tokio pobūdžio mokyklas toliau tikslinga vadinti vaikų meno mokyklomis). Mažiau apgyvendintose vietose steigiami mokyklų filialai. Susidarius reikiamam moksleivių skaičiui, sustiprėjus tokio dailės skyriaus materialinei bazei, jis gali tapti savarankiška dailės mokykla.

Dailės mokyklose buvo mokoma pagal šalies mokymo planus,

Iš dalies ir programos, sudarytas akademinio dailės mokymo principu. Siekiant savitų mokyklos tradicijų, buvo kuriamos tam tikros savarankiškos programos, tačiau šis darbas liko neapibendrintas. Trūksta specialiosios literatūros, metodinių priemonių. Didelių sunkumų sudaro specialaus inventoriaus, priemonių ir medžiagų stygius.

Numatant gabių moksleivių tolimesnio mokymosi perspektyvą, stokojama vaikų, specialiosios ir aukštosios dailės mokyklų bendradarbiavimo.

Neišspręsta vasaros praktikų, kūrybinių stovyklų organizavimo problema, neįteisinti pedagogų, kūrybinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo principai.

Dailės mokyklų uždaviniai

Dailės mokykla, būdama visos švietimo sistemos sudėtine dalimi, tampa svarbiu, tautinę kultūrą formuojančiu, veikiniu.

Mokykloje formuojamas požiūris į aplinką ir meną doroviniu bei dvasiniu aspektais, sudaromi emociniai meninio vaizdo išgyvenimo pagrindai. Šių mokyklų moksleiviai įgyja praktinių įgūdžių dailės srityje, išsiugdo poreikį dailės veiklai, kūrybinei saviraiškai, susipažįsta su tautinės kultūros vertybėmis ir jos meninės kūrybos savitumu, geriausiais pasaulinės kultūros pavyzdžiais.

Dailės mokykla teikia bendrąjį meninį išsilavinimą būsimiems meno vertybių puoseleitėjams ir propaguotojams. Gabiausiems moksleiviams sudaromos sąlygos įsigyti tvirtesnius profesinius pagrindus.

Struktūra

Dailės mokykla yra užmokyklinė įstaiga, garantuojanti tolimesnį asmenybės vystymąsi, atsižvelgiant į jos polinkius ir gabumus.

Dailės mokykla organizuojama dviejų pakopų.

Pirmoje pakopoje mokymasis trunka ketveris metus. Šis laikas skiriamas visiems įstojusiems, norintiems mokytis dailės mokykloje ar vaikų meno mokyklos dailės skyriuose. Šioje pakopoje dėstomi dailės teoriniai ir praktiniai pagrindai, teikiantys bendrąjį meninį išsilavinimą.

Antrojoje pakopoje mokymasis trunka dvejus metus. Šis laikas skiriamas turintiems ryškesnius gabumus ir polinkius, norintiems toliau gilinti dailės žinias, specializuotis tam tikrame profilyje.

Pedagoginis procesas

Pedagoginis procesas grindžiamas integravimo-diferencijavimo, demokratizavimo ir humanizavimo principais. Mokymo ir auklėjimo turinys siejamas su tautinės kultūros interesais. Programose atsižvelgiama į galimybę reikėtis mokytojo ir moksleivių iniciatyvai. Kiekviena mokykla, vaudamasi programų teiginiais, gali juos papildyti ar pakeisti, atsižvelgdama į vietos sąlygas ir moksleivių interesus. Mokymo turinys diferencijuojamas pagal moksleivių individualius gabumus.

Pagrindinė mokymo organizavimo forma yra pamoka. Darbas vyksta grupėse, kurias sudaro 10-15 moksleivių. Mažiau ap-

gyvendintose vietovėse pakanka 8-12 moksleivių. V-VI klasėse grupę sudaro 6-9 moksleiviai. Pasirenkamos ir kitos darbo formos: parod , kultūros paminklų lankymas, susitikimai su dailininkais jų dirbtuvėse ir kt.

Mokslo metai dalijami į du pusmečius. Pusmečio pabaigoje vyksta peržiūros, kuriose vertinami atskirų disciplinų darbai.

Dailės mokykla ugdo savo krašto pilietį, tautinės kultūros, papročių ir tradicijų puoselėtoją ir tęsėją.

Moksleiviai

Į dailės mokyklą priimami bendrojo lavinimo mokyklų 10-12 metų amžiaus moksleiviai, turintys polinkių ir gabumų dalei. Kai atsiranda daugiau pageidaujančių mokytis, negu numatyta planuose, priimama konkurso tvarka, vadovaujantis mokyklos nuostatais.

Norint sureguliuoti moksleivių darbo krūvį, dailės mokyklų auklėtiniai atleidžiami nuo užklasinės veiklos bendrojo lavinimo mokykloje, talkų kolūkiuose, visuomenei naudingo darbo. Visuomeninė veikla jiems organizuojama bendrojo lavinimo mokykloje.

Pedagogai

Dailės mokyklos pedagogas - dorovingas ir dvasingas žmogus, turintis pedagoginio ir kūrybinio darbo patirtį, geras dalyko specialistas. Mokykloje leidžiama dirbti tik aukštąjį išsilavinimą turintiems pedagogams.

Dailės mokyklos pedagogai vadinami atitinkamos specialybės mokytojais. Jų pareiga suteikti mokiniams dailės pag-

rindų žinių ir įgūdžių, ugdyti meno mylėtojus ir globotojus, palaikyti ryšius su mokinių tėvais ir bendrojo lavinimo mokyklų pedagogais.

Dailės mokyklų pedagogai savo kvalifikaciją keičia kursuose, seminaruose, stažuotėse, kūrybinio darbo stovyklose savišvietos būdu. Šių mokyklų mokytojai atestuojami, jų atlyginimas priklauso nuo atestavimo rezultatų.

Valdymas

Mokyklos pavaldžios Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijai. Mokyklos veiklai vadovauja direktorius, renkamas penkeriems metams. Didesnėse dailės mokyklose gali būti direktoriaus pavaduotojas, kurį pasirenka direktorius.

Pagrindiniams klausimams spręsti sudaroma Pedagogų taryba, iš mokyklos administracijos ir mokytojų. Tarp šios tarybos posėdžių einamuosius klausimus sprendžia direkcinė taryba, kurią sudaro administracija, visuomeninių organizacijų atstovai.

Dailės mokykla savarankiškai bendradarbiauja su šalies ir užsienio mokyklomis, įstaigomis ir organizacijomis.

Finansavimas ir materialinė bazė

Mokslas dailės mokyklose apmokamas. Mokesčio dydį nustato Lietuvos TSR Ministrų Taryba.

Lėšas sudaro biudžetiniai asignavimai mokyklai išlaikyti, inventoriui įsigyti ir kapitaliniam remontui daryti, taip pat mokinių tėvų ir besimokančiųjų vakariniuose dailės mokyklos skyriuose mokestis už mokslą, sponsorių įnašai.

Papildomam finansavimui formuotinas bendrojo lavinimo mokyklos fondas iš tų pačių šaltinių.

Būtina gerinti dailės mokyklų materialinę bazę: statyti naujas mokyklas ir tinkamai prižiūrėti esamas, aprūpinti specialiu inventoriumi ir įranga.

Visas turimas lėšas mokyklos naudoja savarankiškai.

Koncepcijos realizavimas

Norint realizuoti dailės mokyklų pertvarkos koncepciją, būtina:

parengti mokyklos nuostatus;

parengti naujus mokymo planus ir programas bendram ir diferencijuotam mokymui;

atnaujinti mokymo turinį;

atestuoti mokytojus;

stiprinti mokyklų materialinę bazę.

Koncepcijos autorius P. Stankūnienė

VAIKŲ MUZIKOS, MENO MOKYKLOS

K O N C E P C I J A

Dabartinės pradinio meninio auklėjimo sistemos

problemos ir trūkumai

Vaikų muzikos, meno mokyklos - masiškiausia jaunosios kartos meninio auklėjimo grandis. Lietuvoje šiose mokyklose mokosi 17.590 mokinių. Tačiau atliktas darbas, pedagogų, tėvų, mokinių pastangos neduoda reikiamų rezultatų. Daugelis, baigusiu muzikos, meno mokyklas, neturi poreikio toliau domėtis menu, lankyti koncertus, parodas. Retai kas toliau muzikuoja tuo instrumentu, kuriuo mokėsi groti mokykloje. Be to, aukštesniųjų muzikos mokyklų pedagogai nėra patenkinti mokinių žiniomis, profesinio parengimo lygiu. Tokia padėtis šiandien yra todėl, kad mokyklose buvo mokoma pagal šalies tipinius mokymo planus, iš dalies, ir programas, trūko reikiamos kvalifikacijos mokytojų, vadovėlių, metodinės bei mokomosios literatūros. Nendiferencijuojami mokiniai pagal gabumus. Diferencijuotam mokymui nėra būtinų mokymo planų ir programų. Neleistinai apleista mokyklų materialinė bazė: 38 mokyklos neturi tinkamų patalpų, trūksta muzikos instrumentų (jiems įsigyti reikalinga valiuta).

Iš 2094 muzikos, meno mokyklų mokytojų 918 turi tik specialų vidurinį išsilavinimą. Lietuvos TSR valstybinė konservatorija nesudarė mokytojams galimybių studijuoti neakivaizdiniu būdu pedagoginių specialybių.

Mažai mokykloms padeda ir jų darbu domisi Lietuvos TSR

kompozitorių sąjunga, Muzikos draugija, kitos visuomeninės organizacijos.

Vaikų muzikos, meno mokyklų uždaviniai

Vaikų muzikos, meno mokykloms tenka labai svarbus ir atsakingas darbas - puoselėti lietuvių tautos kultūrą. Todėl keliami tokie pagrindiniai uždaviniai:

teikti moksleiviams bendrąją meninį išsilavinimą, ugdyti jų meninį skonį, nacionalinę savimone, patriotiškumą, remiantis tautos kultūros, liaudies tradicijomis ir papročiais, geriausiais pasaulinės kultūros pavyzdžiais; ugdyti tvirtus dorovės pagrindus - dvasingumą, sąžiningumą, gailėstingumą; auginti meno mylėtojus ir puoselėtojus, meno saviveiklos dalyvius. Gabiausi moksleiviai rekomenduojami ir ruošiami aukštesniosioms bei meno mokykloms. Būtina siekti, kad pradiniai meninės veiklos įgūdžiai būtų tinkamo profesinio lygio.

Struktūra

Jei mokykloje yra tik muzikos (fortepijono, styginių, pučiamųjų, akordeono, liaudies, chorinio dainavimo, estrados) skyriai, ji vadinama vaikų muzikos mokykla. Jei be muzikos yra dailės, choreografijos, vaikų teatrinio meno skyriai ar vienas iš jų, mokykla vadinama vaikų meno mokykla.

Mokslo trukmė

1. Bendras meninis rengimas muzikos specialybėje fortepijono, styginių instrumentų, chorinio dainavimo - septyneri metai; liaudies, pučiamųjų instrumentų, estrados - penkeri

metai; dailės skyriuje - ketveri metai; choreografijos specialybėje - penkeri metai; vaikų teatrinio meno specialybėje - penkeri metai.

2. Diferencijuotas mokymas muzikos specialybėje - fortepijono, styginių instrumentų, chorinio dainavimo - aštuoneri metai; liaudies, pučiamųjų instrumentų, estrados - šešeri metai. Kitose specialybose mokymo trukmė ta pati.

Mokoma dviem pakopom - žemesnėse ir aukštesnėse klasėse. Diferencijuoto mokymo aukštesnėse klasėse aiški profesinio rengimo kryptis - daugiau dėmesio specialybės, solfedžio disciplinoms. Visų specialybių žemesnės ir aukštesnės klasės nurodomos mokymo planuose.

Vaikų muzikos, meno mokyklos gali turėti filialus. Jie atidaromi, jei yra tinkamos patalpos, priemonės, specialistai bendro mokinių skaičiaus kontingento ribose.

Filialo personalas priklauso mokyklai. Kaimo vietovių filialuose dirbantiems mokytojams būtina suteikti kaimo mokytojų teises. Filiale skyrius galima organizuoti mokyklos nuožiūra.

Prie vaikų muzikos, meno mokyklų galima organizuoti parengiamąsias grupes, išlaikomas tėvų lėšomis. Lankiusieji šias grupes į mokyklą priimaną bendra tvarka.

Pedagoginis procesas

Siekiant sudaryti galimybę vaikų muzikos, meno mokyklose mokytis įvairių gabumų vaikams, būtina diferencijuoti darbą. Vidutinių gabumų mokiniai, nesiruošiantys tapti profesionaliais menininkais, turėtų mokytis daugiau savo

malonumui. Darbą šiems mokiniams reikia organizuoti pagal atitinkamai parengtus mokymo planus ir programas, daugiau dėmesio skirti kolektyviniam muzikavimui, bendram meniniam lavinimui.

Gabiems mokiniams reikia sudaryti kuo palankesnes sąlygas jų gabumams ir įgūdžiams vystyti. Taip pat tartis su konsultantais, sudaryti sąlygas lankyti koncertus, parodas, spektaklius. Būtina parengti specialius mokymo planus ir programas.

Pagrindinė mokymo organizavimo forma yra pamoka. Mokymo planuose numatomos vienos akademinės valandos trukmė - 45 min., pusės akademinės valandos - 25 min. Mokymosi rezultatai vertinami pažymiais per visą mokymosi laiką.

Mokslo metai dalijami į du pusmečius. Pusmečių pabaigoje mokytojas išveda pažymius pagal mokinio darbo rezultatus. Remiantis šių mokyklų mokymo planais, skelbiami keliamieji ir baigiamieji egzaminai.

Mokiniai, be pateisinamos priežasties nevykdantys mokymo plano ir turintys nepatenkinamus pažymius iš dviejų dalykų, šalinami iš mokyklos.

Vaikų muzikos, meno mokyklose atnaujinamas mokymo turinys; rengiamos naujos programos, didesnę dėmesį skiriant liaudies kūrybai, lietuvių menininkų kūrybiniam palikimui, tautos tradicijoms, papročiams. Kiekvienai mokyklai paliekama galimybė savarankiškai rinktis mokymo planus ir programas, tuo pačiu padidinama atsakomybė už darbo rezultatus.

Moksleiviai

Stoti į vaikų muzikos, meno mokyklas gali visi vaikai, tačiau jų meninius gabumus pagal pasirinktą meno rūšį tikrina ir mokyti nukreipia stojamųjų egzaminų komisija.

Šie mokiniai bendrojo lavinimo dalykų mokosi bendrojo lavinimo mokyklose. Kad nebūtų perkrauti, jie atleidžiami nuo užklasinės veiklos, talkų kolūkiuose bei visuomenei naudingo darbo.

Moksleivių visuomeninių organizacijų, būrelių veikla organizuojama bendrojo lavinimo mokyklose. Vaikų muzikos ir meno mokyklose šis darbas nedirbamas.

Pedagogai

Mokyklose dirba turį aukštąjį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą specialistai. Turintiems tik specialųjį vidurinį mokslą sudaromos sąlygos mokyti pedagoginio profilio specialybių Lietuvos TSR valstybinėje konservatorijoje.

Vaikų muzikos, meno mokyklos mokytojo pareigos:

teikti mokiniams meno pagrindų žinias, vystyti moksleivių gebėjimus, profesinius įgūdžius, formuoti ir išlaikyti savo klasės kontingentą, talentingus mokinius rengti menininko profesijai, ugdyti meno mylėtojus ir globotojus, palaikyti glaudžius ryšius su bendrojo lavinimo mokykla ir mokinių tėvais. Šių mokyklų mokytojai turi dalyvauti mokyklos koncertinėje ir kultūrinėje veikloje, teikti metinę ir praktinę pagalbą ikimokyklinėms įstaigoms, bendrojo lavinimo mokykloms laisvu nuo darbo metu.

Pedagogas nuolat kelia savo kvalifikaciją kursuose, seminaruose ir savišvietos būdu. Šių mokyklų mokytojai atestuojami, jų atlyginimas priklauso nuo atestavimo rezultatų.

Valdymas

Mokyklos pavaldžios Lietuvos TSR Liaudies švietimo ministerijai. Mokyklos veiklai vadovauja direktorius, renkamas 5 metams. Direktorius asmeniškai atsako už mokymo organizavimą, darbo rezultatus bei mokyklos ūkinę-finansinę būklę.

Didesnėse rajonų, miestų vaikų muzikos, meno mokyklose gali būti direktoriaus pavaduotojas mokymo reikalams, kurį pasirenka direktorius.

Specialybių metodiniam ir mokomajam darbui vadovauja renkami skyrių vedėjai.

Pagrindiniams klausimams spręsti sudaroma pedagogų taryba. Ją sudaro administracija bei mokyklos mokytojai. Pedagogų tarybos posėdžiai vyksta ne dažniau kaip 2-3 kartus per metus. Tarp pedagogų tarybos posėdžių einamuosius klausimus sprendžia direkcinė taryba. Ją sudaro administracija, skyrių vedėjai, visuomeninių organizacijų atstovai.

Finansavimas ir materialinė bazė

Mokslas vaikų muzikos, meno mokyklose - mokamas. Mokesčio dydį nustato Lietuvos TSR Ministrų Taryba.

Mokyklos lėšas sudaro biudžetiniai asignavimai mokyklos išlaikymui, inventoriui ir kapitaliniam remontui, tėvų mokesčiai už mokslą, sponsorių įnašai. Papildomam mokyklos finansavimui sudaromas mokyklos fondas. Jis formuojamas iš tų pačių šaltinių, kaip ir bendrojo lavinimo mokykloje.

Būtina iš esmės pagerinti šių mokyklų materialinę bazę: statyti naujas mokyklas, tinkamai prižiūrėti esamas, aprūpinti mokyklas trūkstamais muzikos instrumentais bei kokybiška aparatūra.

Koncepcijos realizavimas

Koncepcijos realizavimui būtina:

parengti mokyklos nuostatus;

parengti naujus mokymo planus ir programas bendram ir diferencijuotam mokymui;

atnaujinti mokymo turinį;

sudaryti sąlygas mokytojams, turintiems specialų vidurinį išsilavinimą, studijuoti pedagoginio profilio specialybes LTSR valstybinėje konservatorijoje;

vykdyti mokytojų atestaciją;

stiprinti mokyklų materialinę bazę.

Koncepcijos autorius R.Šniukienė

SPECIALIOSIOS MOKYKLOS PERTVARKOS

K O N C E P C I J A

Lietuvių tauta visuomet pasižymėjo dorovingumu ir darbštumu. Tačiau dėl amorfiškumo ir visos eilės jį sąlygojusių nepalankių išorinių veiksnių šiuo metu susidaręs kultūros tipas nėra pakankamai atsparus neigiamai įtakai. Iš dalies tuo galima paaiškinti tokių subkultūrų kaip spekuliacija, alkoholizmas, narkomanija, delinkvencija ir kt. paplitimą. Ypač neramina faktas, kad į šį kelią vis dažniau ir anksčiau pasuka jaunimas ir paaugliai. Todėl vienas iš būdų neigiamoms tendencijoms šalinti ir nacionalinei kultūrai kelti yra specialiosios mokyklos ir prevencinės sistemos pertvarka. Tai sudėtinė tautinės mokyklos idėjos įgyvendinimo dalis.

Pagrindiniai spec. mokyklų ir prevencinės sistemos trūkumai. Recidyvinio nusikalstamumo, amoralumo apraiškų augimas rodo, kad dabartinė profilaktinė sistema neatlieka savo paskirties. Tai ypač liečia spec. mokyklas. Ne paslaptis, jog kai kuriose respublikos uždaro tipo institucijose jauni žmonės dar daugiau doroviškai ir psichiškai su tuo šalinami. Todėl dalį jų galima drąsiai pavadinti jaunesniaisiais kalėjimų broliukais. Pagrindiniai objektyvaus pobūdžio specialiųjų mokyklų trūkumai yra humaniškumo ir demokratiškumo stoka, griežta teisinė pedagoginio proceso reglamentacija, nepalanki auklėjamoji aplinka, formalizmas, prievartos ir baudžiamųjų metodų dominavimas, nepagrįstas kultūrinis ir buitinis auklėtinių suvaržymas. Prie subjektyvių pedagogiškai nepalankių veiksnių dera

priskirti psichologinę bausmės, izoliacijos ir kultūrinės deprivacijos įtaką, neigiamą atimtatizavimą ir kt. Visa tai apsunkina pedagoginių tikslų ir uždavinių realizavimą.

Nepilnamečių teisės pažeidimų prevencijos ir auklėjimo sistema. Šiuo metu su paauglių teisėtvarkos pažeidimais ir kitomis amoralumo apraiškomis įpareigotos kovoti apie 100 institucijų. Visoms joms būdingi specifiniai bruožai, specifinės funkcijos ir skirtingas pavaldumas. Jų preventyvinę veiklą koordinuoja prokuratūra ir nepilnamečių reikalų komisijos. Tai viena iš priežasčių, dėl kurių teisės pažeidimų profilaktika įgavo daugiau formalių - administracinių, o ne ugdomąjį pobūdį. Jei prokuratūros darbuotojai traukia nusikaltusius nepilnamečius baudžiamon atsakomybėn, tai nepilnamečių reikalų komisijos apsiriboja papeikimais, baudų ir materialinės žalos atlyginimo skyrimu tėvams arba paauglių nukreipimu į specialiąsias auklėjimo įstaigas. Todėl labai svarbi prevencinės sistemos pertvarkos prislaida yra visų jos grandžių veiklos pedagogizavimas. Atskirą sistemą sudaro specialiosios mokymo auklėjimo įstaigos - tai vaikų priėmimo-paskirstymo punktai, specialiosios mokyklos ir specialiosios profesinės mokyklos.

Vidaus reikalų ministerijai priklausančio vaikų priėmimo-paskirstymo punkto paskirtis - priimti pabėgusius iš namų, internatinių mokyklų ir likusius be priežiūros vaikus, o taip pat paauglius siunčiamus į specialiąsias auklėjimo įstaigas. Tačiau toks tikslas taip pat nesiderina su pertvarkomos spec. mokyklos uždaviniais. Idant būtų įmanoma realizuoti ugdymo perimamumo ir diferencijavimo

principus. Vidaus reikalų ministerija turėtų reorganizuoti šią įstaigą į diagnostinį centrą, kur būtų tiriama į spec. mokyklas nukreiptų paauglių fizinės ir psichinės sveikatos būklė, asmenybės savybės, ankstesniojo auklėjimo ypatumai bei padariniai ir numatomos pagrindinės ugdymo ir psichologinės-medicininės elgesio korekcijos gairės. Diagnostiniame centre turėtų vykti ir ugdomasis darbas.

Respublikoje tikslinga sukurti naują instituciją - paauglių reabilitacijos centrą, kurio funkcijas sudarytų asocialios asmenybės formavimosi korekcija, asocialaus elgesio, alkoholizacijos, toksikomanijos ir narkomanijos profilaktika, paauglių ankstyvoji resocializacija ir readaptacija bei visuomenės švietimas šiais klausimais. Į reabilitacinį centrą galėtų kreiptis visi pageidaujantys asmenys ir institucijos (šeima, mokykla, nepilnamečių reikalų inspekcijos, elgesio problemų turintys paaugliai ir kt.).

Paranki tokia paauglių reabilitacijos centro struktūra:

1. Socialinis skyrius (psichologas, klubininkas, teisininkas, pedagogas). Šis skyrius užsiima socialinės reabilitacijos veikla: laisvalaikio organizavimu, įdarbinimu, profesiniu orientavimu ir pan.

2. Konsultacinis skyrius (4 psichologai, psichoterapeutas). Šios grandies darbu tojai atlieka tiesioginį psichokorekcinį darbą, konsultuoja paauglių tėvus, mokytojus ir t.t.

3. Metodinis skyrius (2 psichologai, sociologas, centro konsultantas). Šis skyrius organizuoja ir atlieka tyrimus, parengia ir adaptuoja metodikas ir pan.

Kita svarbi delinkventinio elgesio prevencijos ir auklėjimo grandis - LTSR Liaudies švietimo ministerijai priklausančios 5 specialiosios mokyklos. Reabilitacijos centrui rekomendavus, į jas nukreipiami nepilnamečiai teisės pažeidėjai, remiantis nepilnamečių reikalų komisijos prie LDT vykdomojo komiteto arba teismo nutarimu. Tikslinga išteigti atskirus nepilnamečių teismus.

Kadangi ugdymas spec. mokykloje yra kraštutinė priemonė, į ją siunčiami ne jaunesni kaip 12 metų delinkventiški berniukai ir 14 metų delinkventiškos mergaitės, kuriems jokie ankstesni auklėjimo metodai nedarė reikiamo poveikio ir, kurie stokoja adekvačių ugdymo sąlygų namuose.

Atsižvelgiant į amžiaus tarpsnių ypatumus ir tautinės mokyklos struktūrą, respublikoje esančių spec. mokyklų bazės pagrindu priimtinausia tokia išorinė diferenciacija: fiziškai ir psichiškai sveiki 12-14 metų berniukai ne kartą piktybiškai pažeidę teisėtą tvarką nukreipiami į specialiąją mokyklą, 14-16 metų paaugliai - į kitą specialiąją mokyklą, 16-19 metų jaunuoliai - į spec. profesinę technikos mokyklą. Į Gruzdžių specialiąją pagalbinę mokyklą siunčiami tik protiškai atsilikę 12-16 metų paaugliai. Į Vilniaus II-ją spec. profesinę technikos mokyklą nukreipiamos fiziškai ir psichiškai sveikos 14-18 metų merginos. Vidinis ugdymo diferencijavimas turi būti vykdomas spec. mokyklose.

Spec. mokyklos tikslai, uždaviniai ir funkcijos. Siekiant iš tikrųjų išugdyti visapusišką, harmoningą, kūrybingą ir atsakingą asmenybę, visų pirma reikia atsižvelgti į žmogų kaip į absoliučią vertybę. Apatinkamai ir specialiųjų mokyklų pedagoginio proceso centru turi tapti auklėtinis.

Jei iki šiol uždaro tipo įstaigos daugiau atliko izoliacijos nuo visuomenės, bendrojo ir specialiojo išpėjimo funkcijas, tai pertvarkyta spec. mokykla visų pirma turėtų siekti sugrąžinti žmogų pačiam žmogui ir visuomenei. Todėl pagrindiniai specialiųjų mokyklų uždaviniai galėtų būti formuluojami taip:

1. Puoselėti fizinę ir psichinę auklėtinių prigimtį, sudaryti sąlygas teigiamų individualybės pradų atsiskleidimui ir brandai.

2. Padėti auklėtiniams išspręsti vidinius konfliktus, susiorientuoti savyje, socialinėje aplinkoje ir siekti dvasinės harmonijos.

3. Per dėkvačius auklėtinių santykius su visuomene, įvairiomis veiklos rūšimis ir pačiu savimi formuoti tvirtus dorovės pagrindus - humaniškumą, teisingumą, sąžiningumą, atsakomybę, toleranciją, darbštumą, bendruomeniškumą ir kt.

4. Kelti auklėtinių bendrą kultūrinį ir išsilavinimo lygį, padėti susikurti tautinėms ir bendražmogiškomis vertybėmis pagrįstą gyvenimo filosofiją.

5. Lavinimu, darbine, kultūrine ir visuomenine veikla skatinti auklėtinių saviugdą, saviraišką, savirealizaciją ir savikontrolę.

Visi ugdymo uždaviniai tarpusavyje susiję ir nukreipti į asmenybės motyvacinės, charakterologinės bei intelektualinės sferų tobulinimą.

Šalia ugdomosios, kitas svarbias spec. mokyklų funkcijas sudaro:

1. Resocializacija - pagalba susigrąžinant visuomeninio žmogaus arba dirbančios ir kuriančios asmenybės statusą.

2. Readaptacija, t.y. pagalba auklėtiniui susiorientuoti aplinkoje ir pritaipyti prie dominuojančio kultūros tipo.

3. Reabilitacija - laisvių, teisių, pareigų ir gero vardo išlaikymas arba sugrąžinimas.

Ugdymo spec. mokykloje principai. Pedagoginis procesas uždaro tipo įstaigose yra labai savitas, grindžiamas specifiniais principais. Jie neprieštarauja ugdymo tautinėje mokykloje gairėms, bet kai kurias jų konkretizuoja ir papildo.

1. Humanistiškumo principas reiškia, kad žmogiškumas turi tapti ugdymo turinio, metodų ir formų pagrindu. Orientacija į žmogų ir besąlygiška pagarba jam privalo atsispindėti biologinėje, psichologinėje ir socialinėje ugdymo plotmėse.

2. Demokratiškumo principas išplaukia iš humaniškumo. Juo siekiama pakeisti spec. mokyklos vidaus atmosferą, pedagogų - auklėtinių, pedagogų - administracijos ir auklėtinių tarpusavio santykius, užtikrinti visų dalyvaujančių pedagoginiame procese laisvę, atsakomybę ir veiklumą.

3. Tautiškumo principas orientuoja pedagoginį procesą per tautines ugdymo priemones ir vertybes į bendražmogiškų idealus.

4. Ugdymo diferencijavimo principas neigia unifikaciją, formalų auklėtinių skirstymą tik pagal amžių, lytį, pradžangos pobūdį ir pavojingumo visuomenei laipsnį. Diferencijuotą ugdymą visų pirma sąlygoja moralinės, psichologinės ir fizinės auklėtinių savybės.

5. Ugdymo individualizavimo principas atsižvelgia ir remiasi kiekvieno auklėtinio psichologiniais ypatumais, teigiamų savybių puoselėjimu, vystymu ir saviugda.

6. Ugdymo veikloje principas reiškia, kad bendrame ir profesiniame lavinime, užduosiniame darbe ir kt. būtina sieti asmenybės ir visuomenės interesus.

7. Bendruomeniškumo principas grindžiamas grupinės ir visuomeninės veiklos svarba asmenybės tapimo procesui. Bendroje veikloje įveikiamas auklėtinių egoizmas, egocentrizmas, skatinama asmeninė ir bendruomeninė atsakomybė.

8. Sinergetiškumo principo būtinumą apsprendžia neigiami izoliacijos nuo visuomenės radariniai. Juo siekiama, kad spec. mokykla taptų atvira visiems pedagogiškai palankiems veiksniams.

9. Ugdymo kompleksškumo, perimamumo, nuoseklumo ir paslankumo principai užtikrina visapusišką asmenybės brandą ir saviugdą, pedagoginio proceso vienovę ir dinamiškumą.

Spec. mokyklos struktūra ir ugdymo sistema. Spec. mokykla yra teisėtvarą pažeidusių, bet nuo baudžiamosios atsakomybės atleistų paauglių ir jaunuolių ugdymo, resocializacijos, readaptacijos ir rehabilitacijos įstaiga, kurioje numatyti tikslai įgyvendinami visapusiškos globos, bendrojo lavinimo, profesinio mokymo, auklėjimo kultūrinės ir rekreacinės veiklos, grupinės ir individualios psichoterapijos, pedagoginės terapijos bei saviugdos priemonėmis. Auklėtinių visapusiška globa reiškia adekvatų biogeninių (maisto, šilumos, pasaugės, aprangos, aktyvumo, poilsio, saugumo) ir sociogeninių (veiklos, bendravimo, dvasinių)

poreikių tenkinimą, fizinės ir psichinės prigimties puoselėjimą. Adekvati globa yra būtina prielaida kitų ugdymo uždavinių realizavimui.

Bendrojo lavinimo dalykų mokymas visų trijų pakopų spec. mokyklose vyksta pagal bendrojo lavinimo mokyklų programas ir reikalavimus. Mokiniais, kurie yra taisyklė ir nepajėgia mokytis atitinkamoje klasėje teikiama individuali psichologinė ir pedagoginė pagalba, organizuojamas grupinis mokymas ir išlyginamosios klasės. Diferencijuoto mokymo kriterijumi gali būti auklėtinių mokslumo lygis.

Mokinių skaičius klasėje ar grupėje neturi viršyti 10 asmenų. Paaugliai su protinio vystymosi defektais nukreipiami į pagalbinę specialiąją mokyklą ir mokosi pagal atitinkamas pagalbinių mokyklų programas.

Specialiosiose mokyklose profesinis mokymas, gamybinis darbas bei asmenybei ir visuomenei naudinga veikla organizuojama remiantis bendrojo lavinimo mokyklų darbinio mokymo koncepcija, o spec. profesinėse-technikos mokyklose - remiantis profesinio techninio mokymo koncepcija. Siekiant įgyvendinti ugdymo diferencijavimo principą, tikslinga išplėsti įgyjamų specialybių diapazoną. Auklėtinių nukreipimas mokytis vienos ar kitos profesijos turi vykti, atsižvelgiant į jų norus, interesus, polinkius arba ateities perspektyvas. Tačiau specialybės išigyjimas negali virsti paauglio laikymo spec. mokykloje tikslu. Gamybinę praktiką auklėtiniai atlieka gamybinio mokymo dirbtuvėse, mokymo-bandymų sklype arba šefuojančiose įmonėse bei organizacijose.

Auklėjimas yra vienas iš ugdymo komponentų. Bet koks mokymo, lavinimo, auklėjimo ir ugdymo sąvokų skirstymas įmanomas tik teorinėje plotnėje. Kaip ir tautinės bendrojo lavinimo mokyklos, spec. mokyklos auklėjamojo darbo pagrindą sudaro dorovinis auklėjimas, kurio tikslas - asmenybės aktyvios dorovinės pozicijos formavimas. Su doroviniu betarpiškai susijęs patriotinis auklėjimas, pasireiškiantis meilės Tėvynei, tautai, gimtajai kalbai ir jų istorijai puoselėjimu. Svarbiu spec. mokyklos darbu baru yra nepilnamečio ugdymas, nukreiptas į teisinės sąmonės ir savimonės formavimąsi, dorovinę ir patriotinę saviugdą.

Ne mažiau aktualus spec. mokykloje yra estetinis auklėjimas. Jo tikslas - supažindinti paauglius su žmonijos sukurtomis meno vertybėmis, formuoti estetinį skonį, jausmus ir pažindras, puoselėti specifinius meninius gebėjimus. Fizinio lavinimo paskirtis - šalinti neigiamus įpročius, kelti fizinį ir valinį pajėgumą, tobulinti sportinį meistriškumą. Auklėjimo uždaviniai realizuojami pamokinėje ir kt. veiklos srityse remiantis diferencijuotais planais.

Visas dorovinio, protinio ir fizinio ugdymo procesas nukreiptas mokinių saviugdai skatinti, kūrybingai, visapusiškai pilnavertei asmenybei puoselėti.

Kultūrinę ir rekreacinę veiklą spec. mokykloje tikslinga organizuoti keturiomis kryptimis: menine, technine, gamtine ir sportine. Prieinamiausios formos - tai būreliai, sekcijos, darbas užmokykliniame sklype, gyvajame kampelyje, repetitijos, koncertai, treniruotės, rungtynės, ekskursijos ir kt.

Šioje veikloje auklėtiniai dalyvauja visiškai laisvanoriškais pagrindais. Be to, spec. mokykloje būtini reguliarūs masiniai renginiai: poilsio vakarai, sveikatingumo sekmdieniai, tėvų dienos ir pan.

Grupinės ir individualios psichoterapijos uždavinys - padėti auklėtiniams spręsti vidinius konfliktus ir siekti dvasinės harmonijos. Šį darbą organizuoja psichologas. Paranki tokia situacinė diferenciacija: neurotiškiems paaugliams taikoma šeimos ir individuali terapija, sociopatams - intensyvi individuali psichoterapija, sub-kultūriniais delinkventams - grupinė psichoterapija. Pedagoginė terapija daugiau orientuota į motyvacinės, charakterologinės ir intelektualinės sferų korekciją, socialinių konfliktų sprendimą ir gyvenimo filosofijos keitimą. Jos diferencijavimo pagrindu gali būti paauglių kryptingumas (pvz.: utilitarinis, hedonistinis, prestižinis, konformistinis), ar pedagoginio apleistumo laipsnis (pvz., cinikai, svyruojantys, situaciniai delinkventai) ir kt. Pedagoginę terapiją reguliariai pagal iš anksto parengtas programas veda grupių auklėtojai. Pagrindinės šio darbo formos - etiniai ir konsultaciniai pokalbiai, disputai, šeiminių situacijų sprendimas, specialiai atrinktų knygų aptarimas ir pan.

Adekvati saviugda yra visos ugdymo sistemos orientyras. Atitinkamai ir auklėjimo procesas spec. mokykloje susideda ir keturių sąlyginių etapų: 1. aklimatizacijos (šiuo laikotarpiu naujokas supažindinamas su spec. mokyklos tikslais, vidaus tvarka, veiklos barais ir taisyklėmis, tiriama jo sveikatos būklė, asmenybės savybės, ankstesnio

auklėjimo ypatumai, numatomos pedagoginio darbo gairės; 2. "atšilimo" (diskomforto, savo problemų ir trūkumų suvokimas, laisvanoriškas pasirėngimas priimti pedagoginę, psichologinę ir socialinę pagalbą); 3. dorinio brendimo procesų plėtros ir fizinio tobulėjimo ir 4. tolesnės autonominės saviugdos (ji įmanoma tik dorovinių santykių su savimi, socialine aplinka, gamta ir kultūrinėmis vertybėmis pagrindu). Ketvirtąją pakopą įgalina pasiekti globos, mokomojo ir auklėjamojo darbo bei psichologinės pagalbos kompleksiskumas.

Socialiai vertingą paauglių asmenybės kaitą privalo lydėti didėjantis jų autonomiškumas. Jis padeda išoriniams elgesio regulatoriams tapti vidiniais. Atitinkamai spec. mokyklos auklėtiniai galėtų pereiti keturias su didėjančiomis laisvėmis ir atsakomybe susijusias pakopas. Pasiekę trečiąjį ir ketvirtąjį lygį, paaugliai įgytą teisę laisvalaikio metu išeiti už spec. mokyklos teritorijos, lankytis ir atostogauti namuose ir t.t. Tikslinga naudoti ir sąlyginį auklėtinių išleidimą iš spec. mokyklos. Laipsniškas laisvių, teisių ir pareigų didėjimas yra resocializacijos ir readaptacijos veiksnys. Už rimtas pražangas auklėtiniais galėtų būti grąžinamas žemesnis statusas ir apribojama autonomija. Pravartu, kad kiekviena spec. mokykla susidarytų savitus smulkesnius paauglių elgesio vertinimo kriterijus ir paskatų sistemą.

Svarbus daugelio neigiamų savybių šalinimo ir bendruomeniškumo ugdymo veiksnys yra savivalda. Įsigalėjus izoliacijai nuo visuomenės, spec. mokyklose šalia formalids

suklesti vadinamoji "pogrindžio savivalda". Kadangi paauglystei yra būdingos grupavimosi reakcijos ir orientacijos į bendraamžių vertinimą, tokia "savivalda" iki minimumo mažina pedagoginio proceso efektyvumą. Vienas iš tokios savivaldos legalizavimo kelių yra demokratiškas visų auklėtinių dalyvavimas spec. mokyklos, grupės, klasės ir pan. "ko stitucijos" arba nuostatų kūrime bei tobulinime ir aktyvi veikla įgyvendinant pačių numatytus tikslus. Kiekvienai auklėtinių veiklos sričiai būtina turėti atitinkamą, kuruojantį ją organą, numatant aktyvo nariams ne fiktyvias, bet realias pareigas ir teises. Sudarant spec. mokyklos vidaus tvarkos taisykles, pravartu iš karto apibrėžti, kas auklėtiniais leistina, kas privaloma ir kas draudžiama. Spec. mokykloje tikslinga ir visuomeninių organizacijų įvairovė.

Spec. mokykla yra sąlyginai uždara ugdymo sistema. Pagrindinis auklėtinių laikino izoliavimo tikslas - atskirti juos nuo suaugusiųjų, bendraamžių ir kitų neigiamą įtaką dariusių asmenų bei veiksmų, o taip pat apsaugoti nuo kenkimo sau ir aplinkiniams. Izoliacija neturi sietis su bausme. Tačiau tyrimai ir praktika rodo, kad bet kuri uždara auklėjimo sistema sąlygoja visą eilę objektyvaus ir subjektyvaus pobūdžio anomalijų. Siekiant padidinti ugdymo efektyvumą, tikslinga spec. mokyklas priartinti prie natūralių šeimos ir mokyklos auklėjimo sąlygų ir padaryti laidžiomis visiems įmanomiems teigiamiems poveikiams. Pasimatymų su tėvais ir artimaisiais reglamentavimas, susitikimų su tos pačios ir kitos lyties bendraamžiais draudimas, renginių už mokyklos teritorijos stoka, siuntinių ir laiškų ribojimas duoda

priešingą rezultatą. Neigiamą įtaką daro ir išoriniai laisvės suvaržymo atributai: spygliuotos tvoros, grotuoti langai, drausminimo kambariai, režimo tarnyba ir kt. Pedagoginiu požiūriu taip pat žalingas buitinis ir kultūrinis nepriteklus, kareivinių tvarka. Pertvarkomoje spec. mokykloje visoto būtina atsisakyti.

Labai aktualus pedagoginių santykių ir auklėjimo metodų klausimas. Norint grąžinti žmogų žmogui, reikia keisti šiuo metu dominuojantį neigiamą požiūrį į delinkventišką paauglį. Ugdymas optimaliausias tuomet, kai tarp ugdytinio ir ugdytojo vyrauja abipusė pagarba ir pasitikėjimas, o jų santykiai grindžiami sąveikos pedagogika. Atitinkamai prievartos ir kontrolės metodai turi užleisti vietą įtikinimo, veiklos, skatinimo ir savikontrolės metodams.

Vienas iš elgesio formavimo metodų yra dienotvarkė. Dienotvarkė veiksminga, kai jai pritaria patys auklėtiniai. Dėl to spec. mokykloje ji turi būti humaniška, tikslinga, turininga, aiškiai apibrėžta. Remiantis numatytais tikslais, principais ir turiniu, kiekviena spec. mokykla sudaro savo dienotvarkę. Atsižvelgiant pvz., į 4-į pedagoginio proceso etapą, galimi ir 4-1 dienotvarkių tipai.

Vasaros atostogų metu spec. mokyklos organizuoja darbą, sportą ir poilsio stovyklas. Į stovyklų dienotvarkę įtraukiamas gamybinis darbas mokymo dirbtuvėse, bandomajame sklype, kolūkiuose, turininga kultūrinė ir sportinė veikla bei laisvalaikis. Dalis auklėtinių gali būti išleidžiami į namus arba nukreipiami į kitas stovyklas. Paauglių buvimo spec. mokykloje trukmė priklauso nuo jų

asmenybės pokyčių, tačiau ji neturi viršyti dviejų metų. Klasės vadovas, grupės auklėtojas arba gamybinio mokymo meistras, suderinę su psichologine tarnyba, pateikia auklėtinio charakteristiką pedagogų tarybos svarstymui, kuri, savo ruožtu, sprendžia apie paauglio išleidimo tikslingumą. Sąlyginį išleidimą taip pat tvirtina pedagogų taryba.

Numatytos reabilitacijos funkcijos įpareigoja spec. mokyklą kartu su atitinkamo rajono nepilnamečių reikalų komisija pasirūpinti tolesniu auklėtinių likimu. Paaugliai perduodami šeimos, mokyklos, internato, darbovietės ir visuomenės globai bei auklėjimui. Ypatingai svarbu išvengti neigiamo jų atigmatizavimo ("ženklinimo"). Todėl ugdymo perimamumas turi būti iš anksto aptartas ir suderintas. Betarpiškai dalyvaujančios ugdymo, resocializacijos, readaptacijos ir reabilitacijos procese grandys, galinčios kiekviena tiesiogiai sąveikauti su auklėtiniais ir jų savivaldos organais, būtų tokios:

1. Bendrojo lavinimo grandis: direktoriaus pavaduotojas bendrojo lavinimo reikalams, dalykų mokytojai, fakultatyvų ir būrelių vadovai.

2. Globos ir rūpybos grandis: direktoriaus padėjėjas administracijos reikalams, direktoriaus padėjėjas režimo reikalams, vyr. budintis, budintis, buitinio aptarnavimo (valgyklos, bendrabučio, pirties, siuvyklos, avalynės, remonto, skalbyklos, parduotuvės) darbuotojai;

3. Sveikatos apsaugos grandis. Sanitarinės dalies vedėjas, terapeutas, stomatologas, psichiatras, jaunesnysis medicinos personalas.

4. Auklėjamojo darbo grandis: direktoriaus pavad. auklėjamajam darbui, vyr. auklėtojai, psichologas, fizinio lavinimo vadovas, auklėtojai, bibliotekos, klubo darbuotojai, būrelių vadovai;

5. Profesinio rengimo grandis: direktoriaus pavaduotojas gamybos ir profesinio rengimo reikalams, vyr. meistras, specialybės dėstytojai, gamybinio mokymo meistrai, būrelių vadovai.

Specialiose mokyklose profesinio rengimo grandį atstoja paprastesnė darbinio mokymo grandis. Spec. mokyklų darbuotojams betarpiškai talkina šeima ir tėvų komitetas, šefuojančios įmonės ir organizacijos, visuomeninės organizacijos. (komjaunimas, skautai, "Caritas" ir kt.), valstybiniai organai (nepilnamečių reikalų komisijos, Liaudies švietimo ministerija, vidaus reikalų ministerija) ir paauglių reabilitacijos centras. Visai spec. mokyklos veiklai vadovauja direktorius.

Inspektuoti respublikos spec. mokyklas gali LTSR liaudies švietimo ministerijos nukreiptos komisijos. Prokuratūra tiria gautus auklėtinių ir darbuotojų skundus, susijusius tik su teisės pažeidimais.

Spec. mokyklų kadrai ir jų rengimas. Spec. mokyklose gali dirbti tik aukštos kvalifikacijos darbuotojai su delinkventiškais paaugliais pasiruošę, turintys aukštąjį išsilavinimą ir specialų cenzą pedagogai. Tolesnis jų kvalifikacijos kėlimas vyksta atsižvelgiant į darbo specifiką pagal tautinės mokyklos koncepcijoje numatytas gaires.

Spec. mokykloje vienas pedagogas gali efektyviai dirbti ne daugiau kaip su dešimčia paauglių. Kadangi auklėtinių kontingentas nuolat kinta, mokytojų, auklėtojų ir gamybinio mokymo meistrų etatai neturi priklausyti nuo tuo metu spec. mokykloje esančio mokinių skaičiaus, Apie pedagogų darbo efektyvumą sprendžiama iš grįžamosios informacijos. Už aukštus auklėjamojo darbo rezultatus visi darbuotojai skatinami materialiai ir moraliai.

Visose spec. mokyklose būtina, kad psichologo ir psichiatro pareigas užimtų tik atitinkamą išsilavinimą turintys specialistai. 50-čiai auklėtinių skiriamas 1 psichologo etatas. Psichologas ne tik betarpiškai dalyvauja spec. mokyklos darbe, bet taip pat konsultuoja tėvus ir darbuotojus, nuolatos užsiima psichologine savišvieta, tiria psichologinį klimatą spec. mokykloje ir rūpinasi tinkamu jo sukūrimu.

Spec. mokyklos administracija (direktorius ir jo pavaduotojai) turi būti mokyklos darbuotojų renkami.

Spec. mokyklų finansavimas ir atsiskaitomybė. Specialios mokyklos finansuojamos iš respublikos biudžeto, remiantis patvirtinta sąmata. Be to, kiekviena auklėjimo įstaiga sprendžia perėjimo į dalinę arba pilną ūkiskaitą klausimus. Spec. mokyklų pajamas turi sudaryti auklėtinių gamybinis darbas dirbtuvėse, pagalbiniame ūkyje, įmonėse, kolūkiuose ir pan. Pagal galimybes tikslinga steigti mokinių kooperatyvus. Tai įgalintų įgyvendinti ugdymo asmenybei ir visuomenei naudingoje veikloje principą. Be to, spec. mokykla turėtų disponuoti paauglių tėvų pervedamomis lėšomis pastarųjų globai. Gautas pajamas spec. mokyklos skirsto savo nuožiūra, didesnę

jų dalį pervesdama į auklėtinių sąskaitą, dalį skirdama mokyklos materialinės bazės stiprinimui ir kultūrinio-pedagoginio darbo gerinimui. Dėl to, specialiosios mokyklos naudojasi visomis juridinio asmens teisėmis.

Koncepcijos autoriai: P.Dereškevičius, R.Paulauskas,
A.Suslavičius, G.Valickas

VAKARINĖ BENDROJO LAVINIMO VIDURINĖ MOKYKLA^x

Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija tinka ir šio tipo mokykloms, todėl šiame straipsnyje kalbėsime tik apie suaugusių bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos specifinius bruožus.

Vakarinę bendrojo lavinimo vidurinę mokyklą reikėtų vadinti suaugusių bendrojo lavinimo vidurine mokykla. Tai atitinka jos paskirtį.

Suaugusių bendrojo lavinimo vidurinė mokykla^{xx} funkcionuoja kaip savarankiška mokymo įstaiga, skirta Lietuvos TSR gyventojams siekti bendrojo vidurinio mokslo. Ji gali turėti savo filialus ar atskiras klases prie dešimtmečių, bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų, ir prie didesnių darbuočių ar organizacijų.

Suaugusių bendrojo lavinimo vidurinė mokykla, kaip švietimosi ir lavinimosi institucija, gyvuoja mūsų respublikoje nuo 1922 m. Ji yra sudėtinė tautos kultūros dalis, kuri sudaro sąlygas žmogui mokytis, ^{ne}atsitaukus nuo tiesioginio darbo.

Pastaruoju dešimtmečiu suaugusių mokykla išgyveno nesėkmes. Jos krizė nebuvo atsitiktinis ir unikalus reiškinys. Ji atsirado kartu su visais negatyvais bruožais, būdingais ne tik mūsų švietimo sistemai, bet ir visuomenei, kurioje išsimokslinu-

^xTiki 1952/1953 m.m. šio tipo mokyklos buvo vadinamos suaugusių gimnazijomis ir progimnazijomis. Gal reikėtų grąžinti buvusį pavadinimą ir jas vadinti suaugusių bendrojo lavinimo vidurinėmis mokyklomis.

^{xx}Toliau vadiname suaugusių mokykla.

sio žmogaus statusas buvo nuvertintas. Dėl šios priežasties pradėjo smukti dirbančiojo žmogaus socialinis aktyvumas, mokymosi ir švietimosi motyvacija, profesinės kompetencijos siekimas. Intensyviai pradėjus vykdyti visuotinio privalomo vidurinio mokslo įstatymą, švietimasis ir lavinimasis įgijo priverstinį pobūdį. Dėl to suaugusių mokykla ypač 9-ojo dešimtmečio pradžioje susidūrė su didelėmis ir neišsprendžiamomis problemomis - nenoru mokytis, vengimu siekti didesnio išsilavinimo.

Su ugsusių mokyklos uždaviniais atitinka LTSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcijos sampratą ir pagrindinius jos teiginius. Grindžiami mokymo-auklėjimo turinio, metodų bei formų paslankumu, diferencijavimo-integravimo, humanizavimo ir demokratizavimo principais. Švietimo organizavimo paslankumas pirmiausia reiškiasi jos formų naujumu, kurį lemia laiko dvasia, nauji pedagogikos bei psichologijos mokslo pasiekimai ir kultūriniai, socialiniai visuomenės poreikiai.

Mokymo-auklėjimo turinys tvarkomas taip, kad jis, atsižvelgus į mokslo pasiekimus, galėtų kisti. Programų struktūra numato ne tik būtiną išsilavinimo maksimumą ir minimumą, bet ir palieka tam tikrą laisvę pačiai mokyklai, regioninei ūkio, kultūros specifikai, mokytojo ir mokinio iniciatyvai. Čia svarbi vieta priklauso suaugusių mokymo diferencijavimui, t.y. mokymo programų taikymui turimai ar geidžiamai suaugusio specialybei, jo darbo pobūdžiui.

Demokratizavimas būtina suaugusių vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos sąlyga. Ji turi būti atvira visiems respublikos piliečiams, laisvai apsisprendusiems siekti vidurinio mokslo ir kelti savo kultūrinį lygį.

Humanizavimas - mokyklos klimato, palankaus suaugusio asmenybei atsiskleisti, sukūrimas. Mokytojo-mokinio, mokytojo-administracijos ir mokinio-mokinio santykiai grindžiami tiesa, geriu, abipusiu pasitikėjimu ir tolerancija.

Mokymo planas, mokymo turinys, programos ir vadovėliai turi būti pritaikyti suaugusio žmogaus psichologijai ir jo lavinimosi savitumams.

Suaugusių bendrojo lavinimo vidurinė mokykla numatoma dviejų pakopų: V-X kl. ir XI-XII kl. Šių pakopų kontingentes įvairus. Vieni, kurie norės įsidarbinti, ateis iš bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos. Kiti, ką tik baigę profesines technikos mokyklas, neduodančias vidurinio mokslo, arba jas anksčiau baigę ir turį atitinkamą darbo stažą.

Be to į suaugusių vidurines mokyklas ateis ir tokių mokinių, kurie norės turėti darbo stažą ir atitinkamas darbo kolektyvų dotacijas stoti į specialiąsias vidurines ar aukštąsias mokyklas, arba įgyti bendruosius kultūros, politinius-socialinius pagrindus.

Pirmoji pakopa - V-X klasės. Tie mokiniai, kurie negalės ar nesugebės mokytis bendrojo lavinimo mokykloje, galės išmokti amato, dirbti, o atėjus brandai - tęsti mokslą.

Antroji pakopa - XI-XII klasės. Jos pagrindinė funkcija - suteikti bendrojo lavinimo pagrindus žmonėms, kurie jau dirba gamyboje, rengiasi studijoms aukštojoje bei profesinėje mokykloje ir kurie siekia tam tikro mokslo cenzo, kad galėtų užimti tarnyboje norimas pareigas.

Be savo tiesioginės funkcijos - bendrojo vidurinio mokslo teikimo - suaugusių vidurinė mokykla galės savo ar kitų žinybų įgėmis organizuoti klubus, kvalifikacijos kėlimo kursus,

teminius liaudies universitetus ir taikyti kitas gyventojų norimas savišvietos formas.

Mokymo tūrinys ir pedagoginis procesas tarnauja tautos siekiamam ir jos piliečių savimonei. Visas mokymas grindžiamas pedagogine mokinio ir mokytojo sąveika, kurios negalima reglamentuoti. Tik bendros pastangos, pasitikėjimas vienas kitu padeda siekti konstruktyvaus tikslo.

Suaugusių vidurinė mokykla vadovaujasi trimis pagrindinėmis mokymo formomis: stacionarine, neakivaizdine ir eksternu. Atsižvelgiant į mokinių pageidavimus, nurodytos mokymo formos gali būti modifikuotos ir pritaikytos esamoms darbo ir mokymo sąlygoms. Mokymosi trukmę per savaitę apsprendžia mokykla, priklausomai nuo pasirinktos mokymosi formos ir darbo joje pobūdžio.

Auklėjimo procesas suaugusių vidurinėje mokykloje organizuojamas saviuklos pagrindais. Remiasi paties mokinio pastangomis ugdytis dorovines nuostatas ir jas suprasti kaip visumą santykių su savimi, kitu žmogumi, visuomene, darbu, gauta, kultūros vertybėmis.

Moksleivių savarankiškumas, kūrybingumas ir iniciatyva plėtojama mokyklos, jos savivaldos pagrindais. Siekiama, kad mokinys būtų sąmoningas savo tautos, savo krašto pilietis, tautos kultūros, jos papročių, tradicijų puoselėtojas ir kūrybingas tęsėjas.

Mokyklos valdymas vadovaujasi demokratijos pagrindais. Generalinė Lietuvos TSR liaudies švietimo pertvarkymo kryptis yra demokratizavimas ir decentralizavimas. Suaugusių mokykla turi turėti tikrą autonomiškumą valdyje, mokyme ir santykiuose su visuomene. Tuo pagrindu turi plėstis jos

kaip savarankiško kultūros židinio vaidmuo bei funkcijos, natūraliai susiklostyti jos darbo formos ir išryškėti iniciatyva.

Visi klausimai sprendžiami kolegialiai su pedagogais, mokiniais, darbovietėmis, tėvais. Atsižvelgiant į vietos sąlygas, steigiami visuomeninio valdymo organai. Jų kompetenciją, struktūrą ir darbo formas nustato suaugusių mokykla. Sudaromos sąlygos suaugusių mokyklos kolektyvui realizuoti savivaldos principą, tapti demokratišku, nuolat besivystančiu kultūrinio ir socialinio institutu.

Pagrindinis suaugusių mokyklos finansavimo šaltinis – biudžetinės lėšos. Suaugusių mokyklų finansavimas turi sudaryti sąlygas sėkmingai realizuoti dirbančio žmogaus, visuomenės ir valstybės poreikius.

Papildomam suaugusių mokyklos finansavimui gali būti sudaromas suaugusių mokyklos fondas. Gali skirti dalį lėšų ir darboviečių kolektyvai bei kitos organizacijos.

Pedagogų darbo užmokesčio padidinimas ar sumažinimas tiekiamas su kvalifikacijos kėlimo ir atestacijos rezultatais.

Buhalterinė apskaita vedama pačioje suaugusių vidurinėje mokykloje, kartu su kitomis įstaigomis, per centralizuotą buhalteriją.

Koncepcijos autorė A. Gudonytė

PROFESINĖ MOKYKLA

Kokia bebūtų pažangi liaudies ūkio sistema, be kuriančio žmogaus pati savaime ji nieko nereiškia. Jeigu nebus parengta pakankamai reikiamų specialistų, norimų rezultatų nepasieksime. Todėl šiandien itin svarbų vaidmenį atlieka profesinis jaunimo rengimas. Didžiausias profesinio rengimo krūvis tenka profesinei mokyklai. Jos tikslas - išugdyti gerą specialistą, sugebantį kūrybingai dirbti materialinėje gamyboje ir mylėti savo darbą. Tačiau būti geru specialistu maža tik gaminant. Jis turi būti ir dvasingu, humanišku žmogumi. Taigi, profesinės mokyklos siekia ugdyti dvasingą esmenybę, materialinių gėrybių kūrėją.

Naujas, progresyvus profesinis rengimas reikalauja, kad jame dalyvautų visos žinybos ir organizacijos, kurioms ruošiami gamintojų kadrai. Jos užtikrina PM sistemos labilumą, formų įvairovę, kuri atitiktų Respublikos socialines ekonomines sąlygas. Įmonės remia PM finansais, įrengimais ir kadrais. Organizacijos, įmonės ir mokyklos atsiskako globėjais "šefavimo" ir tampa pilnateisiais PM partneriais, rengiant jiems kadrus.

Keičiant ankstesnį "Profesinė technikos mokykla" (PTM) pavadinimą (nes ne visos profesinės mokyklos yra techninės) šioje koncepcijoje jos vadinsime profesinėmis mokyklomis (PM), o kiekviena mokykla pavadinimą sukonkretina pagal mokyklos profilį ir pasivadina pvz. "Kulinerijos mokykla", "Siuvėjų mokykla", "Audėjų mokykla", "Fotografų mokykla" ir kt.

Profesinio rengimo spragos

I. PM nestitinka šiuo pertvarkos laikotarpiu iškeltų Respublikos ekonominių, visuomeninių-politinių ir kultūrinių siekių; ji pernelyg centralizuota ir unifikuota, per menkai atsi-

žvelgia į mokslinės technikos pasiekimus, į produkcijos kokybės ir progresyvaus aptarnavimo problemas.

2. Profesinis rengimas yra mažai efektyvus ekonomiškai. Jis neaprupina liaudies ūkio tikrai kvalifikuotais kadrais.

3. Nevienoda, t.y. arba plati, arba pernelyg siaura specializacija ir senos profesinio rengimo krytys. PM koncentravimas dideliuose miestuose nepritaikytas artimos srities ir rajono poreikiams, o tai skatina didelę dalį jaunimo ieškant darbo migruoti į kitus rajonus.

4. Kadrai rengiami menamam darbo davėjui, iki šiol per mažai profesinio rengimo institucijų ir gamybos įmonių integracija; trūksta dalykiškų, realia veikla pagrįstų mokymo ir gamybos problemų, rengiant kadrus, sprendimo.

5. Profesinės mokyklos labai vienodo tipo ir struktūros, nediferencijuotos pagal a) mokinių gebėjimus ir psichines galimybes, b) gamybos šakos poreikius.

6. Socialiai bei psichologiškai nepagrįsta mokinių atstaka į profesinio rengimo, ypač į profesinės technikos mokyklas.

7. Didelė profesinio rengimo problema yra atitinkamos srities teorinių bei praktinių disciplinų pedagoginių kadro rengimas bei jų tobulinimas. Šiuo metu sunkiausias mokinio auklėjimo darbas atiduotas į pedagogiškai nepasirengusio, nevissada reikiamos kvalifikacijos, meistro rankas.

8. Centralizuotai parengti mokymo planai nestitinka Respublikos ekonominės kultūros aktualijų. Programos unifikuotos, nediferencijuotos, todėl nepaslinkios konkrečiam pritaikymui, nemumato tarpdalykinės integracijos, neatsižvelgia į esamas mokyklos didaktines-organizacines mokymo ir praktinės veiklos są-

lygas.

9. Nepatenkinamas mokinių aprūpinimas vadovėliais (jie daugiausiai verstiniai arba rusiški) ir kita papildoma mokymo medžiaga profesiniams ir bendrojo lavinimo dalykams. Dar pasitaiko mokyklų: kuriose specialybės dalykai dėstomi ne gimtąja kalba.

10. Skurdi praktinio mokymo bazė: senos staklės bei įrengimai, seniai niekur nepritaikomos didaktinės priemonės, žaliavos, įrankiai, prietaisai.

Reformuojant profesinę mokyklą:

1. Atsisakoma profesinio rengimo centralizacijos ir unifikacijos, nivelinančių Respublikos kultūrinius, ekonominius ir gamybinius poreikius. Derėtų apsvarstyti PM pavaldumo problemą. Galimi du variantai:

1) PM pavaldžios Liaudies švietimo ministerijai ir 2) PM pavaldžios šakinėms ministerijoms. Liaudies švietimo ministerijai globoja tik mokymą ir auklėjimą.

2. Atsisakoma sąjunginių PM tipinių mokymo planų, perkrautų ir nepritaiktų mokinio amžiui ir sveikatai (po 8 pamokas kasdien), vieningų programų, vadovėlių ir kt. Vykdyt bendrą švietimo politiką, pati Respublika savarankiškai nustato profesinių mokyklų sistemos struktūrą, mokymosi trukmę, mokymo planus, mokymo auklėjimo turinį ir programas, savarankiškai rengia vadovėlius bei kitą didaktinę medžiagą mokiniams ir pedagogams. Sąjunginės unifikotos instrukcijos reikalui esant keičiamos metodinėmis rekomendacijomis, numatančiomis alternatyvas ir sprendimų įvairovę.

3. PM steigiamos arba uždaromos atsižvelgiant į konkrečius vietovės (miesto ar rajono) liaudies ūkio poreikius, numatomas jų profilis, specialybių ir moksleivių skaičius, sudaromas moksleivių priėmimo, mokymosi ir baigusiųjų paskirstymo taisyklės, pedagogų ir kitų darbuotojų etatai.

4. Atsisakoma sąjunginio PM finansavimo, statybos, įrengimų normatyvų ir tipinio etatų paskirstymo. Įgyvendinamas respublikinis PM įrangos, materialinio moksleivių aprūpinimo finansavimas, diferencijuotas mokytojų ir gamybinio mokymo meistrų darbo apmokėjimas.

5. Ugdymo pagrindas - fizinis, intelektualinis ir dorovinis auklėjimas perteikiant tautinės kultūros ir bendražmogiškąsias vertybes. Aukščiausias ugdymo tikslas - sveikas, humaniškas, kūrybingas žmogus.

Profesinių mokyklų uždaviniai

1. Atsigręžti į žmogų kaip į absoliučią vertybę, puoselėti jo fizinę ir psichinę prigimtį, ruošti profesinei veiklai.

2. Rengiant kvalifikuotus kadrus, atsižvelgti į mokinio intelektualinę potencialumą.

3. PM siekia rengti kvalifikuotus darbininkus, darbininkus meistrus ir darbininkus kūrėjus, gebančius įsijungti į konstruktyvią savo krašto ūkinę-gamybinę bei kultūrinę veiklą.

4. Ugdyti būsimojo darbininko profesinės etikos sampratą, kuri padėtų atsiskleisti jo individualybei, formuoti "virtus žmogaus dorovės pagrindus: sąžiningumą, pareiškumą, kūrybiškumą, ištvėringumą.

5. Mokymą organizuoti taip, kad jis taptų pagrindiniu auklėjimo veiksniu, skatintu sąmoningą individo savikūrą, saviauk-

lą, savireguliaciją, saviraišką, siekiant tapti asmenybe.

6. Pratinti suprasti ir valdyti įvairią techniką ir išmokti ją naudoti kasdieniniame gyvenime bei profesinėje veikloje.

7. Gamyklos ar organizacijos, kurioms rengiami kvalifikuoti darbininkų kadrai, visomis išgalėmis ir visais galimais būdais talkina profesinėms technikos mokykloms, sudarydamos palankiausias sąlygas mokinių praktikai.

Profesinių technikos mokyklų moksleiviai

Dauguma profesinių technikos mokyklų moksleivių mokymosi kryptį ir specialybę yra pasirinkę atsitiktinai ir neracionaliai. Šio reiškinio priežastys yra dvi: 1) nepakankamas profesinio rengimo vertinimas ir profesinio orientavimo lygis bendrojo lavinimo mokyklose; 2) visiškas žmogaus psichofiziologinių savybių (gebėjimų, interesų, siekių) ignoravimas.

Patį profesija dažnai traktuojama tik kaip pragyvenimo šaltinis, o ne kaip žmogaus savirealizacijos pagrindas. Todėl moksleiviai į profesines technikos mokyklas nukreipiami pagal valstybės numatytą planą, neatsižvelgiant į individo poreikius bei interesus. Bendrojo lavinimo mokyklos, vykdydamos planus, "apsivalydavo", į profesines technikos mokyklas išsiųsdamos tingiausius, negabiausius, nedrausmingiausius mokinius. Tuo būdu profesinėse technikos mokyklose susirinkdavo nemaža dalis tikrai sunkių mokinių, kuriuos turėtų ugdyti specialiai paruošti pedagogai.

Kuriant profesinio rengimo sistemą, nebuvo skiriama dėmesio žmogaus psichinėms ir biofizinėms galimybėms (sveikatai, mentalitetui, gebėjimų pobūdžiui, interesams ir kt.). Šito rezultatas - vieno tipo, nediferencijuotos profesinio rengimo

mokyklos.

Mūsų respublika turia, palyginus, neblogai t-oriškai parengtą profesinio orientavimo sistemą, tačiau bendrojo lavinimo mokyklose mokiniai dar nepakankamai profesiskai orientuojami, dažniausiai tik spontaniškai nukreipiant į profesinio rengimo institucijas. Todėl nemaža dalis profesinėse institucijose besimokančių mokinių ruošiasi ne tai profesinei veiklai, kurioje jie galėtų maksimaliai save realizuoti. Moksleivis, baigęs atitinkamą bendrojo lavinimo mokyklos lygį, žinodamas savo interesus, siekius ir sveikatą, savanoriškai ateina į profesinę mokyklą įsigyti norimos specialybės, kuri padėtų racionaliausiai realizuoti savo sugebėjimus. Turėdamas polinkį vienai ar kitai gamybinės veiklos sričiai, moksleivis renkasi ir kvalifikuotumo laipani: jis ruošiasi darbininko, darbininko-meistro, darbininko-kūrėjo (racionalizatoriaus) kvalifikacijai.

Gamybinės įmonės ir organizacijos į profesines technikos mokyklas gali pasiųsti mokyti gabius ir sumanius jaunuolius, kuriuos pasibaigus mokymosi laikui, aprūpina darbu.

Profesinės mokyklos struktūra^x

PM gyvavimo praktika rodo: 1) pažangiai visuomenei reikalingi įvairių sričių ir įvairaus lygio specialistai, 2) kad šiuo metu vyraujantis lygiavos efektas nivelioja mokinį kaip individualybę: gabų - stabdo, o silpną - perkrauna.

Todėl profesinę mokyklą būtina diferencijuoti. Diferencijavimo pagrindas - pasūreškamos specialybės pobūdis, moksleivio išsilavinimo lygis, gebėjimai, interesai bei sveikata. Diferencijavimas turi būti lankstus, kad moksleivis iš vieno lygio mokyklos galėtų pereiti į kito (sudėtingesnio lygio) moky-

^x žr. schemą psl-354

lą ir atvirkščiai. Itin gabiems, kūrybingiems ir darbėtiems moksleiviams leidžiama sutrumpinti profesijos įsigijimo laiką. Dėl įvairių priežasčių nebaigus mokyklos ir neįsigijus specialybės, moksleiviui ir jo tėvams pagedaujant, įmokėjus atitinkamą mokestį (kad valstybei nebūtų nuostolio), leidžiama pratęsti profesijos įgijimo laiką.

Lietuvos TSR profesinė mokykla organizuotina kelių lygių.

Pirmasis lygis skirtas ne itin gabiems vaikams. Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcijoje nurodyta, kad "Mokymosi pradinėje mokykloje laikas nelimituojamas... bus mokinių, kurie dėl vieno ar kitų priežasčių nepakankamai pasirengę tolesniam mokymuisi, gali likti kurso kartoti". Todėl dalis mokinių, sulaukę 16 metų, dar nebus baigę pagrindinės (dešimtmetės) mokyklos ir dėl vieno ar kitų priežasčių jos nebaigs. Šie mokiniai ruošiami darbinei veiklai.

Pirmuosius darbinius mokėjimus ir įgūdžius jie įgyja bendrojo lavinimo mokykloje, per darbų mokymo pamokas. Nuo septintosios klasės, kaip pasirenkamąjį dalyką jie pasirenka darbų mokymą. Tuo būdu, jau bendrojo lavinimo mokykloje jie intensyviau ruošiasi darbinei veiklai, kurią sukonkretina kaip specialybę profesinėje mokykloje. Šiems mokiniams organizuojamas vienerių - pusantų metų profesinis mokymas, rengiantis mokinį vienai ar kiti specialybei ir suteikiantis neaukštą darbininko kategoriją. Toks profesinis rengimas būtinas vienu ar kitu aspektu "sunkiems" vaikams, ypač infantiliems, kad jie nebūtų mokomi oligofrenų mokyklose, o bręstų natūralioje aplinkoje, kuri būtina socialinei individo adaptacijai. Šio lygio mokykloje dėstomi specialybės teoriniai pagrindai, sustiprinta mokomoji ir gamybinė praktika. Turėtų būti mokoma tų bendrojo lavinimo dalykų: gimtosios kalbos ir gimtojo krašto kultūros. Ši mokykla

lygi baigę moksleiviai dirba darbininkais, bet jeigu kuris nori lavintis toliau, mokslą tęsia vakarinėje bendrojo lavinimo mokykloje.

Antrasis profesinio rengimo lygis - vienerių-dviejų metų (trukmę sąlygoja specialybė) profesinė mokykla. Į ją būtų priimami pagrindinę mokyklą baigę moksleiviai. Jos tikslas - paruošti kvalifikuotą darbininką, kuris būtų gerai įvaldes savo specialybės teoriją bei praktiką ir pasiekęs aukštesnį bendrojo išsilavinimo ir kultūrinio išprusimo lygį. Šios mokyklos mokiniams kartu su mokymo ir gamybine praktika dėstoma: a) bendratechninių, šakos ir specialybės dalykų teorija, b) su specialybe susiję bendrojo lavinimo dalykai, c) gimtoji kalba ir integruotos gimtojo krašto kultūros kursas, d) kursas "Žmogus ir darbas". Šią mokyklą baigę moksleiviai turi teisę lankyti vakarinės mokyklos XI-XII klases ir ruoštis stojimui į aukštąją mokyklą, taip pat laikyti abiturą egzaminus.

Šią mokyklą baigusiems suteikiama aukštesnė darbininko kategorija, jie gamyklose ar įmonėse gali dirbti kvalifikuotais darbininkais, o pasitobulinę - ir meistrais. Vienu ar kitu būdu baigę vidurinę, turi teisę stoti į aukštąją mokyklą.

Trečiasis profesinių mokyklų lygis - iki trijų su puse metų (mokymosi trukmę sąlygoja specialybė).

Šis lygis skirtas pagrindinę mokyklą baigusiems gabiems, gamybinius ir konstrukcinius polinkius turintiems mokiniams, kurie jau bendrojo lavinimo mokykloje intensyviai domėjosi darbais. Jos tikslas - rengti moksleivius aukštesnioms visų gamybinių profilių mokykloms arba aukštos kvalifikacijos darbi-

ninką-kūrėją.

Šio lygio mokyklose dėstomi visi atitinkamo profilio (humaniterinio, tiksliajū ir gamtos mokslų) bendrojo lavinimo dalykai, suderinti su būsimąja specialybe ir bendratechniniai, šakiniai bei specialybės dalykai, organizuojama mokomoji ir gamybinė praktika, siekiama sudaryti visas sąlygas pilnavertei asmenybės savikūrai, ypač didelį dėmesį skiriant mokslievių sevarankiškai kūrybinei veiklai.

Ketvirtasis lygis - nuo pusės iki dviejų metų (priklausomai nuo specialybės sudėtingumo) profesinis rengimas, skirtas baigusiems XII klasių. Šio lygio mokykloje tik nedidelė mokymosi laiko dalis skiriama bendrojo lavinimo dalykams (susietiems su specialybe ir gimtojo krašto kultūra).

Daugiausiai laiko skiriama pasirinktai specialybei. Šią mokyklą baigę moksleiviai gali eiti dirbti į gamybą arba tęsti mokslą aukštojoje mokykloje.

Miestų, ypač rajonų profesinės mokyklos yra visų keturių lygių. Pirmąjį mokymosi pusmetį antrojo ir trečiojo lygio mokyklų mokymo turinys labai panašus, vėliau mokytojo patarimais mokiniai gali laisvai perstoti iš vieno lygio mokyklos į kitą - t.y. iš antrojo į trečiąjį ir atvirkščiai, nes trečiasis profesinio rengimo lygis skirtas tikrai gabiems ir kūrybingiems moksleiviams.

Kiekvieno lygio mokykloje mokymo turinio laiką galima paskirstyti maždaug taip (pasvarstykime):

Pirmojo lygio PM (nebaigus pagrindinės mokyklos)

Mokymo dalykų santykis

1. Bendrojo lavinimo dalykai - iki 25 % mokymosi laiko (gimtoji kalba ir gimtojo krašto kultūra)
2. Šakos ir bendratechniniai dalykai - iki 25 % mokymosi laiko
3. Specialybės dalykai - iki 30 % " "
4. Specialybės mokomoji praktika - iki 20 % " "
5. Gamybinė praktika - 1 ar 2 mėnesiai (gamykloje)
6. Specialybės egzaminas

Antrojo lygio PM (baigus pagrindinę mokyklą)

I kursas

1. Bendrojo lavinimo dalykai - iki 25 % mokymosi laiko (gimtoji kalba, literatūra, istorija, užsienio kalba ir etika)
2. Gamybos šakos dalykai - iki 30 % mokymosi laiko
3. Bendratechniniai dalykai - iki 25 % " "
4. Bendratechninė mokomoji praktika - iki 20 % " "
5. Gamybinė praktika - 1 mėnuo

II kursas

1. Bendrojo lavinimo dalykai - iki 25 % mokymosi laiko (gimtoji kalba ir literatūra, istorija, užsienio kalba ir estetika)
2. Šakos ir bendratechniniai dalykai - iki 20 % mokymosi laiko
3. Specialybės dalykai - iki 30 % " "
4. Specialybės mokomoji praktika - iki 25 % " "
5. Gamybinė praktika - 1 mėnuo
6. Baigiamasis specialybės egzaminas ir diplominis darbas

Trečiojo lygio PM (baigus pagrindinę mokyklą)[✱]

Mokymo dalykų santykis

I kursas

1. Bendrojo lavinimo dalykai - iki 50 % mokymosi laiko
(pagal atitinkamą bendrojo lavinimo mokyklos profilį)
2. Bendratechniniai dalykai - iki 30 % mokymosi laiko
3. Bendratechninė mokymo praktika - iki 20 % " "
4. Gamybinė praktika - 1 mėnuo

II kursas

1. Bendrojo lavinimo dalykai - iki 40 % mokymosi laiko
(pagal atitinkamą bendrojo lavinimo mokyklos profilį ir etika)
2. Šakos dalykai - iki 40 % " "
3. Mokomoji praktika - iki 20 % " "
4. Gamybinė praktika - 1 mėnuo

III kursas

1. Bendrojo lavinimo dalykai - iki 40 % mokymosi laiko
(pagal atitinkamą bendrojo lavinimo mokyklos profilį, estetika ir psichologija)
2. Specialybės dalykai - iki 40 % mokymosi laiko
3. Mokomoji specialybės praktika - iki 20 % " "
4. Brandos egzaminai (kaip abiturės)
5. Specialybės gamybinė praktika - 1 mėnuo
6. Baigiamasis specialybės egzaminas ir diplominis darbas

[✱] Bendrojo lavinimo dalykai, kurie dėstomi XI-XII kl. PM paskirstomi trims metams I-III k. ir papildomai dėstoma etika (II k.), estetika ir psichologija (III k.).

Ketvirtąjo lygio PM (baigus dvylikametę mokyklą)

Mokymo dalykų santykis

1. Bendrojo lavinimo dalykai - iki 10 % mokymosi laiko
(gimtoji kalba, gimtoji kultūra, užsienio kalba ir etika)
2. Šakos ir bendratechniniai dalykai - iki 30 % mokymosi laiko
3. Specialybės dalykai - iki 40 % " "
4. Specialybės mokomoji praktika - iki 20 % " "
5. Gamybinė praktika - 1 mėnuo
6. Baigiamasis specialybės egzaminas ir diplominis darbas

Mokymas ir auklėjimas

Mokymo medžiaga pateikiama ne atskirais izoliuotais faktais, o kaip natūros ir socialinės aplinkos vienovė, ugdant nuovokumą kur ir kaip turimas žinias ir veikimo įgūdžius taikyti, ką jie davė ir gali duoti žmonėms. Šis reikalavimas realizuojamas mokymo plane ir programose integruotais dalykais, tarpdalykiniais ryšiais, siejant teorijos žinias su praktika.

Būtina atsisakyti sustabarėjusių mokymo proceso organizavimo ir mokymo metodų. Mokymo procesas ne ritualas, o aktyvi mokymosi veikla. Jo kriterijus - mokinio kaip individo branda. Kiekvienas mokytojas ir mokinys - nepakartojami. Juos sieja bendra mokymo ir mokymosi darbo sąveika, kurios pobūdį sunku detaliam reglamentuoti.

Mokant praktinių įgūdžių, sudaromos sąlygos savarankiškai-kūrybiškai įvertinti realias praktinės veiklos situacijas, kuriose keliamos darbo tikslo ir darbo priemonių pasirinkimo problemos, sudaromos galimybės patikrinti savo mokėjimus ir gebėjimus. Žinios reikalingos tiek kiek jos užtikrina veiklos mokėjimų vystymąsi, tik veiklos patirtis daro įtaką asmenybės

raidai.

Visokeriopai plėtojamas mokinių savarankiškumas. Savarankiška mokinio pažintinė veikla turi būti siejama su praktika. Praktinė veikla pamokoje ir pratybų metu - tai darni teorijos ir praktikos sąveika. Mokymo procese siekiama ugdyti mokėjimus konstruktyviai operuoti teorine medžiaga ir atlikti įvairių fizinių darbų.

Klasikinė pamoka su mokytojo monologu ir reproduktyviais mokymo metodais reikalauja esminės pertvarkos. Darbas bibliotekoje, savarankiškas stebėjimas, konstravimas, videotchnikos panaudojimas, diskusijos, projektų ruošimas, tarpmokyklinės paskaitos ir t.t. turi rasti savo vietą įvairiais lavinimo etapais. Kitaip mes negalėsime išmokyti savarankiškai spręsti profesines, socialines ir asmenines problemas.

Ugdymo proceso išėities pozicija - mokytojo ir mokinio sąveika. Mokytoją-autoritara turi keisti mokytojas-autoritetas. Ugdymas, kuris remiasi diktatu ir prievarta, sąlygoja tiek mokytojo, tiek mokinio amoralumą. Sąveikos pedagogika siekiama ugdyti mokinio savimone, idealus, skatinti prasmingą jo veikimą, o mokytojui - gilų savo misijos supratimą ir aukštą profesionalumą.

Ugdymas nepradedamas "švarioje lentoje", jis tęsia mokinio vystymosi (biofiziologinio ir dvasinio) kelią, pradėtą šeimoje ir bendrojo lavinimo mokykloje. Profesinėje mokykloje įgyjamos žinios ir mokėjimai siejami su mokinio turimomis žiniomis. Jos permąstomos ir interiorizuojamos, tampa mokinio savastimi ir baze naujoms žinioms, mokėjimams ir darbiniam įgūdžiams.

Mokinio baimė suklysti slopina mokymosi, o ypač praktinę ir kūrybinę veiklą. Aštri, tačiau nepedagogiška kova su mokymosi

klaidomis kól kas nedavė rezultato. Būtina keisti nuostata - klaida turi mokinį aktyvinti. Pedagogas tikinimas: "tu nežinai", - keistinas: "tu žinai". Kad nedingtu mokinio mokymosi interesas, stiprėtu pasitikėjimas savimi, augtu savarankiškumas ir kūrybingumas. Mokytojo tikslas - įvairiais būdais aktyvinti mokinio vystymąsi, pažintinius interesus, skatinti savimone bei kultūrinės brandos plėtotę.

Vertinant mokinį siekiama ugdyti jo savireguliaciją. Mokymo procese nėra galimybės kontroliuoti visų mokymosi rezultatų. Kontroliuojant ir vertinant tik atskirus ir siaurus mokymosi rezultatus (pvz., faktų ir dėsningumą išimimo lygį) galima nuslopinti (tai dažnai ir atsitinka) mokinio tikrą norą mokytis, o mokytojo - norą mokyti.

Mokinio asmenybę ugdo toks vertinimas, kuris leidžia mokiniui dabarties rezultatus lyginti su ankstesniais rezultatais. Vertinimas turi turėti informacinę reikšmę pačiam mokiniui, bet neslopinti jo pažintinio aktyvumo. Reikia taikyti įvairią ir paslankią vertinimo sistemą.

Mokymosi procesą būtina diferencijuoti. Diferencijavimo laipsnį turi sąlygoti mokinio bazinio išsilavinimo lygis. Profesinėje mokykloje diferencijavimą galima realizuoti fakultatyviais kursais, pasirinkamaisiais dalykais ir mokymosi veikla pamokoje. Detaliai (giliai) diferencijuotas ir individualizuotas turi būti praktinis darbų mokymas.

Pedagogas neturėtų toleruoti neprasmingo moksleivių diferencijavimo į gabius ir atsilikusius. Nestipriai (nedaug) atsilikusiems vaikams turi būti sudarytos individualios mokymosi sąlygos. Būtina ieškoti daugiau galimybių grupės viduje (pačioje grupėje) mokant pagal įvairių lygių programas.

Diferencijuojant būtina atsižvelgti ir į tautos poreikius. Profesinės mokyklos darbo atnaujinimo uždavinys - praktikoje įgyvendinti inc vidualių ir tautos poreikių sąveiką.

Auklėjimo proceso profesinėje mokykloje pertvarka iškelia būsimojo darbininko, kaip individualybės, problemą. Tautai reikalingas kūrybingas, humaniškas, aukštos kultūros pilietis.

Dorovinė piliečio kultūra susiformuoja bendraujant su gamta, žmonėmis, dirbant (vykdant savo profesines pareigas). Pertvarkytoje PM normatyvinė elgesio reguliacija turi būti keičiama vertybine, t.y. nuo išorinio elgesio reguliavimo pereinama prie saviauklos ir savireguliacijos, kurios pagrindas - įprasminimas kiekvieno moksleivio santykis su pačiu savimi.

Iš esmės peržiūrima PM auklėjimo sistema: atsisakoma betikslių "auklėjamųjų" renginių, ugdymo politizacijos, prievartos veiksnių auklėjamojo poveikio absoliutinimo.

Moksleivių savarankiškumas, kūrybingumas, iniciatyvumas ir kitos valingosios savybės ugdomos mokykloje ir gamybinėje praktikoje.

Pedagogų kadrai

Pedagogas - tai bendražmogiškosios ir tautinės kultūros perteikėjas jaunajai kartai. Neįkainojamas pedagogo indėlis į kiekvieno tautos laikmečio kultūrą ir tolesnę jos egzistenciją. Kokia tobula būtų mokykla ir jos mokymo bazė, mokymo priemonės bei vedovėliai, be gerų pedagogų - rezultatai bus kuklūs.

PM pedagoginių kadro situacija yra labai komplikauta. Bendrojo lavinimo dalykų mokytojų problema nesunkiai sprendžiama: dauguma jų baigę kuria nors pedagoginio profilio aukštąją mokyklą ir pasirengę peč goginiam darbui. Mokykloje jie turi

pilną pamokinio darbo krūvį. Žymiai sunkiau sprendžiama specialybės dėstytojų problema. Pirmiausia - dauguma jų yra baigę techninio profilio aukštąsias mokyklas ir nepasirengę pedagogo darbui. Antra - PM reikia labai įvairių profilių pedagogų, tačiau jiems dažnai nesusidaro net pilnas pamokų krūvis. Ieškant išėities, specialybės disciplinas neretai patikima dėstyti antraeilininkams - gamybininkams. Jie lyg ir natūraliai susieja mokyklą su gamybinėmis įmonėmis, perteikia moksleiviams naujausius specialybės technikos ir technologijos pasiekimus, tačiau antraeilininkais dažnai dirba atsitiktiniai, anaipol ne geriausi, gamybininkai.

Sunkiausiai sprendžiama mokomosios ir gamybinės praktikos magistrų-instruktorių problema. Jų kvalifikacija ir mokymo darbas iki šiol nesunormintas. Nėra mokyklų, kurios ruošytų atitinkamos specialybės magistrus - pedagogus.

Gamybos meistras profesinėje mokykloje vykdo dar ir sunkiausią grupės vadovo - auklėtojo funkciją, kuriai atlikti jis pedagoginiu požiūriu neparengtas. PM stebina ryški pedagoginių kadro feminizacija. Tai sumažina natūralaus auklėjimo poveikį. Profesinių mokyklų pedagogai: ir teoretikai, ir praktikai mokymo darbe susiduria su dideliais sunkumais. Dauguma patys turi rengti didaktines priemones, pildyti begales nereikalingų ataskaitų bei planų, nėra pakankamai aprūpinti dalykine, metodine ir pedagogine-psichologine literatūra.

Reformuotos mokyklos pedagogas turėtų būti:

- humaniškas žmogus ir geras dalyko specialistas (tai svarbiau negu būti tik labai geru specialistu ir tik geru žmogumi);

- geras pedagogas - psichologas - gerai žinantis ir rea-

lizuojantis ugdymo proceso dėsningumas; gerai pažįstantis ir ugdantis mokinį kaip individualybę;

- geras, ūrybingas darbininkas, sistemingai besigilinantis į savo dėstomą dalyką ir jo pateikimo metodus.

Reformuojant profesinę mokyklą privalu:

- keisti nuostatas į profesinės mokyklos pedagoga, kelti jo prestižą, suvienodinti dalyko dėstytojo ir gamybos meistro statusą (pedagoginis pasirengimas, darbo krūvis, apmokėjimas ir atostogų trukmė);

- aprūpinti pedagogus didaktine medžiaga: iliustracinėmis, demonstracinėmis, padalomomis, audiovizualinėmis priemonėmis, gerai įrengta, modernia trenaužine baze, mašinomis, mechanizmais, įrengimais, įrankiais ir kita būtina teoriniam ir praktiniam mokymui įranga, o taip pat specialybei reikiama žaliava: mediena, metalu, audiniu, dažais, maisto produktais ir kt.;

- profesijos mokytojai (dėstytojai ir meistrai), moksleiviai aprūpinami būtina dalykine, pratybine ir pedagogine literatūra;

- reorganizuoti profesijos mokytojų (dėstytojų ir meistrų) kvalifikacijos kėlimą, įjungiant juos į mokyklos pertvarkymo procesą. Mokyklos reforma bus greičiau ir efektyviau įgyvendinta, jeigu dėstytojas ar meistras pats kurs programas, mokymo priemonių projektus, metodikas, tobulins mokymo ir auklėjimo organizavimą ir kt. Tuo tikslu sudaromas profesinių technikos mokyklų reformos centras;

- įvesti dėstytojų ir meistrų atestavimo laipsniškumą, iš esmės pertvarkant kvalifikacijos kėlimo sistemą. Už darbą atlyginama pagal atestacijos rezultatus, o ne pagal darbo stažą. Dėstytoją ir meistrą atstauti tik pagal jo paties norą. Kvali-

fikacijos kėlimo kursai privalo padėti dėstytojui ir meistrai realizuoti atestacijos reikalavimus;

- iš esmės turi keistis pedagogų darbo kontrolė. Ji tarnauja pedagoginio proceso tobulinimui ir mokymo-auklėjimo efektyvinimui bei ugdymo rezultatų gerinimui. Kontroliuojantieji asmenys turi būti aukštos dalykinės bei pedagoginės-psichologinės kvalifikacijos, gebantys būti pedagogų patarėjais, o ne jų darbo kritikais;

- specialybės dėstytojų ir gamybos meistrų rengimas profesinėms mokykloms turi turėti realų pedagoginį pagrindą. Kiekviena gamybinio profilio aukštoji mokykla turi ruošti atitinkamo profilio pedagogų kadrus PM ir technikams. Pedagogą būtina ruošti darbui su žmonėmis, o ne tik su įrengimais ar dokumentais.

Profesinių mokyklų valdymas, materialinės bazės kūrimas ir finansavimas organizuojamas lygiai taip pat kaip ir aukštesniųjų specialiųjų mokyklų.

Koncepcijos autorė A. Paurienė

LIETUVOS PROFESINĖS MOKYKLOS

K O N C E P C I J A

Pertvarkos procesą, Respublikos ekonominį savarankiškumą gali įgyvendinti tik profesionalūs, kūrybingi, sąžiningi, darbštūs ir mąstantys žmonės. Todėl jaunimo pilietinė branda, profesinis rengimas ir yra pagrindinis mūsų visuomenės socialinis uždavinys. Respublikos profesinio mokymo sistema turi būti tautinė, tenkinanti Respublikos liaudies ūkio poreikius, besiremianti jos kultūriniu, ekonominiu ir techniniu progresu.

Tautinė profesinė mokykla turi visokeriopai remtis šimtmečiais susiklosčiusiomis mūsų tautos tradicijomis: pasiaukojančiu darbštumu, sąslumu, sąžiningumu, pareiagingumu, meile žemei gilinimas. Profesinė mokykla siekia ugdyti kultūringą, kūrybingą, pareiagingą asmenybę, kuri suprastų savo veiklos tautai ir visuomenei paskirtį.

Profesinės mokyklos koncepcija parengta remiantis Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija ir laikantis joje iškeltų švietimo humanizavimo ir demokratizavimo principų.

Dabartinė profesinio rengimo sistema

Reikia pripažinti, jog profesinio rengimo sistema šiaudien dar labai netobula, neefektyvi, nes neaprupina Respublikos liaudies ūkio tikrai kvalifikuotais darbininkais, neskatina jaunimo mokantis profesijos maksimaliai panaudoti įgytų žinių ir gebėjimų. Profesinės mokyklos nediferencijuo-

tos pagal mokinių sugebėjimus, sveikatos būklę.

Pernelyg centralizuota ir unifikuota profesinio rengimo sistema neatitinka pribrendusių Respublikos ekonominių, gamybinių bei kultūrinių visuomenės pertvarkos poreikių.

Sąjunginiai tipiniai mokymo planai neatspindi pertvarkos ekonomikoje aktualijų, tautinės kultūros klausimų. Programos nediferencijuotos, nepaslankios, jas sunku pritaikyti konkrečioms sąlygoms. Stokojama originalių, kokybiškų vadovėlių, kitų mokymo priemonių bendrojo lavinimo ir specialybės dalykams dėstyti.

Silpna profesinių technikos mokyklų materialinė bazė neužtikrina kvalifikuotų darbininkų rengimo šiuolaikiniam liaudies ūkiui, visiškai neatitinka mokslo ir technikos pažangos. Egzistuojanti mokyklų aprūpinimo medžiagomis, baldais, įrankiais, įrengimais tvarka turi daug trūkumų.

Svarbi jaunimo profesinio mokymo problema - pedagoginių kadryų rengimas mokykloms. Sudėtingas moksleivio auklėjimo darbas neretai patikimas pedagogiškai nepasirengusiam, ne visada reikiamos kvalifikacijos gamybinio mokymo meistrai.

Profesinės mokyklos struktūra

Profesinė mokykla yra permanentinės mokymo sistemos dalis, pagrindinės bendrojo lavinimo mokyklos tęsa. Profesinės kvalifikacijos įgijimas glaudžiai siejamas su tolesnių kai kurių bendrojo lavinimo dalykų dėstymu, už-

tikrinančiu visapusišką asmenybės vystymąsi atsižvelgiant į jos interesus ir sugebėjimus.

Profesinė mokykla vystosi dinamiškumo, diferenciacijos, lankstaus reagavimo į visuomenės, asmenybės reikmes, organizacinių formų įvairovės pagrindais. Ji yra savarankiška, veikianti pagal Liaudies švietimo įstatymą ir profesinės mokyklos nuostatus, kuriuose nusakomos jos teisės, pareigos, ryšiai su valdymo organais, liaudies ūkio įmonėmis bei organizacijomis.

Lietuvos profesinė mokykla organizuojama keturių lygių.

Pirmasis lygis. Skirtas moksleiviams dėl tam tikrų priešasčių iki 16 metų nebaigusiems pagrindinės bendrojo lavinimo mokyklos. Jie mokysis iki vienerių-pusantrų metų nesudėtingų specialybių. Šio lygio grupėse dėstomi kai kurie bendrojo lavinimo dalykai, ugđantys moksleivių intelektą, bendrąją asmenybės kultūrą, o taip pat specialybės teoriniai pagrindai.

Vykdomas gamybinis mokymas, atliekama gamybinė praktika. Moksleiviai, baigę šio lygio grupes, gaus atitinkamos specialybės darbininko kategoriją. Vidurinio mokslo šie moksleiviai galės siekti bendrojo lavinimo mokyklose.

Antras lygis. Skirtas moksleiviams, baigusiems pagrindinę bendrojo lavinimo mokyklą ir dėl tam tikrų priešasčių negalintiems kartu su specialybe įgyti vidurinio mokslo. Mokymasis tęsis iki dviejų metų. Didžiausias dėmesys bus skiriamas pasirinktos specialybės dalykams, gamybiniam mokymui ir gamybinei praktikai. Baigę mokyklą, moksleiviai priklausomai nuo mokymosi rezultatų gaus aukštesnę kategoriją arba įgys kelias gretutines specialybes. Norintys galės toliau mokytis bendrojo lavinimo mokyklose arba aukštesnio lygio mokymo

įstaigose.

Trečiasis lygis. Skirtas moksleiviams, baigusiems pagrindinę bendrojo lavinimo mokyklą, norintiems įsigyti specialybę ir vidurinį mokslą. Jie mokysis trejus-ketverius metus. Šio lygio moksleiviams dėstomi bendrojo lavinimo ir specialybės dalykai, vykdomas gamybinis mokymas, atliekama gamybinė praktika. Baigę mokyklą, moksleiviai gaus atitinkamos specialybės kategoriją, įgys plataus profilio, sudėtingas arba kelias gretutines specialybes ir vidurinį bendrąjį išsilavinimą. Jie galės dirbti arba tęsti mokslą aukštesnio lygio mokymo įstaigose.

Ketvirtasis lygis. Skirtas moksleiviams, baigusiems bendrojo lavinimo mokyklą. Mokymasis tęsis iki dviejų su puse metų. Baigę šio lygio mokyklą moksleiviai gaus aukštą atitinkamos specialybės kategoriją, įgys plataus profilio, sudėtingas arba kelias gretutines specialybes. Jie galės dirbti arba tęsti mokslą aukštesnio lygio mokymo įstaigose.

Specialybės sudėtingumas lemia visų lygių mokymo trukmę.

Kiekvienoje profesinėje mokykloje gali būti visi keturi lygiai. Pirmaisiais mokymosi metais antrojo ir trečiojo lygio mokymo turinys panašus, todėl po pirmojo pusmečio moksleiviai, mokytojų patariami, gali pasirinkti, kurio lygio grupėje toliau mokytis. Trečiasis lygis skirtinas gabesniems ir kūrybingesniems moksleiviams.

Mokymo turinio perimamumas visų lygių profesinėse mo-

kyklose turi suteikti moksleiviams galimybę įgyti aukščiausią darbininko kvalifikaciją arba tęsti mokslą aukštesnio lygio mokymo įstaigoje.

Moksleiviams, turintiems praktinių įgūdžių ir norintiems įgyti kvalifikaciją anksčiau nustatyto laiko arba dėl svarbių priežasčių negalintiems lankyti mokyklos, leidžiama laikyti teorinių dalykų egzaminus eksternu.

Profesinė mokykla gali integruotis su specialiąja vidurine mokykla (technikumu, aukštesniąja) arba vidurine bendrojo lavinimo mokykla. Mokytis, kelti kvalifikaciją ar persikvalifikuoti galima profesinės mokyklos dieniniuose, vakariniuose (pamaininiuose) skyriuose.

Pedagoginis procesas

Pedagoginis procesas profesinėje mokykloje grindžiamas humanizavimo, integravimo-diferencijavimo, pedagoginės sąveikos principais.

Moksleivio įgijamos žinios, mokėjimai ir darbiniai įgūdžiai siejami su bendrojo lavinimo mokykloje įgytomis žiniomis bei mokėjimais. Moksleivio turimo išsimokslinimo lygis sąlygoja tolesnio mokymo proceso diferenciaciją, kuri plėtojama pamokose, o taip pat pasirenkamųjų dalykų, fakultatyvų, gamybinės veiklos metu. Mokyklos darbo atnaujinimo uždavinys – į vieną visumą susieti moksleivių interesus ir tautos poreikius.

Pedagoginis procesas organizuojamas laisvai pasirenkant mokymo ir auklėjimo metodus, būdus. Būtina integruoti teori-

nes žinias, praktinius mokėjimus ir įgūdžius, todėl specialybės teorines žinias perteikia ir praktiniam rengimui vadovauja tas pats pedagogas.

Mokykloje kuriama palanki psichologinė-dorovinė atmosfera, ypatingas dėmesys skiriamas moksleivių savarankiškumo, kūrybinės iniciatyvos, teisingo požiūrio į darbą ugdymui, moksleivių savivaldos plėtotei.

Respublikos profesinėse mokyklose mokymas organizuojamas pagal Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijos tvirtinamus mokymo planus ir programas. Pertvarkant būsimųjų darbininkų rengimo struktūrą nuolatos tobulintina mokymo programinė dokumentacija, didaktinė, metodinė medžiaga. Mokyklos kolektyvui paliekama teisė keisti mokymo planus ir programas.

Mokymo valandų skaičius per savaitę neturi viršyti 36 valandų. Atsižvelgiant į moksleivių pageidavimus, leisti jiems laisvai rinktis fakultatyvinius dalykus. Mokymo grupės komplektuojamos pagal poreikį, orientuojantis į ne didesnę kaip 25 moksleiviai grupę. Kalbų, laboratorinių, praktinių darbų pamokose grupės dalijamos į pogrupius, kuriuose būtų ne mažiau kaip 10 moksleivių.

Auklėjamasis procesas grindžiamas nacionalinės kultūros patirtimi. Mokykloje ugdomas sąmoningas, doras savo tautos, krašto pilietis, tautos kultūros, jos tradicijų tęsėjas, humaniškas, kultūringas aukštos profesinės etikos žmogus.

Auklėjimas glaudžiai siejamas su mokymu atsižvelgiant į moksleivių asmenybę, individualius sugebėjimus. Grupių vadovai atlieka kuratorių, konsultantų vaidmenį. Už savo

elgesį atsako pats moksleivis.

Pedagogų kadrai

Profesinės mokyklos pedagogas - humaniškas žmogus, pedagogas-psichologas, kuris siekia pažinti ir ugdyti mokinį kaip individualybę, geras dalyko specialistas, dorovingas žmogus, bendražmogiškosios ir tautinės kultūros jaunajai kartai nešėjas bei perteikėjas.

Pedagogams, vadovaujantiems grupei, privalu turėti aukštąjį specialybės išsilavinimą, pedagoginį pasirengimą, darbininko kvalifikaciją ir patirtį šiame darbe. Mokyti praktinio darbo įgūdžių gali asmenys, neturintys reikiamo mokslo cenzo, bet nagingi, tobulai įvaldę profesijos paslaptis, turintys didelę praktinio darbo patirtį ir neabejotinų pedagoginių sugebėjimų.

Profesinės mokyklos pedagogus-dėstytojus, gamybinio mokymo meistrus vadinti profesijos mokytojais. Suvienodinus jų statusą, atitinkamai nustatomas jų darbo krūvis, apmokėjimas ir atostogų trukmė.

Pedagogas nuolat kelia savo kvalifikaciją kursuose, seminaruose, stažuotėse arba savišvietos būdu.

Profesijos ir bendrojo lavinimo dalykų mokytojai atestuojami nustatant darbuotojo tinkamumą užimamoms pareigoms. Atestacijos metu gali būti suteikiama aukštesnė kategorija, atitinkami vardai. Mokytojų atlyginimas priklauso nuo atestavimo rezultatų. Gerai, kūrybingai dirbantys mokytojai skatinami moraliai ir materialiai.

Mokytojus į darbą priima mokyklos direktorius su vie-nerių metų bandomuoju laikotarpiu. Pirmenybė teikiama turintiems gamybinio (praktinio) darbo stažą.

Profesinės mokyklos moksleiviai

Vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos mokinys, baigęs atitinkamą mokyklos klasę savo noru, gerai žinodamas savo interesus, siekius, gebėjimus ir sveikata, atsižvelgdamas į mokytojų ir tėvų patarimus, stoja į tam tikro lygio profesinę mokyklą įgyti tam tikros specialybės.

Į profesinę mokyklą moksleiviai priimami vadovaujantis priėmimo taisyklėmis arba pagal sutartis. Priėmūs moksleivius pagal žinybų, įmonių poreikius į likusias laisvas vietas priimami moksleiviai, kuriuos siunčia kitos organizacijos, kooperatyvai. Moksleiviai, besirengiantys individualiai darbinei veiklai, gali būti priimami mokyti, apmokant už mokslą.

Profesinės mokyklos moksleiviai - pilnateisiai kolektyvo nariai. Jie dalyvauja sprendžiant mokymo ir auklėjimo uždavinius, organizuojant laisvalaikį ir poilsį. Moksleiviai renkami į kolektyvinius mokyklos valdymo organus.

Moksleiviams, atsižvelgiant į jų pažangumą ir elgesį, mokamos atitinkamo dydžio stipendijos. Visi moksleiviai aprūpinami darbo rūbais. Našlaičiams skiriamas visas valstybės išlaikymas. Gamybinio mokymo ir gamybinės praktikos metu moksleiviams, dalyvaujantiems gamyboje, mokamas atlyginimas už atliktą darbą. Moksleivių darbinė veikla ju-

Metodiškai įteisinama nuo 16 metų.

Profesinėse mokyklose veikia įvairios visuomeninės jaunimo organizacijos, į kurias moksleiviai jungiasi savanoriškai.

Moksleiviai, baigusieji profesinę mokyklą, gauna dokumentą, kuriame nurodytas specialybės arba bendrojo lavinimo įgijimas, kvalifikacinės kategorijos.

Profesinių mokyklų valdymas

Mokyklos pavaldumą nustato Lietuvos TSR Ministrų Taryba. Nepriklausomai nuo žinybinio pavaldumo visoms mokymo įstaigoms metodiškai vadovauja Lietuvos TSR Liaudies švietimo ministerija.

Profesinės mokyklos valdymas demokratizuojamas per aukščiausiąją mokyklos savivaldos organą - mokyklos Tarybą, į kurios sudėtį įeina administracijos, pedagogų, moksleivių, tėvų, įmonių atstovai. Taryba sprendžia visus pagrindinius pedagogų ir moksleivių kolektyvų veiklos klausimus.

Profesinės mokyklos vadovas renkamas demokratiniiais pagrindais mokyklos taryboje. Direktorių tvirtina arba atleidžia iš pareigų žinyba, kuriai priklauso profesinė mokykla. Pavaldotojus ir kitus mokyklos darbuotojus skiria mokyklos direktorius, suderinęs su mokyklos taryba.

Respublikinės žinybos, vadovaujančios mokymo įstaigoms, kartu su rajonų, miestų LDT vykdomaisiais komitetais, atsižvelgdamos į konkrečius respublikos, regiono, miesto, rajono liaudies ūkio poreikius, įsteigia ar panaikina profesinę mokyklą, numato jos profilį.

Profesinė mokykla kartu su regiono, miesto, rajono įmonėmis ir organizacijomis planuoja rengiamas specialybes, priimanų moksleivių skaičių, paskirsto baigusius moksleivius darbu. Naujos specialybės darbininkus galima pradėti rengti tik sukūrus reikiamą bazę.

Mokykla ir gamybinė įmonė, sudarydamos kvalifikuotų darbininkų rengimo ir perkvalifikavimo sutartis, numato bendradarbiavimą paritetiniu principu. Profesinė mokykla savarankiškai bendradarbiauja su šalies ir užsienio šalių mokyklomis.

Pedagogikos mokslinio tyrimo institute įkurtinas padalinys, tyrinėjantis profesinio rengimo problemas.

Planavimas ir materialinė bazė

Profesinės mokyklos finansuojamos iš Respublikos biudžeto. Papildomas mokyklos pajamų fondas formuojamas iš užsakovų lėšų, gautų už kvalifikuotų darbininkų parengimą, kvalifikacijos tobulinimą ir perkvalifikavimą (pagal tiesiogines sutartis), iš pelno, gauto už pagamintą produkciją ir atliktas paslaugas, iš liaudies ūkio šakų, įmonių, įstaigų, organizacijų ir atskilų asmenų savanoriškų įnašų.

Visas lėšas mokyklos naudoja savarankiškai. Mokyklos taryba, atsižvelgdama į mokes fondą, nustato reikalingą administracinio-ūkinio personalo ir pedagogų skaičių, vadovaujantis tipiniais etatų sąrašais ir kitais normatyviniais dokumentais, įgyvendina veiksmingesnį pedagogų ir kitų darbuotojų apmokėjimą. Pedagogų darbo užmokestis tiesiogiai

siejamas su darbo kokybe, jo kiekiu, kvalifikacijos kėlimu ir periodiškų atestacijų rezultatais.

Nuolat turtinama profesinių mokyklų materialinė bazė. Materialinis techninis aprūpinimas naujausia technika, įrengimais, kompiuteriais, žemės ūkio technika turi eiti prioritetiniu pagrindu.

Profesinio rengimo sistemos objektų statybai, veikiančiųjų rekonstrukcijai skiriamas svarbiausias dėmesys. Periodiškai peržiūrinamos objektų statybinės normos naujai rengiamuose mokyklų kompleksų statybų projektuose. Statomus objektus visais projektinėje dokumentacijoje numatytais technologiniais įrengimais ir baldais aprūpina rangovas.

Profesinė mokykla turi teisę iš jai skirtų lėšų įsigyti, nuomoti, užsakyti būtinus įrengimus bei kitas materialines priemones iš bet kokios įmonės, įstaigos, organizacijos arba privačių asmenų pagal sąskaitą arba už grynus pinigus, o taip pat dalyvauti dalininkais butų statyboje savo darbuotojams, savo lėšų sąskaita finansuoti priemones, padedančias gerinti mokymo įstaigos kolektyvo socialines buitines sąlygas.

Prie profesinių mokyklų gali būti steigiami kooperatyvai ir kitos ekonomine veikla užsiimančios organizacijos, neprieštaraujančios profesinių mokyklų, kaip mokymo įstaigų, pagrindinei paskirčiai. Jų veikloje gali dalyvauti mokyklos darbuotojai, moksleiviai.

Profesinės mokyklos koncepcijos

realizavimas

Profesinio mokymo sistemos pertvarkymas turi vykti remiantis šalies mokslo pasiekimais, kitų šalių patyrimu, taip pat pažangiąja Respublikos mokyklų patirtimi.

Profesinės mokyklos koncepcija praktiškai realizuojama etapais:

1. Koncepcijos projekto ir pagrindinių dokumentų projektų platus aptarimas. Jų galutinis užbaigimas.
2. Profesinio mokymo koncepcijos ir Profesinės mokyklos Nuostatų galutinis parengimas ir tvirtinimas.
3. Normatyvinių-teisinių, instruktyvinių ir metodinių dokumentų, reikalingų koncepcijos realizavimui, rengimas.
4. Naujų mokymo planų ir programų parengimas, koregavimas, tvirtinimas.
5. Liaudies švietimo įstatymo projekto parengimas.

Koncepcijos autoriai: J.Mažintas, I.Karužienė, V.Kirstukas, V.Lipas, P.Mažuolis, A.Našlėnas, A.Pauliukonis, A.Šidiškis, S.Versockienė, R.Žilaitis.

AUKŠTESNIOSIOS SPECIALIOSIOS MOKYKLOS (TECHNIKUMAI)

Darbinis žmogaus ugdymas priklauso nuo Respublikos socialinių-ekonominių sąlygų. Mokslinės-techninės revoliucijos procesas keičia žmogaus darbo pobūdį. Reikalaujama kas kartą aukštesnio intelekto darbininkų, atsisakoma manualinio (rankų) darbo. Šie procesai keičia ir jaunimo ugdymo uždavinius. Didelė vertybė tampa žmogaus kūrybinis veiklumas, profesinis kvalifikuotumas, kūrybingumas ir profesionalumas negali apsiriboti paprastu žmogaus prisitaikymu, jis privalo formuoti sąmoningą ir kritinį požiūrį į pasikeitimus, kuriuos sąlygoja mokslinis-techninis progresas. Respublikos specialioji profesinio rengimo mokykla yra ne tik švietimo sistemos elementas, bet kartu ir valstybinio liaudies ūkio elementas. Ji privalo remtis perspektyvinią respublikos liaudies ūkio poreikiais, parengti aukštos kvalifikacijos darbininkus, savo srities novatorius.

Technikumai ir kitos specialiosios mokyklos, kaip ir profesinės, nestitinka šiuo pertvarkos laikotarpiu iškilusių Respublikos ekonominių, visuomeninių-politinių ir kultūrinių siekių. Jos pernelyg centralizuotos ir unifikuotos, veikla nesuderinta su Lietuvos ekonomiais, gamybiniais bei kultūriniais poreikiais. Didžiausios specialiųjų mokyklų spragos:

- menkai atsižvelgiama į Respublikos ekonomikos ir technikos pasiekimus, į visuomenės veldymo, produkcijos kokybės, progresyvaus aptarnavimo ir dabartinio jaunimo švietimo siekius;

- neapibrėžtas šios mokyklos statusas bendroje ir profe-

sinio rengimo sistemoje;

- neapibrėžtas technikumą baigusio absolvento profesinis statusas ir jo darbinės funkcijos;

- profesinis rengimas technikumuose yra nuostolingas, nes rengimas brangesnis, negu jo realizavimo naudingumo koeficientas;

- centralizuotai parengti mokymo planai, programos ir vadovėliai neatsižvelgia į esamas mokyklos didaktines-organizacines mokymo ir praktinės veiklos sąlygas;

- netobulas teorinių bei praktinių disciplinų pedagoginių kadro rengimas bei jų kvalifikacijos kėlimas;

- skurdi ir techniškai pasenusi praktinė mokymo bazė.

Specialiosios mokyklos tikslai

Specialiosios mokyklos tikslai ir uždaviniai glaudžiai susiję tiek su tautos, jos ūkio ir kultūros siekais, tiek ir su individo interesais dabar ir ateityje. Reformuotos mokyklos ugdymo uždavinius galima išreikšti tokia schema - išugdyti: žmogų, pilietį, profesionalų darbuotoją. Šiuos uždavinius galima realizuoti tik tuomet, kai bus sudarytos galimybės: neformaliai ir savanoriškai pasirinkti samens (mokinio) interesus atitinkančią specialybę; ruošti gyvenimui tautinėje bendruomenėje - savo darbu įsijungti į Respublikos liaudies ūkį, kurti tautos kultūrą plačiąja prasme, t.y. kurti darbo, papročių, kalbos, bendravimo ir kt. kultūrą; sukurti pagrindus sistemingai bei įsiviršpusei asmenybės savisuklei ir savirealizacijai.

Kuriant specialiasias mokyklas, būtina pasinaudoti jau turima teigiama darbo patirtimi, ugdymo ir auklėjimo tradici-

jomis. Svarbus uždavinys ugdyti aukšto profesionalumo, didelės doros žmogų, skiepyti ir puoselėti jame meilę darbui, pareiškumą, darbštumą, tvarkingumą, sąžiningumą, komunikabilumą ir kitus charakterio bruožus.

Būsimųjų specialistų visų tipų specialiosiose (technikumuose, žemės ūkiu, kultūro, pedagoginėse) mokyklose ugdymas grindžiamas tautine kultūra, integruojant ją į šalies ir pasaulio kultūros kontekstą.

Mokyklos struktūra

Šiuo metu technikumai savo statusu bendroje bei profesinio rengimo sistemoje ir vykdomu mokymo-auklėjimo procesu be maž dubliuoja profesines technikos mokyklas, nes didžioji daugis technikumų absolventų dalis gamyklose, įmonėse bei žemės ūkyje dirba tik aukštesnės kvalifikacijos darbininkais, tuo tarpu kai Lietuvos ekonomikos pažanga reikalauja įvairaus lygio specialistų, todėl būtina profesinio rengimo diferenciacija.

Keistinas specialiausių mokyklų statusas bendroje bei profesinio rengimo sistemoje. Šios mokyklos turi būti dviejų lygių: I- specialioji vidurinė mokykla, II - aukštesnioji specialioji mokykla, rengiančios aukštesnės pakopos specialistus pramonei, žemės ūkiui, statybai, transportui, kultūrinei veiklai ir kt.

Pirmasis lygis - trijų-ketverių metų (priklausomai nuo specialybės) mokykla. Į ją būtų priimami baigę profesinės mokyklos antrąjį lygį arba pagrindinę (dešimtmetę) mokyklą moksleiviai. Jos tikslas - parengti aukštesnio lygio technikos specialistą, kuris sugebėtų realizuoti inžinieriaus kūrybines idė-

jas. Jis - meistras vykdytojas, vadovaujantis konkrečiais šiuos srities darbininkų veiklai.

Šio lygio mokyklose dėstomi visi bendrojo lavinimo mokyklos atitinkamo profilio (humanitarinio, tiksliausių arba gamtos mokslų) dalykai, suderinti su būsimąja specialybe, ir bendrą techniniai, šakiniai bei specialybės dalykų teoriniai pagrindai, atliekama mokomoji ir gamybinė praktika. Baigęs šią mokyklą, absolventas įgyja bendrąjį vidurinį išsilavinimą ir aukštesniojo techniko kvalifikaciją. Šių mokyklų absolventai bei stojamųjų egzaminų gali tęsti mokslą aukštesnio lygio specialiojoje mokykloje arba stoti į aukštąją mokyklą. Į aukštąją atitinkamo profilio mokyklą jie priimami bei stojamųjų egzaminų, nes ateina kelti jau turimos jo profilio kvalifikacijos.

Antrasis lygis - 2-3 metų (priklausomai nuo specialybės) aukštesnioji specialioji mokykla. Ši mokykla skirta baigusiems trečiajį profesinės technikos mokyklos lygį arba visą bendrojo lavinimo vidurinę mokyklą. Ji yra pirmoji aukštosios mokyklos pakopa (kaip buvo anksčiau mokytojų institutai). Mokomasi pagal mokymo planus ir programas, suderintus su aukštosiomis mokyklomis. Šią mokyklą baigęs absolventas įgyja aukštesniojo inžinieriaus (arba inžinieriaus be diplomo) ir panašią kvalifikaciją ir turi teisę tęsti mokslą aukštojoje mokykloje. Kiekvienas šios mokyklos kursas turi suteikti tam tikrą kvalifikaciją, kad išstojęs iš pirmojo ar antrojo kurso studentas jau turėtų atitinkamą kvalifikacijos laipsnį.

Šiose mokyklose itin gabiems studentams būtina sudaryti sąlygas individualiam mokymuisi, kuris įgalintų studentą per

trumpesni laiką (vienus ar du metus, priklausomai nuo specialybės) įsisavinti teorinį ir praktinį programinį kursą.

Šio lygio mokyklose turėtų būti sudarytos sąlygos asmenybės savikūrai, ypatingai didelį dėmesį skiriant studentų savarankiškai kūrybinei veiklai, kuria siekiama ugdyti iniciatyvą, humanišką ir veiklą žmogų.

Į specialiąsias profesinio rengimo mokyklos moksleiviams priimami be stojamųjų egzaminų, pasitikima bendrojo lavinimo mokyklos pažymėjimu arba atestata pažymiais ir charakteristika. Reikalui esant, patikrinami ir specialieji gebėjimai: klause, erdvinis suvokimas ir pan. Specialiosios profesinio rengimo mokyklos gali turėti vakarinį ir neskivaizdinį mokymo skyrius.

Mokymo procesas

Mokymas grindžiamas mokinio mokymosi motyvacijos skatimu:

- konkrečiai apibrėžiama mokymosi apimtis;
- keliamos teorinės ir praktinės problemos;
- pateikiami mokymosi algoritmai;
- mokoma informacijos kaupimo ir praktinės veiklos būdų.

Keičiamas mokymo pobūdis: atsisakoma "gatavų žinių" pateikimo (faktų bei dėsningumų išimimo ir jų reprodukuojimo) ir siekiama ugdyti gebėjimus, taikyti žinias ir mokėjimus įvairiose gyvenimo situacijose, visokeriopai skatinti ir plėtoti savarankišką praktinę veiklą.

Efektyvinama pedagoginė diagnozė - diferencijuojamas ir individualizuojamas moksleivių parengimas praktinei veiklai, pertvarkoma ir efektyvinama klasikinė pamoka, įvairinami moky-

mo kontrolės ir vertinimo metodai bei formos. Taikomos pagrindinės mokymo kryptys: veiklinamoji, pergyvenamoji ir probleminė.

Aukštesniais mokyklos lygiais artinamas prie aukštosios mokyklos. Vyrsuja savarankiškas moksleivių mokymasis. Mokymo procese taikomi paskaitų, seminarų, darbo su pirminiais šaltiniais, diskusijų ir kiti aukštosios mokyklos darbo metodai.

Teorinės žinios tikrinamos įskaitomis ir egzaminais, praktinės - įvairiais praktiniais, laboratoriniais ir kitais konkrečiais darbais. Tokio mokymosi rezultatas - diplominis darbas.

Šiuo metu ryšys su gamyba minimalus, mokymasis nepakankamai susietas su praktika, per daug teoretizuotas, atitrūkęs nuo realybės, todėl diplominius darbus skiria tos įmonės, kuriose atliekama praktika. Jis turi turėti realų taikomąjį pagrindą. Diplominiam darbui vadovauja specialybės dėstytojas (teorinė dalis) ir gamybos meistras (praktinė dalis).

Ir pirmojo, ir antrojo (aukštesniojo) lygio mokyklose mokiniai mokomi skaičius grupėje, o kai kurių specialybės dalykų galima mokyti ir individualiai.

Atsisakoma centralizuoto ir unifikuoto mokymo turinio, mokymo programos dėstytojui ir praktikos vadovui parengia patys, jos aptarimos mokyklos metodinėse komisijose ir derinamos su kitų Respublikos mokyklų atitinkamo dalyko dėstytojais ir gamybos specialistais, konkrečiai nustatant žinių apimtį bei praktinį mokėjimų ir įgūdžių pobūdį.

Ugdant moksleivio individualybę, auklėjamas glaudžiai siejamas su mokymo procesu, mokant formuojami valingieji cha-

rakterio bruožai, iniciatyvumas, savarankiškumas, darbštumas, pareiagingumas, veiklumas ir kt., ugdoma moksleivių tautinė savimonė, dorovingumas ir pilietiškumas. Užklasinė ir užmokyklinė veikla grindžiama moksleivių savarankiškumo principu. Gerbiama moksleivio individualybė, ugdoma asmeninė atsakomybė už savo veiksmus.

Specialiųjų mokyklų pedagogai ir moksleiviai

Į pirmojo lygio specialiąsias mokyklas pedagogus darbui priima mokyklos direktorius.

Pedagoginiam darbui parenkami asmenys, turintys aukštąjį profesinį ir pedagoginį išsilavinimą. Priimant specialiųjų disciplinų dėstytojus, pirmenybė teikiama turintiems gamybinio darbo stažą.

Pedagogų atlyginimas nustatomas atsižvelgiant į atestavimo rezultatus, o ne pagal darbo stažą. Atestavimo pagrindas - dalykinis pedagoginis pasirėngimas, gebėjimas spręsti mokymo ir auklėjimo uždavinius. Atestavimo metu suteikiami vyriausiojo dėstytojo, dėstytojo-metodinio vardai.

Aukštesnis specialiosios mokyklos statusas atitinkamai reikalauja ir aukštesnės pedagogo kvalifikacijos. Aukštesnės specialiosios mokyklos pedagogas prilygsta aukštosios mokyklos dėstytojui, todėl, komplektuojant pedagogų kadrus, taikomos aukštosios mokyklos pedagogų komplektavimo taisyklės:

- aukštesniųjų specialiųjų mokyklų dėstytojai renkami konkurso tvarka penkeriems metams, po penkių metų perrenkami;
- aukštesniųjų specialiųjų mokyklų dėstytojams už pedagoginį darbą, o taip pat apgynusiems mokslinius darbus, gali būti teikiami (kaip aukštojoje mokykloje) docento ar profesoriaus vardai;

- pedagogų darbas negali būti reglamentuojamas "iš viršaus". Aukštesniosios specialiosios mokyklos pedagogas - giliai suvokiantį savo švietėjišką misiją, aukštos kultūros, didelės doros ir profesionalumo asmenybė;

- aukštosios mokyklos dėstytojas, turintis mokslinį laipsnį, gali dėstyti ir žemesnio lygio specialiojoje mokykloje, bet turi gauti atitinkamą priemonę;

- kvalifikacijos kėlimo sistema turi padėti dėstytojui realizuoti atestacijos reikalavimus; pedagogų dalykinės kvalifikacijos kėlimas grindžiamas savanoriškumo principu;

- šalia kvalifikacijos kėlimo kursų, organizuojamos dėstytojų stažuotės aukštesiose respublikos mokyklose, sąjunginėse respublikose, o taip pat stažuotės užsienio šalyse;

- kiekviena šakinio profilio aukštoji mokykla rengia atitinkamo profilio pedagogų kadrus aukštesnėsios specialiosios mokykloms.

Moksleiviai į specialiąsias mokyklas primami vadovaujantis Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijos ir mokyklos parengtomis priėmimo taisyklėmis. Į specialiąsias mokyklas siunčia mokyti žmonės, įstaigos bei organizacijos, kurioms reikalingi šie specialistai.

Specialiųjų mokyklų moksleiviams, atsižvelgiant į mokymosi rezultatus bei elgesį, mokama nustatyto dydžio stipendija. Jie neatlyginamai naudojami mokyklos mokymo priemonėmis bei biblioteka.

Specialiųjų mokyklų moksleiviai visą mokymosi laiką atleidžiami nuo privalomos karinės tarnybos.

Mokyklos valdymas, materialinė bazė ir finansavimas

Specialiųjų mokyklų pertvarką stabdo visos šalies, taip pat ir Lietuvos TSR sustabarėjusi švietimo, kadry rengimo bei valdymo sistema. Atotrūkis nuo Respublikos liaudies ūkio poreikių, didelė valdymo centralizacija, biurokratinis voliuntarizmas, administracinių-komandinių metodų prioritetas slopina pedagogų iniciatyvą, jų kūrybinius sumanymus, ignoruoja realias švietimo raidos tendencijas ir moksliskai pagrįstas rekomendacijas.

Pagrindinės Lietuvos TSR specialiųjų mokyklų pertvarkymo kryptys - humanizavimas, demokratizavimas ir decentralizavimas. Atsisakoma specialiųjų mokyklų žinybinio pavaldumo, pervedant jas Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijos globon. Respublikos ekonominis ir švietimo suverenitetas teikia galimybių Lietuvos TSR švietimo ministerijai atsižvelgti į konkrečius vietovės (miesto ar rajono) liaudies ūkio poreikius, steigiant ar uždarant specialiasias mokyklas, numatant jų profilį. Specialybės ir moksleivių skaičių nustato pati mokykla ir bazinės įmonės, kurios taip pat pačios rūpinasi savo kadrais. Tai turėtų būti įteisinta liaudies švietimo ir kituose įstatymuose.

Specialiosios mokyklos direktorius renkamas, valdymas kolegialus. Atsižvelgiant į vietos sąlygas, šalia mokyklos vadovų yra pedagogų tarybos, į kurias įeina visi pedagogai ir meistrai. Steigiami ir kiti visuomeniniai mokyklos valdymo organai. Sudaromos visos sąlygos mokyklos kolektyvui įgyvendinti savivaldą, tapti demokratišku, nuolat besivystančiu socialiniu institutu.

Specialiosios mokyklos kardinaliam pertvarkymui kuriama moderni mokymo bazė: pastatai, žemės sklypai, inventorius bei kita įranga, o taip pat vaizdinės ir techninės mokymo priemonės, elektroninė skaičiavimo technika ir kt.

Priklausomai nuo jos profilio mokykla turi gerai įrengtas mokomąsias-gamybines dirbtuves ir barus, poligonus, mokomuosius sklypus, mokymo laboratorijas, kurių įrangos normatyvus tvirtina LTSR liaudies švietimo ministerija.

Svarbus profesinio rengimo materialinės bazės kūrimo veiksnys - suinteresuotų žinybų pagalba. Bazinės įmonės iš savo fondų aprūpina specialiasias mokyklas šiuolaikiniais įrengimais, prietaisais, medžiagomis, mašinomis, transporto priemonėmis, žemės ūkio ir melioravimo technika, atsarginėmis dalimis jai remontuoti, tepalais, kuru, elektros energija, nemokamai suteikia patalpas.

Specialiosios mokyklos finansuojamos iš biudžetinių asignavimų, liaudies ūkio šakų lėšų arba respublikos nustatyta tvarka derinant tokias įplaukas:

- valstybės biudžeto lėšas;
- šakinės ministerijos (žinybos) lėšas;
- užsakovų lėšas, gautas už specialistų parengimą, kvalifikacijos tobulinimą ir perkvalifikavimą;
- pačios mokymo įstaigos lėšas, gautas už jos gamybinę veiklą, mokamų paslaugų teikimą, nepaaukotų įrengimų, inventoriaus, medžiagų bei kitų resursų nuomą ir realizavimą;
- kooperatinių organizacijų lėšas;
- savanoriškus liaudies ūkio šakų, įmonių, įstaigų, organizacijų ir atskirų asmenų įnašus.

Mokyklos savo lėšas (nebiudžetines) naudoja savarankiškai: savarankiškai sudaro vystymo ir materialinimo skatinimo fondus, kurie panaudojami savo nuožūra pagal sudarytas sąmatas, kurias tvirtina direktorius, suderinęs su pedagogų taryba.

Specialiųjų mokyklų pedagogų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo sistemą parengia LTSR liaudies švietimo ministerija ir tvirtina Respublikos vyriausybė.

Specialioji mokykla turi teisę iš jai skiriamų lėšų arba fondų įsigyti, nuomoti, užsakyti būtinus įrengimus ir kitus materialinius resursus iš bet kokios įmonės, įstaigos, organizacijos arba privačių asmenų už grynus pinigus arba pagal sąskaitas, dalyvauti dalininkais butų statyboje savo darbuotojams, savo lėšų sąskaita finansuoti priemones, padedančias gerinti mokymo įstaigos kolektyvo socialines-buitines paslaugas.

Specialistai specialiosiose mokyklose ruošiami pagal liaudies ūkio šakų įmonių, gamyklų ir institucijų užsakymus. Už specialistų rengimą moka užsakovas.

Koncepcijos autorė A.Paurienė

LIETUVOS TSR SPECIALIOJO VIDURINIO MOKSLO PERTVARKOS KONCEPCIJA

Dabartinė specialiojo vidurinio mokslo sistema

Iki šiol respublikoje veikė 71 specialioji vidurinė mokykla: 46 psvaldžios Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijai, 20 - Lietuvos TSR agropramoniniam komitetui ir 6 - keturioms skirtingoms žinyboms. Respublikos liaudies ūkiui vidurinėsios grandies specialistai rengiami technikumuose, politechnikumuose, tarybiniuose ūkiuose-technikumuose, pedagoginėse, kultūros, medicinos, aukštesniosiose muzikos ir kitose mokyklose.

Mokoma pagal sąjunginius tipinius mokymo planus ir programas bei vadovėlius. Teorinio, ypač praktinio mokymo turinys, dėl unifikuotų planų ir programų, stsilikusios materialinės mokymo bazės neatitinka pasaulinio mokslo, technikos, kultūros ir meno pasiekimų lygio. Specialiojo vidurinio mokslo centralizavimas neįvertina Respublikos ekonomikos, socialinės-kultūrinės ir ūkinės veiklos savitumų ir poreikių, sąlygoja serijinį standartinių specialistų rengimą. Dalis tokių specialistų nesugeba kūrybiškai mąstyti, pritaikyti savo gabumų ir įgytą žinių liaudies ūkyje, dirbti su žmonėmis. Sumenkintas specialiosios vidurinės mokyklos statusas, nespibrėžta jos absolventų profesinė ir darbinė funkcija.

Specialiųjų vidurinių mokyklų pavadinimai nepilnai nurodo mokyklų paskirtį, todėl steigtyje šias mokyklas tikslinga vadinti aukštesniosiomis (ekonomikos, žemės ūkio, pedagoginės ir t.t.) arba inžinerinėmis (pramonės ir statybos) mokyk-

lomis^x. Besimokančius aukštesniųjų mokyklų antrame ir vyresniuose kursuose reikėtų vadinti studentais, nes mokymo struktūra ir pobūdis artimi aukštajai mokyklai (semestrai, egzaminų sesijos, kursiniai ir diplominiai darbai ar projektai, mokomosios, gamybinės bei priešdiplominės praktikos ir kt.).

Aukštesniųjų mokyklų tikslas ir uždaviniai

Vykdamas radikalią ekonominę reformą, greitinant socialinį, ekonominį ir kultūrinį visuomenės progresą, didėja ir vidurinėsios grandies specialistų vaidmuo. Pagrindiniais specialistų vertinimo kriterijais tampa profesionalumas ir kūrybiškumas, iniciatyva ir visuomeninis aktyvumas, aukšta kultūra ir tvirta moralė. Savo gabumus, žinias ir įgūdžius jie privalo skirti Respublikos liaudies ūkiui, jos žmonių gerovei.

Aukštesniųjų mokyklų uždavinys – rengti Respublikos liaudies ūkiui kvalifikuotus vidurinėsios grandies pasirinktos srities žinovus, kultūringus, darbščius, draugiškus, atkaklius, nepakančius blogiui specialistus.

Aukštesniųjų mokyklų studentus būtina supažindinti su lietuvių tautos materialine ir dvasine kultūra, siejant ją su šalies ir pasaulio kultūros vertybėmis.

Kiekvienas specialistas turi gauti tam tikrus teorinius mokslų žinių pagrindus, atitinkančius būsimos profesijos veiklą, įgalinančius savarankiškai vertinti ir spręsti praktinius uždavinius, tobulėti profesiskai.

^xToliau jos visos vadinamos aukštesniosiomis.

Mokyklų struktūra

Į aukštesniąsias mokyklas priimi asmenys, baigę bendrojo lavinimo vidurinę arba giminingos specialybės profesinę mokyklą. Baigusiems pagrindinę mokyklą mokslas trunka 3–4 metus, o baigusiems bendrojo lavinimo vidurinę ar profesinę mokyklą – 2–3 metus.

Šiose mokyklose rengiami vidurinėsios grandies specialistai, galintys savarankiškai, kvalifikuotai dirbti, išmėnantys liaudies ūkio ekonomiką, jos valdymo ir organizavimo principus, sugebantys vadovauti ūkiams, įmonėms, kooperatyvams, dirbti kultūros, švietimo, sveikatos apsaugos srityse.

Norint, kad būsimieji specialistai įgytų kuo daugiau darbo įgūdžių, būtina iš esmės pertvarkyti praktinį mokymą; įrengti materialinę mokymo bazę, atitinkančią šiuolaikinį mokslo ir technikos išsivystymo lygį, sureguliuoti aukštesniųjų mokyklų ir gamybinių įmonių, įstaigų santykius, organizuojant praktinį studentų mokymą pagal įmonės (susivienijimo) įstatymą.

Aukštesnioji mokykla galėtų integruotis su aukštąja mokykla, gamybine įmone (susivienijimu). Įmonė (susivienijimas) sudaro optimalias sąlygas studentų (moksleivių) praktiniam mokymui, padeda stiprinti mokyklos materialinę bazę. Aukštesnioji mokykla ją remia metodiškai, suteikia galimybę iš dalies naudotis materialine mokymo baze, kai kurias disciplinas dėsto aukštesiosios mokyklos dėstytojai. Aukštesniosios mokyklos pedagogai kviečiami dalyvauti aukštesiosios mokyklos mokslinėje ir metodinėje veikloje. Šios mokyklos mokymo planai ir programos derinami su aukštojo mokslo atitinkamos specialybės planais ir programomis.

Greta stacionarinio (dieninio) mokymo, galima organizuoti ir vakarinio bei neakivaizdinio mokymo skyrius arba mokyklas, kur išsimokslinimą galėtų įgyti asmenys, neturintys galimybių vien mokytis. Tačiau negali nukentėti šiomis mokymo formomis rengiamų specialistų žinių ir įgūdžių kokybė.

Aukštesniosiose mokyklose taip pat gali veikti ūkiskaitiniai darbininkų bei vidurinėsios grandies specialistų kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo skyriai (kursai).

Mokymas ir auklėjimas

Realizuojant aukštesniosios mokyklos tikslus, formuojant pėslenkią specialistų rengimo sistemą, būtina demokratizuoti ir humanizuoti mokymo procesą, rengti platesnio profilio specialistus. Todėl reikia žymiai pakeisti specialiojo vidurinio mokslo turinį: greta profesionalumo, per visą mokymosi laiką visapusiškai brandinti asmenybę. Specialistas turi įgyti giles teorines žinias, bendrąją profesinį pasirėngimą, sugebėti kūrybiškai mąstyti, laikytis profesinės etikos.

Profesines žinias būtina papildyti bendru pasaulio ir žmogaus, visuomenės gyvenimo, kultūros bei ekologijos supratimu. Humanitarizuojant gamtos ir technikos mokslus, atskleidžiama šių mokslų žmogiškoji prasmė, paskirtis ir vieta visuomenės, tautos gyvenime.

Reikia siekti, kad pagrindinę specialistų rengimo proceso dalį sudarytų mokymasis, o ne mokymas. Dėstytojas turi kryptingai vadovauti studentų teoriniam ir praktiniam mokymuisi, visapusiškam asmenybės formavimuisi, laisvai pasirodymas mokymo, žinių kontrolės bei auklėjimo būdus ir metodus.

Respublikos aukštesniosiose mokyklose mokymas organizuojamas pagal Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijos tvirtinamus mokymo planus ir programas. Mokymo plane numatyti mokomieji dalykai, praktikos, kontroliniai ir kursiniai darbai, egzaminai privalomi visiems studentams.

Fertvarkant specialistų rengimo struktūrą, būtina diferencijuoti mokymo trukmę pagal specialybių sudėtingumą, nuolat tobulinti mokymo programinę dokumentaciją, didaktinę ir metodinę medžiagą.

Mokymo trukmė per savaitę neturi viršyti 36 valandų.

Be to, aukštesnioji mokykla, stsižvelgdama į būsimų specialistų profilį, numato fakultatyvines disciplinas, kurios praplėstų studentų humanitarinį ir profesinį skiratį, formuotų gilesnį požiūrį į gyvenimo reiškinius.

Mokymo grupę sudaro ne daugiau kaip 25 studentai (moksleiviai). Kalbų, laboratorinių, praktikos darbų užsiėmimuose, seminaruose grupės dalijamos į pogrupius, ne mažesnius kaip 10 studentų. Atskiriems dalykams taikomas ir individualus mokymas.

Auklėjimas glaudžiai siejamas su mokymu, stsižvelgiant į studentų (moksleivių) asmenybę, individualius sugebėjimus. Auklėjamųjų grupių vadovai atlieka kuratorių, konsultantų vaidmenį. Už savo elgesį pirmiausia atsako pats studentas (moksleivis).

Popeskaitinė veikla grindžiama studentų savnoriškumo ir savarankiškumo principais.

Aukštesniųjų mokyklų problemoms organizuoti, Pedagogikos mokslinio tyrimo institute būtina įsteigti atitinkamą sektorių.

Studentai

Į aukštesniąsias mokyklas stojantieji priimami vadovaujantis Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerijos tvirtinamomis priėmimo taisyklėmis.

Aukštesniųjų mokyklų studentams (moksleiviams) mokama nustatyto dydžio stipendija pagal jų mokymosi rezultatus ir elgesį. Jie nemokamai naudojami mokymo priemonėmis, biblioteka.

Studentai (moksleiviai) tvarkosi savivaldos principu, išsirinkdami studentų (moksleivių) tarybą.

Aukštesniosiose mokyklose veikia įvairios visuomeninės jaunimo organizacijos, kurių veikloje studentai (moksleiviai) dalyvauja savanoriškai.

Aukštesniųjų mokyklų studentai (moksleiviai) atleidžiami nuo privalomos karinės tarnybos visą mokymosi laiką.

Absolventai į darbą skiriami pagal liaudies ūkio šakų žinybų užsakymus arba į pečių pasirinktas darbo vietas.

Pedagogai

Pedagogai į darbą priimami konkurso tvarka, numatant vienerių metų bandomąjį laikotarpį.

Pedagoginiam darbui specialistus rengia Respublikos aukštosios mokyklos. Priimant specialybės disciplinų dėstytojus, pirmenybė teikiama turintiems gamybinio (praktinio) darbo stažą. Gamybinio mokymo meistras atitinka dėstytojo statusą, analogiškai nustatomas jo darbo užmokestis ir atostogų trukmė.

Pedagogų atlyginimas nustatomas pagal atestavimo re-

zultatus. Pagrindiniai pedagogų vertinimo kriterijai yra dalykinis pedagoginis pasirengimas, sugebėjimas realizuoti mokymo ir suklėjimo uždavinius. Atestavimo metu galima suteikti asistento dėstytojo, vyresniojo dėstytojo ar docento vardus, o turintiems mokslinius laipsnius – profesoriaus vardus.

Aukštesniųjų mokyklų pedagogams gilinti dalykines ir pedagogines žinias padeda kvalifikacijos kėlimo sistema. Šalia kvalifikacijos kėlimo institutų, kursų, seminarų organizuojamos pedagogų stažuotės Respublikos, sąjunginių respublikų ir užsienio šalių mokyklose, įmonėse, įstaigose ir organizacijose.

Valdymas

Aukštesniųjų mokyklų pavaldumą nustato Lietuvos TSR Ministrų Taryba.

Mokyklas atestuoja Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerija.

Aukštesniųjų mokyklų valdymas demokratizuojamas per aukščiausią mokyklos savivaldos organą – mokyklos tarybą, sudarytą iš darbuotojų ir studentų. Pedagogai taryboje sudaro ne mažiau 50 proc. Tarybą renka kolektyvo konferencija, 3 metų laikotarpiui.

Aukštesniųjų mokyklų direktorių renka mokyklos taryba, o tvirtina atitinkama žinyba 5 metams. Pavaduotojus ir kitus administracijos darbuotojus skiria mokyklos direktorius.

Aukštesniųjų mokyklų struktūriniais padaliniais gali būti optimalių dydžių gamybiniai objektai (gamybinės mokomosios dirbtuvės, mokomieji ūkiai, klinikos ir t.t.). Šiems struktūriniais padaliniais neprivalomi valstybiniai užsaky-

mai. Gamybinėje finansinėje veikloje gautų lėšų panaudojimą nustato mokyklos taryba.

Prie aukštesniųjų mokyklų galima steigti kooperatyvus ir kitokia ūkinė-gamybinė veikla užsiimančias organizacijas, atitinkančias pagrindinę mokymo įstaigų paskirtį. Jų veikloje gali dalyvauti aukštesniųjų mokyklų darbuotojai ir studentai.

Aukštesnioji mokykla betarpiškai bendradarbiauja su šalies ir užsienio šalių mokyklomis, įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis.

Finansavimas ir materialinė bazė

Visas aukštesniųjų mokyklų kilnojamas ir nekilnojamas turtas yra Lietuvos TSR valstybinės nuosavybės dalis.

Aukštesnioji mokykla yra savarankiškas ūkinis vienetas, veikiantis pagal Pagrindinį valstybės įmonės (susivienijimo) įstatymą, nusakantį jos teises ir pareigas, bendraujant su aukštesniojo pavaldymo ir liaudies ūkio šakų įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis.

Pagrindinis specialistų rengimo finansavimo šaltinis yra Lietuvos TSR valstybinis biudžetas.

Lėšas aukštesniųjų mokyklų mokymo materialinei techninei bazei stiprinti ir atnaujinti skirti, atsižvelgiant į aukštesniųjų mokyklų poreikius.

Papildomai mokykla gali gauti pajamas už pagamintą produkciją ir atliktas paslaugas, už specialistų rengimą pagal sutartis, už ūkiskaitinius mokamus kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo kursus ir t.t. be to, dotacijos iš šalies ir užsienio įmonių, įstaigų ir organizacijų bei lėšas iš šalies ir užsienio mecenatų. Papildomos lėšos neturi mažinti

finansavimo iš biudžeto.

Visas turimas lėšas aukštesnioji mokykla naudoja savarankiškai.

Būtina daugiau lėšų skirti studentų mokymui ir popaskaitinei veiklai vystyti.

Periodiškai peržiūrėti naujai statomų aukštesniųjų mokyklų mokymo ir gamybos korpusų, bendrabučių, kultūros ir sporto objektų projektus ir statybos normas.

Parengti švietimo įstatymą.

Koncepcijos realizavimas

Realizuojant koncepciją, būtina parengti ir patvirtinti naujus aukštesniųjų ir inžinerinių mokyklų veiklą reglamentuojančius dokumentus:

1. Mokymo planus ir programas,
2. Bendrus šių mokyklų nuostatus,
3. Pedagogų ir vadovų atestavimo nuostatus,
4. Finansavimo, darbuotojų atlyginimų, stipendijų, statybos ir kitus normatyvus.
5. Respublikos liaudies švietimo įstatymą.

Koncepcijos autoriai: R. Durasevičius, R. Čižaitė, J. Dalmotas, A. Filiponis, V. Ganusauskas, Č. Grigas, A. Jonkus, R. Karalienė, A. Karmaza, G. Kriščiūnienė, A. Kryžius, J. Mažintas, J. Raudys.

RESPUBLIKOS AUKŠTOS KVALIFIKACIJOS SPECIALISTŲ RENGIMO K O N C E P C I J A

Aukštos kvalifikacijos specialistus Lietuvoje sistemingai rengti imta daugiau kaip prieš keturis šimtmečius, kai 1579 m. buvo įsteigtas Vilniaus universitetas. Tarp žymiu Europos mokslo centru, universitetais buvo ir aktyvus pažangos ir demokratinių idėjų skleidėjas, lietuvių tautinio sąmoningumo žadintojas. Tai buvo pagrindas Rusijos imperatoriui Nikolajui I universitetą uždaryti. Tauta, vėl atkūrusi savo valstybingumą, suvokė aukštojo mokslo svarbą, ir jau 1922 m. buvo įsteigtas Kauno universitetas, netrukus ir Žemės ūkio akademija. Vėliau sukštųjų mokyklų tinklas plėtėsi, studentų gausėjo. Ypač spartėjo specialistų rengimas Lietuvos aukštosiose mokyklose per kelis pastaruosius dešimtmečius.

Tačiau šį spartų aukštojo mokslo plėtimą lydėjo ir daug blogų reiškinių. Stalinizmo ir stagnacijos laiko tendencingas ir sistemingas intelektualinės veiklos bei mastančio žmogaus menkinimas ir net niekinimas neskatino jaunimo eiti mokslo keliu. Studijos palaipsniui virto nekūrybišku mechaniniu dogminių žinių kaupimu. Parengtųjų specialistų kvalifikacija dažniausiai buvo pakenkama tik užduotims vykdyti - ir net be deramos žmogiškos atsakomybės. Tarp specialistų mažėjo žmonių, gilinčių generuoti idėjas, nes jų rengimas buvo suniveliuotas, lygiuojantis į vidutinybes. Į studentą buvo žiūrima kaip į pasyvią medžiagą, kuriai reikia suteikti standartinio žmogaus, atitinkančio biurokratinio valdymo interesus, formą. Plito masinis uniformizmas ir dvasinė unifkacija.

Specialistų rengimo krizės įveikti dar nepavyko centrismėmis priemonėmis, orientuotomis į viso tarybinio aukštojo mokslo pertvarkymą. Respublikos aukštojo mokslo pertvarka turi būti kardinali, paremta tautinės bendrojo lavinimo mokyklos siekais, gausiomis ir turiningomis Lietuvos aukštųjų mokyklų tradicijomis, bei viso pasaulio aukštos kvalifikacijos specialistų rengimo patirtimi. Tokią pertvarką ir numato ši koncepcija, o jos realizavimui reikės, tur būt, ne vieno dešimtmečio.

1. Specialistas yra žmogus, sugebantis kvalifikuotai, profesionaliai dirbti kurioje nors diferencijuotos visuomenės veiklos srityje. Tokių aukštos kvalifikacijos žmonių rengimas sudaro baigiamąją tolydinės specializuotos mokymo sistemos dalį, kurioje žmonių gebumų ugdymas susiejamas su jų pritaikymu susiklosčiusiems visuomenės gyvenimo poreikiams. Dėl to specialistų rengimas turi du skirtingus, bet tą patį civilizuotos visuomenės egzistavimą užtikrinančius bei žmonių gyvenimą įprasminančius uždavinius: 1) kiekvienam žmogui sudaryti sąlygas maksimaliai išugdyti savo individualius gebumus ir 2) aprūpinti kvalifikuotais darbuotojais visas Respublikos gyvenimo sritis (gamybą, techninę kūrybą, mokslą, švietimą, meną, politiką, teisėtvarką, sveikatos apsaugą ir kt.).

Specialistų rengimas turi formuoti visuomenę, kurios visose sferose dirbtų tikslai kvalifikuoti bei morališkai atsakingi žmonės ir kiekvienas narys galėtų rasti sau tokią vietą, kur būtų geru specialistu. Ten, kur pasiekiamas šitoks esminių ir visuomeninių interesų sutapimas, yra nereikalingas kitoks aktyvumo, iniciatyvos, pareigingumo skatinimas.

Taigi, aukštos kvalifikacijos specialistų rengimu giliai suinteresuota visuomenė, tauta, Respublika.

2. Nacionalu yra rengti ir naujų unikalių sričių specia-

listus, net tada, kai nematyti artimos perspektyvos jų žinioms Respublikoje pritaikyti. Toks rengimas remiasi tvirtu individo noru, siekimu, iniciatyva, Respublikos mokyklų metodine ir moksline bei Respublikos materialine parama. Tuo būdu geriausiems žmonėms sudaromos sąlygos išugdyti ir realizuoti savo gabumus ir individualybę. Drauge galima tikėtis, kad iniciatyvus specialistas lems naujos veiklos srities užuomszą Respublikoje.

3. Rengiant specialistą, negalima išleisti iš akių žmogaus prigimties universalumo ir paversti jį grynų funkcionieriumi, t.y. tik kokių nors dalinių funkcijų vykdytoju, nekontroliuojamo socialinio mechanizmo sraigteliu. Kad specialistas suvoktų savo atliekamų funkcijų prasmę visuomenės (tautos, valstybės, žmonijos) gyvenime, kad intūsi atsakomybės už savo veiksmų padarinius, jis turi būti ir asmenybė, Respublikos patriotas, pilietis ir apskritai doras, humaniškas žmogus. Taigi, specialistui rengti reikia tokių sąlygų, kuriose galėtų formuotis asmenybė ir jos doroviniai, politiniai, juridiniai, estetiniai idealai.

4. Išsilavinimas, mokslinimas, kurį įgyja specialistas neturi būti laikomas vien preke, turinčia tik vartojamąją vertę. Remiantis vien "rinkos modeliu", neįmanoma numatyti ilgalaikės specialistų rengimo perspektyvos, formuoti stabilinę šio rengimo materialinę bazę, smunka fundamentaliojo išsilavinimo lygis.

5. Kiekvienam specialistui būtina tam tikra ir humanitariinių mokslų žinių apimtis, atitinkanti jo veiklos sritį ir įgalinti jį savarankiškai vertinti bei spręsti praktinius veiklos uždavinius. Rengiant specialistą, nepakenka mokyti jį vien veiklos "receptų". Gili specializacija, praktinės veiklos įgūdžių ugdymas turėtų būti paliekamas adaptacijos konkrečiame darbo ba-

re perfūdai.

6. Aukštos kvalifikacijos specialistų rengimo formos yra šios:

- a) studijos, Respublikos aukštosiose mokyklose;
- b) studijos kitų TSRS respublikų aukštosiose mokyklose,
- c) studijos (pagrindinės ar papildomos) užsienyje,
- d) aspirantūra,
- e) doktorantūra.

Visomis šiomis formomis rūpinasi Respublika, laikydama specialistų rengimą labai svarbiu valstybiniu uždaviniu.

x x
x

7. Pagrindinė aukštos kvalifikacijos specialistų rengimo institucija yra sukštoji mokykla. Ji drauge yra specialii inteligentijos formavimo bazė, nes rengia žmones ne vien specialioms funkcijoms, bet ir aktyviai visuomeninei veiklai, savo tautos, valstybės ir visos žmonijos interesu ir idealų gynimui.

8. Visose aukštosios mokyklos gyvenimo srityse turi vyrauti demokratijos, pagarbos žmogui, dėmesinumo, teisingumo, pasitikėjimo principai. Mokykla privalo saugoti kiekvieno asmens orumą, palaikyti jo savigarbą ir žmogiškąją vertę. Čia būtina visuotinė inteligencija ir skirtingų pažiūrų bei nuomonių tolerancija. Rengdama specialistus, aukštoji mokykla niekada neturi išleisti iš akių humanizmo idealų, atsakomybės už savo tautos dorovinę, politinę, ekologinę, demografinę būklę ir už visos žmonijos ateitį.

9. Kiekviena aukštoji mokykla stengiasi palaikyti savo prestižą kūrybišku studijų organizavimu, labai geru studentų profesii-

niu parengimu, jų dvasiniu brandumu. Aukštoji mokykla pelno sau autoritetą savo veikla Respublikos ir žmonijos labui, savo profesorų, docentų ir kitų darbuotojų mokslo darbais ir kita kūryba, jų nepriekaištingu gyvenimu, dora.

10. Aukštosios mokyklos naudojami autonomijos teise, kurią saugo Respublikos įstatymai. Autonomijos turinį ir formas reglamentuoja aukštųjų mokyklų statutai, kurie registruojami įstatymo nustatyta tvarka. Aukštosios mokyklos autonomija reiškia ne pasitraukimą nuo visuomenės gyvenimo reikalų, o mokyklos brandumą ir sugebėjimą savarankiškai spręsti jos kompetenciją atitinkančias to gyvenimo problemas. Autonomija įgyvendinama aukštojo mokslo sistemos decentralizavimo ir demokratizavimo keliu.

11. Kiekviena aukštoji mokykla statutu nustato savo demokratinės savivaldos pagrindus, savo struktūrą. Būtina demokratijos reikšimosi sąlyga yra aukštosios mokyklos vadovų ir tarybos narių rinkimas iš kelių kandidatų, valdžios ir valdymo funkcijų atskyrimas. Aukštoji mokykla pati reguliuoja pedagoginės, mokslinės, finansinės ir ūkinės veiklos kryptis bei apimtį. Ji visais vidines problemas sprendžia savomis priemonėmis. Tam tikslui gali pasitarnauti ir aukštosios mokyklos garbės teismas, sudarytas iš ypač autoritetingų ir sąžiningų žmonių.

12. Svarbiausias aukštosios mokyklos autonomijos principas yra tas, kad mokykla pati organizuoja ir reguliuoja visą studijų procesą. Ji, vadovaudamasi rengiamų specialybių specifika, kitų aukštųjų mokyklų patirtimi, specialistų rengimo tikslais, atsižvelgdama į būsimų darbdavių reikšiamus poreikius, sudaro studijų planų variantus, programas, kurias materialinė mokymo bazė, nustato studentų skaičiaus ribas bei jų priėmimo (atrankos) kriterijus, reguliuoja jų mokymosi sąlygas ir tvarką.

13. Pedagoginio-mokslinio personalo skaičių, jo struktūros proporcijas ir atlygius nustato konkreti aukštoji mokykla, vadovaudamasi savo uždaviniais ir materialiniais resursais. Galimybę pedagogams turėti pakankamai laiko mokslinei ir kitai kūrybai, erudicijos plėtimui, tobulėjimui ir aktyviam dalyvavimui visuomenės gyvenime garantuoja studijų proceso svorio centro perkėlimas į studentų savarankiškas studijas, profesorių ir kitų pedagogų laiko naudojimas tik tuose studijų baruose, kur tikrai reikalinga pedagoginio personalo kompetencija.

14. Aukštoji mokykla sudaro sąlygas pedagogams periodiškai tobulinti savo kvalifikaciją: stažuotis Respublikos moksliniuose centruose, žymiose aukštosiose mokyklose už Respublikos ribų, gamybos sferoje, mokyti specialiuose fakultetuose bei kursuose, susitelkti svarbiems kūrybiniais darbams.

15. Svarbu atstatyti visišką pasitikėjimą pedagogu aukštojoje mokykloje. Reikia atsisekyti žmogaus ir pedagogo orumą žeminančių ataskaitų, beprasmiško pseudoplanavimo, popierinio lenkyniavimo, įkyrių tikrinimų. Kvalifikuotas paskaitų tikrinimas leistinas tik išimtiniais atvejais, kai reikia atestuoti pedagogo kvalifikaciją ir ypač kai kyla rimtos abejonės, ar asmuo tinka pedagoginiam darbui.

16. Pedagogo kvalifikacija įvertinama profesoriaus ir docento mokslo vardais. Šiuos vardus suteikia konkreti aukštoji mokykla, remdamasi Respublikos įstatymu patvirtintais principais. Šie principai turi išreikšti tikrąjį mokslo vardų turinį. Neleistina mokslo vardų suteikimo funkciją paversti feodalinės segregacijos, luominių privilegijų įtvirtinimo priemone. Aukštosios mokyklos autoritetas nesuderinamas su tuščiu pozavimu vardais, su karjerizmu ir socialinės nelygybės gynimu. Mokslo vardas ir

tuo pačiu metu teisė užimti atitinkamo lygio pedagogo pareigybę suteikiami tada, kai įsitikinama, kad asmuo savo darbu, kvalifikacija, pedagoginei bei mokaline kūryba, autoritetu ir dorovingumu yra pelnęs šį įvertinimą. Profesorių ir docentų pareigybes be jokių išimčių užima tiksliai turintieji šiuos mokslo vardus (visiškai nereikalingas pareigybės ir vardo neatitikimas, vadinamieji "einąs profesoriaus, docento pareigas").

17. Į aukštąją mokyklą priimami asmenys, baigę 12 klasių bendrojo lavinimo mokyklą arba aukštesniąją specialiąją mokyklą. Asmuo priimamas, remiantis jo pareiškimu, specialybę jis pasirenka pats, vadovaudamasis savo tikslais, polinkiais, gabumais, psichologų ir specialistų konsultacija.

18. Respublika organizuoja mokslinį specialistų poreikio prognozavimą ir nuolat informuoja mokyklas bei visuomenę apie šią prognozę, taip pat įstatymo tvarka sudaro Respublikoje rengtinių specialybių sąrašą; specialybės turi būti pakankamai universalios.

19. Rengtinių aukštos kvalifikacijos specialistų skaičius bei skirtingų šiam reikalui resursų dydis nustatomi derinant:

- a) būsimo specialistų poreikio prognozę,
- b) respublikos aukštųjų mokyklų pajėgumą,
- c) norinčiųjų tapti šios srities specialistais skaičių.

20. Aukštos kvalifikacijos specialistais turi tapti gabiausi, pajėgiausi, labiausiai tinkami pasirinktinai specialybei žmonės. Tai yra pagrindinis atrankos kriterijus. Demokratiškumo, tolerancijos, žmogiškumo principais čia negali būti pateisinamas nuolaidžiavimas nemokšiškumui, aplaidumui, tingumui, protekcionizmui ir pan.

21. Vertėtų parengti sistemą testų, padedančių nustatyti žmo-

gaus gabumų ir pasirengimo studijoms lygį. Šiais testais reikia pagrįsti profesinį orientavimą ir įstojimo į aukštesias mokyklas sąlygas. Turėtų būti sukurta Respublikos mokslinio testavimo tarnyba.

22. Respublikos aukščiausios kvalifikacijos specialistų kadrams sustiprinti būtina sukurti efektyvią talentų paieškos sistemą. Šios sistemos aktyviomis dalyvėmis ir net iniciatorėmis turėtų tapti firmos, susivienijimai, kultūros ir socialinės sferos žinybos, t.y. atstovės tų sferų, kurioms ir reikia talentingų specialistų.

23. Į pirmąjį kursą studentais registruojami asmenys, sėkmingai praėję numatytą tai specialybei kontrolę. Kontrolės formą ir turinį nustato konkreti aukštoji mokykla, priklausomai nuo specialybės specifikos, specialistų paklausos, norinčiųjų įstoti skaičiaus, mokyklos galimybių. Pirmojo kurso studentų skaičius iš anksto nėra griežtai limituojamas, stojantieji apie jį gauna tik orientacinę informaciją.

Tarp rodiklių, kuriais aukštoji mokykla išreiškia studentų atrankos principus, gali būti: vidurinės mokyklos atestato pažymiai, oficialiai fiksuota abituriento mokymosi pažangumo pozicija klasėje, specialių mokslumo testų rezultatai, stojamųjų egzaminų ar specialių pokalbių rezultatai.

Atrenkant stojančiuosius, remiamasi tik asmens gabumų, turimų žinių įvertinimu ir jo atitikimu specialybės specifikai. Jeigu dėl socialinių ir kitų svarbių priežasčių pripažįstama, kad asmeniui reikia padėti įgyti aukštąjį išsimokslinimą, vienintelis kelias yra sudaryti jam sąlygas dar prieš studijų pradžią, prieš stojimą į aukštąją mokyklą įgyti reikiamo lygio žinių (kad jų nenukonkuruotų kitų stojančiųjų žinios). Šiam reikalui tinka parengiamieji kursai prie aukštųjų mokyklų, tačiau jų baigimas bet

koku (žemiausiu) lygiu negali automatiškai suteikti teisės studijuoti: kursų baigimo požymiai gali būti vertinami taip pat, kaip kitų stojančiųjų atestatų požymiai, ir pagal jų lygį sprendžiama, ar asmuo priimtas į pirmąjį kursą.

23. (antras variantas). Pirmojo kurso studentų skaičius visiškai nelimituojamas. Pagal pirmojo kurso studijų rezultatus sprendžiama, ar asmuo pajėgus studijuoti toje specialybėje ar kurioje kitoje aukštosios mokyklos specialybėje, o gal jam rekomenduotina pereiti į aukštesniąją mokyklą. Pagal pirmųjų studijų metų rezultatus, jeigu reikia, daroma ir atranka į antrąjį kursą.

24. Visas mokymosi sukštojoje mokykloje procesas turi tapti kūrybiniu, vientisu tiesos, žinių ieškojimu, į kurį studentas įeina kaip to proceso dalyvis, o dėstytojas yra jo partneris, bendro darbo organizatorius ir vadovas. Studentas ne tiek mokomas, kiek mokosi pats. Aukštoji mokykla sudaro jo mokymuisi sąlygas ir įvertina studentų pastangų rezultatus. Iš aukštosios mokyklos turi išnykti mechaniškas žinių kalimas, talmudiškas jų, kaip paskutinės instancijos tiesų, skelbimas, scholastinis dėstymas. Kitiškai vertindamas perteikiamas žinias ir palaikydamas studentų pastangas kritiškai žiūrėti į savo paties sprendimus, dėstytojas ugdo studentų reiklumą, pastabumą, argumentaciją, skatina nepriimti be pakankamo įrodymo jokių teiginių, tai yra padeda formuoti savarankiško mąstymo įgūdžius.

Studentas turi savarankiškai dirbti skaityklose, laboratorijose ir kitur. Kiekvienai paskaitai ar kitem akademiniam užsiėmimui turi gerai pasiręgti ne tik dėstytojas, bet ir studentas. Tik taip įmanoma išvengti dėstytojų ir studentų perkrovimo neefektyviu bendru akademinio darbu, tik taip įmanoma išugdyti būsimą specialisto racionalios savarankiškos veiklos įgū-

džius.

Paskaitų pagrindine funkcija turi tapti ne žinių perteikimas, bet studento dėmesio sužadimas, problemų, temų kėlimas ir formulavimas, vedovavimas savarankiškos studijoms. Pratybos, seminarai, disputai, dalykiniai žaidimai turi būti nuomonų reiškimo, studento kūrybinės individualybės pasireiškimo vieta ir forma. Laboratoriniai, kursiniai ir kiti praktiniai darbai įvedami profesinio darbo ir mokslinio tyrimo įgūdžiams formuoti. Mokomosios ir kitokios praktikos nustomos tam, kad studentas galėtų įgyti konkrečius, aiškiai apibrėžtus profesinės veiklos įgūdžius (o ne tam, kad išbūtų tam tikrą laiką profesinėje aplinkoje).

Studentų savarankiškas mąstymas yra ir studijų tikslas, ir jų sąlyga, kartu tai yra įsitikinimų formavimas, taigi ir asmenybės brandimas.

25. Aukštojoje mokykloje įprastu dalyku turi būti visa civilizuotam pasauliui būdingas mandagumas ir taktas, pagarbos reiškimo formos, taurinančios žmonių santykius ir palaikanti konstruktyvų tarpusavio bendravimą. Higiena, švara ir tvarka turi tapti kasdienio gyvenimo norma, palaikoma griežto vidaus taisyklių reglamento. Studijų procese numatoma ir realizuojama studentų fizinio lavinimo ir sporto, meninės veiklos ir estetinio lavinimosi galimybės.

26. Aukštoji mokykla yra Respublikos kultūros sudėtinė dalis. Tautinis aukštosios mokyklos charakteris reiškiasi tuo, kad ji rengia kvalifikuotus inteligentus, lietuvių kultūros kūrėjus. Tokių kūrėjų funkciją absolventai galės atlikti, tik būdami savo krašto, tautos patriotai, gerai mokantys savo gimtąją kalbą, žinantys savo tautos (ir valstybės) istoriją, gerbiančios jos papročius ir tradicijas, saugantys ir puoselėjantys jos kul-

tūros paminklus ir gamtą, pasiryžę spręsti kasdien išskylančias jos gyvenimo (ekologijos, demografijos ir kt.) problemas. Aukštoji mokykla neturi moralinės teisės išleisti į gyvenimą specialistų, abejingų savo tautos ir krašto likimui, svetimų gimtai žemei ir jos žmonėms.

27. Aukštoji mokykla gali parengti aukštos kvalifikacijos specialistus ir inteligentus tik perteikdama jiems svarbiausius pasaulinio mokslo ir kultūros pasiekimus, įdiegdama bendrus humanizmo principus, pagarbą kiekvienai tautai ir jos kultūrai. Aukštosios mokyklos absolventas turi pasiekti tokią dvasinę brandą, kad sugebėtų savarankiškai įvertinti ir ginti kiekvienos kultūros unikalų, nepakartojamą reikšmingumą, jos vertę civilizacijos raidoje. Šitokia branda nebus pilna, jeigu specialistas gerai nemokės bent vienos užsienio kalbos.

28. Vienas svarbiausių aukštosios mokyklos uždavinių – rengti kompetetingą specialistą. Nėra aukštojo mokslo be specialiųjų žinių ieškojimo ir mokymosi jas pritaikyti. Tačiau siaura specializacija nepapildo bendro pasaulio ir žmogaus, visuomenės gyvenimo, kultūros vaizdu, yra neperspektyvi. Ji gali tapti net pavojinga visuomenei, nes sudaro profesinės sieraiprotystės grėsmę, pasireiškiančią trumparegišku empirizmu, hermetizmu, technokratiškumu ir panašiais mąstymo ir atitinkamo elgesio defektais, kliudančiais suprasti realaus gyvenimo problemas, kurios niekada nebūna specialios. Kad aukštoji mokykla užbėgtų už akių tokiems pavojams, specialiųjų žinių teikimą būtina sieti su žmogaus ir visuomenės gyvenimo visapusiškumu, su kultūros universalumu.

29. Specialūs mokslai turi būti papildomi tokiais mokslais kaip filosofija (gnoseologija, aksiologija), kultūros teorija,

politinė ekonomija, politologija, etika, estetika, psichologija, logika, pedagogika ir pan. Tas papildymas turi būti priklausomas nuo specialiųjų disciplinų pobūdžio, jis ne tik formuoja inteligentišką humanitarinę mąstyseną, bet yra svarbus ir tuo požiūriu, kad dažnas specialistas jau nuo pat profesinės veiklos pradžios turi bendrauti su žmonėmis, su žmonių kolektyvais, net vadovauti jiems, ir šio bendravimo taip pat reikia mokytis. Reikia ugdyti studentų bendravimo kultūrą, komunikabilumą, sugebėjimą pažinti žmones.

30. Specialūs gamtos ir technikos mokslai turi būti humanizuoti, t.y. turi būti atskleidžiama šių mokslų žmogiška prasmė, paskirtis, vieta ir galimybės visuomenės, tautos ir žmonių jos gyvenime. Specialūs humanitariniai mokslai turi būti natūralizuoti, t.y. turi būti išaiškinama žmogaus vieta, būklė, jo veiklos galimybės ir perspektyvos gamtoje.

31. Turi būti rūpinamasi kiekvienos specialybės profesinės etikos principų įdiegimu, turi būti sukurti kiekvienos specialybės arba specialybių grupės (pvz. medikų, inžinierių, mokytojų, ekonomistų ir t.t.) rengimo specifiniai principai, papildantieji ir konkretinantieji šią koncepciją.

32. Kadangi specialistai rengiami Lietuvai ir dirba Lietuvoje, jie turi gerai mokėti lietuvių kalbą. Todėl visas studijų procesas vyksta lietuvių kalba (ypatingas atvejis aukštosiose mokyklose organizuojami lietuvių kalbos kursai, padedantieji pasiruošti studijoms). Lietuvių kalba puoselėjama ir jos kultūra ugdoma per visą studijų laiką, ypač tvirtinama jos intelektualinės raidos galios. Aukštoji mokykla rūpinasi vadovėlių ir kitos mokomosios literatūros lietuvių kalba leidimu.

33. Kiekvienos aritės specialisto rengimo planas (studijų planas; ne-era jo vadinti mokymo planu, nes svarbiausią specialisto rengimo proceso dalį sudaro ne mokymas, o mokymasis) gali būti formuojamas įvairiais būdais, bet visais atvejais pasirinkimo teise aktyviai naudojasi būsimasis specialistas.

34. Į konkrečios specialybės studijų planą visada įeina grupė privalomų disciplinų (kurios būtinos bendrėjai ir profesinei specialisto erudicijai arba be kurių neįmanoma sėkmingai studijuoti kitų svarbių dalykų). Šių disciplinų sąrašą suformuoja konreti aukštoji mokykla, derinama ji su būsimaisiais specialistų darbdaviais ir Respublikos visuomenės nuomone.

35. Dalis specialiųjų disciplinų studijuojama pasirinktinai, t.y. iš gausesnio sąrašo studentas pasirenka tam tikrą nustatytą skaičių studijuojamų dalykų (pagal savo norus, pomėgius, savo sugebėjimus bei charakterį ir žinomas ar numatomas darbovietės poreikius). Kiekviena aukštoji mokykla nustato, kiek disciplinų iš kokių grupių turi būti išstudijuota. Aukštoji mokykla aktyviai konsultuoja studentą, sudarantį savo studijų planą. Praktikuojami ir pavyzdiniai, tipiniai studijų planų variantai.

36. Visada aukštoji mokykla studentui pasiūlo ir grupę neprivalomų, fakultatyvinių disciplinų, kurios praplečia jo humanitarinį bei profesinį skiratį, padeda suformuoti žmogui savo požiūrį į pasaulį, gyvenimo reiškinius arba savo tolesnių studijų, mokslinio tyrinėjimo kryptį. Mokykla rūpinasi, kad būtų dėstomos tos disciplinos, kurių pageidauja pakankamas skaičius studentų.

37. Reikėtų organizuoti podiplominį specialistų rengimą - papildomas 1-2 metų studijas, užbaigiamas magistro ar panašaus

laipsnio suteikimu. Taip susidarytų trijų lygių specialistų gradacija: jaunesnieji specialistai, baigę aukštesniasias specialiasias mokyklas, vyresnieji specialistai, baigę pagrindinį aukštųjų mokyklų kursą, ir specialistai-tyrėjai, turį magistro laipsnį. Šią gradaciją pratęstų aukščiausios kvalifikacijos specialistai - mokslų kandidatai ir mokslų daktarai.

38. Dalis pagrindinių studijų ir praktiškai visos podiplominės studijos vyksta pagal individualų planą ir yra glaudžiai susijusios su konkrečia studento tiriamą teorine ar praktine problema. Studentas, padedamas profesūro, pats nustato, į kurias mokslo šakas jam reikia įsigilinti, kokius veiklos įgūdžius patobulinti; jo sudarytą individualų studijų planą aukštoji mokykla tvirtina ir padeda realizuoti.

39. Proporcijos tarp privalomųjų ir pasirenkamųjų disciplinų, tarp teorinių ir praktinių mokymosi formų, tarp profesinių ir bendramokslinių (humanitarinių) studijų nustato konkreti aukštoji mokykla, vadovaudamasi tikslais ir uždaviniais, kuriuos kelia tiek ši koncepcija, tiek ir einamieji Respublikos gyvenimo poreikiai.

40. Privalomas karinis rengimas, vykdomas lygiagrečiai su civilinio specialisto rengimu, yra nesuderinamas su humanistiniais aukštojo mokslo uždaviniais ir pažeidžia demokratines žmogaus - studento teises. Net ir tuo atveju, jeigu būtina daliai specialistų suteikti papildomą atsargos karininko kvalifikaciją, ekonomiškiau ir paprasčiau tai galima atlikti, organizavus gynybos ministerijai lėšomis koncentruotas karines studijas ne tiesiai po to, kai jie užbaigė civilines studijas ir įgijo specialisto diplomą.

41. Kiekviena aukštoji mokykla pati nustato studijų trukmę,

ėti apsprendžia kaip išdestyti disciplinas ir jų grupes studijų procese, žiūrėdama, kad iš studijų rezultatų kuo anksčiau būtų galima apręsti apie asmens sugebėjimą įgyti tos specialybės kvalifikaciją (kad mažiau laiko nuostolių turėtų tas, kuris klaidingai pasirinko specialybę).

42. Mokymo procesas aukštojoje mokykloje skirstomas semestrais ir kursais. Kad visų respublikos aukštųjų mokyklų studentai galėtų geriau organizuoti savo bendrąją visuomeninę veiklą, sutariama visose specialybose semestrus pradėti tą pačią kalendorinę dieną (jei nėra svarbių prielaidų išimčiai).

43. Studento žinios ir įgūdžiai atestuojami etapais (per laboratorinių, kursinių ir kitų darbų gynimą, per kontrolinius darbus bei kollokviumus, per semestrinius egzaminus ir išskaitas) ir visuma (per baigiamuosius egzaminus ir diplominių darbų gynimą). Egzaminų, išskaitų ir kitų atestacijos formų skaičių nustato konkreti aukštoji mokykla; būtina siekti, kad atestacija būtų išdestyta kuo tolygiau per visą studijų laiką.

44. Studentų žinių vertinimo sistema (balais) visose Respublikos aukštosiose mokyklose turėtų būti vieninga. Ją reikia ueramai parngti, išnagrinėjus įvairias pasaulyje vartojamas sistemas ir įvertinus jų teigiamus ir neigiamus bruožus.

45. Kiekviens aukštoji mokykla (jos fakultetas, katedros) nustato visų atestacijų (etapinių ir baigiamųjų) terminus ir apibrėžia kiekvienos atestacijos turinį ir apimtį. Studijos laikomos normaliomis, kai studentas sėkmingai ir laiku praeina visas numatytas atestacijas.

46. Normalias studijas subsidijuoja valstybė: teikiama nemokamai aukštosios mokyklos paslauga, garantuojama stipendija, teikiama papigintą bendrabutį arba moka butpinigius. Sti-

pendijos dydį konkrečiam studentui nustato aukštoji mokykla: jis varijuoja plačiu diapazonu ir priklauso nuo subsidijų apimties, studento materialinės padėties ir, svarbiausia, nuo atestacijų rezultatų, t.y. nuo studento darbštumo ir sugebėjimų valstybė maksimaliai remia gabiausius studentus). Minimalų stipendijos dydį nustato valstybė. Papildomos (antros) specialybės išijimą valstybė subsidijuoja tik išimties tvarka.

47. Jeigu studijos nenormalios, valstybė subsidijas studentui sumažina arba visiškai nutraukia. Šiuos aktus atlieka aukštoji mokykla, vadovaudamasi Respublikos vyriausybės parngtu reglamentu. Bet kokias pakartotinais arba pavėluotai, ne nustatytu laiku teikiamas aukštosios mokyklos paslaugas (individualias konsultacijas, egzamonavimą ar kitą atestaciją, laboratorijų, skaičisvimo centrų ir kitų aukštosios mokyklos padalinių paslaugas) apmoka pats studentas arba jo globėjas, mecenatas. Didžioji dalis tokiu būdu gaunamų lėšų panaudojama darbščiausių ir gabiausių studentų moksliniam darbui subsidijuoti, jų paslaugoms skatinti.

Jeigu nenormalios studijos trunka neilgai, jeigu studentas atstatato studijų ritmą iki eilinių mokslo metų pradžios, jam gali būti atstatomas pirmą kartą jo studijų subsidijų lėšas. Tačiau to nebedaroma po pakartotino studijų ritmo pažeidimo.

48. Į aukštesnį kursą studentas perkeliamas tik po to, kai sėkmingai praeis visas žemesnio kurso atestacijas arba įvykdo kitas aukštosios mokyklos nustatytas perėjimo į aukštesnį kursą sąlygas.

49. Aukštoji mokykla nustato reglamentą, kuriais terminais, koku būdu atliekama kompleksinė atsiliekančio nuo normalaus

studijų ritmo studentų atestacija, kuria remiantis sprendžiamas:

- a) ar gali studentas tęsti studijas tame pačiame kurse,
- b) ar tikslinga studentui pakartoti jau praeitą kursą (visą ar jo dalį),
- c) ar nereikia studentui (dėl jo asmeninių sugebėjimų ar charakterio bruožų) rekomenduoti pakeisti studijų profilį arba siekiamos kvalifikacijos lygį (pereiti į aukštesniąją mokyklą),
- d) ar nereikia konstatuoti, kad šiuo metu, šiuo pasirėngimo lygiu studentas yra nepajėgus tęsti studijas, tad verčia jam pereiti į praktinę, gamybinę veiklą (tai neatima asmeniui teisės savarankiškai sustiprinti savo žinias bei sugebėjimus, po kurio laiko įrodyti jų tinkamą lygį ir vėl tęsti studijas).

Visais atvejais, kai po tokių sprendimų pakeičiama studijų eiga arba kai jos taip pat nutraukiamos, o vėliau atnaujinamos, valstybinės studijų subsidijos arba visiškai nutraukiamos, arba sumažinamos, tolesnes studijas apmoka studentas, jo globėjai arba būsimieji darbdaviai (išimtys - kai studijos nutrūksta dėl ligos ar kitų labai svarbių priežasčių).

50. Po sėkmingos baigiamosios atestacijos - egzaminų ir (ar) diplominio darbo gynimo - studentui suteikiamas specialisto vardas ir įteikiamas diplomas. Diplamai diferencijuojami pagal etapinių atestacijų ir baigiamosios atestacijos rezultatus (numatomos bent trys diplomų kategorijos), į diplomą įrašomas epibendrintas atestacijų pažymys.

51. Podiplominės studijos su štoji mokykla pasiūlo geriausiems studentams, gavusiems specialisto diplomus. Šios studijos yra maksimaliai subsidijuojamos valstybės (stipendijos dydis artimas to lygio specialisto atlyginimo minimumui). Diplomines studijas grindžiamos individualiu darbu pagal katedros patvirtintą temą ir užsibaigia mokslinio darbo ta tema gynimu. Sėk-

mingai užbaigusiems šias studijas suteikiamas magistro laipsnis ir įteikiamas magistro diplomas.

52. Greta stacionarinio (dieninio) mokymo, organizuojamas vakarinis ir neakivaizdinis mokymas. Ši mokymo forma reikalinga tam, kad išsimokslinimą galėtų įgyti asmenys, kurie neturi sąlygų atsidėti vien mokymuisi. Tačiau negali būti mažinami reikalavimai šią formą pasirinkusių studentų žinių ir įgūdžių kokybei. Todėl šia forma mokytis gali tik pakankamai gabūs ir darbštūs žmonės.

Vakarinis, neakivaizdinis mokymas, be to, ir įvairūs kursai, fakultetai, organizuojami prie aukštųjų mokyklų, suteikia galimybę visiems norintiems įgyti papildomą išsimokslinimą (artimą ir visai tolimą jau turimai specialybei). Tai atitinka permanentinio mokymosi idėją.

Paprastai (su retomis išimtimis) vakarinį ir neakivaizdinį mokymą apmoka pats studentas, jo darbdavys ar mecenatas.

53. Aukštoji mokykla aktyviai rūpinasi jau dirbančių specialistų kvalifikacijos tobulinimu: steigia specialius fakultetus, rengia kursus, priima specialistus į aspirantūrą bei doktorantūrą, konsultuoja, metodiškai remia individualias specialistų pastangas tobulėti savo veiklos sferoje.

54. Reikia sukurti Lietuvoje valstybinę sistemą rengti specialistams tu sričių, kurių negali rengti Respublikos aukštosios mokyklos. Ši sistema turi apimti kandidatų paiešką, jų atranką, subsidijavimą, jų įdarbinimą Respublikoje ir studijų už jos ribų mechanizmą. Ši sistema galėtų organizuoti ir gambiausių specialistų (absolventų) papildomas studijas žymiausiuose užsienio aukštosiose mokyklose bei mokslo centruose.

55. Greta aukštųjų mokyklų, specialistus (žemutinės gran-

dies) rengia aukštesniosios (technikos, medicinos, žemės ūkio, kultūros ir kt.) mokyklos. Jų veikloje persipina bendrojo lavinimo ir specialisto rengimo tikslai ir uždaviniai. Ši veikla turi būti atskirai aptariama. Dauguma aukštesniųjų mokyklų turėtų veikti atitinkamų aukštųjų mokyklų žinioje. Jos gali būti net aukštųjų mokyklų padaliniais, filialais. Aukštoji mokykla jas remia metodiskai, jos iš dalies naudojami aukštųjų mokyklų materialine baze, kai kuriuos kursus dėsto aukštųjų mokyklų profesorai ir dėstytojai, aukštesniųjų mokyklų pedagogų kolektyvai aktyviai įjungiami į mokslinę ir metodinę aukštosios mokyklos veiklą. Aukštesniųjų mokyklų mokymo planai ir programos derinasi su tos pačios specialybės aukštojo mokslo studijų planais ir programomis. Šiuo derinimu siekiama ir to, kad asmuo, nepajėgęs sėkmingai studijuoti aukštojoje mokykloje, galėtų lengviau pereiti į aukštesniąją mokyklą (ir nebepradėti nuo jos pirmojo kurso).

56. Didžiąją dalį aukštosios mokyklos veiklos sudaro jos kolektyvų mokslinis darbas. Jo ši specialistų rengimo koncepcija neaptaria, nes mokslinių tyrimų organizavimo ir koordinavimo respublikoje koncepcija turi apimti ir vienyti aukštųjų mokyklų, Mokslų Akademijos ir kitų mokslo įstaigų mokslinę veiklą. Aukštosios mokyklos mokslinė veikla būtina pačiam specialistų rengimo procesui, ji tobulina profesorų ir dėstytojų kvalifikaciją, joje reikiama profesinį brandumą įgyja studentai (ypač nediplominėse studijose). Kiekviena aukštoji mokykla turi leidybos teises ir spaudos įrenginius.

57. Aukštosios mokyklos prerogatyva yra mokslo laipsnių ir mokslo vardų teikimas. Pati mokykla suinteresuota, kad teikiamų laipsnių ir vardų reikšmingumas nebūtų devaluotas.

58. Aukštosios mokyklos, autonomiškai tvarkydamos savo reikalus, užmezga ir palaiko ryšius su kitų respublikų ir užsienio aukštosiomis mokyklomis, mokslo įstaigomis, gamybinėmis ir kitomis organizacijomis.

x x
x

59. Respublikos aukštųjų mokyklų tinklas turi būti racionalus. Jis turi apimti visus respublikos regionus, didžiuosius miestus, nes aukštosios mokyklos egzistavimas suteikia vietovei didesnes kultūrinio gyvenimo galimybes. Nedera aukštųjų mokyklų skirstyti į kategorijas (nuo kurių priklausytų pedagoginio personalo ir studentų materialinė padėtis).

60. Respublika neturi tiek pedagoginių-mokslinių kadro, kad galėtų tos pačios specialybės kvalifikuotus kadrus rengti keliose vietose, keliose aukštosiose mokyklose. Išimtis darytina tik kai kurioms masinėms specialybėms. Daugumos specialybių ir net jų grupių kadro rengimas turi būti koncentruotas, kad būtų suteikti geriausi pedagogai ir sukurta gera materialinė bazė, kuri sąlygoja ne tik gerą mokymą, bet ir efektyvius mokslinius tyrimus.

61. Įgijęs aukštąjį išsimokslinimą, specialistas įsidarbina pagal susitarimą su darbdaviu - įmone, įstaiga ar kita organizacija. Negalima absolventų skirti į darbą prievarta. Jeigu valstybei rūpi, kad kurios nors specialybės absolventai eitų dirbti į tam tikras darbo vietas, ji turi sukurti tokia materialinių ir moralinių stimulų sistemą, kur absolventas pats joms teiktų pirmenybę.

62. Susitarimas tarp darbdavio ir specialisto gali būti sudaromas įvairiu metu:

a) dar prieš mokymosi pradžia (darbdavys žmogų siunčia mokytis, moka jam stipendiją ar kitaip remia jo studijas);

b) studijų eigoje (darbdavys pasirenka iš studentų tą, kuris labiau tinkamas būsmai darbo vietai, o studentas toliau savo studijas orientuoja į būsimo darbo specifiką);

e) prieš pat studijų pabaigą arba jas užbaigus (darbdavys derina poreikius su specialisto įgytos kvalifikacijos turiniu ir lygiu).

63. Aukštoji mokykla skatina kuo ankstesnį susitarimą tarp darbdavio ir būsimo specialisto, nes tokie susitarimai geriau atskleidžia būsimo darbo specifiką ir padeda tikslingiau orientuoti mokymą. Tačiau aukštoji mokykla nerengia specialisto konkrečiai darbo vietai, specialisto kvalifikacija visais atvejais turi būti fundamentali ir pakankamai plati.

64. Besimokančiųjų profesinį orientavimą ir susitarimą su darbdaviais skatinanti svarbiausia informacija:

a) išankstinė specialistų poreikio prognozė, gaunama iš atitinkamų Respublikos institucijų ir darbdavių;

b) konkrečios darbdavių paraiškės ir jų siūlomos paskatos studijų metu;

c) galimybė organizuoti mokykloje naujus teorinius bei praktinius kursus, orientuotus į būsimo darbo vietų specifiką.

65. Aukštos kvalifikacijos darbo prestižui kelti būtina Respublikoje sudaryti kvalifikacijos pritaikymo ir konkuravimo su nekvalifikuotu darbu sąlygas. Tik tada, kai žmonių veikla bus vertinama pagal pasiektus rezultatus, ir šie priklausys nuo žmonių kvalifikacijos, bus galima tikėtis to prestižo padidėjimo. Pirmiausia būtina užtikrinti vadovaujančių kadro kom-

petenciją. Kvalifikacijos augimas visur turi būti aktyviai remiamas materialiai ir moraliai. Aukštos kvalifikacijos specialistas turi užimti tokias pareigybes, kurių darbo turinys atitinka jo išsilavinimo lygį ir atveria kūrybinės veiklos, asmenybės augimo galimybes. Specialistui turi būti sudarytos sąlygos laisvai naudotis visais informacijos šaltiniais, nuolat tobulinti savo kvalifikaciją, bendrauti su tos srities specialistais už Respublikos ribų, laisvai dalyvauti tarptautiniuose konkursuose, kongresuose ir kituose renginiuose.

66. Lavinti savo piliečius visų pirma suinteresuota Respublika, todėl pagrindinis specialistų rengimo subsidijavimo šaltinis yra Respublikos biudžetas. Aukštojo mokslo sistema turi užimti prioritetingą padėtį Respublikos investicinėje politikoje, turi būti nuolat siekiama toliau ugdyti intelektualinį Respublikos potencialą. Papildomų lėšų aukštoji mokykla gauna iš studentų, jų globėjų bei darbdavių, kai studijos vyksta nenormaliai (žr. p. 47, 49) arba studentai nesusitraukus nuo darbinės veiklos (žr. p. 52). Be to, aukštoji mokykla specialistų rengimui gali nukreipti dalį lėšų, įgytų už mokslinius tyrimus, ūkinę veiklą, realizuotą produkciją, įvairias paslaugas. Gali būti ir mecenatų (asmenų ir organizacijų), materialiai remiančių vieną ar kitą mokyklą. Visų papildomų lėšų spintis turi padaryti įtakos valstybinių subsidijų dydžiui.

67. Respublika nesisistengia vienaip ar kitaip susigrąžinti lėšas, įdėtas į specialistų rengimą, į aukštojo mokslo vystymą. Šios lėšos natūraliai grįžta, nes labiau kvalifikuotas darbas sparčiau didina nacionalines pajamas.

67 (antros variantas). Dalį lėšų, išleistų specialistams rengti, Respublikos biudžetas susigrąžina per specialistų nau-

dojimo mokestį. Ši mokesčių už kiekvieną įdarbintą bet kurio lygio specialistą nuolat moka kiekvienas darbdavys (valstybinės ar kooperatinės įmonės, organizacijos), išskyrus tas valstybines įstaigas bei organizacijas, kurios finansuojamos tik iš biudžeto, kurių veikla negrindžiama ūkiška. Mokestį moką ir pats specialistas, jeigu jis verčiasi individualia darbo veikla. Mokestis mokamas ir tuo atveju, jeigu specialistas įdarbinamas (arba pats verčiasi) ir pagal įgytą specialybę. Mokesčio dydis, jo mokėjimo tvarka nustatoma įstatymu. Toks mokestis ne tik papildo Respublikos biudžetą, bet ir skatina naudoti specialistus racionaliai.

68. Respublikos vyriausybiniams organams žiūri, kad būtų palankiausios, prioritetinės sąlygos kurti modernių aukštųjų mokyklų materialinę bazę. Technikos naujovės pirmiausia turi patekti į mokyklą, jos naudojimo patirtis dėstytojų perteikiama studentams, o pastarieji, tapę specialistais, šią patirtį atneša į gamybinę ir socialinę sferą.

69. Respublikos vyriausybei reikia turėti organą, kuris tirtų specialistų poreikio ir mokyklų pajėgumo perspektyvas, paskirstytų valstybės subsidijas tarp mokyklų. Sprendžiamasis balsas čia turėtų būti labai kompetetingos ir autoritetingos kolegijos, į kurią įeitų įvairių sričių mokslininkai ir žymūs specialistai. Kitas šio organo ir šios kolegijos uždavinys būtų teikti vyriausybei siūlymus dėl naujų mokyklų steigimo, dėl rengiamų specialybių sąrašo pakeitimo. Tiesioginis uždavinys - nustatyti Respublikos aukštųjų mokyklų teikiamų diplomų, vardų kvalifikacinį ekvivalentiškumą (lyginant su kitų šalių atitinkamais dokumentais, vardais), spręsti kitų šalių kvalifikacinių dokumentų pripažinimo problemas, analizuoti visuomenės (ir darb-

davių) nuomonę apie kiekvienos mokyklos absolventų profesinį ir humanitarinį lygį, daryti išvadas ir informuoti apie jas vyriausybę.

70. Turimų subsidijų ribose aukštoji mokykla tvarkosi autonomiškai, vadovaudamasi patvirtintu savo statutu. Respublika, jos vyriausybė reikismas išvadas (lemiančias subsidijų lygį) daro, remdamasi visuomenės (darbdavių) nuomone apie parengtus specialistus. Specialus mokyklos darbo tikrinimas galimas tik labai retais, ypatingais atvejais, sudarius pakankamai autoritetingą komisiją.

Koncepcijos autoriai: A.Čižas, S.Masiokas, A.Meškauskas, P.Survila, S.Kaminskas, H.Kobeckaitė, J.Lapė, V.Liutikas, Č.Medalinskas, K.Stoškus, A.Šulekas, J.Vaitkus, S.Vengrys, V.Zaborskaitė

MOKYTOJŲ RENGIMO LIETUVOS MOKYKLAI
VILNIAUS PEDAGOGINIAME INSTITUTE
KONCEPCIJA

1. Lietuvos mokyklos pobūdį, jos tikslų ir uždavinių realizavimą didžia dalimi lemia mokytojas - jo vertybinė nuostata ir profesinė kompetencija. Nėra tautos mokyklos be jos siekius suprantančio ir jiems įgyvendinti pasirengusio, savo dorove, dalykinėmis ir pedagoginėmis kvalifikacijomis juos atitinkančio mokytojo.

Tautos mokykla laukia mokytojo, kuris pajėgtų suprasti visuomenės gyvenimo procesus ir jo perspektyvas, būtų pasiryžęs kelti ir nesavanaudiškai ginti savo tautai, valstybei ir visai žmonijai svarbius reikšlus bei idealus; puoselėtų ir ugdytų tautos kultūrą, būtų stviras, iklus ir pagarbus kitų tautų kultūros vertybėms. Tautos mokykla laukia mokytojo, kuris turėtų ryškia dorovinę asmenybės dominantę, būtų išsąmoninęs mokytojo pašaukimo ir misijos kilumą bei svarbą. Svarbu, kad mokytojas suprastų, jog ugdo ne tik jo žodžiai, bet ir pats jo buvimas - jo reikšmą mokiniams ir sau, jo teisingumą, pareigingumą, toleranciją, geranoriškumą, žmogiškojo orumo gerbimą. Mokykla laukia mokytojo, kuris būtų geras savo dalyko žinovas, suvokiąs dėstomo dalyko vietą ir reikšmę tautos kultūros visuomenėje, jo ryšius su kitomis disciplinomis; matąs šio dalyko visumą, esminius jo momentus, reikalingus tam, kad galėtų formuoti mokiniuose dabartinį lygį, atitinkantį mokslinį pasaulėvaizdį, kad dalykas įeitų į integralinį pasaulio vaizdą, sietųsi su tautos ir pasaulio dabarties problematika (kultūrine, politine, ekonomine, ekologine). Mokyklai reikalingas mokytojas, kuris turėtų gerą pedagoginį ir

psichologinį pasirengimą, būtų savarankiškas, darbštus, iniciatyvus ir kūrybiškas, sugebąs ir norįs ieškoti kelių į mokinio protą ir širdį, pagal išgales dalyvauti pedagoginės ir metodinės minties plėtojime ir ugdyme. Mokytojas privalo nuolat tobulėti, kelti savo profesines kvalifikacijas.

2. Vilniaus pedagoginis institutas yra atstoji mokykla, rengianti mokytojus Lietuvos bendrojo ir iš dalies specialaus bei profesinio lavinimo mokykloms, turinti sudaryti sąlygas būsimam mokytojui įsigyti profesines kvalifikacijas, atitinkančias tautos mokyklos poreikius; bręsti ir skleisti jo asmenybei, išsąmoninti savo tikslus bei uždavinius, pasiruošti jų realizavimui.

Institutas per savo daugiau negu pusės amžiaus gyvavimą išleido didelį būrį mokytojų, kurie istorijos lūžniuose ir kataklizmuose laikė ant savo pečių Lietuvos mokyklą, saugodami ir puoselėdami joje tautos kultūros ir humanizmo pradus. Daug jie dirbo ir dirba Lietuvos mokyklose suteikdami veiksmą ne tik dalyko žinių, bet ir skiepydami juose gimtosios šalies ir jos praeities meilę, pagarbą kitoms tautom, meilę gimtajai kalbai, papročiams, žadindami teisingesnės visuomeninės tvarkos viltį. Tačiau institutas išleido ir tokių mokytojų, kurių darbas mokyklose atnešė Lietuvai žalos. Taip atsitiko todėl, kad jau ne vieną dešimtmetį institutas buvo stalininės-brežnevinės pedagogikos reprezentantas. Institutas privalo prisiimti atsakomybės dalį už dabartinėje Lietuvos mokykloje vyraujančią mokytojo tipą.

Visai Instituto pedagoginei sistemai trūko dorovinio pagrindo - žmogaus orumo, gerbimo, asmens vertės pripažinimo, asmenybės ugdymo nuostatos. Susiklosčiusi pedagoginė sistema skatino studentų individualumo niveliavimą, standartizaciją, iniciatyvos ir kūrybiškumo slopinimą. Buvo stengiamasi unifikuoti ir regla-

mentuoti viską. Nebuvo toleruojamas savarankiškas požiūris, kritinė mintis, o vertinamas paklusnumas. Tokiu būdu buvo formuojamas konformista, konjunktūros žmogus, nuolankus įsakymų ir nurodymų vykdytojas, nepasiruošęs laisvai rinktis ir prisimti atsakomybę už savo sprendimus. Taip buvo skatinamas pilietinis pasyvumas ir abejingumas. Pats tirdamas standartizuojančio suklėjimo objektu, studentas tapdavo standartizuojančio suklėjimo mokykloje subjektu.

Būsimojo mokytojo ugdymas buvo ideologizuotas ir pernelyg politizuotas. Karinis patriotinis, internacionalinis ir ateistinis suklėjimas skverbėsi į visas pedagoginės veiklos ląsteles, deformuodamas studento sąmonėje realybės vaizdą. Vadinamieji "visuomenės mokslai", neribojamas ideologizavimas stūmė į antrašilės pozicijas specialybės disciplinas. O ir šių disciplinų studijų procesas turėjo nemažą ydą. Dažnas studentas ne studijavo, o rėmėsi empirikos lygiu. Mokymasis dažnai buvo mechaniškas žinių kalimas, dogmatiškas jų, kaip paskutinės instancijos tiesų, priėmimas. Nepakankamai buvo ugdomi studento įgūdžiai savarankiškai, kritiškai mąstyti, savo teiginius pagrįsti, nepriimti skelbimų tiesų be argumentacijos. Studentai stokojo platesnių specialybės horizontų, pasaulio visuminio vaizdo, platesnio akiračio ir kultūrinių interesų. Dalies instituto absolventų dalykinės kvalifikacijos yra nepakankamos.

Institutes rengė mokytoją be gilesnio ryšio su tautos kultūra, ypač trūko tautos istorijos pažinimo, gimtosios kalbos kultūros. Nebuvo sudarytos tinkamos sąlygos formuoti kultūros visumos sampratą, aktyviam savo tautos kultūros problemų svarstymui, matant ją kitų tautų pasaulio kultūros kontekste. Nepakankamai buvo ugdomas pozityvus emocinis santykis su savoja kul-

tūra, pasiryžimas ją ugdyti, puoselėti, pratęsti. Studento tautinė savimone, jo sugebėjimas ir pasiryžimas mąstyti apie savo tautos ir kultūros situaciją ir steities perspektyvas buvo brėdinami nepakankamai. Studentai neturėjo sąlygų gerai pažinti Lietuvos mokyklos istoriją, jos mokyklos tradicijas, todėl nesformuodavo poreikio tomis tradicijomis remtis ir jas kūrybiškai tęsti.

Svarbiausias nūdienos uždavinys pertvarkant mokytojų rengimą Institute - pašalinti išvardintus trūkumus, pakeisti vyravusias tendencijas ir nuostatas, realizuoti naujus principus ir tikslus.

3. Vilniaus pedagoginis institutas rengia mokytoją tautinei mokyklai, kurios koncepcijoje sakoma: "... vieši dalykai dėstomi gimtąja kalba ir pagrįsti tautine kultūra, susieti su jos problematika, ugđantys šiltą jausminį santykį su tos kultūros vertybėmis ir tikrą sielvertą dėl esamų jos trūkumų. Tai anaiptol neturi vesti į tautinį uždarumą ir izoliuotumą, juo labiau į neigiamą santykį su kitomis kultūromis ir jų atstovais. Priešingai, orientavimasis į visuotines vertybes, į partnerišką bendravimą su įvairiomis kultūromis ir jų atstovais, pagrįstai gilinant nacionalinį orumą bei savigarbą, teikia tam nacionalumui vertybės statusą" ("Komjaunimo tiesa", 1989 04 19).

Rengiant mokytoją laikomasi šių principų:

- 1) rėmimasis lietuvių tautinės mokyklos tradicija;
- 2) Lietuvos ir pasaulinės pedagoginės minties studijavimas ir pažinimas;
- 3) Pedagoginio instituto gyvenimo ir veiklos bendrąžmogiškoji, tautinė ir pedagoginė orientacija;
- 4) humanizavimas ir demokratizavimas.

4. Realizuodamas minėtus principus Institutas ugdo mokytojo asmenybę, galinčią realizuoti tautinės mokyklos uždavinius. Studentas - būsimasis mokytojas - turi susidaryti vertybinių nuostatų sistemą. Toje sistemoje ypač svarbus vaidmuo tenka tautinei savimonei. Tautinė savimone integruojama į bendražmogiškąsias vertybes, humanistines nuostatas, skatinančias žmogų būti doru, sąžiningu, sužadinti poreikį tobulėti, kūrybiškai veikti. Būsimasis mokytojas studijų metu turi išlavinti įgimtą pašaukimą pedagoginei veiklai arba jį susiformuoti. Į mokyklą jis turėtų ateiti turėdamas stiprų polinkį, norą, nuostatą ir gebėjimą mobilizuoti savo fizines ir intelekto jėgas pedagoginiam tikslui siekti, susiformavęs aukštą pedagoginę kultūrą.

Institutas skatina ir padeda išugdyti mokytojui reikalingas asmenybės savybes: meilę ir pagarbą vaikui, empatiškumą, kūrybiškumą, mokėjimą bendrauti, jautrumą, objektyvumą, pakenatumą, kitų nuomonių gerbimą, toleranciją, pedagogo kantrybę, optimizmą ir kitas gero mokytojo savybes.

5. Pedagoginis institutas rengia aukštos profesinės kompetencijos mokytoją, sugebantį realizuoti tautinei mokyklai keliamus uždavinius:

1) teikdama studentui fundamentalias mokslo žinias iš specialybės, psichologijos, pedagogikos, metodikos, padeda suvokti žmogaus, tautos ir visuomenės problemas;

2) organiškai sieja dalykinį, psichologinį, pedagoginį ir metodinį parengimą;

3) orientuoja ir skatina studentą įgytas žinias, mokėjimus, įgūdžius ir gebėjimus nuolat lavinti, tobulinti ir kūrybiškai taikyti pedagoginėje veikloje;

4) kelia gimtosios kalbos kultūrą, lavina oratorinius sugebėjimus.

6. Viena iš pagrindinių gero mokytojo tepsmo prielaidų yra pašaukimas. Instituto pedagogų, psichologų ir kitų sričių specialistų jėgomis turi veikti konsultacinė darbo grupė, kuri, pasitelkusi spaudą, televiziją, radiją, mokytojus, galėtų padėti efektyviai išaiškinti ir patraukti turintį pedagoginį pašaukimą jaunimą, ypač vaikus, padėtų persiorientuoti tiems, kurie pasirinko rinkdamiesi mokytojo profesiją arba specialybę.

7. Svarbų vaidmenį rengiant mokytoją vaidina dėstytojas (jo asmenybė, pedagoginė, dalykinė ir mokslinė kompetencija). Dėstytojas turi būti:

žmogus, suprantantis ir išvelgiantis tautinę ir pasaulio kultūros, dorovės, sveikatingumo, ekologines, pasaulėžiūros, mokslo problemas;

eruditas, inteligentiškas, humaniškas ir objektyvus žmogus, švietėjas, sugebantį perteikti, puoselėti tautos dvasią ir kultūros vertybes;

geras savo dalyko žinovas, sugebantį kelti ir spręsti savo specialybės problemas.

Dėstytojui būtini: gilus pedagoginis ir psichologinis pasirėngimas, aukšta gimtosios kalbos kultūra, oratoriniai sugebėjimai, reiklumas, principingumas, sąžiningumas.

Dėstytojo ir studento bendradarbiavimo procesas turi būti paremtas kuriamąja sąveika, geranoriškumu, tolerancija, aukšta dvasine kultūra ir humanistiniais siekais, gebėjimu taktiškai ir dalykiškai bendrauti.

4. Realizuodamas minėtus principus Institutas ugdo mokytojo asmenybę, galinčią realizuoti tautinės mokyklos uždavinius. Studentas - būsimasis mokytojas - turi susidaryti vertybinių nuostatų sistemą. Toje sistemoje ypač svarbus vaidmuo tenka tautinei savimonei. Tautinė savimone integruojama į bendražmogiškąsias vertybes, humanistines nuostatas, skatinančias žmogų būti doru, sąžiningu, sužadinti poreikį tobulėti, kūrybiškai veikti. Būsimasis mokytojas studijų metu turi išlavinti įgimtą pašaukimą pedagoginei veiklai arba jį susiformuoti. Į mokyklą jis turėtų ateiti turėdamas stiprų polinkį, norą, nuostatą ir gebėjimą mobilizuoti savo fizines ir intelekto jėgas pedagoginiam tikslui siekti, susiformavęs aukštą pedagoginę kultūrą.

Institutas skatina ir padeda išugdyti mokytojui reikalingas asmenybės savybes: meilę ir pagarbą vaikui, empatiškumą, kūrybiškumą, mokėjimą bendrauti, jautrumą, objektyvumą, pakantumą, kitų nuomonių gerbimą, toleranciją, pedagogo kantrybę, optimizmą ir kitas gero mokytojo savybes.

5. Pedagoginis institutas rengia aukštos profesinės kompetencijos mokytoją, sugebantį realizuoti tautinei mokyklai keliamus uždavinius:

1) teikdamas studentui fundamentalias mokslo žinias iš specialybės, psichologijos, pedagogikos, metodikos, padeda suvokti žmogaus, tautos ir visuomenės problemas;

2) organiškai sieja dalykinį, psichologinį, pedagoginį ir metodinį parengimą;

3) orientuoja ir skatina studentą įgytas žinias, mokėjimus, įgūdžius ir gebėjimus nuolat lavinti, tobulinti ir kūrybiškai taikyti pedagoginėje veikloje;

4) kelia gimtosios kalbos kultūrą, lavina oratorinius sugebėjimus.

6. Viena iš pagrindinių gero mokytojo tapimo prielaidų yra pašaukimas. Instituto pedagogų, psichologų ir kitų sričių specialistų jėgomis turi veikti konsultacinė darbo grupė, kuri, pasitelkusi spaudą, televiziją, radiją, mokytojus, galėtų padėti efektyviai išaiškinti ir patraukti turintį pedagoginį pašaukimą jaunimą, ypač vaikus, padėtų persiorientuoti tiems, kurie apsirinko rinkdamiesi mokytojo profesiją arba specialybę.

7. Svarbų vaidmenį rengiant mokytoją vaidina dėstytojas (jo asmenybė, pedagoginė, dalykinė ir mokslinė kompetencija). Dėstytojas turi būti:

žmogus, suprantantis ir išvelgiantis tautinę ir pasaulio kultūros, dorovės, sveikatingumo, ekologines, pasaulėžiūros, mokslo problemas;

eruditas, inteligentiškas, humaniškas ir objektyvus žmogus, švietėjas, sugebantis perteikti, puoselėti tautos dvasią ir kultūros vertybes;

geras savo dalyko žinovas, sugebantis kelti ir spręsti savo specialybės problemas.

Dėstytojui būtini: gilus pedagoginis ir psichologinis pasirėngimas, aukšta gimtosios kalbos kultūra, oratoriniai sugebėjimai, reiklumas, principingumas, sąžiningumas.

Dėstytojo ir studento bendradarbiavimo procesas turi būti paremtas kuriamąja sąveika, geranoriškumu, tolerancija, aukšta dvasine kultūra ir humanistinis siekis, gebėjimu taktiškai ir dalykiškai bendrauti.

8. Humanizuojant ir demokratizuojant instituto veiklą realizuojami "Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos" reikalavimai: studentams ir darbuotojams suteikiama teisė į minties, sąžinės, religijos ir organizacijų laisvę ir kitos "Deklaracijoje" ir "Konvencijoje dėl kovos su diskriminacija švietimo srityje" įteisintos teisės ir laisvės.

9. Rengiamų mokytojų specialybės ir kvalifikacijos derinamos prie vidurinės mokyklos pokopų atsižvelgiant į vidurinio mokymo integravimo ir diferencijavimo principus. Jų konkretus sąrašas sudaromas suderinus su Lietuvos liaudies švietimo ministerijos užsakymais, mokyklos poreikiais, Instituto fakultetų galimybėmis.

Studijos vyksta fakultetuose. Fakultetai, vadovaudamiesi šioje koncepcijoje suformuluotais principais, o taip pat mokyklų poreikiais, sudaro specialybės studijų planus. Jie taip pat nustato ir priėmimo į fakultetą tvarką, atrankos būdus ir kriterijus, stojamųjų egzaminų skaičių ir jų programas, testavimus ir kt. Bendraisiais atrankos kriterijų sudarymo principais išlieka: psichologinės mokytojo specialybės prielaidos, gabumai, pasirinktai specialybei.

Katedros sudaro ir realizuoja dalykų programas, yra betarpiškai atsakingos už studijų lygį ir žinių kokybę.

10. Į Vilniaus pedagoginį institutą priimami asmenys, baigę 12 klasių bendrojo lavinimo mokyklą arba sukštesniąją pedagoginio profilio mokyklą. Į pirmąjį kursą registruojami asmenys, prašęję nustatytą atitinkamai specialybei priėmimo kontrolę, kuriuos priėmimo komisija pripažįsta tinkamais studijuoti tam tikrą specialybę. Priimamų į pirmąjį kursą skaičius nustatomas

derinant su Lietuvos liaudies švietimo ministerija, tačiau nėra griežtai ribojamas (ribojama intervaliniu metodu).

11. Mokymo procesas institute turi vykti aukščiausiu pedagoginiu lygiu, t.y. pripažintu, pasaulinės (istorinės) praktikos patikrintu, naujesių pažangiųjų idėjų skatinimu pedagogikos bei didaktikos ir pedagoginės psichologijos reikalavimų lygiu.

Mokytojams rengti būtina moderni mokymo materialinė bazė, atitinkanti technikos ir didaktikos pažangą, naujesias specialistų rengimo tendencijas, įskaitant ir mokymo proceso kompiuterizaciją. Informatikos katedra kartu su specialybių katedromis ruošia mokymo kompiuteriais programas, skirtas įvairioms disciplinoms, tame tarpe ir humanitarinėms.

12. Studijos, individualus studento darbas - pagrindinis kelias mokymo tikslams pasiekti. Būtina gražinti studentui tikrąją statusą pagal žodžio "studentas" etimologiją (lot. studentus - uoliai dirbantis, triūsiantis). Pradinio studijų laikotarpio uždavinys - suformuoti (susiformuoti) individualus savarankiško darbo (darbo su knyga, žurnalu, laikraščiu, konspektu) įgūdžius. Savarankiškomis studijoms reikia turtingos bibliotekos su pakankamu skaityklų skaičiumi, gerai įrengtų laboratorijų ir kabinetų, kur studentai galėtų dirbti ir po paskaitų. Bibliotekos fonduose reikia tikslingai kaupti pedagoginę-psichologinę ir dalykinę literatūrą gimtąja ir svetimomis kalbomis.

Studijų institute procesas - tai dviejų lygiaverčių suinteresuotų partnerių - studento ir profesoriaus, docento, dėstytojo - kryptingas ir kūrybinis bendradarbiavimas, kurio metu

nuosekliai organizuojamos įvairių mokslų studijos. Šiame procese ryžtingai stmetami ekstensyvaus žinių kaip nesikeičiančių pavyzdžių -tandartų ir šablonų sumos perdavimo metodai, formuojami studentų gebėjimai savarankiškai motyvuoti vertinant faktus, kūrybiškai įsijungti į pastoviai vykstantį naujai produkuojamų žinių kaitos procesą.

Studijos - individuali veikla. Nors mokymo procesas organizuojamas dažniausiai kolektyvinėmis formomis (paskaitos, pratybos, seminarai, laboratoriniai darbai), tačiau išmokimas, atitinkamų profesinių įgūdžių susidarymas - individualus. Kolektyvinio darbo vaidmuo neturi būti fетиšizuojamas. Kiekvienas studentas, kaip subrendęs žmogus, turi būti atsakingas už savo darbo (studijų) rezultatus.

Dėstytojo vaidmuo išlieka svarbus. Jis - betarpiškas dalyko studijų organizatorius, patarėjas, konsultantas, studijų eigos tikrintojas ir vertintojas. Dėstytojas dėsto medžiagą (arba organizuoja savarankiškas studijas) vadovaudamasis savo pažiūromis (požiūriu), bet privalo supažindinti studentus ir su kitais požiūriais, vertinimais. Studentui suteikiama teisė ir galimybė atvirai reikšti savo mintis, ginti savo nuomonę.

Sėkminges studijas lemiantis faktorius - geras mokomoji literatūra. Vadovėlių, metodinių priemonių, programų, įvairios didaktinės medžiagos parengimas - vienas svarbiausių katedrų ir kiekvieno dėstytojo uždavinių. Paskaitų konspektų padauginimas katedrose, fakultetuose ir įteikimas kiekvienam studentui prieš paskaitą turi tapti mūsų akademinio gyvenimo norma. Paskaitos laikas turi būti skirtas efektyviam ir kūrybingam dėstytojo bei studento darbui.

13. Katedrų profesoriais, docentais, vyresniaisiais dėstytojais ir asistentais dirba asmenys, atitinkantys Instituto statute suformuluotus reikalavimus ir užėmę pareigas konkurso ke-liu. Darbai katedrose gali būti kviečiami kitų šalių aukštųjų mokyklų darbuotojai, užsienyje gyvenantys lietuviai - mokslininkai ir pedagogai. Kai kurioms disciplinoms dėstyti gali būti kviečiami didelę pedagoginio ar mokslinio darbo patirtį turintys ir neturintys mokslinių laipsnių specialistai. Pageidautina, kad pedagogikos, dalykų metodikų ir psichologijos disciplinas dėstyti asmenys, turintieji pedagoginio darbo patirtį. Skatintina, kad Instituto dėstytojų mokomojo krūvio dalį sudarytų darbas mokykloje.

14. Visi Instituto dėstytojai dirba mokslinį darbą aktuali tematika, kurią formuoja katedros.

Mokslinis darbas yra vienas iš pagrindinių faktorių, formuojantis aukštosios mokyklos veidą, garsinantis jos vardą. Mokslinė veikla yra būtina aukštos kvalifikacijos specialistų rengimo sąlyga: ji padeda kelti katedrų darbuotojų dalykinę ir profesinę kvalifikaciją, leidžia brandinti studentų mokslinius sugebėjimus, ugdyti jų savarankiškumą pasirinkto dalyko studijose.

Prioritetine mokslo kryptimi institute yra tautinės mokyklos mokytojo ir auklėtojo rengimo mokslinių pagrindų kūrimas, mokymo metodų, jo turinio formavimas ir tobulinimas, pedagoginės minties vystymosi ir Lietuvos mokyklos istorijos tyrimas.

Mokytojo pedagoginė kūryba, jo pedagoginio novatoriškumo ugdymas, harmoningos mokinio ir studento asmenybės vystymas,

jų intelektualinis, dorovinis, estetinis auklėjimas, tautinės savimonės ugdymas yra perspektyvūs Instituto mokslinių tyrimų objektai. Mokslinius tyrimus Instituto vykdo bendradarbiaudamas su kitomis mokslo įstaigomis.

Mokslinės minties centrais Institute yra jo katedros, jungiančios savo srities specialistus, kurių mokslinės mintys formuojamos ir reiškiamos katedrų organizuojamuose moksliniuose seminaruose. Prie katedrų veikia aspirantūra ir daktarantūra.

15. Studentų mokslinė draugija yra savarankiška organizacija, kuruojama mokslo reikalų prorektoriams. Ši draugija telkia studentus moksliniam darbui, organizuoja mokslines konferencijas, susitikimus su mokslininkais, bendradarbiauja su kitų aukštųjų mokyklų mokslinėmis draugijomis.

16. Konkrečių specialybių mokytojų rengimo studijų planus sudaro fakultetai. Jie išgalioja priėmus fakultetų taryboms ir patvirtinus Instituto tarybai. Suderant studijų planus rekomenduojama remtis šitokiais principais:

1) Studentų auditorinių užsiėmimų per savaitę neturėtų būti daugiau, kaip 24-28 val., o visa darbo savaitė, įskaitant savarankiškomis studijoms skirtą laiką, neturėtų viršyti 50 val. Studentas neturi būti perkrautas privalomais darbais, kad jam liktų laiko savarankiškomis studijoms, savišvietai, sportui, fakultatyvų lenkymui, visuomeninei veiklai, jaunimo ir kitose organizacijose.

2) Studijų plano struktūrą turi nulemti laiko, skiriamo dalykams studijuoti, santykis. Šį santykį nustato specialybės ir su ja susijusiems dalykams skiriamas prioritetas. Jiems skiriama apie 3/4 viso auditorinio laiko.

Specialybės dalykai studijuojami nuo pirmojo kurso. Pirmus 3 studijų metus jie turi vyrauti. Tų dalykų studijos privalo turėti fundamentalų pobūdį, siejamos su mokykliniu kursu. Būtina taip planuoti specialybės studijas, kad dalykinis (fundamentalus) pasirėngimas leistų mokytojui kūrybiškai reaguoti į gyvenimo kintančius reikalavimus.

3) Pedagogikos-psichologijos dalykai užima svarbią vietą mokytojų rengime. Jie pradėdami studijuoti ne nuo pirmojo kurso, bet vėliau, kai studentai labiau subręsta ir gali suprasti psichologijos ir pedagogikos studijų reikšmę mokytojo profesijai. Psichologijai, pedagogikai ir mokyklinei higienai reikėtų skirti ne mažiau 8% auditorinio laiko.

Studijuojant šio ciklo dalykus būtina daugiau dėmesio skirti didaktikos, pedagoginės psichologijos ir metodikos ryšiams. Psichologiniam-pedagoginiam studentų rengimui reikia žymiai efektyviau panaudoti pedagoginės praktikos teikiamas galimybes.

4) Specialybės, su ja susijusiems dalykams, dalykų metodikoms, pedagogikai ir psichologijai studijų planuose turi būti numatyti ne tik auditoriniai užsiėmimai (paskaitos, pratybos, seminarai, laboratoriniai darbai), bet ir individualūs darbai, kontrolės ir atsiskaitymo formos su griežtais atsiskaitymo terminais. Tų terminų laikymasis - kelimo į aukštesnius kursus sąlyga.

5) Visuomenės mokslų ciklas neturi vyrauti. Į studijų planus trauktini filosofija, politologija, politinė ekonomija. Svarbiausias dėmesys turėtų būti skiriamas filosofijai, kurią reikėtų siekti su atitinkama specialybe. Visuomenės mokslų studijas pradėti ne nuo pirmojo kurso. Jų apimtis neturėtų viršyti 7-8% auditorinio laiko. Atsiskaitymo formos ir terminai neturėtų būti griežti.

6) Trūkiami į mokymo planus kiti humanitariniai dalykai turi būti rūpestingai atrenkami priklausomai nuo specialybės. Privalomais čia turėtų būti tik gimtosios kalbos kultūra, užsienio kalba, etika bei meninis ugdymas. Kitų dalykų sąrašas galėtų būti ir ilgesnis, tačiau studentui turi būti palikta teisė pasirinkti, ir jis privalėtų pasirinkti tik griežtai ribotą (fakulteto Tarybos nustatytą) jų skaičių. Didesnį skaičių tokių disciplinų jis turėtų rinktis savo laiko sąskaita, fakultatyvų forma.

7) Nereikia vienu metu studijuoti daug dalykų. Tokios studijos neefektyvios. Reikia siekti, kad tuo pačiu metu studentui tektų studijuoti ne daugiau 7-8 disciplinų.

8) Reikia mažinti egzaminų ir įskaitų skaičių, didinant jų svarbą. Tuo tikslu numatyti pakankamai laiko įskaitų ir egzaminų laikymui. Reikia atsisaikyti ydingos praktikos, kai mokymo planuose numatomi 3-4 valstybiniai egzaminai, kurie vyksta tuoj po eilinės sesijos ir negali būti rimtai laikomi. Vietoje jų reikia planuoti pedagogikos, filosofijos (ar kitos visuomeninės disciplinos) dalykų, dalyko metodikos baigiamuosius egzaminus, kurie vyktų skirtinguose semestruose. Paskutiniam semestru palikti tik vieną – specialybės baigiamąjį kompleksinį egzaminą arba diplominį darbą, skiriant pakankamai laiko (ne mažiau 4-5 savaitių).

9) Fizinis lavinimas protinio darbo jaunimui labai svarbus. Jį reikia traukti į studentų darbo (bet ne studijų) planus. Jis turi vykti visą studijų laiką.

10) Studijų planuose reikia numatyti spec. kursus, fakultatyvinius kursus, kuriuos siūlytų dalykinės, pedagogikos, psichologijos, estetinio lavinimo, visuomenės mokslų, kalbų katedros ir studentams palikti laisvo pasirinkimo galimybę klausyti

savo noru tą ar kitą spec. kursą, nustatant tik reikalingą iš-klausyti jų skaičių. Fakultatyvų studijavimas studentui nėra privalomas. Jis gali studijuoti bet kokius fakultatyvus, siūlomus fakultete ar už jo, savo laisvo laiko sąskaita.

11) Studijų trukmė 4 ar 5 metai nustatoma priklausomai nuo specialybės (ar specialybių kombinacijos) sudėtingumo. Mokslo metai pradedami vienu metu visuose fakultetuose – rugsėjo mėn. 1 d., antrojo semetro pradžia – vasario 1 diena. Orientacinė semestru trukmė: rudens semestras 16 savaitių, pavasario semestras 18 savaitių. Semestrai, kuriuose studentai atlieka pedagoginę praktiką, atitinkamai trumpinami. Praktika laikų įstaigose atliekama studentų atostogų metu.

Kiekvienam studentui su studijų knyguote reikia įteikti tūpinį studijų planą. Studentui paliekama teisė dirbti pagal individualų studijų planą, kuris įgelintų jį studijų procesą sutrumpinti arba, esant reikalui, ištepti. Ypač toleruotini individualūs studijų planai po trečiojo kurso. Norintiems reikia leisti lygia greta studijuoti ir kitame fakultete.

17. Teorinio ir praktinio mokymo santykį lemia specialybės specifika; abi šios mokymo formos svarbios. Bet koks vienos ar kitos šių formų subsoliutinimas gali tik pakenkti mokytojų rengimo kokybei.

Viens svarbiausių mokymo formų yra paskaita, skaitoma atitinkamo mokslo šiuolaikiniu lygiu. Dalyko paskaitų, laboratorinių darbų, seminarų apimčių santykius nustato katedros.

Paskaitos pagrindinė funkcija – ne tiek žinių pateikimas, kiek studentų dėmesio sužadėjimas, problemų, temų kėlimas ir formulavimas, vedovėjimas savarankiškoms studijoms. Pratybos,

seminarai, disputai, dalykiniai žaidimai - nuomonių reiškimo, studentų kūrybinės individualybės pasireiškimo vieta ir forma. Laboratoriniai, kursiniai ir kitokio pobūdžio praktiniai darbai skirti profesinio darbo ir mokslinio tyrimo įgūdžiams formuoti.

Svetimųjų kalbų mokytojų geram parengimui reikalingos stažuotės užsienyje.

Mokomosios, pedagoginės praktikos skiriamos tam, kad studentas galėtų pagilinti žinias iš specialybės, metodiką, pedagogikos ir psichologijos, kad įgytų pirmuosius būtinus mokytojo darbo įgūdžius, susipažintų su darbo sąlygomis. Pedagoginės praktikos trukmė: pirmoji praktika - 4-6 savaitės, antroji praktika - 5-7 savaitės. Reikia gerinti praktikų organizavimą ir didinti jų efektyvumą.

Siekiant efektyviau panaudoti pedagoginę praktiką mokytojų psichologiniam-pedagoginiam rengimui, reikia sudaryti sąlygas šių dalykų dėstytojams bendrauti per praktiką su studentais, nagrinėti įvairias pedagogines situacijas realiomis sąlygomis.

Pedagogikos, psichologijos, ypač metodikos studijų efektyvumui būtina bazinė mokykla arba kelios tokios mokyklos, kurių kadrus komplektuoja atitinkamos katedros, kurių statusą nustato instituto taryba.

Galvęs gerą teorinį ir pakankamo minimumo praktinį pasirėmimą mokytojas galės tobulintis praktiškai visą savo būsimąjį pedagoginio darbo laiką.

18. Studentų atsiskaitymo formos: laboratoriniai darbai ir jų gynimas, kontroliniai darbai, koliokviumai, kursiniai darbai, įskaitos, egzaminai, baigiamieji egzaminai. Naudojama bendra visoje Lietuvoje žinių vertinimo sistema.

Atsiskaitymo formas reikia nustatyti taip, kad per semestrą studentui tektų išlaikyti ne daugiau kaip 2-3 egzaminus (iš viso ne daugiau kaip 25) ir ne daugiau kaip 5-7 įskaitas. Įskaitos dažniausiai gaunamos už atliktus ir per visą semestrą vertinamus praktinius, kontrolinius darbus, koliokviumus.

Studijos baigiamos kompleksiniu specialybės egzaminu arba viešai ginamu diplominiu darbu.

19. Institute nustatoma šitokia stestacijų terminų sistema.

1) Specialybės ir su ja susijusių dalykų - kokių, sprendžia fakultetas - įskaitų, tarpinių ir baigiamųjų egzaminų laikymo terminai, praktinių, kursinių darbų įskaitų griežti terminai, tokie, kaip nustatyti bendrame studijų plane. Studentas, dirbantis pagal individualų planą, gali atsiskaityti ne vėliau jo plane numatytų terminų, arba, atsisakęs savo plano, gali vadovautis bendrojo studijų plano terminais.

2) Nespecialybės ir laisvai pasirinkamų dalykų įskaitos, tarpiniai ir baigiamieji egzaminai gali būti laikomi į metus po atitinkamo termino, numatyto bendrame studijų plane, bet ne vėliau, kaip iki baigiamojo semestro egzaminų sesijos. Jų neišlaikymas bendrame studijų plane nurodytu laiku neturi įtakos keičiant į aukštesnį kursą, bet atima teisę gauti stipendiją. Studentas, dirbantis pagal individualų planą, atsiskaito jo plane numatytais terminais, arba, atsisakęs savo plano gali vadovautis skirsnio pradžioje išdėstytais terminais.

3) Fakultatyvinių dalykų įskaitas studentas laiko jam patogiu laiku, suderinęs su dalyko vadovu.

20. Studentas, atsiskaitantis 19 punkto 1-2 skirsniuose numatytais terminais, laikomas normaliai studijuojančiu. Už studijas nemoka. Jis keliamas į aukštesnį kursą, jam teikiamos val-

tybinės subsidijos, priklausomos nuo atestacijų rezultatų.

21. Jeigu studentas studijuoja nenormaliai + neatestuojamas 19 punkto 1-2 skirsniuose fiksuotais terminais - tai jo studijų eiga ne baigiamajame kurse reguliuojama šitaip. Žiemos studijoje nesurinkęs 3 ir daugiau atestacijų braukiamas iš studentų sąrašų. Jei trūksta ne daugiau, kaip dviejų atestacijų, tęsia studijas, bet negauna stipendijos. Atestacijų gavimo terminas tuo atveju pratęsiamas iki pavasario sesijos pradžios.

1) Jei po vasaros sesijos trūksta ne daugiau kaip dviejų atestacijų, studentas keliamas į aukštesnį kursą pratęsiant atestavimo laiką vieniems metams. Šį laiką jis negauna valstybės subsidijų (stipendijos), privalo mokėti instituto senato nustatytą mokestį už konsultacijas, įskaitas, egzaminus, laboratorijų ir įrangos naudojimą studijoms iš tų dalykų, iš kurių nėra atestacijos. Jei per tą laiką jis sugeba gauti trūkstamas atestacijas ir normaliai užbaigti eilinį kursą, jis vėl gražinamas į normaliai studijuojančių tarpą.

2) Jei po vasaros sesijos trūksta trijų ar daugiau atestacijų, dekanas įsakymu studentas braukiamas iš studentų sąrašų. Studentui suteikiama teisė prašyti paliekamam tame pačiame kurse. Jo palikimo klausimą sprendžia fakulteto taryba. Taryba sprendžia, kokias atestacijas palikti galiojančiomis. Palikus entriems metams tame pačiame kurse studentas moka instituto senato nustatytą mokestį. Jei per metus studentas gauna visas kartojamą kurso atestacijas, jis vėl gražinamas į normaliai studijuojančių tarpą.

3) Jei baigiamajame semestre studentas neatestuojamas 19 punkti 1-2 skirsniuose numatytais terminais, jam neleidžiama lai-

kyti baigiamojo egzamino arba ginti diplominio darbo. Tuo atveju jam leidžiama užbaigti studijas individualiai per dvejus metus ir laikyti baigiamąjį egzaminą arba ginti diplominį darbą ne anksčiau kaip po metų. Visas papildomas instituto paslaugas - paskaitas, konsultacijas, įskaitas, egzaminus, naudojimąsi biblioteka, laboratorijomis, įranga - jis moka Instituto senato nustatyta tvarka.

22. Gavęs visas atestacijas, tame tarpe ir baigiamąsias, studentas laikomas baigusiu studijas. Fakulteto taryba suteikia jam specialybę ir kvalifikaciją ir nutaria, kokią atestaciją įrašyti į diplomą pagal Lietuvoje priimtą vertinimo trijų balų sistemą.

23. Jei studentas braukiamas iš studentų sąrašų nebaigęs studijų, jam išduodama atitinkama fakulteto pažyma, kurioje nurodoma išbraukimo priežastis ir surašomos visos studento gautos atestacijos, nurodant atitinkamų lygų auditorinių užsiėmimų apimtį velandomis.

24. Įsigijęs mokytojo specialybę ir kvalifikaciją asmuo įsidarbina pagal susitarimą su darbdaviu (mokykla) arba pagal Lietuvos liaudies švietimo ministerijos rekomendaciją (nukreipimą). Skatintinas kuo ankstesnis studento susitarimas su (mokykla) darbdaviu, nes tada Institutas gali padėti jam geriau pasirengti konkrečiam darbu vietai: išklaudyti atitinkamus kursus, atlikti praktiką būsimoje darbovietėje arba giminingoje mokykloje, net įsigyti papildomą kvalifikaciją pagal individualų planą.

25. Geriausiems absolventams, gavusiems mokytojo diplomus, organizuojamos podiplominės (1-2 metų) studijos, kurių metu dirbama pagal individualų planą. Podiplominių studijų tikslas

Galė būti įvairūs: papildomas psichologijos, pedagogikos, mokyklos valymo studijavimas, suklėjimo, jaunimo organizacijų vadovų ruošimas, dalykų metodikų papildomos studijos (tikslu ruošti dalykų metodininkų pamainą). Baigusiems podiplomines studijas suteikiamas magistro laipsnis.

26. Greta stacionariųjų studijų institute galimos ir neakivaizdinės studijos, organizuojamos pagal atskirus nuostatus.

27. Institutas palaiko nuolatinį ryšį su absolventais. Tuo tikslu institute įsteigiamas skyrius, turintis poskyrius fakultetuose. Palykiant nuolatinius ryšius su mokyklos dirbenčiais absolventais renkama informacija apie mokyklų reikmes, apie mokytojų rengimo spragas. Ši informacija analizuojama ir panaudojama tobulinant dalykų programas, studijų proceso organizavimui, keičiant ir tobulinant studijų planus.

Koncepcijos autoriai: P.Survila, M.Barkauskaitė, M.Garbašauskienė, S.Kadžiuolytė, A.Kiveris, G.Kundrotas, D.Smailukas, S.Stašaitis, P.Survila, L.Šnipas, A.Vaitiekūnienė, V.Valentinavičius, V.Zaborskaitė.

LIETUVOS PEDAGOGŲ KVALIFIKACIJOS

KĖLIMO KONCEPCIJA

Lietuvos pedagogo, kaip švietimo sistemos atnaujinimo subjekto, pagrindinė misija - sugrąžinti mokyklą prie amžiais susiklosčiusių bendražmogiškų vertybių, atgaivinti tautinę kultūrą, jos natūralius ryšius su pasauliu, ugdyti laisvą, sąžiningą ir kūrybingą asmenybę, dorą žmogų ir tautos patriotą, būsimą demokratinės valstybės pilietį. Šios misijos sėkmė priklauso nuo to, koks yra pedagogo prestižas visuomenėje, kaip jo pilietinė, žmogiškoji ir profesinė branda, kūrybinis potencialas atitinka tautos lūkesčius, atgimtančios tautinės mokyklos siekius. Pedagogo kvalifikaciją dera traktuoti kaip dinamišką žinių ir mokėjimų, vertinimų ir veiklos stiliaus sistemą, kurios įgyti kartą ir visam laikui neįmanoma. Mokymo įstaigos baigimo diplomą, suteikiantis jos absolventui teisę dirbti mokytoju, dėstytoju, auklėtoju ar gamybinio mokymo meistrų, kartu suponuoja ir profesinę pareigą nepertraukiamai tobulintis, nuolat atsinaujinti, sistemingai ir nuodugniai gilintis į dėstomo dalyko mokslo šaką, pedagogikos ir psichologijos, mokymo metodikų naujoves, įvairiais aspektais kompetetingai nagrinėti socialines-politines, ekonomines ir ekologines problemas, įsisavinti humanitarinės kultūros vertybes.

Ligšiolinio pedagogų kvalifikacijos

kėlimo spragos

Ankstesniais metais susiklosčiusi Lietuvos pedagogų kvalifikacijos kėlimo sistema nebeatitinka naujų tautinės

mokyklos kūrimo poreikių. Senajai sistemai būdingas administracinis komandinis požūris į liaudies ūvietimo darbuotojų podiplominio (bulinimosi organizavimā, mokymo turinį ir formas. Neišvengiama diktato apraiškų, siunčiant klausytojus į kvalifikacijos kėlimo kursus, nustatant jų periodiškumą ir trukmę.

Ligšiolinė mokytojo vertinimo praktika neskatina jo kryptingiau tobulinti savo profesinį meistriškumą. Pedagogo darbas neretai matuojamas jo paklusnumu valdininkų direktivoms, gebėjimu įtikti administratoriams. Atrofijas patyrė mokytojų ir auklėtojų patriotinis nusiteikimas, pasiaukojimas ir gailestingumas, ėmė tarpti abejingumas, dvideidiškumas.

Galiojanti profesinių vardų (mokytojo metodininko, vyresniojo mokytojo ir kt.) suteikimo tvarka iš esmės taip pat neformuoja pedagogo poreikio nepertraukiamai saviugdai, neskatina jo aktyviai intelektualinei veiklai kvalifikacijos kėlimo renginiuose.

Ligšioliniai liaudies ūvietimo darbuotojų atestavimo nuostatai nenumato atvejų, kad pats pedagogas galėtų iškel-ti savo kandidatūrą profesiniam vardui gauti. Tai slopina kūrybingų mokytojų, auklėtojų, pionierių vadovų iniciatyvā, norą sparčiau siekti pedagoginio meistriškumo. Praktika, kai "iš šalies" ar "iš viršaus" numatoma, kas iš "tylinčios mi-nios" vertas kalbamojo vardo, - akivaizdus stagnacijos lai-kotarpio reliktas.

Mokytojo kvalifikacijos kėlimas visiškai atsietas nuo

ekonominių svėrtų, vis labiau pertvarkos procese įgaunančių lemiamą reikšmę. Net ypač sėkmingai baigti kvalifikacijos kėlimo kursai dabar neturi jokios įtakos tiek mokytojo, tiek kitų pedagogų darbo užmokesčiui. Todėl daugelis liaudies ūvietimo darbuotojų į kvalifikacijos kėlimo kursus žūiri kaip į renginius, praktiškai nekeičiančius jų statuso nei mokykloje, nei visuomenėje. Kalbamieji kursai faktiškai tam-pa primestine prievole, o ne vidiniu poreikiu. Siekdami iš-laikyti aukštesnį pragyvenimo lygį, mokytojai imasi didesnio pamokų krūvio ir įvairių kitų papildomų apmokamų darbų. Tai išsekina mokytojus, jie nebepajėgia sistemingai domėtis pro-fesinėmis aktualijomis.

Daugiau kaip keturis dešimtmečius kvalifikacijos kėli-mo renginiuose vos ne aklina buvo užsisiklęsta nuo ankstes-niais metais susiklususių tautinės mokyklos tradicijų, su-kauptų lietuvių pedagoginės minties lobių, nusigręžta nuo vaisingų Lietuvos mokyklos ieškojimų ir atradimų 1918-1940 metais. Buvo traukomi saitai ne tik su tautos istorine at-mintimi, bet ir faktiškai izoliuojamasi nuo lietuvių išei-vijos kultūrinio gyvenimo, šių dienų užsienio šalių pedago-gikos ir psichologijos mokslo pasiekimų, mokyklos raidos ten-dencijų. Toks uždarumas skurdino ne tik mūsų pedagoginę min-tį, bet ir neigiamai atsiliepė mokytojo dvasingumui, tautiniam sąmoningumui. Mokytojo sąmonė buvo teršiama stalinizmo ir stagnacijos laikų ideologinėmis dogmomis, jį slėgė deformuo-to mokymo turinio ir mokymo dalykų dėstymo receptūrinių me-todikų balastas.

Nepakankamai dėmesio buvo skiriama tautinių mažumų mokyklų poreikiams ir interesams tenkinti.

Nemaža d. limi pedagogų požiūrį į kvalifikacijos kėlimo reikinius lemia kursų organizatorių kompetentingumas, kvalifikacinio ugdymo proceso mokslinis-pedagoginis lygis. Stagnacijos metais buvo vaikoma. i kvalifikacijos kėlimo kiekytinių rodiklių. Perdėtai buvo reglamentuojama kursų trukmė. Tipiniai mokymo planai ir programos gerokai varžė kursų organizatorių iniciatyvą ir kūrybiškumą, sunku buvo atsižvelgti į konkretaus pedagogo profesinius ir kultūrinius poreikius.

Kursuose vyravo informacijos transliavimo viena kryptimi režimas: dėstytojas (lektorius), kvalifikantas (klausytojas). Daugeliu atvejų seminarais, pratyboms, teminėms diskusijoms, laboratoriniams darbams, išvykoms į mokyklas ir kitoms mokymo formoms, aktyvinančioms kvalifikanto veiklą, buvo skiriamas antraeilis vaidmuo. Praktinį darbą su kvalifikantais trukdė nepakankama mokymo materialinė bazė. Nesudarytos sąlygos kokybiškai organizuoti darbą su kvalifikantais bazinėse mokyklose. ●

Nėra validžių, moksliskai pagrįstų kvalifikacijos kėlimo rezultatų vertinimo metodikų. Tai kreipia į paviršutiniškumą rengiant įskaitas, egzaminus, organizuojant baigiamųjų darbų gynimus, taikant kitas kvalifikanto vertinimo formas.

Nepakankamas kvalifikacijos kėlimo sistemoje dirbančių dėstytojų mokslinis-pedagoginis potencialas. Dar didelis kvalifikacijos kėlimo įstaigų katedrų dėstytojų mokymo darbo

krūvis. Pedagogų tobulinimosi sistemoje sunku sukomplektuoti katedras aukščiausios kvalifikacijos dėstytojais: lyginant su aušktesiomis mokyklomis, čia darbas sudėtingesnis, įvairesnis, reikalaujantis didelės pedagoginės išminties, plataus akiračio, specialių mokėjimų ir įgūdžių dirbti su gyvenimišką patirtį turinčiais žmonėmis. Šioje situacijoje ligšiolinė praktika kviesti kursų lektoriams ir seminarų vadovais žymiausius mokslininkus, aukštųjų mokyklų profesorius ir dėstytojus, aukštos kvalifikacijos švietimo ir kitų sričių specialistus, kūrybiškai dirbančius, kompetentingus mokyklų vadovus ir mokytojus turi nemaža privalumų. Tačiau tik epizodiškai, valandinio apmokėjimo pagrindais jų skaitomos paskaitos ir praktinis darbas su kvalifikantais (pastaroji forma jų taikoma žymiai rečiau) tiek savo turiniu, tiek ir metodika ne visada organiškai įsikomponuoja į kvalifikacinio ugdymo procesą.

Liaudies švietimo darbuotojų kvalifikacijos kėlimo kursams per mažai rengiama specialių mokymo priemonių, ugdymo procese nepanaudojamos naujausios kompiuterinės ir audiovizualinės mokymo technikos teikiamos galimybės.

Nenormalu, kad didelės dalies bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų kvalifikacijos kėlimo kursai rengiami vasaros atostogų metu.

Kvalifikacijos kėlimo sistemos bruožai

Siekiant realizuoti tautinės mokyklos koncepcijos idėjas, Lietuvoje iš esmės pertvarkoma pedagogų kvalifikacijos kėlimo sistema.

Ši sistema turi užtikrinti nepertaukiamą pedagogo kūrybinės asmenybės, jo profesinio meistriškumo tobulinimą. Dialektinis prieštaravimas tarp pedagoginio pasirengimo veiklai, jo kūrybinių potencialų - iš vienos pusės, ir tautos naujai keliamų reikalavimų jo darbui - iš kitos pusės, formuoja pedagogo vidinį poreikį nuolatinei saviugdai. Tokį poreikį visų pirma šalina tautinio atgimimo, dvasingumo siekis, natūraliai kylantis noras apsivalyti nuo dvasios apnašų, kuriomis ją prisilėgė stalinizmas ir brežnevizmas.

Mokytojo, auklėtojo, mokyklos vadovo gyvenimą ir darbą reikia taip sutvarkyti, kad darbo savaitė tilptų į 41 valandą, kad buitiniai rūpesčiai nepaglemžtų viso pedagogo nedarbo laiko, kad kiekviena jo laisvalaikio valanda būtų skiriama asmenybės turtinimui.

Individuali pedagogo saviugda (savišvieta) gali būti derinama su kolektyvine, organizuota kvalifikacinio ugdymo veikla, kurioje nebūtų vietos administravimui.

Svarbiu stimulu nuolat kelti kvalifikaciją turėtų būti sveika profesinė konkurencija, materialinis suinteresuotumas. Reguliariai vykdoma pedagogų atestacija ir jų darbo užmokestis glaudžiai sietinas su konkrečia veikla, jos rezultatais, taip pat jų kvalifikacinės saviugdos įvertinimu. Šiuo atveju kvalifikacija parodo pedagogo pasirengimo praktinei veiklai laipsnį. Be kvalifikacijos kėlimo ištaigos rekomendacijos pedagogui neturėtų būti suteikiama aukštesnė kategorija ar profesinis vardas.

Pedagogų kvalifikacijos sistemos pertvarkymas grindžia-

mas humaniškumo ir demokratiškumo idėjomis. Šios idėjos realizuojamos kvalifikacinio ugdymo turiniu, formomis ir metodais. Pedagogas visų pirma ugdomas kaip žmogus - tautos, kultūros, dorovės subjektas. Siaura pedagoginė specialybė negali užgožti humanitarinės kultūros vertybių. Atsisakant privalomo kursų ir seminarų lankymo, keičiasi kvalifikanto statusas, jo santykiai su kvalifikacijos kėlimo ištaigos dėstytoju, metodininku. Demokratizavimas reiškia optimalią atžvalgą į pedagogo asmenybę, jo profesinius ir kultūrinius poreikius, jo teisę pasirinkti įvairias kvalifikacijos kėlimo formas ir priimtinausią laiką, tinkamiausią jam kvalifikacijos kėlimo ištaigą, vienus ar kitus pageidaujamų kursų ciklus ar programas. Iš pedagogo reikalaujama vieno: kompetentingai valstybinei kvalifikacinei komisijai įrodyti, ko jis yra vertas. Kategorijos peržiūrimos ar profesiniai vardai teikiami kas penkeri metai. Tačiau pedagogo iniciatyva galima sparčiau siekti pedagoginės kūrybos viršūnių: jam prašant ir mokykmo ištaigai tarpininkaujant, kvalifikacinė komisija gali rekomenduoti suteikti aukštesnę kategoriją ar profesinį vardą nelaukiant penkerių metų laikotarpio.

Valstybė garantuoja kiekvienam keliančiam kvalifikaciją mokytojui, dėstytojui, auklėtojui, mokyklos vadovui, liaudies švietimo skyriaus darbuotojui teisę atsitraukti nuo tiesioginio darbo iki trijų mėnesių per penkmetį, paliekant šiam laikui vidutinį darbo užmokestį ir apmokant pedagogui ir kvalifikacijos kėlimo ištaigoms išlaidas, susijusias su šia veikla.

Peržiūrimas kvalifikacijos kėlimo įstaigų statusas: joms suteikiama plati autonomija, finansinis savarankiškumas, atsisakoma jų unifikuojamos, nediktuojamos veiklos formos, organizacinės struktūros.

Pertvarkyta kvalifikacijos kėlimo sistema turi būti lanksti ir racionaliai organizuota. Šios sistemos lankstumas pirmausia reiškiasi kvalifikacijos kėlimo įstaigų įvairove, jų darbo formų ir metodų dinamiškumu, atsinaujinimu pagal laiko dvasią, naujus pedagogikos ir psichologijos laimėjimus ir socialinius bei kultūrinius poreikius. Kvalifikacijos kėlimo įstaiga yra racionaliai organizuota, jei pedagogai laisva valia pasirenka jos rengiamus kursus, seminarus, stažuotes kaip optimalų kelią savo kvalifikacijai patobulinti. Šio organizacinio racionalumo būtinaisiais komponentais yra moksliniai-pedagoginiai kadrų, pasižymintys didele kompetencija, veiklumu ir iniciatyva; kiekvieno kvalifikanto individualių poreikių diagnostika ir šiuo pagrindu parengta jo saviugdų perspektyva; tinkamai sudaryta ir savarankiškam darbui reikalingomis priemonėmis aprūpinta kursų programa; palanki asmenybės turtinimui dvasinė ir kultūrinė aplinka bei buitinės-rekreacinės sąlygos.

Pedagogų kvalifikacinio ugdymo uždaviniai

Tautinės mokyklos mokytojo, dėstytojo, auklėtojo, gamybinio mokymo meistro, vadovo kvalifikacijos kėlimas suprantamas kaip ugdymo (ir saviugdų) veikla, jungianti tokias funkcijas, kaip aktualios informacijos jam teikimas, jo intelektualinės ir praktinės veiklos būdų, fizinių ir

psichinių galių, gebėjimo savarankiškai ir kūrybiškai veikti plėtotė, pedagogo vidinių santykių su tauta, jos kultūra ir dorove formavimas, jo asmenybės taurinimas. Tautos atgimimo sąlygomis neužtenka suvokti kvalifikaciją tik kaip paprastą mokytojo techninį sugebėjimą atlikti kuriuos nors mokomuosius ar auklėjamuosius veiksmus. Dar būtina akcentuoti ir socialinį, dorovinį kvalifikacijos momentą, t.y. mokytojo subjektyvųjį nusiteikimą žiūrėti į savo technologinius sugebėjimus kaip į priemonę ir galimybę kuo tinkamiau pasitarnauti savo vaikui, tautai, visuomenei ir šiuo pasitarnavimu įsigyti moralinę teisę į grįžtamąjį atsaką. Nuo tokio nusiteikimo tiesiogiai priklauso ir technologinių mokytojo sugebėjimų socialinis efektyvumas, ir tų sugebėjimų nuolatinis tobulinimas. Taigi kvalifikacinio ugdymo procese išsiskiria du lygiai: technologinio (dalykinės, metodologinės, metodinės žinios, mokėjimai ir įgūdžiai) ir socialinis (subjektyvus asmenybės nusiteikimas kuo tinkamiau pasitarnauti kitam žmogui, o per tai - ir sau pačiam).

Kvalifikacinio ugdymo veikla turi būti orientuota į tai, kad pedagogas žinotų ir įsisąmonintų tautinės mokyklos uždavinius, mokėtų juos sukonkretinti kiekvienoje realioje situacijoje, suprastų savo vaidmenį ir atsakomybę tautai, rodytų iniciatyvą, ryžtingumą ir sugebėtų šiuos uždavinius nuosekliai ir efektyviai realizuoti. Pedagogo kvalifikacijos ir jo veiklos vertinimo kriterijais yra jo gebėjimai:

- puoselėti auklėtinio fizinę ir psichinę prigimtį, sudaryti sąlygas atsiskleisti jo individualybei; pažadinti sie-

kina per saviauklį ir savikurą tapti asmenybe;

- padėti tvirtus jauno žmogaus dorovės pagrindus; puoselėti sąžiningumą, gailestingumą, kūrybiškumą, nukreiptą į tiesą, gerį, grožį, tvirtinti geros valios veiklą, siekiančią laisvės, taikos, darnos, pagarbos ir šviesos;

- ugdant augančio žmogaus intelektą, emocijas, valią, brandinti jo nuostatą, kad jis yra gimtosios kultūros darinys ir kartu tęsėjas bei kūrėjas, atsakingas už jos raidą;

- ugdyti būsimą valstybės pilietį, jo nuostatą įsijungti į konstruktyvią savo krašto kultūrinę, visuomeninę bei politinę veiklą, vadovaujantis aukščiausio žmoniškumo kriterijais.

Plečiant tautinės mokyklos pedagogų kompetenciją, keliami šie jų kvalifikacinio ugdymo uždaviniai:

tautinės kultūros srityje:

- ugdyti sąmoningą pedagogo santykį su tautos kultūra, supažindinti su jos istorija, kultūrologijos problemomis;

- atskleisti individo ir gimtosios kultūros sąveiką, jos vaidmenį žmogaus ugdymo ir ugdymosi procese;

- pabrėžti švietimo vaidmenį formuojant tautinę kultūrą, mokytojo atsakomybę už kultūros tęstinumą ir kūrimą;

- formuoti aktyvų gimtosios kalbos puoselėtoją, suvokiantį ją kaip didžiausią tautos kultūros lobį, nuolat besirūpinantį gimtojo žodžio grynumu, turtingumu, raiškumu;

- ugdyti jaunimo istorinės savimonės žadintoją, nuodugnai susipažinusį su turtinga Lietuvos istorija, žinantį ir skelbiantį tiesą apie tragiškas mūsų tautai valandas: žudy-

mus, trėminus, pažangių žmonių persekiojimus tiek stalinizmo, tiek hitlerizmo metais, apie mūsų tautos materialinės ir dvasinės kultūros vertybių praradimus;

kalbos kultūros srityje:

- padėti visų specialybių mokytojams, auklėtojams, mokyklų vadovams įsisąmoninti atsakomybę už auklėtinių kalbos ugdymą, jų poreikio rūpintis savo kalba, jos kultūra formavimą;

- atskleisti tobulo gimtosios kalbos mokėjimo svarbą mokytojo profesinei veiklai;

- tobulinti pedagogų tarties, kirčiavimo, leksikos, gramatikos, stilistikos įgūdžius; ypač daug dėmesio skirti dėstomojo dalyko kalbai, specifinių konstrukcijų ir terminų taisyklingam ir tikslingam vartojimui;

- skatinti nuolatinę pedagogų kalbinę savišvietą, teikti jiems visokeriopą dalykinę ir metodinę paramą;

bendrosios pedagogikos srityje:

- įsisavinti moksleivio asmenybės, kaip tautos subjekto ugdymo metodiką, kuriai būdingas posūkis nuo akcento žinioms į intelekto, emocijų, valios lygiagretų ugdymą per paties augančio ir savarankiškai pasirenkančio savo vystymosi kelią žmogaus veiklą;

- mokyti būdų, kaip realizuoti praktinėje veikloje pedagoginio proceso demokratizavimo ir humanizavimo idėjas;

- supažindinti su Lietuvos mokyklos ir Lietuvos pedagoginės minties ištakomis ir raida pasaulinės pedagogikos kontekste;

- išryškinti ugdymo proceso pertvarkymo svarbiausias kryptis; mokyti kūrybiškai spręsti mokyklos, kaip ugdymo įstaigos, pagrindinius uždavinius;

psichologijos srityje:

- išnagrinėti etnopsichologinius klausimus, lietuvių tautos charakterio raidos ir reiškimosi ypatumus, tautinės savimonės psichologinius aspektus;

- mokyti profesiskai reikšmingų mokytojo asmenybės bruožų saviugdosa metodų, nagrinėti pedeutologijos problemas;

- formuoti mokytojo, kaip aktyvaus subjekto, poziciją veikloje, kurioje realizuojamos jo kūrybinės jėgos ir gebėjimai; išnagrinėti kelius ir būdus, kaip jis gali įsitraukti į tarpasmeninius santykius darbo kolektyve lygiateisio ir atsakingo nario teisėmis, kad sujungtų savo individualią praktinę patirtį su plačia socialine ir profesine patirtimi;

- įsisavinti elementarią psichodiagnostiką, išnagrinėti moksleivio asmenybės formavimo strategijos klausimus, psichologines amžiaus krizes, jų įtaką moksleivių psichinei raidai; pastebėti ir įvertinti mokiniams kylančius psichologinio pobūdžio sunkumus; mokyti naudotis psichologinio poveikio metodais, tobulinti pedagoginio bendravimo mokėjimus, nagrinėti mokinių psichinę sveikatą;

politologijos srityje:

- ugdyti aukštą pedagogo politinę kultūrą tarybinės visuomenės atsinaujinimo, Lietuvos tautinio atgimimo sąlygomis;

- gilintis į filosofinės minties raidą Lietuvoje, ša-

lyje, į mokslo metodologijos klausimus, filosofinius mokymo ir auklėjimo aspektus; įsisavinti filosofinę žmogaus, kaip biosocialinės būtybės, sampratą, sudarančią bendrametodologinį asmenybės ugdymo pagrindą;

- kelti pedagogų ekonominę ir ekologinę kultūrą, aiškintis žmogaus vaidmenį ir atsakomybę plėtojant mokslinę-techninę pažangą ir rūpinantis gamtos apsauga;

- nagrinėti žmogaus pasaulėžiūros problemas, mokyklos ir bažnyčios santykius, religijos reikšmę žmonijos dorovinės ir kultūrinės raidos procese;

- nagrinėti bendrame pasaulinių žmonijos procesų kontekste šiuolaikinę TSRS užsienio ir vidaus politiką, jos radikalaus pasikeitimo priežastis, bendražmogiškų vertybių prioritetą, žmonijos ir lietuvių tautos išlikimo politines, socialines, ekologines sąlygas;

ikimokyklinės pedagogikos srityje:

- išnagrinėti ikimokyklinio amžiaus psichologinius ypatumus, darbo su jais metodiką, supažindinti su naujausiomis metodikomis, kurios taikomos Respublikoje, šalyje ir užsienyje;

- mokyti tobulesnių bendravimo su vaikais, bendradarbiavimo su tėvais būdų, aiškintis konfliktų tarp vaikų ir suaugusių priežastis bei galimus sprendimo variantus;

- gilintis į įvairias vaikų psichinio išsivystymo, fiziologinių procesų, asmenybės savybių, vaiko veiklos ypatumų nustatymo metodikas;

- mokyti eksperimentuoti, nustatyti vaikų individua-

lias savybes, taikyti sveikatos stiprinimo būdus, aiškintis vaikų elgesio ir veiklos motyvus, interesus;

- tobulinti pedagogo meninius sugebėjimus, mokytis gaminti žaislus ir rankdarbius;

- lavinti pedagogo komunikacinius sugebėjimus, pabrėžti jo kalbos pavyzdžio svarbą;

pradinio mokymo pedagogikos srityje:

- nagrinėti šiuolaikinius įvairiapusiško vaikų ugdymo, jų gebėjimų atskleidimo, fizinio vystymosi ir sveikatos stiprinimo būdus;

- gilintis į tvirtų dorovės pamatų, elgesio kultūros formavimo metodiką, sąveikos pedagogiką;

- studijuoti teigiamo požiūrio į mokymąsi ugdymo, mokymo mokytis būdus;

- nuodugniai susipažinti su pradinį žinių apie žmogų, savo kraštą, gamtą ir visuomenę teikimo metodiką, jos efektyvinimo būdais;

- išnagrinėti gėtosios kalbos, kuri yra labai svarbi vaiko ugdymo ir jo sėkmingo mokymosi prielaida, mokymo problemas;

- studijuoti vaikų meninio ir estetinio ugdymo metodus ir būdus;

bendrojo lavinimo dalykų mokymo metodikos srityje:

- mokytis savo dėstomu dalyku optimaliai prisidėti kuriant auklėtinių sąmonėje vientisą pasaulio vaizdą, gilintis į metodikos filosofines ir psichologines problemas, mokinių mąstymo ugdymo ypatumus;

- susipažinti su dėstomo dalyko mokslo šakos naujais pasiekimais, jos raidos perspektyvomis;

- studijuoti mokymo metodikos naujoves;

- kelti savo kalbos kultūrą, gilintis į pedagoginio proceso technologijos problemas;

- nagrinėti ypač aukštą meistriškumą pasiekusių mokytojų darbo patirtį, susipažinti su jų darbo sistema;

mokyklų valdymo srityje:

- ugdyti vadovą, sugebantį kurti tautinę mokyklą remiantis tautinio dvasingumo, demokratizavimo, humanizavimo, politinės tolerancijos ir racionalaus darbo organizavimo principais; žadinti jo socialinį, politinį ir pedagoginį aktyvumą;

- nagrinėti mokyklos valdymo pertvarkymo teorinius klausimus ir praktinę patirtį; ugdyti profesionalaus vadovo veiklos bruožus, formuoti demokratinei mokyklai būdingą darbo stilių ir metodus;

- plėsti vadovo pedagoginę ir psichologinę, juridinę ir ekonominę kompetenciją, formuoti nuolatinės saviugdos poreikį;

- ugdyti plačių interesų, dorovingą, intelektualų ir kūrybiškai mąstantį žmogų, tautinės kultūros puoselėtoją; moksleivių profesinio rengimo srityje:

- susipažinti su pedagogikos ir psichologijos pagrindais, mokymo ir auklėjimo teorija, išsiaiškinti šių žinių taikymo specifiką profesinėse mokyklose;

- gilintis į pedagoginio proceso humanizavimą ir humanitarizavimą;

- nagrinėti specialybės ciklo dalykų mokymo metodikos problemas, šiuolaikinius mokymo metodus ir būdus, jų taikymo efektyvumą;

- gilintis į bazinės specialybės mokslo šakos naujoves, jų sąveiką su mokslo ir technikos bei socialine ir ekonomine pažanga, dorovinius ir ekologinius jos aspektus;

- visapusiškai pažvelgti į savo asmenybę, kurio svarbiausia priedermė - ugdyti būsimą specialistą, pasiryžusį saugoti, ginti ir puoselėti tautinę kultūrą, humanizmą.

Realizuojant šiuos bendriausiais bruožais aptartus pedagogų kvalifikacinio ugdymo uždavinius, užtikrinama glaudti humanitarinio akiračio plėtimo ir profesinio rengimo, fundamentalių teorinių problemų nagrinėjimo ir praktinio mokymo dermė. Kartu su bendrosios, profesinės, ikimokyklinės ir pradinio mokymo pedagogikos, pedagoginės psichologijos, politologijos, mokyklų valdymo, atskirų dalykų mokslo šakos mokymo metodikų teminiais kursais, į kvalifikacijos kėlimo programas įtraukiami įvairūs fakultatyviniai dalykai, kaip antai: Lietuvos filosofinės minties apžvalga, tautinės mokyklos teoriniai-filosofiniai pagrindai, Lietuvos kultūros istorija, kultūrologijos pagrindai, Lietuvos pedagoginės minties raida, pedagoginė etika, socialinės psichologijos pagrindai, religijotyros pagrindai, meno istorija, ekologijos pagrindai ir kt. Be teorinio pobūdžio teminių ciklų, kvalifikantai gali fakultatyvine tvarka lankyti kursus, kuriuose mokytųsi diskusijų meno, pedagoginio bendravimo, psichologinio treningo ir kt.

Kvalifikacinio ugdymo formos ir metodai

Kvalifikacinio ugdymo formas pasirenka patys pedagogai. Neapsisprendusiems rengiamos konsultacijos. Kvalifikantų pageidavimu gali būti diagnozuojamas jų profesinis pasirengimas, rekomenduojami saviugdos metodai ir būdai.

Kvalifikacija gali būti keliama tobulinimosi institute, atitinkamo lygio aukštųjų mokyklų fakultetų arba priešų mokymo įstaigų organizuotų kooperatyvų rengiamuose kursuose, aspirantūroje, taip pat kitų respublikų ir užsienio šalių aukštosiose mokyklose, mokslinio tyrimo įstaigose, kvalifikacijos kėlimo institutuose. Praktikuotina pedagogų stažuotė vidurinėse ir aukštosiose mokyklose, ikimokyklinėse ir užmokyklinėse įstaigose, mokslinio tyrimo institutuose, Liaudies švietimo ministerijoje, miestų ir rajonų liaudies švietimo skyriuose.

Taikant kursinio mokymo formas, visų pirma atsižvelgiama į pedagogo darbo patirtį. Jauniems mokytojams sudaromos sąlygos operatyviai papildyti trūkstamas žinias, likviduoti profesinio pasirengimo spragas, mudugniau gilintis į pasirinktą pedagogikos sritį. Didesnį darbo stažą turintys mokytojai periodiškai atnaujina savo teorines žinias, analizuoja ir apibendrina savo ir kitų patirtį, išitraukia į tiriamąjį darbą, susipažįsta su užsienio šalių pedagogika, gilinasi į filosofines žmogaus ugdymo problemas, gilina užsienio kalbos žinias ir t.t. Galima išskirti tokius kvalifikacijos kėlimo renginių profilius:

- kompleksiniai kursai: juose nagrinėjama politologija,

pedagogika ir psichologija, dėstymo metodikos, tautinės mokyklos istorinės raidos ir kūrimo problemos, mokymo ir auklėjimo proceso efektyvinimo naujovės, geroji pedagoginė partitė, taip pat kvalifikanto pageidaujamos fakultatyvinės disciplinos. Darbas su kvalifikantais diferencijuojamas ir individualizuojamas, sudaromos palankios sąlygos savarankiškam darbui bibliotekose, informacijos centruose, archyvuose ir kt. Pedagogai, sėkmingai baigę šiuos kursus, tai yra gavę atitinkamas išskaitas, išlaikę kvalifikacinius egzaminus ir apgynę baigiamąjį darbą pasirinkta tema, gauna rekomendaciją dėl aukštesnio profesinio vardo ir atitinkamo darbo užmokesčio kategorijos suteikimo. Nustatyta tvarka tokių rekomendacijų galima gauti ir nelankius šių kursų;

- specializuoti kursai ir seminarai: jų tikslas operatyviai supažindinti pedagogus su konkrečiomis naujovėmis, kurias taikyti praktikoje jie yra neparengti (pasikeitus mokymo turiniui, pasirodžius naujoms mokymo priemonėms ir t.t.);

- profiluotos kūrybinės stovyklos, kuriose dalyvauja pedagogai, besidomintys viena kuria nors pedagogikos, psichologijos ar mokymo metodikos problema;

- perkvalifikavimo kursai ir seminarai, kuriuose mokytojas rengiamas dėstyti naują (ne savo specialybės) dalyką, naują kursą (EST fakultatyvą ir kt.); šiam profiliui priskirtini ir mokymo įstaigų vadovų rezervo kursai, kuriuose pedagogai, viešai atrinkti savo kolektyvuose kandidatais direktorių, direktorių pavaduotojų, vedėjų pareigoms užimti,

įgyja reikalingų vadovui žinių ir mokėjimų, turi galimybę patikrinti savo organizacinius sugebėjimus, formuojasi poziciją mokyklos darbo pertvarkymo klausimais. Tokio pobūdžio kursuose suteikiama pedagoginė kvalifikacija profesinėse mokyklose dirbantiems inžinieriams, ekonomistams, medikams ir kitų šakų specialistams.

- ilgalaikiai probleminiai kursai, kuriuose pedagogams sudaromos sąlygos rengtis moksliniam tiriamajam darbui, laukti kandidatinio minimumo egzaminus, konsultuotis pasirinkta mokslinio darbo tema.

Kursai gali būti organizuojami sesijomis, atsitraukiant arba neatsitraukiant nuo tiesioginio darbo.

Kursuose derinamos įvairios mokymo formos. Paskaitose vengiama ištisinio dėstytojo monologo, siekiama užmegzti su kvalifikantais dialogą, visokeriopai skatinti jų aktyvumą, nagrinėti jiems aktualias problemas. Paskaitose pateikti teiginiai aptariami seminaruose ir teminėse diskusijose, analizuojami lankantis bazinėse-eksperimentinėse mokyklose, susitinkant su kūrybiškai dirbančiais pedagogais, novatoriais. Kvalifikantai iš anksto aprūpinami kiekvienam teminiam ciklui reikalinga metodine medžiaga: paskaitų tezėmis, seminarų planais, teminių diskusijų klausimais, profesinės veiklos situacijų aprašymais, praktinių ir kontrolinių užduočių rinkiniais, anotuotos literatūros sąrašais. Naudojant videotchniką, sudaromos galimybės stebėti ir aptarti atskirus pedagoginio proceso fragmentus, taikyti videotreningo metodus. Deramą vietą turi užimti tokios ugdymo for-

mos, kaip dalykiniai žaidimai ir mokslinės-praktinės konferencijos. Be to, per kursus kiekvienas kvalifikantas kuria nors pasirinkta tema dirba savarankiškai. Baigiantis kursams, šis darbas ginamas. Individualūs kvalifikacijos kėlimo rezultatai vertinami mokslininkams pagal šiuos kriterijus ir atsižvelgiant į kvalifikanto turimą kategoriją ir atlygio pakopą. Toks vertinimas taikomas visoms kvalifikacijos kėlimo formoms.

Kvalifikacijos kėlimo kursų klausytojams sudaromos sąlygos naudotis gydomuoju profilaktoriumu, konsultuotis dėl savo sveikatos su geriausiais specialistais, taip pat aktyviai dalyvauti kultūrinėje veikloje.

Išskirtinę reikšmę pedagogo profesinės brandos ir asmenybės tobulėjimo kelyje turi saviugda (savišvieta). Ji padeda pedagogui rasti atsakymą į rūpimus klausimus, susipažinti su pedagogikos ir psichologijos, dėstomo dalyko mokslo šakos naujovėmis, gilintis į žmogaus, visuomenės, kultūros problemas. Respublikoje turi būti organizuota operatyvi mokslinės pedagoginės informacijos tarnyba, kurios pagrindinė funkcija - reguliariai pateikti mokytojams, auklėtojams naujausios literatūros, išleistos Lietuvoje, šalyje ir užsienyje, anotacijas, aprūpinti šia literatūra pedagogus.

Kadrai. Valdymas. Mokymo materialinė bazė

Pedagogų tobulinimosi sistemos dėstytojais ir metodininkais turi dirbti aukštos kvalifikacijos, kūrybingi, di-

delę pedagoginę ir mokslinę patirtį turintys specialistai. Naudojantis teise kviešti specialistus dirbti antraeilininkais ir valandininkais, reikia siekti, kad mokytojams, auklėtojams, mokymo įstaigų vadovams, kitiems liaudies švietimo darbuotojams dėstytojams ir žymiausi Respublikos ir šalies mokslininkai, aukštųjų mokyklų profesoriai, novatoriškai dirbantys praktikai. Tikslinga reguliariai kviešti dėstytojus iš užsienio.

Pertvarkant kvalifikacijos kėlimo sistemą, būtina daugiau dėmesio skirti dėstytojų teoriniam ir praktiniam pasirengimui, jų nuolatiniam tobulinimuisi, sugebėjimui taikyti šiuolaikines ugdymo formas ir metodus, diagnozuoti klausytojų pasirengimą. Atsižvelgiant į tai, dėstytojai ne rečiau kaip kartą per 5 metus siunčiami į atitinkamus kvalifikacijos kėlimo kursus ar stažuotę šalyje ir užsienyje. Tikslinga dėstytojams metodininkams kasmet iki mėnesio stažuotis geriausiose Lietuvos bendrojo lavinimo, specialiosiose vidurinėse, profesinėse technikos mokyklose, ikimokyklinėse įstaigose. Reguliariai organizuojamas dėstytojų ir metodininkų atestavimas.

Lietuvoje veikia įvairios pedagogų kvalifikacijos kėlimo įstaigos. Pagrindinė iš jų yra Lietuvos pedagogų tobulinimosi institutas (LPTI). Jame veikia įvairių profilių katedros ir atitinkami mokymo metodiniai kabinetai, taip pat mokslinės-pedagoginės informacijos, pedagogų kvalifikacijos diagnostikos, kompiuterinės ir audiovizualinės technikos ir kitos laboratorijos. Didžiuosiuose Respublikos

miestuose LPTI gali turėti filialus. Prie aukštųjų mokyklų steigiamas atitinkamo profilio pedagogų kvalifikacijos kėlimo fakultetai.

Aukštųjų mokyklų kvalifikacijos kėlimo įstaigų profesorių ir dėstytojų pedagoginei kvalifikacijai kelti Universitete steigtinai tobulinimosi centras.

Pedagogų tobulinimosi padalinių, esančių prie aukštųjų mokyklų, veiklą koordinuoja LPTI. Institute sudaroma koordinacinė taryba, kurioje atstovaujamos visos Lietuvos aukšto lygio mokyklos, turinčios pedagogų kvalifikacijos kėlimo padalinius. Taryba:

- rengia normatyvinius dokumentus (nuostatus, instrukcijas ir kt.);
- apibūnina metodinę ir diagnostinę medžiagą, aprūpina ją LPTI, aukštųjų mokyklų kvalifikacijos kėlimo fakultetus, filialus;
- tiria kvalifikacijos kėlimo efektyvumą, teikia pasiūlymus jam tobulinti;
- tvirtina valstybinių kvalifikacinių komisijų sudėtį ir kontroliuoja jų veiklą;
- rūpinasi kvalifikacijos kėlimo įstaigų dėstytojų stažuote šalyje ir užsienyje.

Pedagogų kvalifikacijos kėlimo įstaigos aprūpinamos šiuolaikine mokymo ir metodine įranga, naujausiomis mokymo priemonėmis, atitinkančiomis pasaulinį standartą. Kiekvienai kvalifikacijos kėlimo įstaigai privalu turėti šiuolaikinę dauginimo aparatūrą, kompiuterinę ir audiovizuali-

nę techniką.

Miestuose ir rajonuose veikia liaudies švietimo skyrių metodiniai kabinetai, kuriuose dirba kompetentingi, pakankamą pedagoginio darbo patirtį turintys, taip pat tiesiogiai mokyklose dirbantys metodininkai, kurie, glaudžiai bendradarbiauja su kvalifikacijos kėlimo įstaigų, aukštųjų mokyklų fakultetų tam tikro profilio katedrų ir kabinetų specialistais, konsultuoja mokytojus, auklėtojus, mokyklų vadovus, teikia jiems dalykinę ir metodinę, mokslinę paramą, padeda spręsti praktiniame darbe iškilančias problemas. Pertvarkant metodinį darbą, visokeriopai reikėtų remti mokytojų iniciatyva rengiamus pedagogikos ir psichologijos seminarus, mokslines-praktines konferencijas ir pedagoginius skaitymus, kūrybines pedagogų grupes, gerosios patirties mokyklas, neformalius susivienijimus ir klubus, diskusijas ir kt.

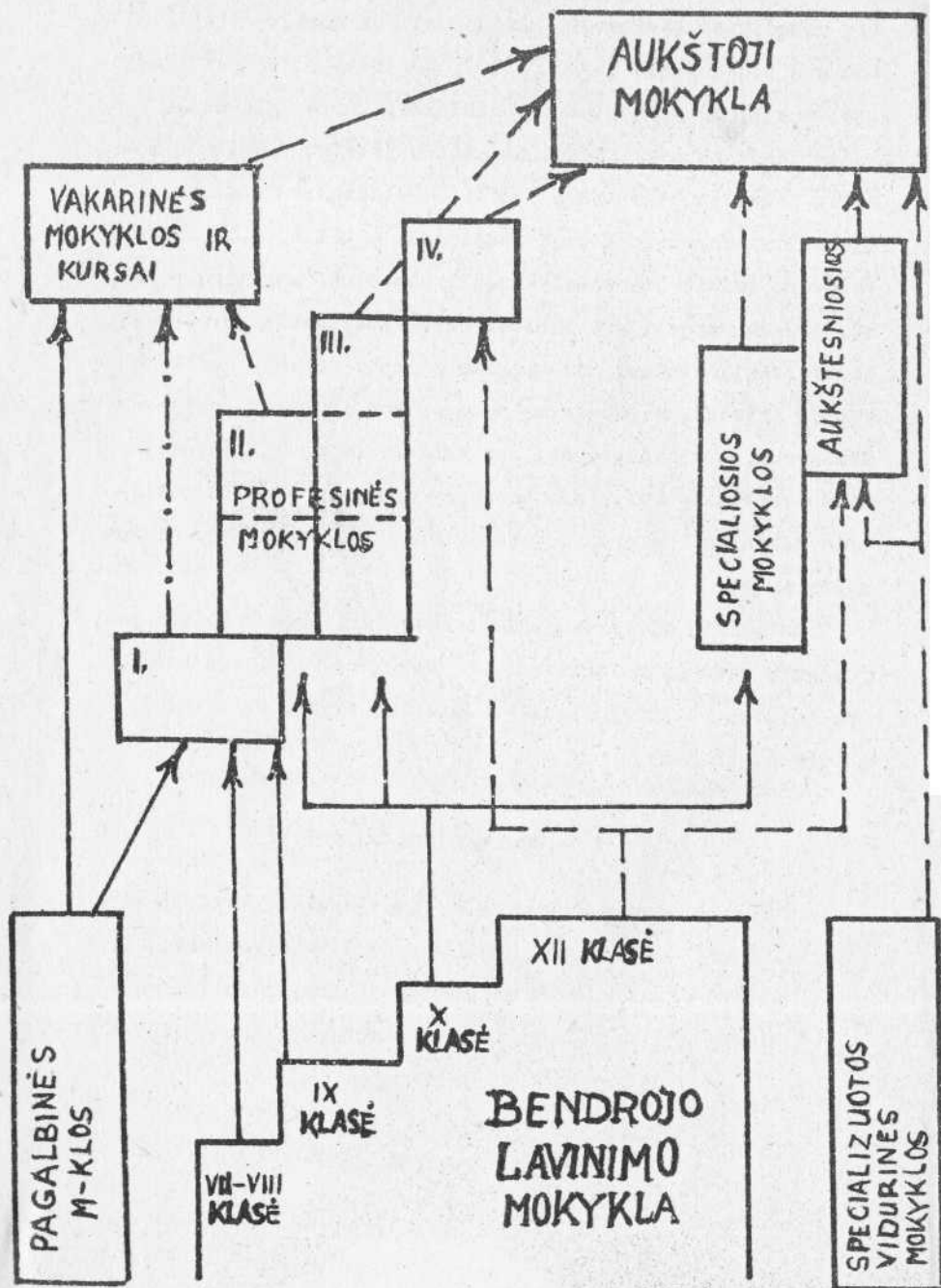
Metodinio darbo vadovais turėtų būti autoritetingi pedagogai, savo darbo meistrai. Jų rengimu, reikiamos paramos teikimu rūpinasi liaudies švietimo skyrių metodiniai kabinetai ir LPTI.

Koncepcijos autoriai:

R.Cibuiskas,

B.Dobrovolskis

PROFESINIO RENGIMO SISTEMA

TURINYS

	psl.
Pratarė	3
Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija	6
Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija	57
Lenkų bendrojo lavinimo mokyklos Lietuvoje pertvarkymo pagrindinės kryptys	81
Pagrindiniai mokyklos rusų dėstomąja kalba Lietuvoje pertvarkos principai	104
Žydų bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija	134
Ikimokyklinio amžiaus vaikų su vystymosi sutrikimais ugdymo koncepcija	138
Lietuvos specialiųjų (vaikų su vystymosi sutrikimais) mokyklų koncepcija	161
Dailės mokyklos pertvarkos koncepcija	203
Vaikų muzikos, meno mokyklų koncepcija	209
Specialiosios mokyklos pertvarkos koncepcija	216
Vakarinė bendrojo lavinimo vidurinė mokykla	233
Profesinė mokykla	238
Lietuvos profesinės mokyklos koncepcija	256
Aukštesniosios specialiosios mokyklos	268
Lietuvos specialiojo vidurinio mokslo pertvarkos koncepcija	279
Respublikos aukštos kvalifikacijos specialistų rengimo koncepcija	288
Mokytojų rengimo Lietuvos mokyklai Vilniaus pedagoginiame institute koncepcija	312
Lietuvos pedagogų kvalifikacijos kėlimo koncepcija	331

INFORMACINIS LEIDINYS
TAUTINĖ MOKYKLA, I
MOKYKLŲ TIPŲ KONCEPCIJŲ PROJEKTAI
SUDARĖ V. NARKEVIČIUS

Redakcijos vedėjas VYT. VENČLOVA

Redaktorius Z. JASKŪNAS

Techn. redaktorė I. KONDRECKIENĖ

Справочное издание

Национальная школа, I

Проекты концепций типов школ

Составил В. Наркевичюс

На литовском языке

Литовская ССР, 233000, Каунас, пр. Витавто 25, из-во "Šviesa"

Н/К

Pasirašyta spaudai 1989 09 14. Formatas 60x90/16. Popierius kny-
ginis-žurnalinis. 22,25 sąl.sp.l., 16,33 apsk.leid. 1. Tir.
6000 egz. Užsakymas 2247. Užsakyminis leid. Nr. 11803. Kaina
65 kp.

"Šviesos" 1-kla, 233000 Kaunas, Vytauto pr. 25

Spausdino Motiejus Šumausko sp., 232600 Vilnius,

Strazdelio 1